

สำนักหอสมุดกลาง พระจอมเกล้าลาดกระบัง

วัดพระธาตุดอนนาม เมืองวรรณคร

WATPRATHART DON NAM WARANAKORN STATE.

T141151

นายสุรวิศ วิทยารักษ์

ส.พ.

๘๕๓๐
๒๐๕๗

เลขหมู่.....
เลขทะเบียน..... 141151
วัน,เดือน,ปี..... 8 ส.ค. 2559

b. 12754055
i.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต (สาขาสถาปัตยกรรม)
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมและการวางแผน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ปีการศึกษา 2557

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง อนุมัติให้
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต

.....
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเชฐโสวิทยสกุล
คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์สมศักดิ์ธรรมเวชวิถี	ประธานกรรมการ
รองศาสตราจารย์ชนินทร์ ทิพโยภาส	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธิตีพันธ์ุ ศรีตระการ	กรรมการ
อาจารย์ปริญญา ชูแก้ว	กรรมการ
อาจารย์ดร.ณรงค์ฤทธิ์จินตจันทรวงศ์	กรรมการและเลขานุการ

.....
อาจารย์ ดร.สมโชค สิ้นนุกูล
อาจารย์ที่ปรึกษา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หัวข้อวิทยานิพนธ์	วัดพระธาตุดอนหนาม เมืองวารนคร (WATPRATHRT DON NAM WARANAKORN STATE.)
นักศึกษา	นายสุรวิศ วิทยารักษ์
รหัสประจำตัว	53020087
ปริญญา	สถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรมและการวางแผน
ปีการศึกษา	2557

บทคัดย่อ

การรักษาสืบสานศิลปวัฒนธรรม ประเพณี อันดีงามของชาวไทยล้วนเกิดขึ้นเพื่อรับใช้พระศาสนา พุทธศาสนามีบทบาทสำคัญมากกับวิถีชีวิตของชาวไทย ทั้งชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งตาย ทุกช่วงเวลาของชีวิต ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนา ทั้งเรื่องศรัทธา ความเชื่อ และพิธีกรรม มีการการสืบสานงานสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นของแต่ละท้องถิ่นที่เป็นอีกหนึ่งการร่วมอนุรักษ์อัตตาลักษณ์ ในชุมชนนั้นให้ยังคงอยู่ วัด ศาสนาสถาน สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีความเกี่ยวข้องและ สัมพันธ์ กับวิถีชีวิตของชาวไทยเป็นอย่างมาก การที่มีสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ชุมชนและวัดต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปเสียก็ไม่ได้ เพราะความเชื่อความศรัทธาของประชาชน ยังคงต้องการที่ยึดเหนี่ยวและพึ่งพิงจิตใจ วัดพระธาตุดอนหนาม แต่เดิมเป็นวัดร้างเพราะด้วยเหตุภัยพิบัติทางธรรมชาติ และภัยสงคราม สถานที่เดิมของวัดยังคงมีความสำคัญและยังเป็นที่ศรัทธาของชาวบ้าน โครงการวัดพระธาตุดอนหนาม เมืองวารนคร คือโครงการพลิกฟื้นวัดซึ่งถูกทิ้งร้างมานาน ให้กลับมาเป็นสถานที่เผยแพร่ธรรมะและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนดังที่เคยเป็นมาในอดีต อีกทั้งยังเป็นสถานที่ซึ่งส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการฝึกจิต กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกุศลตามวิถีทางพุทธศาสนา รวมถึงบริการด้านต่างๆ ที่ช่วยส่งเสริมพัฒนายกระดับจิตใจให้กับคนในชุมชนและพุทธศาสนิกชนผู้สนใจ เพื่อการพัฒนาตนเองฟื้นฟูศิลปธรรมให้คู่กับชุมชนและประเทศชาติจรรโลงสืบไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิทยานิพนธ์ วัดพระธาตุคอนนาม เมืองวรรณคร ฉบับนี้ ได้จัดทำขึ้นสำเร็จเสร็จสมบูรณ์เรียบร้อย อันเนื่องมาจากความเมตตากรุณาให้ความช่วยเหลือและการสนับสนุนต่างๆของท่านทั้งหลาย เหล่านี้ทั้งด้านข้อมูลความรู้ การช่วยเหลือในการทำงาน แม้กระทั่งแรงใจที่คอยส่งมาเป็นกำลังใจอยู่มิขาดสาย ดั่งน้ำทิพย์หยาดจากฟ้า มาชโลมใจ เป็นคุณอันซึ่งประโยชน์อย่างสูง มากต่อการดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอโน้มบอกราบ อนิสงค์แห่งการศรัทธาพระพุทธศาสนา บุษาคุนปีตา มาตา และคุณครูอาจารย์ ทั้งมีเสื่อวัดพระธาตุคอนนาม เมืองบัว ที่ได้ส่งผลให้ได้ประสบผลสำเร็จ ขอขอบคุณผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้มีส่วนร่วมหนึ่งในผลสำเร็จในกาลนี้

กราบขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.สมโชค สิ้นบุญกุล ที่คอยดูแลตรวจแบบร่างของโครงการทั้งหมด ทั้งความรู้เรื่องสัดส่วนงานสถาปัตยกรรมไทย คณาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ อาจารย์ไกรทอง โชติวุฒิปัทธนา อาจารย์สุพัฒน์ บุญยฤทธิกิจ อาจารย์ธีรชัย ลีสุรพลานนท์ ที่ช่วยส่งเสริมในการตรวจแบบร่าง และสนับสนุนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการออกแบบโครงการ

กราบขอบพระคุณ อาจารย์ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ (อ.กอล์ฟ) อิศรชัย บุรณะอรรจน์ (พี่เอริล) อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ได้สนับสนุนข้อมูลพิเศษ จากผลงานการวิจัยเรื่องวิหารไทลื้อ และวัฒนธรรมชาวไทลื้อ กระบวนการการทำงานทั้งโปรแกรมคอมพิวเตอร์และการวางแผนในการตัดหุ่นจำลอง

กราบขอบพระคุณ เจ้าอธิการเพทาย พรหมโชโต เจ้าอาวาสวัดป่าหัด อ.บัว จ.น่าน พระมหาสิทธิศักดิ์ เตชรังสี เจ้าอาวาสวัดร่อง ผู้ให้ข้อมูลท้องถิ่นในเขตพื้นที่ ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ในเขตเมืองวรรณคร คุรุคมสันต์ ชันทะสอน ครูผู้ซึ่งให้ความรู้และปูทางจารีตวัฒนธรรมพื้นถิ่นเมืองน่าน และสนับสนุนการทำโครงการ ผู้ซึ่งเสนอพื้นที่ของโครงการและเป็นกำลังใจให้ลูกศิษย์ อย่างไม่ขาดสาย

ขอบคุณพี่น้องรหัสสาย 87 พี่ตัน พี่หนึ่งที่ยังกลับมาช่วยน้องในการทำงาน น้องใหม่ น้องดิษฐ์ ที่อยู่ช่วยตัดโมเดลจนกระทั่งงานเสร็จสมบูรณ์ น้องก๊อฟแม่งานใหญ่ในการการถอดแบบโครงสร้างหลังคาทั้งโครงการ และน้องปี1 น้องเนย และน้องบอม ที่มาช่วยทำโมเดลสวยด้วยเพราะต้นไม้ที่น้องมาทำ

ขอกราบขอบพระคุณทุกท่านด้วยออกจกจิตใจ ในความซาบซึ้งมา ณ ที่นี้ ด้วยครับ

สุรวิต วิทยารักษ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
สารบัญ	ค
สารบัญตาราง	ง
สารบัญภาพ	จ
สารบัญแผนภูมิ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการ	1 - 5
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาโครงการ	1 - 5
1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาโครงการ	1 - 5
1.4 ขอบเขตและวิธีการศึกษาโครงการ	1 - 6
บทที่ 2 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของโครงการ	
2.1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของเมืองวรรณคร (อำเภอบัว)	2 - 6
2.2 ความหมายและความสำคัญของวัด	2 - 7
บทที่ 3 การศึกษาและวิเคราะห์รายละเอียดของโครงการ	
3.1. ผู้ใช้โครงการ	3 - 2
3.2.1 ข้อมูลจำนวนพระสงฆ์และสามเณรในเขตตำบลบัว	3 - 3
3.2.2 ข้อมูลจำนวนประชาชนที่เข้าใช้โครงการ	3 - 4
3.2.3 การศึกษาและวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้โครงการ	3 - 5
3.2. การศึกษาและวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้โครงการ	3 - 10
3.3. ศึกษาข้อมูลที่ตั้งของโครงการ	3 - 13
3.3.1. การสำรวจที่ตั้งโครงการ	3 - 14
3.3.2. วิเคราะห์ที่ตั้งของโครงการ	3 - 14
3.3.3. SITE ANALYSIS	3 - 16

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.3.4.สภาพแวดล้อมภายในที่ตั้งโครงการ	3 - 18
3.3.5.การวิเคราะห์พื้นที่ตั้งโครงการทางกายภาพ	3 - 21
3.3.6.รายการกฎหมาย	3 - 21
3.3.7.หลักเกณฑ์การขออนุญาตสร้างวัด	3 - 23

บทที่ 4 กรณีศึกษาอาคารตัวอย่าง

กรณีศึกษาอาคารตัวอย่างภายในประเทศ

4 - 2

4.1. ศึกษารูปแบบอาคารและลดลยระดับ

4.1.1. วัดพระธาตุเบ็งสกัด	4 - 2
4.1.2. วัดต้นแหลง	4 - 4
4.1.3.. วัดหนองแดง	4 - 8
4.1.4. วัดท่าฟ้าใต้	4 - 12
4.1.5. วัดหนองบัว	4 - 15

กรณีอาคารตัวอย่างต่างประเทศ

4.1.6. วัดบ้านแสน เชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า	4 - 19
4.2. ศึกษารูปแบบลักษณะพระธาตุ	4 - 31
4.3.1. พระธาตุจอมแจ้ง	4 - 31
4.3.2. พระธาตุจอมนาง	4 - 32
4.3.3. พระธาตุจอมพริก	4 - 32
4.3.4. พระธาตุยอยหงส์	4 - 33
4.3.5. พระธาตุจอมทอง	4 - 33

บทที่ 5 การศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบของโครงการ

5.1. การศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของโครงการ

5.1.1 องค์ประกอบของโครงการที่มาจากการศึกษาวัดในพระพุทธศาสนา

5.1.2. ศึกษาองค์ประกอบจากตัวอย่างกรณีศึกษา

5 - 2

5.2. การศึกษารายละเอียดองค์ประกอบโครงการ

5 - 6

5.3. การศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบโครงการ

5 - 18

5.4. สรุปพื้นที่องค์ประกอบของโครงการ

5 - 21

5.5. พื้นที่ใช้สอยโครงการ

5 - 22

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 6 การศึกษาระบบที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

6.1. โครงสร้างสถาปัตยกรรมที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา	6-1
6.2. การศึกษาระบบโครงสร้างของโครงการ	6-2
6.2.1. ลักษณะโครงสร้างที่ใช้ในอาคาร	6-3
6.2.2. ระบบไฟฟ้าและแสงสว่าง	6-5
6.3. การศึกษาระบบประกอบโครงการ	6-5

บทที่ 7 แนวความคิดในการออกแบบ

7.1. แนวความคิดในการออกแบบและแบบทางสถาปัตยกรรม	7-1
7.2. ผลงานการออกแบบ	7-5
7.3. ผลงานหุ่นจำลอง	7-14

บรรณานุกรม

1-ก

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก กฎเกณฑ์ ข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับโครงการ	ก
ภาคผนวก ข แนวความคิดคติความเชื่อลวดลายประดับท้องถิ่น	ข
ภาคผนวก ค การขออนุญาตยกวัดร้าง ขึ้นเป็นวัดที่มีพระภิกษุอยู่จำพรรษา	ค
ภาคผนวก ง ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อกับพุทธศาสนา	ง

สารบัญภาพ

	หน้า
รูปภาพที่ 3.2	3 - 14
รูปภาพที่ 3.3	3 - 15
รูปภาพที่ 3.4..	3 - 15
รูปภาพที่ 3.5	3 - 16
รูปภาพที่ 3.6	3 - 16
รูปภาพที่ 3.7	3 - 17
รูปภาพที่ 3.8	3 - 17
รูปภาพที่ 3.9. สภาพแวดล้อมภายในโครงการ	3 - 18
รูปภาพที่ 3.10. สภาพแวดล้อมรอบๆโครงการ และถนนทางเข้า	3 - 19
รูปภาพที่ 3.11. สภาพแวดล้อมรอบๆโครงการ	3 - 20
รูปภาพที่ 3.12 ที่มา:สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดน่าน	3 - 21
รูปภาพที่ 4.1	4 - 2
รูปภาพที่ 4.2	4 - 3
รูปภาพที่ 4.3	4 - 4
รูปภาพที่ 4.4	4 - 5
รูปภาพที่ 4.5	4 - 6
รูปภาพที่ 4.6	4 - 7
รูปภาพที่ 4.7	4 - 8
รูปภาพที่ 4.8	4 - 9
รูปภาพที่ 4.9	4 - 10
รูปภาพที่ 4.10	4 - 11
รูปภาพที่ 4.11	4 - 12
รูปภาพที่ 4.12	4 - 13
รูปภาพที่ 4.13	4 - 14
รูปภาพที่ 4.14	4 - 15
รูปภาพที่ 4.15	4 - 16
รูปภาพที่ 4.16	4 - 17

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

	หน้า
รูปภาพที่:4.17	4 – 18
รูปภาพที่:4.18	4 – 19
รูปภาพที่:4.19	4 – 20
รูปภาพที่:4.20	4 – 21
รูปภาพที่:4.21	4 – 22
รูปภาพที่:4.22	4 – 23
รูปภาพที่:4.23	4 – 24
รูปภาพที่:4.24	4 – 25
รูปภาพที่:4.25	4 – 26
รูปภาพที่:4.26	4 – 27
รูปภาพที่:4.27	4 – 28
รูปภาพที่:4.28	4 – 29
รูปภาพที่:4.29	4 – 29
รูปภาพที่:4.30	4 – 30
รูปภาพที่:4.31	4 – 31
รูปภาพที่:4.32	4 – 32
รูปภาพที่:4.33	4 – 32
รูปภาพที่:4.34	4 – 33
รูปภาพที่:4.35	4 – 33
รูปภาพที่ 7.1. หม้อดอกบุรณสมภู	7 – 2
รูปภาพที่ 7.2.แผนภูมิจักรวาล(ไตรภูมิ พระร่วง)	7 – 3
รูปภาพที่ 7.3.รูปปั้นพญานาค	7 – 4
รูปภาพที่ 7.4 แนวความคิดการวางผังและผังอาคาร	7 – 5
รูปภาพที่ 7.5 แผนผังรวมของโครงการ	7 – 6
รูปภาพที่ 7.6 แสดงรูปด้านและรูปตัดของโครงการ	7 – 7
รูปภาพที่ 7.7 แบบขยาย พระธาตุ หอรัชมม อุโบสถ	7 – 8
รูปภาพที่ 7.8 แบบขยาย วิหารหลวง ศาลาโพธิ์	7 – 9
รูปภาพที่ 7.9 แบบขยาย หอสงน้ำ ศาลาราบ หอกลอง หอนัน	7 – 10
รูปภาพที่ 7.10 แบบขยาย โสงหลวง ห้องน้ำ กุฏิ	7 – 11
รูปภาพที่ 7.11 ทศนียภาพภายในโครงการ	7 – 12

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

	หน้า
รูปภาพที่ 7.12 ทศนิยมภาพภายในโครงการ	7 – 13
รูปภาพที่ 7.13	7 – 14
รูปภาพที่ 7.14	7 – 15
รูปภาพที่ 7.15	7 – 16
รูปภาพที่ 7.16	7 – 17
รูปภาพที่ 7.17	7 - 18

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 ข้อมูลจำนวนพระสงฆ์ สามเณร ย้อนหลัง 10 ปี	3-1
ตารางที่ 3.2 ข้อมูลจำนวนพระสงฆ์สามเณร ย้อนหลัง 10ปี ของแต่ละวัด	3-2
ตารางที่ 3.3.	3-6
ตารางที่ 5.1 แสดงวัตถุประสงค์ของโครงการ การดำเนินงาน และองค์ประกอบของโครงการ	5-2
ตารางที่ 5.2 แสดงองค์ประกอบโครงการที่ได้จากการศึกษาอาคารตัวอย่าง	5-4
ตารางที่ 5.3 แสดงองค์ประกอบโครงการที่ได้จากการศึกษา	5-5
ตารางที่ 5.4 แสดงองค์ประกอบโครงการที่ได้จากการศึกษา	5-5
ตารางที่ 5.5 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบรวมของโครงการ	5-18
ตารางที่ 5.6. สรุปองค์ประกอบ ภายในโครงการ วัดพระธาตุดอนหนาม เมืองวรรณคร	5-21
ตารางที่ 5.7. สรุปพื้นที่โครงการ วัดพระธาตุดอนหนาม เมืองวรรณคร	5-22

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ	หน้า
แผนภูมิที่ 3.1.	3-3
แผนภูมิที่ 3.2.	3-3
แผนภูมิที่ 3.3.	3-4
แผนภูมิที่ 3.4.	3-4
แผนภูมิที่:3.5. ผังแสดงองค์ประกอบของโครงการ	3-10
แผนภูมิที่:3.6.	3-11
แผนภูมิที่:3.7.	3-11
แผนภูมิที่:3.8.	3-11
แผนภูมิที่:3.9	3-12
แผนภูมิที่:3.10.	3-12
แผนภูมิที่:3.11	3-12
แผนภูมิที่ 5.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบรวมของโครงการ	5-19
แผนภูมิที่ 5.2.	5-19
แผนภูมิที่ 5.3.	5-20
แผนภูมิที่ 5.4.	5-20

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของการศึกษาโครงการ

โครงการวัดพระธาตุดอนหนาม เมืองวรรณคร เป็นโครงการที่สร้างวัดใหม่ขึ้นภายในพื้นที่วัดเก่า โดยกลุ่มชาวบ้านร้อง ต.บัว อ.บัว จ.น่าน ในเขตเมืองเก่าวรรณคร เห็นความสำคัญของพื้นที่วัดร้าง ซึ่งแต่เดิมเคยมีความรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนารวมถึงทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการที่จำต้องทิ้งวัดเพื่ออพยพโยกย้ายชุมชนที่ห่างที่พักอาศัยเดิม เป็นที่มาที่ทำให้วัดขาดศรัทธา เคยดูแลและบำรุงรักษา เป็นเหตุทำให้วัดต้องร้าง ปัจจัยที่ของการย้ายอพยพถิ่นฐาน ปีพ.ศ.2440 เกิดเหตุอุทกภัยครั้งใหญ่ ในหมู่บ้านลอมนาด ซึ่งเป็นบริเวณเดียวกับวัดพระธาตุดอนหนามตั้งอยู่ ซึ่งแม่น้ำวัง เป็นแม่น้ำสายหลักของชุมชนนี้ได้ใช้บริโภค เกิดกระแสน้ำเชี่ยวกราดและเปลี่ยนทิศทางการไหล ความเสียหายนี้เกิดขึ้นกับหมู่บ้านแต่วัดซึ่งอยู่บริเวณบนเนินเขาไม่ได้รับความเสียหาย เป็นเหตุปัจจัยแรกที่ชาวบ้านอพยพทิ้งถิ่นฐานเดิมล่นลงมาทางทิศใต้ของชุมชนเดิม ปีพ.ศ.2483 เกิดเหตุสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้บ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย ระส่ำระสาย ชุมชนบ้านลอมนาดอยู่เป็นพื้นที่ ตามสภาพภูมิประเทศซึ่งอยู่ในป่าเชิงดอน เป็นแหล่งซ่องสุมของหมู่โจร เกิดการปล้นจี้ในช่วงยุคสงครามโลกจึงมีการโยกย้ายอพยพหมู่บ้านอีกครั้งไปทางทิศตะวันตกของที่ตั้งวัดพระธาตุดอนหนาม ปี พ.ศ.2508 ในบริเวณที่ตั้งชุมชนบ้านลอมนาด มีการตัดถนนเส้นทางหลักทางหลวงหมายเลข 1080 ขึ้นเพื่อทำการลำเลียงทหาร ขึ้นไปยังชายแดนห้วยโก๋น เพื่อทำการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ ในยุคนั้นถูกผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์รุกรานและมีการเชิญชวนให้ร่วมเข้าพรรค ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ทางราชการเห็นว่าพื้นที่จุดนี้เป็นจุดเสี่ยงอันตราย จึงสั่งให้ชาวบ้านลอมนาดโยกย้ายอพยพถิ่นฐานไปยังพื้นที่ใหม่ คือชุมชนบ้านร้องในปัจจุบัน¹

¹ .จากบทความบันทึก สัมภาษณ์ พ่อเป็ก เทพทิพย์, จากชุมชนบ้านลอมนาด,วันที่ 10 ตุลาคม 2556

เป็นเหตุที่ทำให้วัดพระธาตุดอนหนามถูกให้ทิ้งร้างด้วยเหตุปัจจัยตามที่ได้กล่าวมา ในปีพ.ศ.2526 โดยการนำของผู้ใหญ่รุ่งเรือง จิณเสน ผู้ใหญ่บ้านร้องได้นำชาวบ้านเข้าพัฒนา ปรับผิวดินในพื้นที่ดินของวัดพระธาตุดอนหนาม ถูกแบ่งสันปันส่วนให้กับการสร้างโรงเรียนบ้านร้อง และพื้นที่ที่เหลือกลายเป็นที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (ที่ราชพัสดุ) จำนวนทั้งหมด 38 ไร่เศษ และกลายเป็นพื้นที่ปลูกป่าชุมชน² ในปัจจุบันปัญหาที่กล่าวมาในข้างต้นได้รับการแก้ไขและพัฒนา ทั้งปัญหาเรื่องอุทกภัยและภัยสงครามทางการเมืองก็ได้ยุติลง ชุมชนก็ได้อยู่กันอย่างปกติสุข ในปี พ.ศ.2512 มีการรวมตัวของชุมชนย่อย คือชุมชนบ้านทุ่งหลง ชุมชนบ้านทุ่งไธ้ง และชุมชนบ้านโคไร่ จึงทำให้ชุมชนบ้านร้องกลายเป็นหมู่บ้านใหญ่ซึ่งมีทั้งหมด 448 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด 1878 คน³ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของพระธาตุดอนหนามเป็นระยะทาง 2.48 กิโลเมตร

ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพระธาตุดอนหนามมีการกล่าวถึงในพงศาวดารเมืองน่าน “ในครั้งศักราชเดียวกันนั้น ท่านก็มาจำเพิงเสิงหนัยังพระพุทธรูปบาท สาสนาที่หลดต่ำค่าชราควรดีซ่อมแซม สร้างขึ้นแถมใหม่ เถึงจุลศักราชได้ ๑๒๐๘ ตัวปีรวายช้ง้าเดือน ๙ ลง๑๓ค่ำเม็ง ท่านก็ได้ทำพุททาภิเศกเบิกบายฉลองบุญหื้อทานเปนมหาพอยนั้นแล ลุนแต่นั้นท่านพร้อมด้วยหน่อขัตติยวงษ์เสนาอามาตย์ไพร่ไทยทั้งหลาย ซ่อมพระธาตุเจ้าทำลื้อเป็นถัน๕ ลุนแต่นั้นท่านก็ได้ซ่อมสร้างพระธาตุวิหารวัดเจ้าข้างเผือกเปนถัน๖ ลุนแต่นั้นท่านก็ได้สร้างพระพุทธรเจ้าดอนหนามเมืองบัวเปนถัน๗⁴” ซึ่งในพงศาวดารเมืองน่านได้กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปไว้ยังวัดพระธาตุดอนหนามในยุคสมัย พระเจ้ามหาราช เจ้านครน่าน ในจุลศักราช 1208 หรือปี พ.ศ.2389 ความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ทำให้ชาวบ้านและพระสงฆ์ชุมชนบ้านร้องเห็นความสำคัญและต้องการสร้างศาสนสถาน หรือวัดขึ้นเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพราะแต่เดิมชุมชนบ้านร้องเป็นเพียงชุมชนเล็กๆแต่เมื่อปัจจุบันมีการรวมตัวกลายเป็นชุมชนใหญ่

² ข้อมูลจากกรมที่ดิน อำเภอบัว จังหวัดน่าน

³ ข้อมูลจากสำนักงานเทศบาลตำบลบัว, วันที่ 6 มิถุนายน 2557

⁴ หนังสือ ประชุมพงษาวดารภาคที่ ๑๐ เรื่องราชวงษปกรณัม พงษาวดารเมืองน่าน ฉบับพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชพะเจ้านครน่านได้แต่งไว้สำหรับบ้านเมือง (ที่ระลึกในงานปลงศพพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๖๑) โรงพิมพ์ โสภณพิพรรฒธนากร

วัดร่องวัดเดิมประจำหมู่บ้านจึงไม่พอเพียงต่อการตอบสนองศรัทธาประชาชนที่เข้ามาทำบุญ ในงานเทศกาลและประเพณีต่างๆที่เกิดขึ้นระหว่างทั้งปี เหตุนี้จึงทำให้มีโครงการในการสร้างวัดเพิ่มในพื้นที่ใหม่ จึงเลือกสรรพื้นที่คือวัดห่าง(วัดร้าง) คือวัดพระธาตุดอนหนามเดิมที่ยังคงหลงเหลือซากปรักหักพัง กองอิฐที่เป็นชิ้นส่วนวัสดุก่อสร้างขององค์พระธาตุ และตามความเชื่อของชาวบ้านยังคงเชื่อว่าสถานที่แห่งนี้ยังคงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นที่สถิตของเหล่าเทวดาอารักษ์และภูตวิญญาณ ทำให้พื้นที่นี้เกิดเหตุอันเป็นอัศจรรย์ต่าง ๆ นานา ตามคำบอกเล่าของชาวบ้าน จนเป็นคำพูดติดปากชาวบ้านว่า "บดี่ลีนตุ้เจ้าวัดห่าง" นั้นหมายถึงว่าพระพุทธรูปเก่าวัดร้างยังคงศักดิ์สิทธิ์ กระทั่งปี พ.ศ.2555 พระสงฆ์จากจังหวัดแพร่ที่ได้เคยมาพัก ณ สถานที่แห่งนี้ระหว่างจุดงค์ ได้มีมติเห็นอารักขีมีมาขาว บอกแก่ตนว่าพื้นที่นี้ยังคงรอการมีคนมาทำบุญและตนเองนั้นยังดูแลรักษาที่แห่งนี้อยู่ ท่านกับศรัทธาประชาชนจากจังหวัดแพร่ มาเริ่มก่อสร้างพระเจ้าทันใจไว้ในสถานที่แห่งนี้⁵ เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญมาครั้งประวัติศาสตร์ อีกทั้งวัตถุโบราณที่เก็บได้จากวัดร้างแห่งนี้ก็ยังคงถูกนำไปเก็บยังวัดร่อง และสถานที่ที่มีความเหมาะสมในการสร้างพระธาตุ ซึ่งมีการเสี่ยงทายตามแบบคติความเชื่อโบราณของชาวล้านนาตะวันออก⁶

ลักษณะความเป็นมาของประเพณีวัฒนธรรมของชาวมุขชนบ้านร่องซึ่งมีการอยู่ร่วมกันของหลายชนชาติพันธุ์ในจังหวัดน่านแหล่งชุมชนไทลื้อที่อาศัยมากที่สุด ในอำเภอทุ่งช้าง อำเภอเชียงกลาง อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา⁷ ซึ่งมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่และภาษาพูดที่ไม่แตกต่างจากชาวล้านนามากนัก สิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชน นอกจากผ้าทอไทลื้อเมืองน่านแล้ว สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาที่บ่งบอกความเป็นเอกลักษณ์ได้อย่างชัดเจน นั่นคือวิหารไทลื้อเมืองน่าน อันเป็นอาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ระหว่างพระภิกษุสงฆ์และฆราวาส รวมทั้งประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมาองค์สำคัญของชุมชน แสดงรูปแบบคตินิยม ด้วยช่างฝีมือไทลื้อตามแบบแผนดั้งเดิมก่อนโยกย้ายมายังเมืองน่านและแสดงวัฒนธรรมที่เกิดภายนอกถิ่น มีผลให้ก่อเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นในเมืองน่าน การสร้างวิหารตามแบบแผนเดิมในเมืองน่าน

⁵ ประชุมตำนานพระธาตุ ภาคที่ 1 (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานศพ นางแข พุคักดี 17 สิงหาคม 2485)

⁶ สัมภาษณ์ พระมหาสิทธิศักดิ์ เตชรัสี, เจ้าอาวาสวัดร่อง, วันที่ 14 มิถุนายน 2557

⁷ สมเจตน์ วิมลเกษม, ไทลื้อเมืองน่าน (กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.,ม.ป.ป.), หน้า 5-6

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อาจจะมาก่อนหน้านี้แล้ว หรืออาจจะมีการเริ่มสร้างตั้งแต่มีการอพยพของชาวไทลื้อ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2331 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ.2498⁸ และชาวไทลื้อเมืองบัวยังคงรูปแบบวิถีชีวิตวัฒนธรรมและคติความเชื่อ ที่มีต่อพระพุทธศาสนา ทั้งคตินิยมในการสร้างวิหาร ทั้งงานประดับตกแต่งด้วยงานศิลปกรรมที่ใกล้เคียงกับวิหารทรงไทลื้อตามแบบที่เคยเห็นในแคว้นสิบสองปันนา เป็นที่มาภาพลักษณ์ของโครงการ ในการสร้างวัดพระธาตุลอมหนามในรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมในรูปแบบประเพณี⁹ ตามคตินิยมของชาวไทลื้อ จากความตั้งใจของศรัทธาชาวบ้านร้อง และคณะสงฆ์อำเภอบัว เห็นความสำคัญและคุณค่าของประวัติศาสตร์ในสถานที่แห่งนี้เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา กิจกรรมชุมชน แหล่งศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่เยาวชน จึงทำการฟื้นฟูบูรณะศาสนสถาน อาคารศรัทธาขึ้น เพื่อสืบต่อพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่กับแผ่นดินเมืองวรรณครสืบไป

⁸ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2331 มีชาวไทยของหรือลื้อจำนวน 600 คน ในปีพ.ศ. 2334 เจ้าหลวงเชียงของนำราษฎรอีก 500ครัวเรือนเข้ามาโดยสมัครใจ, ในปี พ.ศ.2348 เจ้านายเมืองน่านยกกองทัพไปตีเมืองสิบสองปันนาแล้วนำเอาเจ้านายและขุนนางลื้อพร้อมเครื่องบรรณาการไปกรุงเทพฯ ในปีพ.ศ.2355

เจ้าหลวงสมุนเทวราช ยกทัพไปตีเมืองลำ เมืองพง เมืองเจียงแข็ง เมืองหลวงภูคา แล้วกวาดต้อนคนมาไว้ที่เมืองน่านถึง 6000 คน, ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่10 (กรุงเทพฯ:คุรุสภา,2507),464-465,473,480

⁹ ในสงครามเชียงตุง พ.ศ.2393-2398 ในครั้งนั้นเมืองน่านได้กวาดต้อนเอาผู้คนในสิบสองปันนามาอยู่เมืองน่าน ในปีถัดมาก็ได้คนจากเมืองเชียงแข็งมาอีก,ในพระยาทิพากรวงศ์,พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่4

1.2.วัตถุประสงค์ของการศึกษาโครงการ

1. ศึกษาประเภทอาคารทางด้านศาสนา,การจัดวางผัง,ตำแหน่ง,ที่ตั้งตามคติความเชื่อทางศาสนา
- 2.ศึกษางานสถาปัตยกรรมในรูปแบบประเพณี ตามคตินิยมของชาวไตลื้อ ในแบบการผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นล้านนาและการใช้งานของอาคารทางศาสนา
- 3.ศึกษาโครงสร้างอาคารประเภทอาคารทางด้านศาสนา โครงสร้างไม้ต่างใหม่ (โครงแบบโบราณ) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นงานพุทธศิลป์แบบไตลื้อ งานศิลปกรรมและลวดลายประดับท้องถิ่น
- 4.ศึกษาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นเพื่อสอดคล้องกับการใช้งานของอาคารและสถานที่
- 5.ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในพื้นที่ที่เป็นภูมิสำเนาของตน เพื่อนำสูการออกแบบงานสถาปัตยกรรม

1.3.ประโยชน์ของการศึกษาโครงการ

- 1.ได้รับรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาประจำถิ่นของตน อีกทั้งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามเพื่อความภาคภูมิใจและเป็นการอนุรักษ์สืบสานสิ่งอันดีงามแก่ชนรุ่นหลัง
- 2.เกิดการอนุรักษ์ รักษา สืบสาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษ
- 3.ได้ศึกษาความละเอียดอ่อนของความเชื่อเฉพาะถิ่นในทางพระพุทธศาสนา ประจำท้องถิ่น
- 4.ได้ศึกษากฎหมายอาคารพิเศษทางด้านศาสนา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ตามระเบียบการเถรสมาคม และข้อบังคับ ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

1.4.ขอบเขตของการศึกษา

1. ระเบียบแบบแผนประเพณีวัฒนธรรม ของชาวไตลื้อ ที่มีต่อพระพุทธศาสนา
- 2.ศึกษาพื้นที่ใช้สอยในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
 - 2.1.พื้นที่การทำสังฆกรรมของคณะสงฆ์
 - 2.2.พื้นที่ประกอบพิธีกรรมของฆราวาส(ในกรณีที่มีวัดมีเทศกาลงานบุญ หรือกิจกรรมของหมู่บ้านเกี่ยวกับทางศาสนา)
3. ศึกษาความเชื่อทัศนคตินิยมในการวางผังการสร้างตามแบบแผนสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไตลื้อ
- 4.ศึกษาการก่อตั้งวัด ตามกฎหมายระเบียบการกรมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1. ขอบเขตของโครงการ

- 1.1) ออกแบบอาคารในส่วนพุทธาวาส สังฆาวาส และธรณีสงฆ์ วางผังและจัดระบบสาธารณูปโภคต่างๆใหม่ให้สอดคล้องกับการใช้งานทั้งหมดของโครงการ
- 1.2) ออกแบบอาคารภายในเขตพุทธาวาส คือ พระธาตุ และ วิหาร
- 1.3) ออกแบบอาคารภายในเขตสังฆาวาส ได้แก่ หมู่กุฏิ ศาลาโรงธรรม
- 1.4) ออกแบบอาคารภายในเขตธรณีสงฆ์ การจัดการวางผังบริเวณ ออกแบบงานภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อความสวยงามในโครงการ
- 1.5) ศึกษาและออกแบบอาคารให้เกิดความงามทางสถาปัตยกรรมตามลักษณะการใช้สอยทั้งภายในและภายนอก โดยคงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ลักษณะของอาคารศาสนสถาน

2. ระเบียบวิธีการศึกษาโครงการ

- 2.1) ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประเภทอาคาร การวางผัง การแบ่งเขตพื้นที่ของวัด และรูปแบบของสถาปัตยกรรมภายในวัด
- 2.2) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลทางกายภาพของที่ตั้ง โครงการและบริบทโดยรอบ ได้แก่ สภาพแวดล้อม ชุมชน และระบบสาธารณูปโภค
- 2.3) ศึกษาเทคโนโลยีทางสถาปัตยกรรมและวิศวกรรมที่เหมาะสมในการออกแบบ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน
- 2.4) ศึกษาแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมในพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน
- 2.5) ศึกษาระเบียบการของศาสนสถาน กฎหมายและข้อบังคับต่างๆ ในเขตพื้นที่ที่ทำการออกแบบ
- 2.6) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ นามาเป็นแนวทางในการออกแบบให้เหมาะสมกับบริบท ของชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 2

การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของโครงการ

2.1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เมืองวรรณคร(อำเภอปัว)

ประวัติเมืองวรรณคร (ปัว) เริ่มปรากฏขึ้นราว พ.ศ. 1825 ภายใต้การนำของ พญาภูคา เจ้าเมืองย่าง ศูนย์การปกครองอยู่ที่เมืองย่าง (เชื่อกันว่าเป็นบริเวณริมฝั่งด้านใต้ของแม่น้ำย่าง ใกล้เทือกเขาตอยภูคาในเขตบ้านเสี้ยว ตำบลยม อำเภอท่าวังผา) เพราะปรากฏร่องรอย ชุมชนในสภาพที่เป็นคูน้ำ คันดิน กำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ ต่อมาพญาภูคา ได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยส่งราชบุตรบุญธรรม 2 คน ไปสร้างเมืองใหม่ โดยขุนนุ่น ผู้พี่ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองหลวงพระบาง) ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำของ (แม่น้ำโขง) และขุนฟองผู้น้องสร้างเมืองวรรณคร(เมืองปัว) ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ การที่ให้ชื่อว่าเมือง "วรรณคร" ก็เนื่องมาจาก พญาภูคา ได้เลือกชัยภูมิที่ดี เหมาะสมในการสร้างเมือง เสร็จแล้วจึงขนานนามว่าเมือง"วรรณคร"ซึ่งหมายถึง"เมืองดี"นับว่าเป็นการเริ่มต้นราชวงศ์ภูคา เมื่อบ้านเมืองวรรณครเริ่มมั่นคงเป็นปึกแผ่น เจ้าขุนฟองก็ได้เป็นพญาแล้วเสวยราชสมบัติในเมืองวรรณคร มีพระโอรส 1 พระองค์ ใ้ชื่อเบิกบายว่า "เจ้าแก้วเกื่อน" ต่อมาไม่นานนักพญาขุนฟองถึงแก่พิราลัย เจ้าแก้วเกื่อนราชบุตรจึงได้ขึ้นครองเมืองปัวแทน ด้านพญาภูคาครองเมืองย่างมานานและมีอายุมากขึ้น มีความประสงค์จะให้เจ้าแก้วเกื่อนผู้หลานมาครองภูคาหรือเมืองย่างแทน จึงให้เสนาอำมาตย์ไปเชิญ แต่เจ้าแก้วเกื่อนไม่ค่อยเต็มใจนัก เจ้าแก้วเกื่อนเกรงใจปู่จึงยอมไปอยู่เมืองย่าง และมอบให้ชายาคือ นางพญาแม่ท้าวคำปิ่น ซึ่งทรงครรภ์อยู่คอยปกครองดูแลรักษาเมืองวรรณคร (เมืองปัว) แทน เมื่อพญาภูคาถึงแก่พิราลัย เจ้าแก้วเกื่อนจึงครองเมืองย่างแทน

ในช่วงที่เมืองวรรณคร (เมืองปัว) ว่างจากผู้นำ เนื่องจากเจ้าแก้วเกื่อนไปครองเมืองย่างแทนปู่คือพญาภูคา พญาจ่าเมืองเจ้าผู้ครองเมืองพะเยา จึงได้ขยายอิทธิพลเข้าครอบครองบ้านเมืองปัวทั้งหมด นางพญาแม่ท้าวคำปิ่นพร้อมด้วยบุตรในครรภ์ได้หลบหนีไปอยู่บ้านห้วยแร้ง จนคลอดได้บุตรชายท่ามกลางท้องไร่ นั่น ชื่อว่า "เจ้าขุนใส" ปรากฏว่านายบ้านห้วยแร้งนั้น เป็นพ่อครัวพญาแก้วเกื่อนมาก่อน จึงรับนางพญาแม่ท้าวคำปิ่นและกุมารไปเลี้ยงดูจนเติบโต อายุได้ 16 ปี ก็นำไปให้เจ้าพญาจ่าเมือง เมื่อพญาจ่าเมืองเห็น ก็มีใจรักเอ็นดูรับเลี้ยงดูไว้ แลเติบโตได้เป็นขุนนาง รับใช้พญาจ่าเมืองจนเป็นที่โปรดปราน พญาจ่าเมืองจึงสถาปนาให้เป็น เจ้าขุนใสศ ครองเมือง เป็นเจ้าเมืองปราดกาย หลังมีกำลังพลมากขึ้นจึงยกทัพมาต่อสู้อันหลุดพ้นจากอำนาจเมืองพะเยา แล้วกลับมาเป็นพญาเสวยเมืองวรรณคร (เมืองปัว) และได้รับการสถาปนาเป็น "พญาผานอง" เมืองวรรณคร จึงกลายชื่อมาเป็น เมืองปัว ซึ่งหันไปมีความสัมพันธ์กับกรุงสุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังปรากฏชื่อเมืองปัวอยู่ในหลักศิลาจารึก หลักที่ 1

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พญาผานองเสวยเมืองบัวอยู่ได้ 30 ปี มีโอรส 6 คน คนแรกชื่อ เจ้าการเมือง คนสุดท้ายชื่อ เจ้าไส พญาผานองถึงแก่พิราลัยไปแล้ว เสนาอำมาตย์ทั้งหลายก็อภิเษกให้เจ้าไสผู้นองเสวยเมืองแทน เพราะเป็นผู้มีความรู้เฉลียวฉลาด แต่อยู่ได้ 3 ปี ก็ถึงแก่พิราลัยไปอีก เสนาอำมาตย์ทั้งหลายจึงเชิญ เจ้าการเมือง ขึ้นเสวยเมืองแทน ในสมัยของพญาการเมือง (กรานเมือง) โอรสของพญาผานอง เมืองบัว ได้มีการขยายตัวมากขึ้น ตลอดจนมีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยอย่างใกล้ชิด พงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงพญาการเมืองว่า ได้รับเชิญจากเจ้าเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท) ไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัย (วัดอัมพวันาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัย ได้พระราชทานพระธาตุ 7 องค์ พระพิมพ์ทองคำ 20 องค์ พระพิมพ์เงิน 20 องค์ ให้กับพญาการเมืองมาบูชา ณ เมืองบัวด้วย

ครั้งนั้น พญาการเมือง¹ ได้ปรึกษาพระมหาเถรธรรมบาลและได้เลือกสถานที่ บรรจุพระบรมธาตุ จึงได้ก่อสร้างพระธาตุแช่แห้งขึ้นที่บนภูเพียงแช่แห้ง ด้วยความเชื่อว่าเป็นที่ที่เคยบรรจุพระบรมธาตุมาแต่ปางก่อน ดอยภูเพียงแช่แห้งเป็นเนินไม่สูงนัก ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำเตียนกับน้ำลึง ทางปากตะวันออกของแม่น้ำน่าน จึงได้ระดมผู้คนก่อสร้างพระธาตุแช่แห้งขึ้นที่เนินแล้วอัญเชิญพระบรมธาตุมาบรรจุไว้ พร้อมทั้งได้อพยพผู้คนจากเมืองบัว ลงมาสร้างเมืองใหม่ที่บริเวณพระธาตุแช่แห้ง เรียกว่า "เวียงภูเพียงแช่แห้ง" เมื่อปี พ.ศ. 1920 โดยมีพระธาตุแช่แห้งเป็นศูนย์กลางเมือง²

สมัยล้านนา

ในปี พ.ศ. 1993 พระเจ้าติโลกราชกษัตริย์นครเชียงใหม่ มีความประสงค์จะครอบครองเมืองน่าน และแหล่งเกลือบ่อมาง (เขตตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือปัจจุบัน) ที่มีอย่างอุดมสมบูรณ์และหาได้ยากทางภาคเหนือ จึงได้จัดกองทัพเข้ายึดเมืองน่าน พญาอินต๊ะแก่นท้าวไม่อาจต้านทานได้จึงอพยพหนีไปอาศัยอยู่ที่เมืองเซียง (ศรีสัชชนาลัย) เมืองน่านจึงถูกผนวกเข้าไว้ในอาณาจักรล้านนาตั้งแต่นั้นมา ตลอดระยะเวลาเกือบ 100 ปีที่เมืองน่านอยู่ในครอบครองของอาณาจักรล้านนา ได้ค่อยๆ ซึมซับเอาศิลปวัฒนธรรมของล้านนามาไว้ในวิถีชีวิต โดยเฉพาะการรับเอาศิลปกรรมทางด้านศาสนา ปรางค์ศิลปกรรมแบบล้านนาเข้ามาแทนที่ศิลปกรรมแบบสุโขทัยอย่างชัดเจน³ เช่น เจดีย์วัดพระธาตุแช่แห้ง เจดีย์วัดสวนตาล (มวลสารจากวัดสวนตาลใช้ทำพระสมเด็จจิตรลดา) เจดีย์วัดพระธาตุช้างค้ำ แม้จะเหลือส่วนฐานที่มีช้างล้อมรอบซึ่งเป็นลักษณะศิลปะแบบสุโขทัยอยู่ แต่ส่วนองค์เจดีย์ขึ้นไปถึงส่วนยอดเปลี่ยนเป็น

¹ แสนหลวงราชสมภาร (2461). เรื่องราชพงษปกรณ์ พงษาวดารเมืองน่าน. ประชุมพงษาวดาร ภาคที่ 10.

กรุงเทพ ฯ: หอพระสมุดวชิรญาณ. p. 83-84.

² วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดน่าน

พิมพ์ลักษณ์ กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว, 2544

³ สรัสวดี อ๋องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ:อมรินทร์, 2552. หน้า 111

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ศิลปกรรมแบบล้านนาไปจนหมดสิ้น ในระหว่างปี พ.ศ. 2103 – 2328 เมืองน่านได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า อยู่หลายครั้งและต้องเป็นเมืองร้างไร้ผู้คนถึง 2 ครา คือ ครั้งแรก ปี พ.ศ. 2247 – 2249 ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2312 – 2344⁴

สมัยรัตนโกสินทร์

ปี พ.ศ.2331 เจ้าอัตถวรปัญโญได้ลงมาเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เพื่อขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมา หลังจากขึ้นเจ้าอัตถวรปัญโญก็ยังมิได้เข้าไปอยู่เมืองน่านเสียทีเดียวเนื่องจากเมืองน่านยังรกร้างอยู่ จึงได้ย้ายไปอาศัยอยู่ตามที่ต่าง ๆ คือ บ้านตีตบญูเรือง เมืองงิ้ว (บริเวณอำเภอน่านน้อย) เมืองพ้อ (บริเวณอำเภอเวียงสา) จนกระทั่งหลังจากได้บูรณะซ่อมแซมเมืองน่านพร้อมทั้งได้ขอพระบรมราชานุญาตแล้ว จึงกลับเข้ามาอยู่ในเมืองน่านปีพ.ศ. 2344 ในยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองน่านมีฐานะเป็นหัวเมืองประเทศราช เจ้าผู้ครองนครน่านในชั้นหลังทุกองค์ต่างปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความเที่ยงธรรม มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรี ได้ช่วยราชการบ้านเมืองสำคัญหลายครั้งหลายคราด้วยกัน นอกจากนี้เจ้าผู้ครองนครน่านต่างได้อุปถัมภ์ค้ำจุนและทำนุบำรุงกิจการพุทธศาสนา ในเมืองน่านเป็นสำคัญ ได้สร้างธรรมนิทานชาดก การจารพระไตรปิฎกลงในคัมภีร์ใบลาน นับเป็นคัมภีร์ได้ 335 คัมภีร์นับเป็นผูกได้ 2606 ผูก ได้นำไปมอบให้เมืองต่าง ๆ มีเมืองลำปาง เมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงราย และเมืองหลวงพระบาง⁵

กลุ่มชาติพันธุ์

ประชากรในจังหวัดน่านมีอยู่อย่างเบาบางเป็นอันดับ 3 ของประเทศ (ประมาณ 41 คนต่อตารางกิโลเมตร⁶) กระจุกกระจายไปตามสภาพทางภูมิศาสตร์ แบ่งได้เป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ ชาวไทยวน หรือ คนเมือง ส่วนใหญ่อพยพมาจากเชียงแสนและบริเวณต่างๆ ของล้านนา ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัด ชาวไทลื้อ (ไทลื้อ, ไทยอง) ส่วนใหญ่อพยพมาจากสิบสองปันนาและหัวเมืองต่างๆ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีทั้งอพยพมาด้วยความสมัครใจและอพยพมาเนื่องจากเกิดศึกสงครามทั้งภายในหัวเมืองลื้อเอง และอพยพมามากที่สุดยุคเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมืองของเจ้ากาวิละแห่งเชียงใหม่ และเจ้าอัตถวรปัญโญแห่งนครน่าน และยุคของเจ้าสุมนเทวราช อีกทั้งมีการอพยพเข้ามาเรื่อยๆ ครั้งเกิดการปฏิวัติการปกครองประเทศของจีน ชาวไทลื้ออาศัยตั้งบ้านเรือน อยู่กระจุกกระจายตามลุ่มน้ำต่างๆ ในจังหวัดน่านมีมากที่สุด

⁴ สรัสวดี อ๋องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ:อมรินทร์, 2552. หน้า 112

⁵ ประพฤทธิ์ ศุภรัตน์เมธี และวินัย ศรีพงศ์เพียร. "บทบาทของล้านนาในวิกฤตการณ์การเมืองระหว่างรัฐในราชอาณาจักรลาว พ.ศ. 2002-2024", ใน วมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ 16, พ.ศ. 2537, หน้า 98-110

⁶ ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและงานปกครอง. กรมการปกครอง. กระทรวงมหาดไทย. "ข้อมูลการปกครอง." [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.dopa.go.th/padmic/jungwad76/jungwad76.htm> [ม.ป.ป.].

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คือ อำเภอบัวแทบทุกตำบล อำเภอท่าวังผา อำเภอสองแคว อำเภอเชียงกลาง และอำเภอทุ่งช้าง เลยไปถึง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

(1) ไทลื้อฝั่งสิบสองปันนาตะวันออก ได้แก่ เมืองลำ เมืองมาง (อาศัยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำน่าน บริเวณชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา และแถวตำบลยอด อำเภอสองแคว) สำเนียงพูดใกล้เคียงกับภาษาไทยอีสานปนลาวพวน

(2) ไทลื้อฝั่งสิบสองปันนาตะวันตก ได้แก่ เมืองยู่ เมืองยอง เมืองเชียงลาบ เมืองเสี้ยว (อาศัยอยู่ แถบลุ่มแม่น้ำย่าง บริเวณชุมชนตำบลยม อำเภอท่าวังผา แถบลุ่มแม่น้ำบัว ตำบลศิลาเพชร ตำบลศิลาแลง อำเภอบัว ถึงตำบลห้วยโก้น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ) สำเนียงพูดเหมือนสำเนียงคนยองในจังหวัดลำพูน- เชียงใหม่ ชาวไทพวน หรือ ลาวพวน อยู่ที่บ้านฝายมูล อำเภอท่าวังผา และบ้านหลักมีนพวน อำเภอเวียงสา ชาวไทเขิน หรือ ชาวชิน อพยพมาจากเชียงตุง ปัจจุบันส่วนใหญ่จะถูกกลืนทางวัฒนธรรมจากคนเมือง ทั้ง ภาษาพูดและเครื่องแต่งกาย แต่บางหมู่บ้านยังมีการนับถือผีเจ้าเมืองของไทเขินอยู่ จึงรู้ว่าเป็นไทเขิน เช่น บ้านหนองม่วง อำเภอท่าวังผา ส่วนบ้านเชียงยืน ตำบลยม อำเภอท่าวังผา ถูกชาวไทลื้อกลืนวัฒนธรรมจนไม่เหลือเค้าของชาวไทเขิน ชาวไทใหญ่ หรือ เจี้ยว หรือ ไตโหลง มีถิ่นฐานในรัฐฉาน และเชียงตุง อาศัยอยู่ บริเวณแถวอำเภอทุ่งช้าง ในปัจจุบันถูกกลืนวัฒนธรรมจนแทบแยกไม่ออกว่าเป็นชาวไทใหญ่ นอกจากนี้ใน บริเวณที่สูงตามไหล่เขายังเป็นชุมชนของชนกลุ่มน้อยที่เรียกกันว่า "ชาวเขา" ได้แก่ ชาวม้ง, เมี่ยน, ลัวะหรือ ถิ่น, ขมุ รวมถึงชาวตองเหลืองหรือมาลี ที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ตำบลแม่ชะนิง อำเภอเวียงสา ผู้คนใน จังหวัดน่านจึงมีภาษาพูดที่หลากหลายด้วยกัน แต่ส่วนใหญ่จะพูดภาษาไทยถิ่นเหนือหรือคำเมือง สำเนียงน่าน⁷

3.1.1. ข้อมูลภูมิศาสตร์อำเภอบัว

อำเภอบัวมีสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาซึ่งวางตัวในแนวเหนือ-ใต้ โดยเฉพาะบริเวณ ชายแดนด้านเหนือและตะวันออกซึ่งเป็นรอยต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีภูเขาในเขต อบอเกลือ เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในจังหวัด คือมีความสูงถึง 2,079 เมตร⁸ และมีดอยภูคาในเขตอำเภอบัว เป็นยอดเขาที่สำคัญของจังหวัด มีความสูง 1,980 เมตร ส่วนพื้นที่ราบจะอยู่บริเวณตอนกลาง และตามลุ่ม น้ำต่างๆ แหล่งน้ำที่สำคัญของจังหวัดคือแม่น้ำน่าน ซึ่งมีต้นกำเนิดทางตอนเหนือของจังหวัด แล้วไหลลงไปยังเขื่อนสิริกิติ์ในจังหวัดอุตรดิตถ์ และบรรจบกับแม่น้ำปิงที่จังหวัดนครสวรรค์เป็นแม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากนี้ยังมีลำน้ำสาขาต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ลำน้ำสา ลำน้ำว่า ลำน้ำสมุน ลำน้ำบัว ลำน้ำย่าง ลำน้ำ

⁷ Thailand Art. ชนชาติลาว บรรพบุรุษผู้สูญหายของคนเมืองน่าน. เรียกดูเมื่อ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2557

⁸ Phou Khe – Climbing, Hiking & Mountaineering

แห่ง เป็นต้น มีพื้นที่กว้างใหญ่ พื้นที่เต็มไปด้วยภูเขาสูงสลับซับซ้อน ทั้งยังมีประชากรหลายชาติพันธุ์ นับว่าเป็นดินแดนของความหลากหลายอีกแห่งหนึ่งของประเทศ

น่านเป็นนครรัฐในหุบเขาพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านทางตอนบนขนาดเล็กเป็นตอน ๆ ในลักษณะแนวยาวทิศเหนือ-ใต้ซึ่งอยู่ระหว่างเทือกเขาผีปันน้ำทางตะวันออกและเทือกเขาหลวงพระบางที่ราบแบ่งได้เป็นสองตอน คือตอนเหนือเป็นที่ราบขนาดเล็กต้นแม่น้ำน่านเป็นที่ตั้งของเมืองบัว และที่ราบตอนล่างอันเป็นที่ตั้งของเมืองน่านซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์กว่า สามารถติดต่อค้าขายกับเมืองทางใต้ได้อย่างสะดวก นอกจากนี้น่านยังมีที่ราบขนาดเล็กอีกหลายแห่งกระจายตัวในหุบเขาอีกด้วย⁹ ด้วยเหตุที่น่านถูกโอบล้อมด้วยเทือกเขาสามารถติดต่อเมืองอื่น ๆ ได้ยาก ทำให้น่านเป็นเมืองโดดเดี่ยว มีพัฒนาการที่ล่าช้ากว่ารัฐจารีตที่รายรอบ¹⁰ และ พื้นที่เมืองน่าน ซึ่งเป็นตำนานพื้นเมืองของน่านช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ก็ไม่ได้กล่าวถึงอาณาจักรสุโขทัยหรือล้านนาช่วงนั้นเลย โลกของผู้เขียนตำนานชี้ดวงไว้เพียงแถบลุ่มแม่น้ำน่านเท่านั้น อย่างไรก็ตามน่านตั้งอยู่บนและควบคุมเส้นทางการติดต่อระหว่างล้านนาตะวันออกกับหลวงพระบางในแนวตะวันออกถึงตะวันตก ดังปรากฏในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช เวียดนามได้คุกคามหลวงพระบางและน่าน โดยน่านได้ต่อต้านอย่างเข้มแข็งจนเวียดนามพ่ายไปในที่สุด¹¹

3.1.2. ภูมิอากาศ

มีลักษณะอากาศแบบทุ่งหญ้าเมืองร้อนแบบ 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว โดยมีความแตกต่างของฤดูอย่างชัดเจน

- ฤดูร้อน ระหว่างเดือนมีนาคม - เมษายน อากาศร้อนถึงร้อนจัด (สถิติอุณหภูมิสูงสุด 44.1 องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2502)

- ฤดูฝน ระหว่างเดือนพฤษภาคม - กันยายน มีฝนตกชุก จากอิทธิพลลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้

⁹ สรัสวดี อ๋องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ:อมรินทร์, 2552. หน้า 106

¹⁰ สรัสวดี อ๋องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ:อมรินทร์, 2552. หน้า 41

¹¹ ประพฤทธิ์ ศุภรัตน์เมธี และวินัย ศรีพงศ์เพียร. "บทบาทของล้านนาในวิกฤตการณ์การเมืองระหว่างรัฐในราชอาณาจักรลาว พ.ศ. 2002-2024", ใน รวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ 16, พ.ศ. 2537, หน้า 98-110

- ฤดูหนาว ระหว่างเดือนตุลาคม - กุมภาพันธ์ อากาศหนาวถึงหนาวจัด จากอิทธิพลลมมรสุม ตะวันออกเฉียงเหนือ (สถิติอุณหภูมิต่ำสุด 2.7 องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2542)¹²

3.1.3. ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอบัวตั้งอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเชียงกลาง อำเภอทุ่งช้าง และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอป่อเกล้า

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอสันติสุขทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอท่าวังผาและอำเภอเชียงกลาง

รูปภาพที่ 3.1 แสดงการเชื่อมต่ออาณาเขตติดต่ออำเภอบัว
ที่มา: <http://www.iseehistory.com/>

¹² ข้อมูลอุตุวิทยามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และกำแพงแสนวิทยาภาคเหนือ ศูนย์อุตุวิทยามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์กำแพงแสน. เข้าถึงได้จาก: <http://www.cmmet.tmd.go.th>

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.3 ความหมายและความสำคัญของวัด

วัดหมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัย คำว่า "วัด" เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานแบบคำไทย โดยที่มาของคำว่า "วัด" นี้ ยังไม่มีข้อยุติ ด้วยบางคนอธิบายว่า มาจากคำว่า "วตวา" ในภาษาบาลี แปลว่า เป็นที่สนทนาธรรม บ้างก็ว่ามาจาก "วัตร" อันหมายถึงกิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างว่าการจำศีล ซึ่งวัด(วัตร) ตามนัยยะนี้จึงน่าจะหมายถึงสถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ใช้เป็นที่พักจำศีลภาวนา หรือสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภารกิจที่พึงกระทำนั่นเอง แต่ก็มีบางคนสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า "วตวา" อันหมายถึงการกำหนดขอบเขตของดินแดนที่สร้างเป็นศาสนสถาน เพราะวัดกับวามีความหมายอย่างเดียวกัน คือการสอบขนาด หรือปริมาณของสิ่งต่างๆ เช่น ความยาว ความกว้าง เป็นต้น วัดในนัยยะอย่างหลังนี้จึงหมายถึง พื้นที่ แต่เดิมครั้งพุทธกาลนั้น มีการใช้คำว่า "อาราม" เป็นคำเรียกชื่อ ศาสนสถานในทางพุทธศาสนาที่ใช้เรียกเสนาสนะที่มีผู้ศรัทธาถวายพระพุทธองค์ใน ระยะเวลาๆ เช่น "เชตวันอาราม" หรือชื่อเต็มว่า "เชตวันอนาถบิณฑิกสสาราม" ซึ่งมีความหมายว่า "สวนของอนาถบิณฑิกที่ป่าเชต" หรือ "เวฬุวันอาราม" หรือ "บุปผาราม" เป็นต้น โดย "อาราม" หรือ "อาราม" ในคำอ่านของไทยแปลว่าสวน นอกจากนี้ในเวลาต่อมายังมีคำที่ใช้เรียกอีกอย่างว่า "วิหาระ" หรือ "วิหาร" อย่างไรก็ตามก็ยังมีคำที่ให้ความหมายว่าวัดอยู่อีกชื่อหนึ่ง คือ "อาวาส" ดังชื่อเรียกสมภารผู้ครองวัดว่า "เจ้าอาวาส" ซึ่งแปลว่าผู้เป็นใหญ่ในวัด

ศาสนสถาน ใช้เป็นที่อยู่อาศัยของนักบวช การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จนถึงเป็นที่รวมองค์ประกอบหลักของศาสนา ทั้งหมดในศาสนสถาน ฐานะ ของศาสนสถานจึงเป็นสมบัติของศาสนา วัดคือ สถานที่ทางศาสนา ตามปกติแล้วจะมีเสนาสนะและอาคารถาวรวัตถุต่าง ๆ เป็นที่พำนักอาศัยศึกษาปฏิบัติ พระธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระภิกษุ สงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆ นอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลางบริการทางการศึกษาและทางสังคม รวมทั้งเป็นแหล่งส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณี วัดทั้งหลายมีฐานะทางกฎหมาย คือ เป็นนิติบุคคลเท่าเทียมกัน แต่ในทางพระวินัยมีฐานะแตกต่างกัน ดังนั้น ตามมาตรา 31 แห่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้ จำแนกวัดออกเป็น 2 ชนิด คือ สำนักสงฆ์ และวัดที่ได้ รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

"สำนักสงฆ์" หมายถึงวัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งวัด แล้วแต่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาต ให้สร้างขึ้นตามความในมาตรา 9 แห่ง พ.ร.บ. ลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. 121 และวัดที่สร้างขึ้นก่อน ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ซึ่งยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาด้วย นับว่าเป็นวัดที่สมบูรณ์ทางกฎหมายแล้ว

"วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา"หมายถึง "อาราม" ตามที่ได้เคยบัญญัติไว้ในมาตรา 5 แห่ง พ.ร.บ. ลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. 121 เป็นวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์ โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เพื่อประโยชน์แก่สังฆกรรมตามพระธรรมวินัยสำหรับพระสงฆ์ นับว่าเป็นวัดที่สมบูรณ์ด้วยฐานะทั้ง ทางกฎหมายและทางพระธรรมวินัยทุกประการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

"พระอารามหลวง" หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้าง และปฏิสังขรณ์ เป็นการส่วนพระองค์¹³

วัดเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ ซึ่งเป็นตัวแทนของวัด ในบทบาทเหล่านี้ก็กลายเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือและร่วมมือ โดยนัยนี้ วัดก็กลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะวัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนให้มีความสามัคคี และให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งๆได้ ซึ่งวัดเป็นที่พำนักของพระสงฆ์ วัดมีความสำคัญและความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล วัดมีความสำคัญคือเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม และเป็นศูนย์รวมของคนในชุมชน วัดแต่ละแห่งถูกสร้างขึ้นอย่างงดงามตามศิลปะและสถาปัตยกรรมในแต่ละสมัย วัดจึงเป็นโบราณสถานที่สำคัญแสดงถึงประวัติศาสตร์ในยุคนั้นๆ จากอดีตสู่ปัจจุบันความสำคัญของวัดได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ในอดีตวัดจะถูกสร้างในสถานที่ไม่ห่างไกลจากชุมชน ความสำคัญของวัดคือเป็นสถานที่พึ่งเทคนิพึ่งธรรม ชาวบ้านต้องไปทำบุญที่วัดทุกวันพระ ถ้ามีการประชุมหารือกันจะใช้วัดเป็นสถานที่ประชุม วัดในสมัยก่อนเปรียบเสมือนโรงเรียน พระสงฆ์ที่วัดเป็นผู้สอนเด็กให้รู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการเรียนทางธรรมะ การจัดงานบุญงานกุศลก็มักจะจัดกันที่วัด เมื่อมีการทะเลาะวิวาทก็มักไปตกลงไกลเกลี่ยกันที่วัด แม้กระทั่งเมื่อตายก็นำศพไปทำพิธีและเผากันที่วัด ชีวิตคนไทยสมัยก่อนจึงผูกพันกับวัดตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายเลยทีเดียว

การเปลี่ยนแปลงบทบาทของวัดที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน ได้แก่ ความเจริญตามแบบตะวันตกทำให้เกิดมีสถาบันใหม่ๆ เข้ามารับบทบาทเดิมที่เคยเป็นวัดไป เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล โรงมหรสพต่างๆ การที่บ้านกับวัดถูกแยกจากกันเป็นเพราะวัดไม่ได้ให้สาธารณประโยชน์ที่ทันสมัยได้เหมือนกับที่สถาบันทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่โดยรัฐให้ ดังนั้น อาจสรุปเป็นอีกสาเหตุหนึ่งได้ว่า การที่วัดบางแห่งไม่ปรับตัวให้เข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงของสังคมให้เหมาะสม จนทำให้คนในชุมชนมองว่าวัดเป็นสัญลักษณ์ของความเก่าแก่โบราณเกินไปที่จะเข้าใจปัญหาสังคมในปัจจุบันได้อย่างถ่องแท้และให้คำแนะนำใดๆ ได้ เหมือนอย่างที่เป็นในอดีต และการที่พระสงฆ์บางรูปประพฤติตนย่อหย่อนในพระธรรมวินัย ประกอบกับการเข้าใจธรรมะ ในทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่เป็นแต่ผิวเผิน เหล่านี้มีส่วนที่ทำให้คนไทยอ่อนไหวไปกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม จนทำให้พฤติกรรมที่ดั่งามทางศาสนาหลายๆ อย่าง เปลี่ยนไป¹⁴

¹³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1104

¹⁴ อุดมฯ แสงคะนอง (2539)2

¹⁴ อุดมฯ แสงคะนอง (2539)2

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การที่บทบาทของวัดได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตกล่าวคือ วัดโดยทั่วไปไม่ได้เป็นศูนย์กลางของชุมชนหนึ่งๆเหมือนดังเดิม ทั้งนี้ได้กล่าวสรุปสาเหตุไว้แล้วข้างต้นซึ่งจากสาเหตุดังกล่าวนี้ทำให้ได้สรุปประเภทของวัดที่ปรากฏในสังคมไทยทุกวันนี้ได้ 3 ประเภทคือ

1. วัดที่มุ่งพัฒนาถาวรวัตถุให้มีความโอ้อ่า หรูหรา มีสิ่งก่อสร้างราคาแพงและมีความใหญ่โต
2. วัดที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม
3. วัดที่มุ่งการปฏิบัติ เช่น เน้นวิปัสสนาธุระ เน้นสร้างความสงบในจิตใจให้กับผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

ทัศนคติของประชาชนเขตภาคเหนือตอนบนที่มีต่อสภาพสังคม เศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมล้านนา ศึกษากรณีจังหวัดเชียงใหม่ สรุปได้ว่า ทัศนคติของประชาชนในเขต อ.รอบนอกและ อ.เมือง ที่มีต่อขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ในเรื่องของการทำบุญตักบาตรในตอนเช้าเป็นประจำ และการฟังเทศน์ ฟังธรรมจากวิทยุ เทป โทรทัศน์ หรือจากสถานที่ฟังธรรมต่าง ๆ นั้น มีความแตกต่างกันเนื่องมาจาก ค่านิยม และสภาพแวดล้อมของคนใน อ.เมือง และ อ.รอบนอก ต่างกัน ประชาชนใน อ.รอบนอกส่วนใหญ่มีค่านิยมที่จะไปวัดฟังธรรมในวันหยุดหรือในวันพระมากกว่าประชาชนในเขตเมือง¹⁵

พุทธศาสนสถาน แปลโดยตรงได้ความว่า สถานที่ หรือสิ่งก่อสร้าง ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อใช้ในกิจการ หรือเกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา ได้แก่ สำนักสงฆ์ วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เจดีย์ และสถูป เป็นต้น เป็นสถานที่ซึ่งใช้ประกอบพิธีทางศาสนา เป็นที่พำนักของพระภิกษุ และเป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ซึ่งพุทธศาสนิกชนนิยมไปกราบไหว้บูชา และร่วมกิจกรรมต่างๆ

2.3.1. ประเภทของวัด

สมัยหลังพุทธกาลเมื่อมีการสร้างพระสถูปเจดีย์ขึ้น ทำให้บริเวณเหล่านี้เกิดเป็นที่ชุมนุมของเหล่าพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่เดินทาง มาถึง ที่สุดแล้วก็เกิดมีพระภิกษุบางรูปสมัครใจที่จะอยู่พำนักเพื่อบำรุงรักษา สังฆสถานเหล่านั้นทั้งมีผู้ศรัทธาสร้างที่พักรักษาสงฆ์ถวายแด่พระภิกษุ ดังกล่าว สถานที่นี้ในที่สุดได้กลายสภาพเป็น "วัด" ที่สมบูรณ์แบบ สืบทอดกันมาจนเกิดเป็นแบบอย่างชัดเจนดังปัจจุบัน ด้วยเหตุที่การสร้างวัดกลายเป็นประเพณีที่นิยมกันในที่ต่างๆ วัดจึงมีปรากฏอย่างแพร่หลายทั้งในเมืองใหญ่และชนบท จนทำให้จุดมุ่งหมายเดิมของการบวชนั้นเปลี่ยนไปในเวลาต่อมา เพราะพระสงฆ์ส่วนหนึ่งมีที่พักอาศัยอย่างถาวรยึดติดใน เสนาสนะ แทนการมุ่งเน้นปฏิบัติเพื่อหรือออกซึ่งความทุกข์และเพื่อทำให้แจ้งแห่งการดับทุกข์ ซึ่งเป็นความหมายของการบวช เพราะคำว่าบวช มาจากคำว่า ป+วช แปลว่า เว้นทั่ว หมายถึง เว้นห่างจากกาม จากกิเลส พระภิกษุในเวลาถัดมาจึงมีลักษณะที่แตกต่างกัน 2 แบบ คือ ฝ่ายหนึ่งซึ่งยังคงตั้งมั่นอยู่กับแนวปฏิบัติเดิมนั้นคือปลื้มความวุ่นวายจาก โลกออกสู่ป่า เพื่อแสวงหาความวิเวก มุ่งเน้นทาง

¹⁵ รัตนภรณ์ สุขสำราญ, วาสนา ทองไทย (2541)3

"วิปัสสนาธุระ" กับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งนิยมการอยู่ชิตติดวัดภายในเขตชุมชน โดยมุ่งเน้นการศึกษา คือการมุ่งศึกษาเพื่อให้รู้ถึงพระพุทธพจน์ พระธรรมวินัย รวมทั้งพระอภิธรรมต่างๆ การแยกออกเป็น 2 ลักษณะนี้มาแบ่งชัดเจนเป็น 2 ฝ่ายในประเทศลังกา โดยเรียกฝ่ายที่อยู่ป่าว่า "พระอรัญวาสี" และเรียกฝ่ายที่อยู่ในเมืองว่า "พระคามวาสี" พระภิกษุไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอรัญวาสีหรือคามวาสี ทุกรูปจะต้องสังกัดไม่วัดใดก็วัดหนึ่ง วัดฝ่ายคามวาสีนั้นอยู่ภายในหรือรอบนอกเมืองที่มีชุมชนอาศัยอยู่ แต่วัดฝ่ายอรัญวาสีจะต้องถอยร่นให้ห่างไกลชุมชนให้มากที่สุด แต่ความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยการแบ่งปันอาหารจากสังคมยังคงมีอยู่ ในพระวินัยกำหนดไว้ว่าวัดฝ่ายอรัญวาสีจะต้องตั้งไม่ห่างจากหมู่บ้านที่ใกล้ ที่สุดจนเกินไป คือให้อยู่ในระยะประมาณ 500 ชั่วคันธนู หรือประมาณ 1 กิโลเมตร เพื่อเอื้อให้พระภิกษุสามารถเดินไปรับการบิณฑบาต และกลับมาทันฉันอาหารเพล ก่อนเที่ยงวัน "วัดอรัญวาสี" นิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นป่าเขา ส่วนใหญ่มีเพียงกุฏิและศาลาโถงอเนกประสงค์ ไม่มีอาคารและแบบแผนมากนัก พระสงฆ์ฝ่ายนี้จะอยู่จำวัดเฉพาะเพียงช่วงเช้าพรรษา และจะมุ่งธุดงค์เข้าป่าลึก ปักกลด ฝึกหัดกรรมฐานจิต และจาริกไปเรื่อยๆ ก่อนกลับออกมาจำพรรษาที่วัดอีกครั้งเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาใหม่ ความต้องการทำสังฆกรรมใดๆ ก็เพียงอาศัยการกำหนดขึ้นใช้เพียงชั่วคราวเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเจดีย์ดูเหมือนจะไม่มีการสร้างในวัดอรัญวาสีหรือ "วัด ป่า" แท้ๆ เลย คงเป็นเพราะแนวความคิดของพระภิกษุสายนี้เน้นที่การปฏิบัติเพื่อให้เห็น "ธรรม" มากกว่า "รูป" ที่แม้เป็นตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ก็ยังเป็นเพียงภาพสัญลักษณ์ที่ไม่ใช่วิถีทางแห่งการหลุดพ้น

ในปัจจุบันนั้น วัดทั้งหลายมีฐานะทางกฎหมายเป็นนิติบุคคลเท่าเทียมกัน แต่ในทางพระวินัยยังมีฐานะที่แตกต่างกันอยู่อีก ดังนั้น ตามมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จึงได้จำแนกวัดออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ได้แก่ "อาราม" ตามที่เคยได้บัญญัติไว้ในมาตราที่ 5 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 เป็นวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์ เพื่อประโยชน์ทางพระวินัย โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วพร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมตามพระวินัยได้ทุกประการ เป็นวัดที่สมบูรณ์ด้วยฐานะทั้งทางกฎหมาย และทางพระวินัย

2. สำนักสงฆ์

ได้แก่ วัดที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศแต่งตั้งวัดแล้ว รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้นในมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ด้วย และยังมีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแต่สามารถใช้เป็นสถานที่พำนักอยู่อาศัยสำหรับภิกษุสงฆ์ได้ ฐานะทางกฎหมายเป็นนิติบุคคลโดยสมบูรณ์แล้ว ส่วนฐานะทางพระวินัย ยังไม่พร้อมจะใช้เป็นสถานที่ทำสังฆกรรมตามพระวินัยทุกประการได้เพราะยังมีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา แต่หากจะจำแนกออกตามสภาพฐานะของวัดอาจแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1. วัดหลวง

ได้แก่ วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชาธิบดี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ก็ดี พระราชทานเพื่อเป็นเกียรติยศแก่ ผู้ต่ำศักดิ์ลงมาหรือแก่วัดเองก็ดี มีอยู่จำนวนหนึ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารผู้ใหญ่ ทรงสร้าง หรือสร้างขึ้น หรือทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้น แล้วน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวง รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์ และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวงด้วย ชั้นแห่งพระอารามหลวง แบ่งตามลำดับความสำคัญออกเป็น 3 ชั้น คือ

- ชั้นเอก ได้แก่ วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ วัดที่บรรจุบรมอัฐิหรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูงมี 3 ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร และวรมหาวิหาร
- ชั้นโท ได้แก่ วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญหรือวัดที่มีเกียรติ มี 4 ชนิด คือ ราช วรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหาร และวรวิหาร
- ชั้นตรี ได้แก่ วัดที่มีเกียรติ วัดประจำหัวเมืองหรือวัดสามัญ มี 3 ชนิด คือ ราช วรวิหาร วรวิหาร และสามัญ

2. วัดราษฎร์

ได้แก่ วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้างหรือ ปฏิสังขรณ์ ซึ่งได้รับอนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัดโดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว และช่วยกันทานุบำรุงวัดสืบต่อกันมาตามลำดับ วัดราษฎร์ หมายถึงวัดทั้งหมดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ซึ่งมิได้นับเข้าเป็นพระอารามหลวง

3. วัดร้าง

ได้แก่ วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอยู่อาศัยประจำ ซึ่งทางราชการจะขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้างไว้ วัดร้างเองโดยสภาพยังเป็นนิดินุคคลอยู่โดยสมบูรณ์ และมีโอกาสที่จะเป็นวัดที่มีพระสงฆ์ได้อีก โดยดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ¹⁶

¹⁶ การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระสงฆ์ พ.ศ. 2514 (กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา 2525:1-3)

2.3.2. การใช้พื้นที่ของวัด

ลักษณะเฉพาะของวัดในวัฒนธรรมล้านนา

ในอดีต วัดที่มีความสำคัญมาก มักจะถูกเรียกว่าวัดหลวงหมายถึงวัดที่ได้รับการอุปถัมภ์โดยตรงจากพระมหากษัตริย์ ส่วนวัดที่ไม่มีความสำคัญ หรือมีความสำคัญน้อย จะถูกเรียกว่าวัดราช โดยหมายถึงวัดที่อยู่ภายในชุมชน อุปถัมภ์โดยชาวบ้านหรือสามัญชนทั่วไป ซึ่งวัดสองกลุ่มนี้ การสร้างงานสถาปัตยกรรมภายในมักมีความแตกต่างกันทางด้านฝีมือการก่อสร้าง อย่างชัดเจนลักษณะเด่นของวัดในวัฒนธรรมล้านนา มักจะแบ่งพื้นที่ใช้สอย ออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ

เขตพุทธาวาส

หมายถึงพื้นที่สมมุติ ใช้เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของสงฆ์และ ฆราวาสเป็นที่ตั้งของ สถูปเจดีย์ วิหาร อุโบสถ หอไตร หอกลอง-หระฆัง ชุ่มโขง และศาลาบาตร เป็นต้น ภายในเขตพุทธาวาส มักมีพระธาตุเจดีย์ หรือพระวิหาร เป็นประธานของวัด ซึ่งภายในวิหารจะประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ส่วนภายในองค์พระธาตุเจดีย์จะเป็นที่บรรจุอัฐิธาตุของพระพุทธรูปเจ้าหรือพระ สวาก ซึ่งอาคารสองหลังนี้ทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้า ในฐานะประธานของพุทธศาสนา ซึ่งจะรับรู้ในทุกกิจกรรมทางศาสนาที่เกิดขึ้นภายในวัด สอดคล้องกับความหมายของคำว่า พุทธาวาส ซึ่งมาจากคำว่า พุทธ + อาวาส อันหมายถึง สถานที่ประทับของพระพุทธรูปเจ้านั่นเอง ผังวัดในล้านนาที่สมบูรณ์มักสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลายแห่งมักสร้างอยู่บนที่สูง ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วและศาลาบาตร มีประตูทางเข้า 4 ทาง ทางเข้าหลักจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออกหรือเส้นทางสัญจรหลัก เช่นแม่น้ำ ประตูทางเข้าหลักทางทิศตะวันออกนี้มักจะทำชุ่มประตูประดับด้วยลวดลายพันธุ์ พุกษาหรือสัตว์ในเทพนิยาย เรียกว่า ชุ่มโขง โดยมีบันไดทางขึ้นเชื่อมต่อไปด้านล่าง พร้อมทั้งมีราวบันไดประดับด้วยรูปนาคทอดตัวยาวจากชุ่มประตูโขงลงสู่ด้านล่างเช่นเดียวกัน เมื่อผ่านจากชุ่มประตูโขงเข้าไป จะเข้าสู่เขตพุทธาวาส ซึ่งมีพระวิหารและพระธาตุเจดีย์วางอาคารอยู่ในแนวเดียวกัน กับชุ่มโขงและบันไดทางขึ้น ในแนวแกนตะวันออกตะวันตก บริเวณโดยรอบจะประกอบไปด้วยอาคารอื่นๆ ที่สำคัญ เช่น พระอุโบสถ หอไตร พระวิหารขนาดเล็ก เป็นต้น พื้นที่โดยรอบมักปูด้วยลานทราย ซึ่งมีประโยชน์ในการดูดซับความชื้น ช่วยป้องกันอาคารที่สร้างด้วยไม้ ไม้ให้เสื่อมสภาพโดยง่าย ลักษณะแผนผังของวัด ในเขตพุทธาวาส¹⁷

¹⁷ ศูนย์ สถาปัตยกรรมล้านนา: Lanna Architecture Center

Faculty of Architecture, Chiang Mai University

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เขตสังฆาวาส

มาจากคำว่า สงฆ์ + อาวาส หมายถึงพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของอาคารอันเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมและวัตรปฏิบัติของสงฆ์ ได้แก่ กุฏิ หอฉันเวจกุฏิ(สุขา) ที่สงฆ์น้ำโรงครัว ศาลา เป็นต้น ส่วนใหญ่มักแยกกันจากเขตพุทธาวาสอย่างเด็ดขาด แต่ก็มีทางเชื่อมถึงกันได้โดยง่าย ในอดีตเขตสังฆาวาสอาจใช้เป็นที่อยู่อาศัยของภิกษุสงฆ์ สามเณร และเป็นที่ยื่นของเด็กวัดไปด้วยในขณะเดียวกัน¹

เขตธรณีสงฆ์

ได้แก่ ช่วงวัด ที่เฝ้าศพ ป่าช้า สวนป่า และที่ว่างอื่นๆ หมายถึงพื้นที่สาธารณะ ที่สามารถใช้ได้ร่วมกันทั้งสงฆ์และฆราวาส ช่วงวัดหรือที่ว่างด้านหน้าวัดมีความสำคัญเป็นอย่างมาก วัดสำคัญๆ ในอดีตมักมีช่วงขนาดใหญ่ไว้ทางด้านทิศตะวันออก ใช้เป็นที่รวมพลและสร้างขวัญกำลังใจของทหารก่อนทำศึกสงคราม นอกจากนั้นยังเป็นจุดแวะพักของนักเดินทางหรือขบวนคาราวานสินค้าต่างๆ บริเวณนี้จึงมักมีบ่อน้ำใช้ รวมถึงมีต้นไม้ใหญ่เพื่อให้ร่มเงา ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นที่สิงสถิตย์ของสิ่งเหนือธรรมชาติที่เป็นอารักษ์ของศาสนสถาน นอกจากนี้ในช่วงที่มีเทศกาล ช่วงหน้าวัดมักจะถูกใช้เป็นที่ทำกิจกรรมรื่นเริงประจำปีต่างๆ อีกด้วย¹⁸

¹⁸ ศูนย์ สถาปัตยกรรมล้านนา: Lanna Architecture Center Faculty of Architecture, Chiang Mai University

บทที่ 3

การศึกษาและวิเคราะห์รายละเอียดของโครงการ

โครงการออกแบบวัดพระธาตุดอนหนาม เป็นโครงการออกแบบและวางผังเพื่อการฟื้นฟูวัดร้าง โดยโครงการตั้งอยู่ที่ หมู่บ้านร่อง อำเภอบัว จังหวัดน่าน ซึ่งการศึกษาและวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการออกแบบและวางผังโครงการ

3.1. ผู้ใช้โครงการ

ผู้ใช้โครงการสำหรับวัดพระธาตุดอนหนาม แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือผู้ใช้ที่อยู่ประจำในโครงการ คือพระภิกษุสงฆ์และสามเณร และอีกกลุ่มหลักคือกลุ่มประชาชนศรัทธาที่เข้ามาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จึงจำแนกออกเป็นผู้ใช้ประจำโครงการและผู้ใช้โครงการแบบชั่วคราว เพื่อการวิเคราะห์และจำแนกการใช้งานของผู้ใช้โครงการในลำดับต่อไป

3.2.1 พระสงฆ์

3.2.1.1. ข้อมูลจำนวนพระสงฆ์และสามเณรในเขตอำเภอบัว

ตารางข้อมูลเชิงสถิติ บัญชีรวมจำนวนพระสงฆ์ สามเณรย้อนหลัง ๑๐ ปี

ปี พ.ศ.	เขตอำเภอบัว	
	ภิกษุ	สามเณร
2548	102	265
2549	112	277
2550	135	295
2551	127	273
2552	123	265
2553	121	288
2554	115	252
2555	128	267
2556	130	289
2557	134	301

ตารางที่ 3.1 ข้อมูลจำนวนพระสงฆ์ สามเณร ย้อนหลัง 10 ปี

ที่มา: จากสำนักงานเจ้าคณะอำเภอบัว โดย คณะสงฆ์อำเภอบัว จังหวัดน่าน ภาค 6

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตารางข้อมูลเชิงสถิติ บัญชีรวมจำนวนพระสงฆ์ สามเณรย้อนหลัง ๑๐ปี อิงตามกรณีวัดตัวอย่างศึกษา

ปี พ.ศ.	วัดร่อง		วัดสุขศรี		วัดต้นแหลง	
	ภิกษุ	สามเณร	ภิกษุ	สามเณร	ภิกษุ	สามเณร
2548	2	6	1	2	1	6
2549	2	8	1	2	1	5
2550	2	8	1	1	2	8
2551	2	7	1	3	2	6
2552	2	7	2	5	2	6
2553	1	6	2	4	1	4
2553	1	7	2	4	1	4
2554	1	7	2	3	1	3
2556	1	6	2	3	1	6
2557	1	5	2	5	1	5

ตารางที่ 3.2 ข้อมูลจำนวนพระสงฆ์สามเณร ย้อนหลัง 10ปี ของแต่ละวัด

ที่มา: จากสำนักงานเจ้าคณะอำเภอปัว คณะสงฆ์อำเภอปัว จังหวัดน่าน ภาค 6

ข้อมูลทางสถิติตัวเลขจำนวนพระภิกษุและสามเณร ในเขตอำเภอปัว ย้อนหลัง 10ปี และข้อมูลสถิติการอิงตัวอย่างกรณีศึกษา จากเขตตำบลปัว ซึ่งเป็นกรณีศึกษาในการหาปริมาณของพระภิกษุ-สามเณร เพื่อจัดเก็บเป็นข้อมูลสำหรับหาพื้นที่ในการออกแบบโครงการ โดยการอิงข้อมูลทางสถิติเดิมที่เกิดขึ้นจริงในจำนวนแต่ละปีของวัดในเขตตำบลปัว คือสถานที่ใกล้เคียงกับที่ตั้งโครงการเพื่อศึกษาข้อมูลทางสถิติ และสามารถนำมาศึกษาและคาดคะเนในจำนวนของพระภิกษุ-สามเณรในเขตตำบลปัว ตัวอย่างกรณีวัดที่เลือกศึกษา มีวัดดังต่อไปนี้

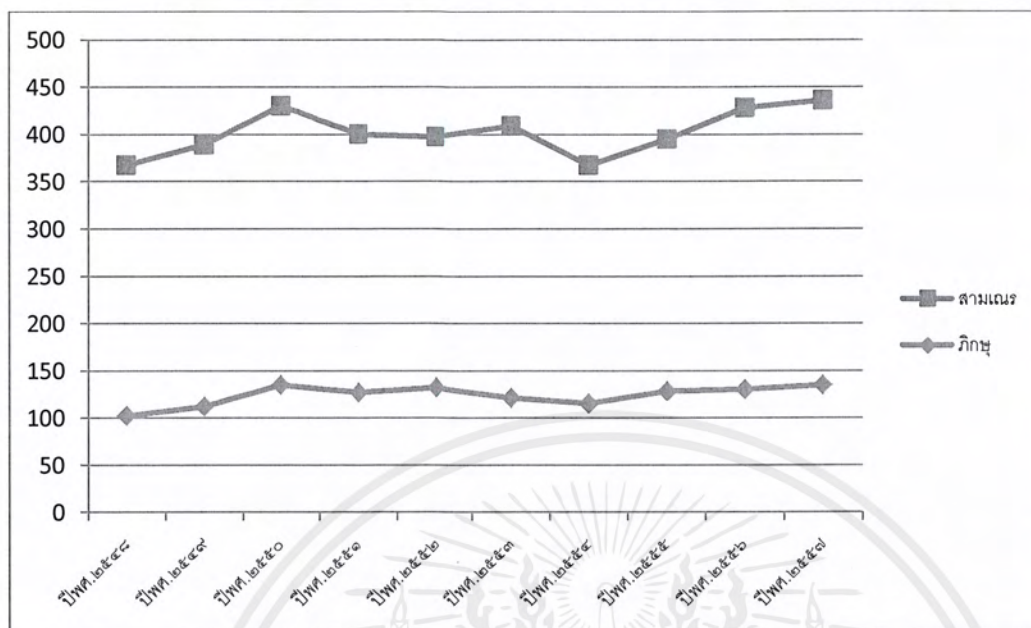
1.วัดศรีสุข

2.วัดร่อง

3.วัดต้นแหลง.

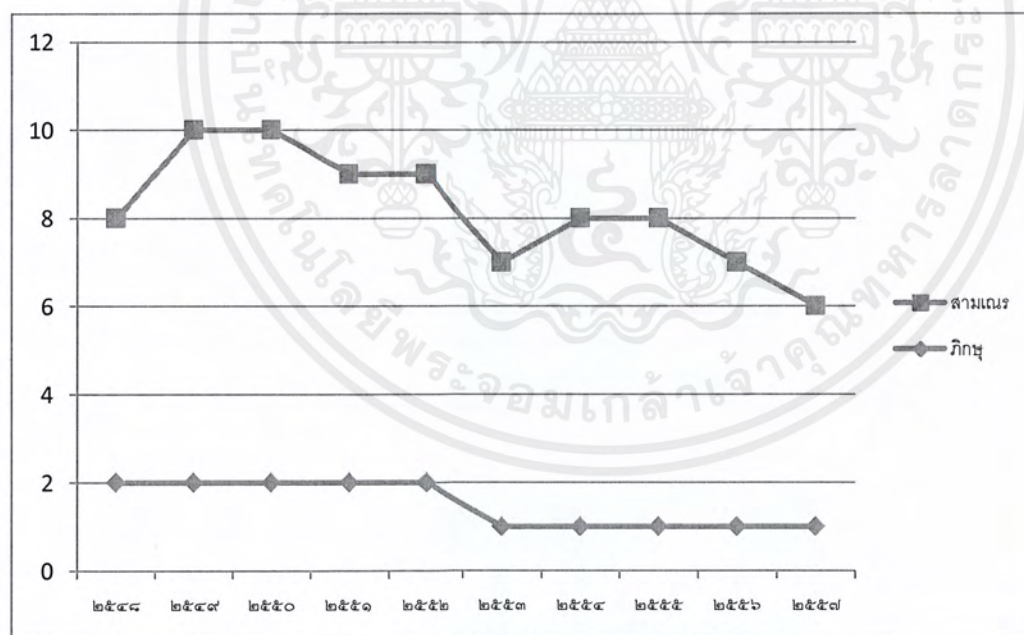
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เมื่อได้จำนวนจากตัวอย่างกรณีศึกษาที่ใกล้เคียงโครงการ เพื่อสรุปจำนวนผู้ใช้และการออกแบบ

แผนภูมิที่ 3.1.

ที่มา:ตารางข้อมูลเชิงสถิติ บัญชีรวมจำนวนพระสงฆ์ สามเณร อำเภอป่า ย้อนหลัง 10ปี

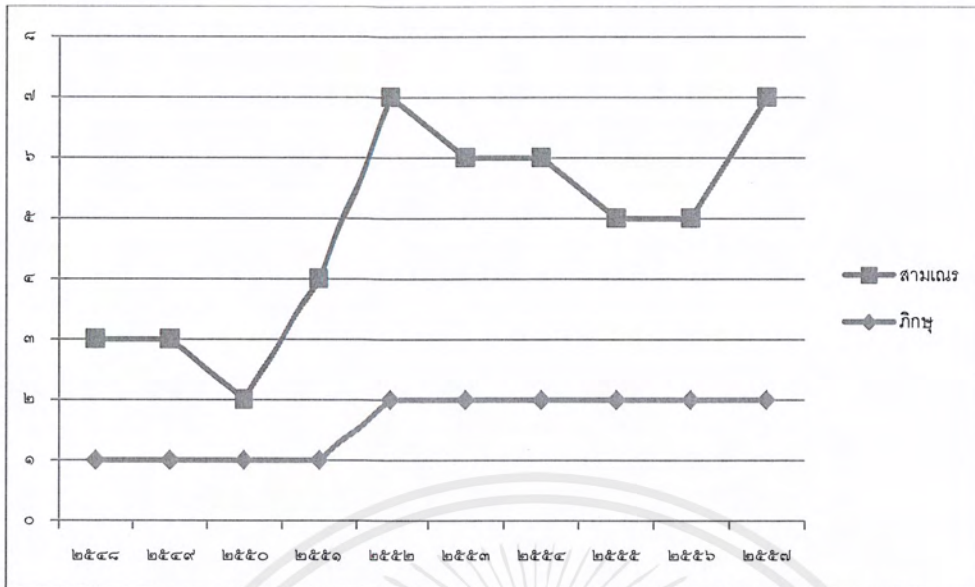

แผนภูมิที่ 3.2.

ที่มา:ตารางข้อมูลเชิงสถิติ บัญชีรวมจำนวนพระสงฆ์ สามเณรย้อนหลัง 10ปี อิงตามกรณีวัดตัวอย่างศึกษา

(วัดร่อง)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แผนภูมิที่ 3.3.

ที่มา:ตารางข้อมูลเชิงสถิติ บัญชีรวมจำนวนพระสงฆ์ สามเณรย้อนหลัง ๑๐ปี อิงตามกรณีวัดตัวอย่าง
ศึกษา(วัดสุขศรี)

แผนภูมิที่ 3.4.

ที่มา:ตารางข้อมูลเชิงสถิติ บัญชีรวมจำนวนพระสงฆ์ สามเณรย้อนหลัง ๑๐ปี อิงตามกรณีวัดตัวอย่างศึกษา
(วัดต้นแหล่ง)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากการวิเคราะห์ จากตารางที่แสดงผลจำนวนของพระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอปัว มีอัตราส่วนที่คล้ายตามกัน ถ้าในปีนั้นมีภิกษุมาก จำนวนสามเณรก็จะมากตาม ในอัตราส่วน 1:5 รูป และในเชิงนโยบาย พระภิกษุ 1 รูปต่อสามเณร 5 รูปต่อหนึ่งวัด จากข้อบัญญัติพระกฏพระวินัยการทำพิธีกรรมทางสังฆกรรมต้องมีพระสงฆ์ ไม่น้อยกว่า 5 รูป และเป็นที่มาจำนวนของพระภิกษุ สามเณร ในโครงการ เพื่อการจัดการการดูแลเอาใจใส่และอบรมอย่างทั่วถึง ผลจากตารางสถิติทำให้เห็นจำนวนของสามเณรที่มีมากกว่าจำนวนภิกษุเนื่องจากคติความเชื่อที่ว่าชาวล้านนาจะไม่ให้ความสำคัญต่อการอุปสมบทเป็นพระภิกษุของชายหนุ่มวัยฉกรรจ์เท่าใดนักเมื่อเทียบกับการบวชของเป็นเณรน้อย หากแต่งงานมีลูกเมียแล้ว พ่อแม่มักยิ่งถือว่าตนแทบจะเป็นส่วนเกินของลูกชาย บุญอานิสงส์ในการบวชทั้งหมดนั้นจะตกเป็นของภรรยา มากกว่าบุพการี ด้วยเหตุนี้ คำว่า "ปอยสง่าลอง" กิติ หรือ "บวชลูกแก้ว" กิติ เป็นชื่อที่สามารถอธิบายภาพความยิ่งใหญ่และความสำคัญของเณรน้อยในมุมมองของชาวล้านนาได้อย่างชัดเจน ว่าเปรียบเสมือนการบวชเณรให้แก่ลูกของเทวดาหรือพระเจ้าผู้เป็นใหญ่เหนือมนุษย์ ชาวล้านนานิยมบรรพชาสามเณรมาก เมื่อเด็กผู้ชายอายุประมาณ 10 ปี บิดามารดาผู้หวังความเจริญแก่ลูก ย่อมนำลูกมาฝากเป็น “ชะโยม” (โยม) หรือศิษย์วัด ทั้งนี้เพราะในอดีตวัดเป็นสถานที่ศึกษาเพียงแห่งเดียว เมื่อเล่าเรียนอักษรสมัยจบแล้ว ก็เริ่มเรียนคำที่จะใช้กล่าวขอบรรพชา เรียนสิกขาวิสัยและเริ่มท่องสวดมนต์ต่างๆ หัดอ่านคัมภีร์ที่จารไว้เป็นอักษรล้านนา ประมาณอายุ 12 ปีจึงจะจัดการให้มีบรรพชาปอยลูกแก้ว ทางล้านนาถือว่า การบรรพชาเป็นสามเณรนั้น ชื่อว่าตอบแทนคุณของมารดา เพราะมารดามีคุณ 12 (เท่ากับอายุ 12 ปี) ส่วนคุณของบิดานั้น มี 20 ถ้าอายุ 20 ได้อุปสมบทแล้วจึงชื่อว่า ตอบแทนคุณของบิดา คุณของมารดามี 12 คุณของบิดามี 20 นั้นหมายถึงอาการ 23 ที่มีอยู่ในร่างกายของคนเรา ดังนี้ คุณของมารดามี ๑๒ ได้แก่ธาตุน้ำ คือ น้ำดี, เสมหะ, น้ำหนอง, น้ำเลือด, น้ำเหลือง, น้ำมันขี้, น้ำตา, น้ำมันเหลว, น้ำลาย, น้ำมูก, น้ำไขข้อ, น้ำมูตร รวมมี 12 คุณของบิดามี 20 ได้แก่ธาตุดิน คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า เยื่อในสมอง รวมกันมี 20¹ .

¹ เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์ ปริศนาโบราณคดี ตอนที่ ๔๗ หนังสือพิมพ์มติชน สุดสัปดาห์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.2.1. ข้อมูลจำนวนผู้ใช้โครงการ

บ้านร่อง ตำบล อำเภอบัว จังหวัดน่าน มีประชากร 1878 คน 448 หลังคาเรือน² มีประชากรหลังการเกษียณอายุ ตั้งแต่ 60-85 ปีขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 21 ของประชากรในหมู่บ้าน³ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่เข้ามาใช้โครงการในโครงการมักจะเป็นกลุ่มประชากรในช่วงอายุนี้ จากประชากรทั้งหมด 1878 คิดเป็นร้อยละ 21 จะมีจำนวน 395 คน ข้อมูลตัวเลขจากการคิดโดยอ้างหลักสถิติ

ซึ่งผู้ใช้งานจากการเก็บข้อมูล ในวันพระ วันขึ้น 8,15 ค่ำ และวันแรม 8,15 ค่ำ เก็บข้อมูลจากวัดกรณีศึกษา ตัวอย่าง (วัดร่อง)

วัน - เดือน - ปี	วันพระข้างแรม		วันพระข้างขึ้น	
	8 ค่ำ	15 ค่ำ	8 ค่ำ	15 ค่ำ
16-9-57	91	-	-	-
23-9-57	-	112	-	-
1-10-57	-	-	89	-
8-10-57	-	-	-	125
16-10-57	87	-	-	-
22-10-57	-	119	-	-
30-10-57	-	-	110	-
6-11-57	-	-	-	125
14-11-57	90	-	-	-
21-11-57	-	115	-	-
29-11-57	-	-	112	-

ตารางที่ 3.3.

ที่มา: การเก็บข้อมูลจำนวนผู้คนที่มาทำบุญในวันพระ วัดบ้านร่อง อำเภอบัว จังหวัดน่าน ตั้งแต่วันที่ 16 กันยายน 2557 ถึง วันที่ 29 พฤศจิกายน 2557

² ข้อมูลจาก สำนักงานเทศบาลตำบลบัว (วันที่ 27 พฤษภาคม 2557)

³ ข้อมูลจากสำนักงานสาธารณสุขอำเภอบัว (วันที่ 29 พฤษภาคม 2557)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จาดารางข้อมูลจำนวนประชาชนที่ใช้โครงการ มีจำนวนประชากรที่เข้ามาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จำนวน $91+112+89+125+87+119+110+125+90+115+112 = 1175$ คน จากค่าตัวเลขเฉลี่ย $1175/11 = 107$ คน สรุปตัวเลขที่ใช้ในการหาพื้นที่ เพื่อสามารถรองรับผู้ใช้โครงการได้อย่างทั่วถึง จาดารางข้อมูลนำจำนวนประชาชนที่เข้าใช้โครงการ มาหาค่าเฉลี่ยเพื่อสรุปจำนวนประชาชนที่เข้ามาใช้โครงการและสู่การคิดหาพื้นที่ใช้สอยในโครงการเป็นลำดับต่อไป

3.2.2. ข้อมูลจำนวนผู้เข้าใช้โครงการ

ประเภทของผู้ใช้งานอาคาร

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นประเภทผู้ใช้งานอาคาร "วัด" ได้ดังนี้

- 1) พระภิกษุ/สามเณร
- 2) มรรคทายก
- 3) เด็กวัด
- 4) ชาวบ้าน
- 5.) ประชาชน (ผู้มาปฏิบัติธรรม)

นอกจากบุคคลเหล่านี้จะมีบทบาทที่เกี่ยวข้องเนื่องกับองค์ประกอบต่างๆ ของโครงการแล้ว พฤติกรรมของบุคคลเหล่านี้ยังมีผลต่อการออกแบบวางผังโครงการเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์และชาวบ้าน ซึ่งวัดในชนบทนั้นชาวบ้านจะมีความใกล้ชิดกับพระสงฆ์ในแง่ของการเป็นผู้อุปถัมภ์วัด และวัดในชนบทนั้นถือเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เช่น ลอยกระทง สงกรานต์ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีนั้นมีความสัมพันธ์กันกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชนบทอย่างแนบแน่น ดังนั้นในการออกแบบวางผังวัดในชนบทนั้นจึงต้องศึกษาพฤติกรรมและกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างวัดกับชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกับวัดในเมือง เพื่อให้การออกแบบนั้นตอบสนองต่อผู้ใช้งานได้ใกล้เคียงความจริง

การศึกษากิจกรรมการใช้อาคารภายในวัด

จากวัตถุประสงค์หลักของโครงการ คือฟื้นฟูวัดให้กลับมาเป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้าน เพื่อให้พระสงฆ์มีพื้นที่สำหรับทำสังฆกรรมและสถานที่สำหรับจำวัดแก่พระสงฆ์เป็นหลัก รวมถึงสามารถรองรับกิจกรรมการทานบุญต่างๆ ในวัดสำคัญทางพุทธศาสนา กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในแต่ละกิจกรรมจะมีกลุ่มผู้ใช้อาคารที่แตกต่างกัน โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กิจกรรมในวันธรรมดา

การปฏิบัติตนในวันธรรมดาของพุทธศาสนิกชนและพระภิกษุสงฆ์ สามเณร มีกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. ประเภทกิจกรรมของพระภิกษุสงฆ์สามเณร

วัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ มีดังนี้

เวลาประมาณ 4.00 – 4.30 น. พระสงฆ์ตีระฆังที่หอระฆังเพื่อเตือนให้พระสงฆ์รูปอื่นตื่นขึ้นจากกุฏิ ทำการเก็บเสนาสนะ ล้างหน้าล้างตาแล้วครองผ้าห่มเฉลี่ยงาป่าพาดสังฆาฏิ เพื่อให้ครบไตรจีวรจากนั้นลงท้าวตรสวดมนต์โดยพร้อมเพรียงกันที่หอสวดมนต์ภายในหมู่กุฏิ เมื่อท้าวตรเข้าเสร็จแล้วจึงแยกย้ายกลับไปยังกุฏิของตน

- เวลาประมาณ 6.00 น. ตีระฆังให้ชาวบ้านทราบก่อนที่พระสงฆ์จะออกบิณฑบาต เมื่อกลับมาจากบิณฑบาต ก่อนขึ้นยังกุฏิต้องล้างเท้าให้สะอาดก่อนแล้วจึงขึ้น ไปยังหอฉัน วางบาตรแล้วจึงจัดเตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการฉัน รอให้พระสงฆ์รูปอื่นกลับมาให้พร้อมเพรียงกันซึ่งถ้ามีเวลามากก็อาจจะทำการเก็บกวาดกุฏิของตนให้เรียบร้อย เมื่อมาพร้อมเพรียงกันแล้วจะมีการตีกลองเพื่อเป็นสัญญาณให้เตรียมตัวลงฉันภัตตาหารเช้า ครั้นเมื่อฉันเสร็จเรียบร้อยทุกรูปแล้วจึงเก็บกวาดทำความสะอาดหอฉัน ล้างบาตรและเครื่องใช้ด้วยขามให้เรียบร้อย จากนั้นจะทำความสะอาดกุฏิของพระอุปัชฌาจารย์ก่อนทำกิจส่วนตัวต่างๆ เช่น ทำความสะอาดกุฏิ และจีวรของตน หรือกวาดลานวัด เป็นต้น ซึ่งหลังจากการฉันเช้าแล้วญาติโยมอาจมาสนทนากับพระสงฆ์จนได้เวลาอันควรจึงกลับ

เวลาประมาณ 11.00 น. ตีกลองเพลเพื่อเป็นสัญญาณให้พระสงฆ์รวมกันเพื่อฉันเพลที่หอฉัน โดยชาวบ้านจะสลับสับเปลี่ยนกันนำภัตตาหารมาถวาย โดยมาจัดเตรียมใส่ภาชนะที่โรงครัวซึ่งอยู่ใกล้กับหอฉัน เมื่อพระสงฆ์ฉันเพลเสร็จแล้วจึงเป็นเวลาทีญาติโยมจะพบปะและสนทนากิจต่างๆ กับพระสงฆ์ตามสมควร แต่ถ้าเป็นวันโกน(14 ค่ำ) พระสงฆ์มักใช้เวลาหลังจากฉันเพลปลงผมให้เรียบร้อย หลังจากนั้นพระสงฆ์หรือสามเณรที่ต้องศึกษาพระปริยัติธรรมสามัญหรือพระธรรมวินัยก็จะเตรียมตัวที่จะศึกษาส่วนวัดที่ไม่ได้จัดให้มีการเรียนการสอนพระสงฆ์และสามเณรจะต้องเดินทางไปยังวัดที่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม

เวลาประมาณ 15.00 น. พระสงฆ์ที่ไปเรียนที่ต่างวัดจะต้องกลับมาทำกิจวัตรส่วนรวมของวัด เช่น การทำความสะอาดและดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในวัด การกวาดลานวัด ตลอดจนล้างเจี๊ยกกุฏิ จากนั้นพักฉันน้ำปานะและสนทนาธรรมกันจนถึงเวลาอันสมควรจึงแยกย้ายกันไปที่กุฏิของตน สรงน้ำและเตรียมตัวทำวัตรเย็น และในช่วงบ่ายถึงเย็นก็เป็นช่วงที่ญาติโยมสามารถพบปะกับพระสงฆ์เพื่อจะสนทนากันในสถานที่อันเหมาะสม เช่น หอฉัน หรือระเบียบหน้ากุฏิ

เวลา 17.00 น. ตีระฆังเพื่อเป็นสัญญาณให้พระสงฆ์มารวมกันทำวัตรสวดมนต์ เย็นที่หอสวด หลังจากนั้นเป็นเวลาสำหรับปฏิบัติกิจส่วนตัวจนกระทั่งสมควรแก่เวลาจึงจำวัด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. ประเภทกิจกรรมของพุทธศาสนิกชน ได้แก่

กิจกรรมการทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์เวลาเช้าประจำวัน นับเป็นส่วนหนึ่งที่ได้ช่วยกันสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ และให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป ดังนั้นการใส่บาตรประจำวัน เป็นวิธีการสร้างบุญวาสนาบารมี อันจะเป็น"ปุพเพกตบุญญตา"สำหรับตนต่อไป ในอนาคตโดยตรงและเป็นผลดีที่ได้ช่วยอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาโดยอ้อม นิยมจัดทำตามกาลังศรัทธา และตามความสามารถแห่งกาลังทรัพย์เท่าที่จะทำได้ โดยไม่เกิดความเดือดร้อนในการครองชีพ

กิจกรรมในวันพระ

กิจกรรมในวันพระ ในแต่ละครั้งจะประกอบไปด้วย

1. พุทธศาสนิกชน สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

(1) ประชาชนผู้สนใจทั่วไป เป็นกลุ่มคนทั่วไป ซึ่งจัดเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญของโครงการที่มีแนวโน้มว่าจะสนับสนุน และเข้ามาใช้และอุปถัมภ์โครงการ

(2) ชาวบ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ที่มีจำนวนมากที่สุดในโครงการ เป็นกลุ่มผู้อุปถัมภ์วัดและ เป็นกลุ่มเป้าหมายในการสนับสนุนและส่งเสริมให้มาร่วมทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา กิจกรรมในวันพระโดยทั่วไปจะมีระยะเวลาการเข้าร่วมประมาณ 9.00 – 13.00 น.

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมในวันพระจะเข้าสู่โครงการได้ 2 วิธี คือ

(1) โดยรถยนต์ส่วนตัว จะนำรถเข้ามาจอดที่ลานจอดรถ แล้วเดินย้อนกลับมายังศาลา โรงธรรม

(2) โดยการเดิน เนื่องจากวัดตั้งอยู่ในหมู่บ้านซึ่งใกล้กับชุมชน ดังนั้นชาวบ้านจึงเดินมา วัดได้

สะดวก

พฤติกรรมกรปฏิบัติในวันพระ

พุทธศาสนิกชนสามารถปฏิบัติศาสนกิจในวันพระ หรือวันธรรมสวนะ คือ วันกำหนดประชุมฟังธรรมของพุทธบริษัท ที่เรียกเป็นคำสามัญโดยทั่วไปว่า "วันพระ" เป็นประเพณีนิยมของพุทธบริษัท ที่ได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล โดยถือว่าการฟังธรรมตามกาลที่กำหนดเป็นประจำไว้ ย่อมก่อให้เกิดสติปัญญา และสิริมงคลแก่ผู้ฟัง อย่างน้อยได้รับธรรมสวนานิสงส์อยู่แล้ว วันกำหนดฟังธรรมนี้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในเดือนหนึ่ง ๆ ทั้งข้างขึ้น และข้างแรมรวม 4 วัน ได้แก่

1. วันขึ้น 8 ค่ำ

2. วันขึ้น 15 ค่ำ

3. วันแรม 8 ค่ำ

4. วันแรม 14 หรือ 15 ค่ำ (หากตรงกับเดือนขาด เป็นแรม 14 ค่ำ)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ของทุกเดือน วันทั้ง 4 นี้ ถือกันว่าเป็นวันกำหนดประชุมฟังธรรมโดยปกติ และนิยมเป็นวันรักษาปกติอุโบสถ สำหรับฆราวาสผู้ต้องการอบรมกุศลอีกด้วย

วันธรรมสวนะนี้ ชาวบ้านก็จะละเว้นการประพุดที่เป็นบาปต่าง ๆ การสมาทานศีลในวันนี้ เช่น วัชศีล 5 หรือศีล 8 ซึ่งเรียกว่า อุโบสถศีล พระสงฆ์จะได้แสดงพระธรรมเทศนา หรือธรรมสากัจฉา หรือสนทนาธรรมกัน ซึ่งนับว่าเกิดเป็นประโยชน์แก่ผู้รับฟังเป็นอย่างมาก ความมุ่งหมายและเหตุผลมีเช่นนี้ การประชุมฟังธรรมในวันธรรมสวนะ จึงมีพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติเกิดขึ้น โดยนิยมเป็นระเบียบปฏิบัติ ซึ่งเรียกกันว่าขั้นตอนพิธีกรรม ดังนี้

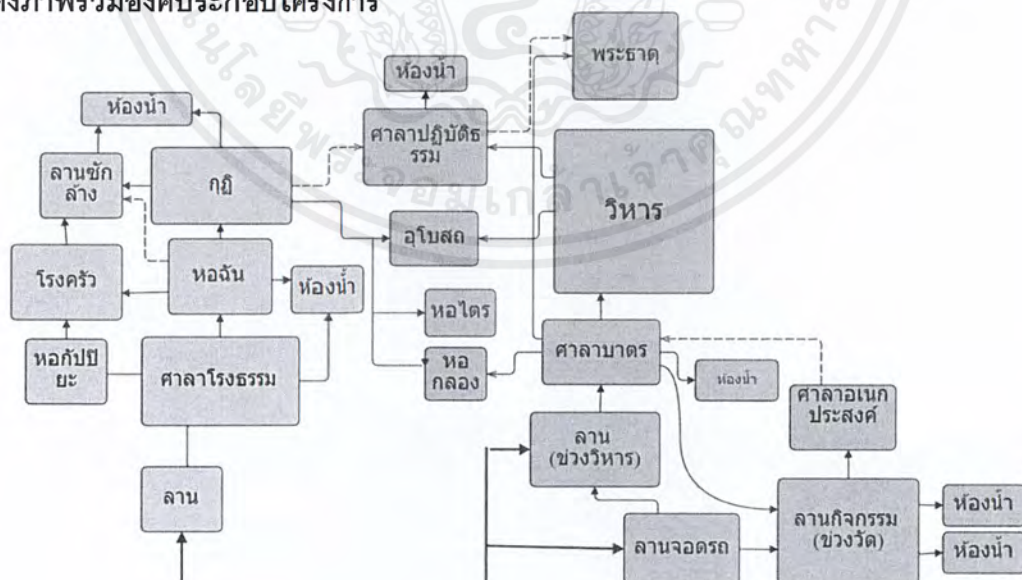
ขั้นตอนในการปฏิบัติกิจกรรม

การปฏิบัติกิจกรรมในการทำบุญของแต่ละวัด อาจแตกต่างกันในรายละเอียดแต่หลักปฏิบัติโดยส่วนใหญ่แล้ว ทุกวัดจะปฏิบัติเหมือนกัน คือ

1. การทาวัตรสวดมนต์ (พระสงฆ์จะทาวัตรสวดมนต์ก่อน เมื่อพระสงฆ์ทาวัตรสวดมนต์จบแล้ว อุบาสก อุบาสิกา จึงทาวัตรสวดมนต์ต่อจากพระสงฆ์)
2. การรับศีล ในวันธรรมดาโดยทั่วไปจะสมาทานเบญจศีล (ศีล 5) ในวันธรรมสวนะ (วันพระ) จะสมาทานอุโบสถศีล หรือศีลอุโบสถ มี 8 ข้อ
3. การฟังธรรม
4. การบาเพ็ญจิตภาวนา

3.2.2. การศึกษาและวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้โครงการ

แผนแสดงภาพรวมองค์ประกอบโครงการ

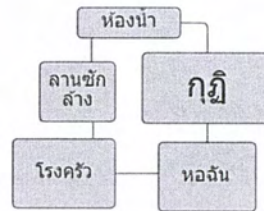
แผนภูมิที่:3.5. ฝั่งแสดงองค์ประกอบของโครงการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ความสัมพันธ์ผู้ใช้อาคาร

พื้นที่เขตสังฆาวาส พื้นที่ที่อยู่พักอาศัยและพื้นที่ใช้ชีวิตประจำวันของพระภิกษุสงฆ์สามเณร

1. พระสงฆ์ สามเณร
2. เด็กวัด

แผนภูมิที่:3.6.

พื้นที่เขตสังฆาวาส เป็นพื้นที่ที่มีส่วนที่บุคคลภายนอกสามารถเข้ามาได้ในกรณีทำบุญ

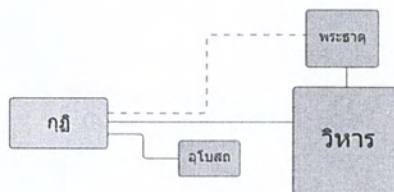
1. พระสงฆ์ สามเณร
2. เด็กวัด
3. ไวยาวัจกร
4. บุคคลทั่วไป(ทำบุญ)

แผนภูมิที่:3.7.

เขตพุทธาวาสและสังฆาวาส เขตพื้นที่ความสัมพันธ์ ในวันสำคัญทางพุทธศาสนาพระสงฆ์ต้องลงทำพิธีสังฆกรรม วันธรรมสวนะ(วันพระ)

1. พระสงฆ์ สามเณร

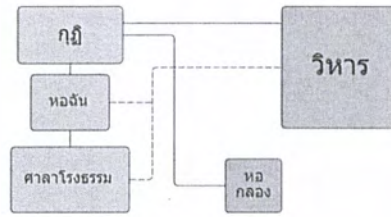

แผนภูมิที่:3.8.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เขตสังฆาวาสและเขตพุทธาวาส ความสัมพันธ์การใช้สองพื้นที่ในงานวันธรรมสวนะ(วันพระ)

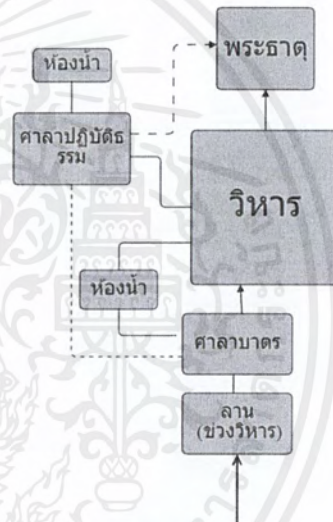
1. พระสงฆ์ สามเณร
2. เด็กวัด

แผนภูมิที่:3.9.

พื้นที่เขตพุทธาวาส การแสดงถึงเขตพุทธาวาสในวันสำคัญทางพุทธศาสนาที่บุคคลทั่วไป จะเข้ามาใช้พื้นที่ในโครงการ ทำบุญในวันพระและปฏิบัติธรรม

1. ประชาชน ชาวบ้าน บุคคลทั่วไป
2. อุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษาศีล

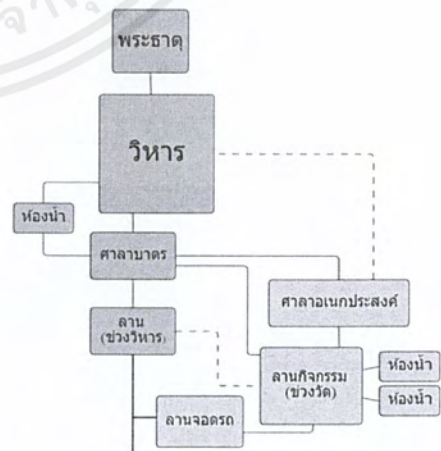
แผนภูมิที่:3.10.

พื้นที่ธรณีสงฆ์ พื้นที่ที่ใช้รองรับเทศกาดงานบุญ

ที่ต้องใช้พื้นที่จำนวนมากสำหรับเทศกาลใหญ่

มีผู้คนมาทำบุญจำนวนมาก เช่นพิธีขึ้นพระธาตุ ตานกัวยสลาภกัถ

1. พระสงฆ์ สามเณร
2. ประชาชน บุคคลทั่วไป
3. อุบาสก อุบาสิกา
4. บุคลากรวัด

แผนภูมิที่:3.11.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.3. ศึกษาข้อมูลที่ตั้งของโครงการ

3.3.1. มูลเหตุแห่งการเกิดโครงการพลิกวัดร้างเป็นวัดพระธาตุดอนหนาม

โครงการตั้งอยู่ที่อำเภอบัว จังหวัดน่าน มีหลักฐานทางโบราณวัตถุ เช่น ก้านฉัตรพระธาตุ พระพิมพ์ พระธาตุ พระพุทธรูปสำริด ฯลฯ และคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่บอกสืบต่อกันมารุ่นต่อรุ่น ที่สามารถบอกได้ว่าบริเวณสถานที่แห่งนี้เคยเป็นวัดมาก่อนในอดีต ปัจจุบันชาวบ้านเรียกวัดแห่งนี้ว่า “วัดร้าง หรือวัดห่าง” เนื่องจากวัดแห่งนี้ มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยมีการกล่าวถึงชื่อวัดในพงศาวดารเมืองน่าน ต่อมาพื้นที่ในโครงการ ได้มีพระธุดงค์มายังวัดแห่งนี้เพื่อใช้เป็นพื้นที่พักแรมในการปักกลด และชาวบ้านร้องเห็นความสำคัญคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ควรจะฟื้นฟูวัดแห่งนี้ให้กลับมาเป็นวัดที่มีพระภิกษุสงฆ์จำพรรษาเป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้านในชุมชนและกลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง พระสงฆ์และชาวบ้านทั้งในและนอกชุมชน จึงนำเสนอโครงการขึ้นโดยใช้ชื่อว่า วัดพระธาตุดอนหนาม เหมือนดังชื่อเดิม การพิจารณาข้อกำหนดของกรมการศาสนา สามารถสรุปประเด็นได้ ดังต่อไปนี้

1. ที่ตั้งโครงการ เป็นสถานที่ที่มีหลักฐานว่าเคยเป็นวัดมาก่อน และวัดร้างนั้นอยู่ในสภาพที่สมควรเป็นที่อยู่อาศัยและจำพรรษาของพระภิกษุ รวมถึงมีประชาชนในละแวกใกล้เคียงจำนวนมากพอที่จะทำนุบำรุงให้วัดเจริญได้
2. ที่ตั้งโครงการอยู่ในชุมชนที่มีประชาชนมีศรัทธาจะปฏิสังขรณ์วัดร้าง
3. ตั้งอยู่ห่างจากวัดที่มีพระภิกษุอยู่จำพรรษาไม่ต่ำกว่า 2 กิโลเมตร
4. มีที่ดินพอที่จะขยายให้วัดเจริญได้ซึ่งไม่ต่ำกว่า 6 ไร่ สามารถจัดให้มีพระภิกษุอยู่อาศัย และมีพระภิกษุสงฆ์จำพรรษาในวัดได้กว่า 4 รูป โดยมีเอกสารแสดงการยินยอมของพระภิกษุที่จะเข้ามาอยู่จำพรรษาในวัดร้างแห่งนี้
5. ในปัจจุบันบริเวณซึ่งเป็นที่ตั้งโครงการนี้ ได้มีการพัฒนาที่ดินไปแล้วบางส่วน แต่ในบางส่วนยังมีสภาพรกร้างไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย อาทิ มีวัชพืชขึ้นรกรงรัง การฟื้นฟู พัฒนาพื้นที่โครงการเป็นการช่วยปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ ให้เป็นบริเวณที่มีสภาพร่มรื่นและงดงาม เหมาะสมต่อการเป็นศาสนสถาน เหมาะสมต่อการที่พักอาศัยของภิกษุ สามเณร สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชนด้วย⁴

⁴ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. 2535

3.3.1. การสำรวจที่ตั้งโครงการ

ที่ตั้งโครงการ วัดพระธาตุดอนหนามหมู่บ้านร้อง ตำบลบัว อำเภอบัว จังหวัดน่าน

ระยะห่างจากวัดที่มีพระภิกษุสงฆ์จำพรรษาในละแวกใกล้เคียง

ทิศเหนือ วัดนาป่าน ระยะห่างประมาณ 3.7 กิโลเมตร

ทิศใต้ วัดพระธาตุเบ็งสะกัด ระยะห่างประมาณ 5 กิโลเมตร

ทิศตะวันตก วัดร่อง ระยะห่างประมาณ 2.6 กิโลเมตร

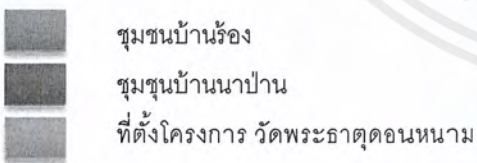
จำนวนประชากรในละแวกใกล้เคียง

จำนวน 1900 คน

3.3.2. วิเคราะห์ที่ตั้งของโครงการ

ที่ตั้งของโครงการ

สถานที่ตั้งวัดพระธาตุดอนหนาม ซึ่งแต่เดิมเป็นพื้นที่วัดร้าง ปัจจุบันตั้งอยู่บ้านร้อง ตำบลบัว อำเภอบัว จังหวัดน่าน เป็นพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านที่ไม่มีอาคารสิ่งปลูกสร้างใดๆ มีเนื้อที่ประมาณ 18 ไร่เศษ หรือคิดเป็น 29408 ตารางเมตร จากภาพถ่ายทางอากาศ แสดงให้เห็นถึง รั้วห่างชุมชนกับที่ตั้งโครงการ ระยะห่างจากการเดินทาง ชุมชนบ้านร้องกับโครงการเป็นระยะทาง 1.2 กิโลเมตร จากชุมชนบ้านนาป่านสู่ที่ตั้งโครงการเป็นระยะทาง 700 เมตร

รูปภาพที่.3.2. ที่มา:<https://maps.google.co.th>:

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

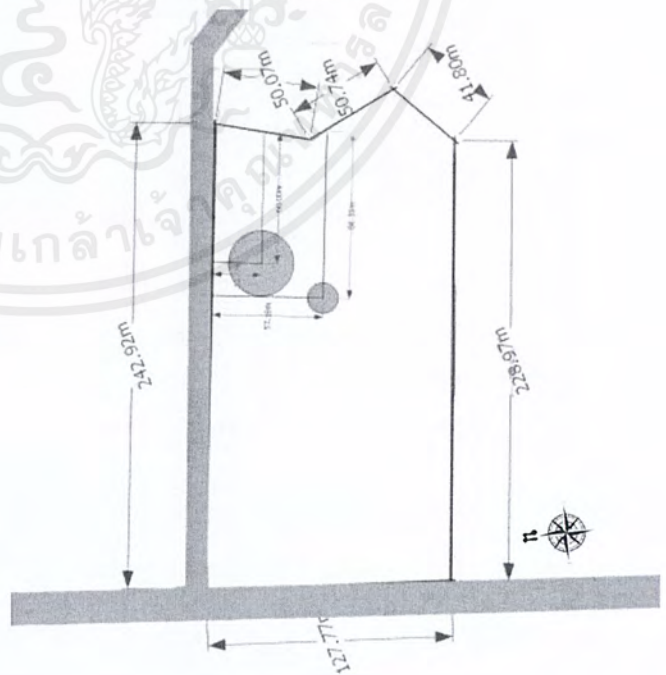
ภายในที่ตั้งโครงการ เป็นพื้นที่โล่งที่มีหญ้าและหนามขึ้นบ้าง แต่ไม่ถึงกับเป็นที่รก เพราะการจัดการดูของชาวบ้านร้อง ปัจจุบันเป็นพื้นที่สำหรับรองรับ พระสงฆ์ต่างถิ่นมาปักกลดพักแรมในการรุดงค์ ในพื้นที่มีสองสิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงการออกแบบคือ ต้นสระรี(โพธิ์)ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางขนาด 10 เมตร และหลุมแนวพระธาตุเก่า

รูปภาพที่ 3.3. ที่มา: <https://maps.google.co.th>:

ที่ตั้งโครงการ

- ทิศเหนือติดกับโรงเรียนบ้านร้อง
- ทิศตะวันออกติดกับเขตป่าชุมชนบ้านร้อง
- ทิศใต้ติดกับพื้นที่เกษตรกรรม
- ทิศตะวันตกติดกับถนนหมายเลข 1080 น่าน-ทุ่งช้าง

รูปภาพที่ 3.4.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.3.3.SITE ANALYSIS

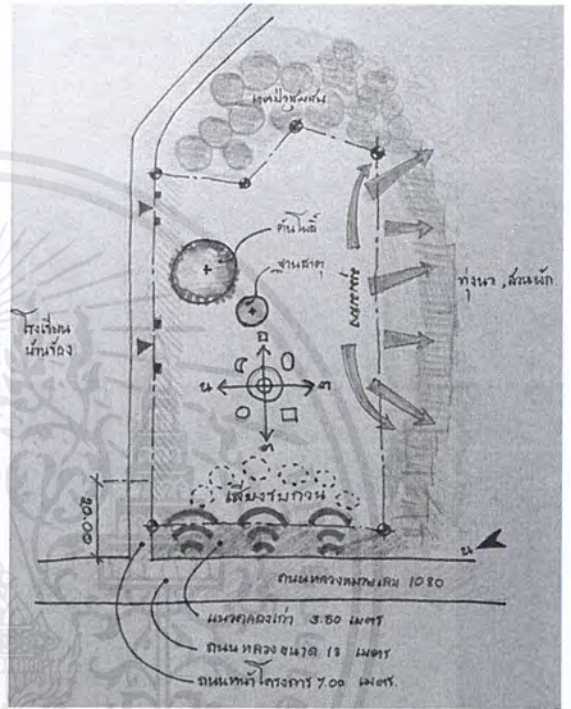
ในการวิเคราะห์แสดงให้เห็น การทำมุมมอง เรื่องเสียงรบกวน เรื่องระยะของรอบๆเขตที่ดิน ถนนหลัก ถนนรอง คลองหน้าโครงการติดถนนใหญ่ และทิศทางเป็นที่สำคัญในการวางผังตามคติความเชื่อ การวิเคราะห์ที่ตั้งเรื่อง ทิศทางแดด ทิศทางลม ฝนและเรื่องแสงเงา กับสิ่งปลูกสร้างที่จะเกิดขึ้นภายในโครงการ เป็นการคำนึงถึงสภาพแวดล้อม เพื่อการออกแบบที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เพื่อส่วนหนึ่งของการประหยัดพลังงานที่จะต้องใช้ภายในอาคารของโครงการ

ที่ตั้งโครงการ

- ทิศเหนือติดกับโรงเรียนบ้านร้อง
- ทิศตะวันออกติดกับเขตป่าชุมชนบ้านร้อง
- ทิศใต้ติดกับพื้นที่เกษตรกรรม
- ทิศตะวันตกติดกับถนนหลวงหมายเลข 1080 น่าน-ทุ่งช้าง

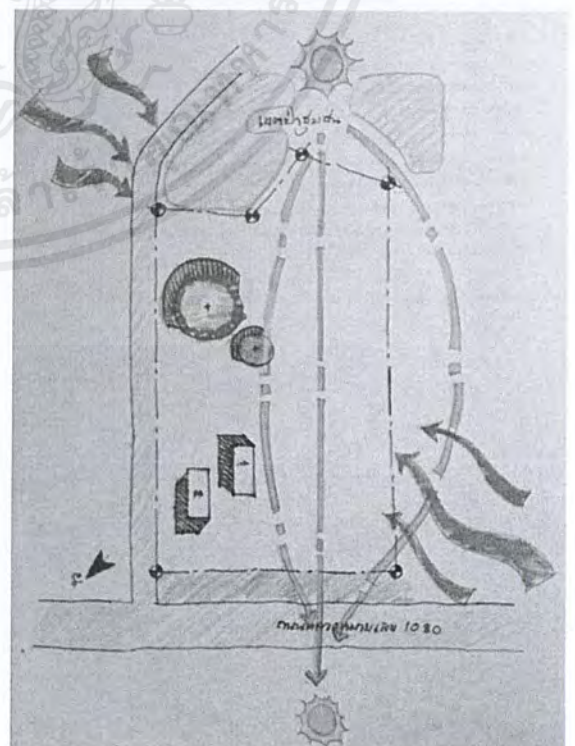
ในการวิเคราะห์แสดงให้เห็น การทำมุมมองเรื่องเสียงรบกวน เรื่องระยะของรอบๆเขตที่ดิน ถนนหลัก ถนนรอง คลองหน้าโครงการติดถนนใหญ่ และทิศทางเป็นที่สำคัญในการวางผังตามคติความเชื่อ

รูปภาพที่.3.5..

การวิเคราะห์ที่ตั้งเรื่องทิศทางแดด ทิศทางลม ฝน และเรื่องแสงเงา กับสิ่งปลูกสร้างที่จะเกิดขึ้นภายในโครงการ เป็นการคำนึงถึงสภาพแวดล้อม เพื่อการออกแบบที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เพื่อส่วนหนึ่งของการประหยัดพลังงานที่จะต้องใช้ภายในอาคารของโครงการ

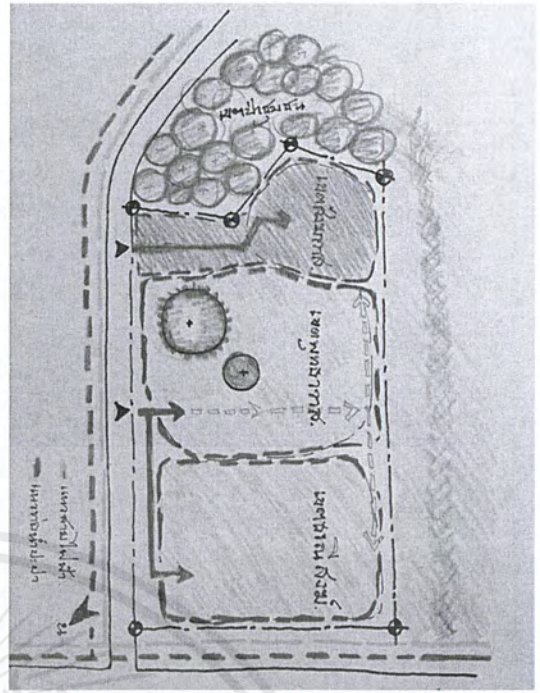
รูปภาพที่ 3.6.

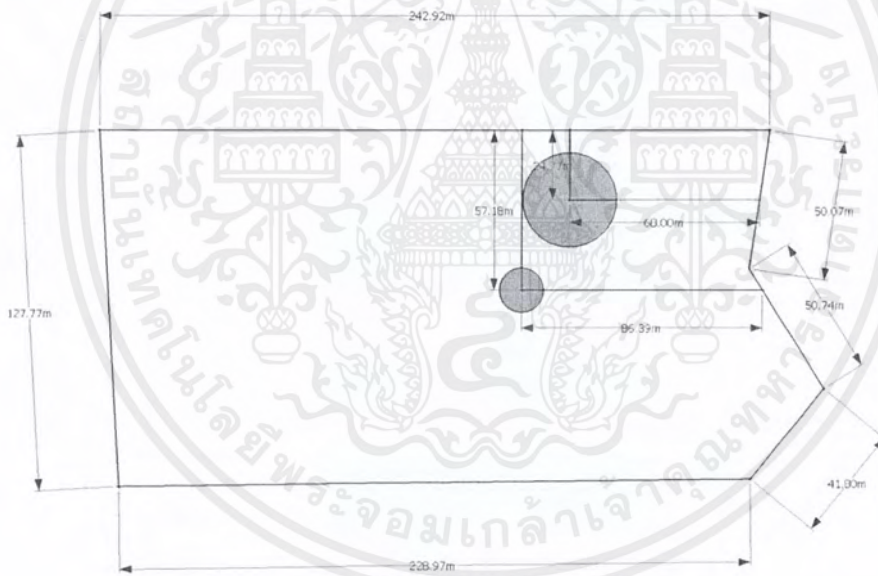
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- การวิเคราะห์เรื่องระบบสาธารณูปโภคที่จะเข้าถึงโครงการ ทั้งเรื่องไฟฟ้าและน้ำประปา

- การแบ่งโซนนิ่งแบบคร่าวๆ เพื่อแสดงให้เห็นการเข้าถึงของโครงการ และการจัดระเบียบเพื่อความเหมาะสมของทางเข้าโครงการ การเลือกใช้ถนนรอง เพื่อความปลอดภัยต่อผู้ที่เข้ามาใช้โครงการ และลดการจราจรติดขัด ภายหน้าโครงการหรือถนนเส้นหลัก

รูปภาพที่ 3.7.

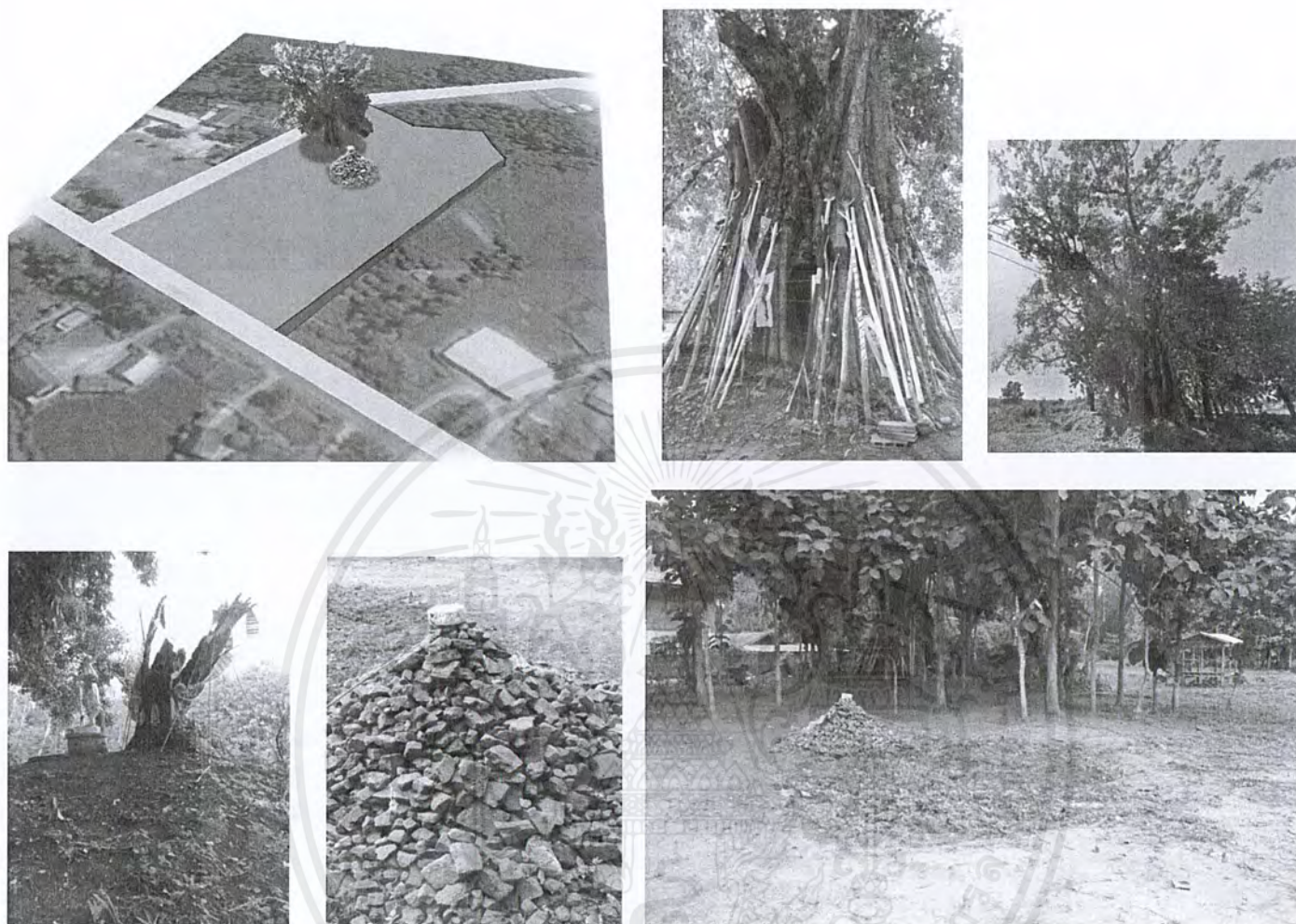

รูปภาพที่ 3.8.

ภาพแสดงถึงพื้นที่โครงการ ระยะความยาวของพื้นที่ตั้งโครงการ และแสดง สิ่งที่มีภายในโครงการ คือจุดองค์พระธาตุเก่า และต้นโพธิ์ เก่าแก่ที่มีอายุร่วมกับการสร้างวัด ด้วยหลักฐานคือซากขุมขังที่อยู่บริเวณต้นโพธิ์ใหญ่แห่งนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.3.4. สภาพแวดล้อมภายในที่ตั้งโครงการ

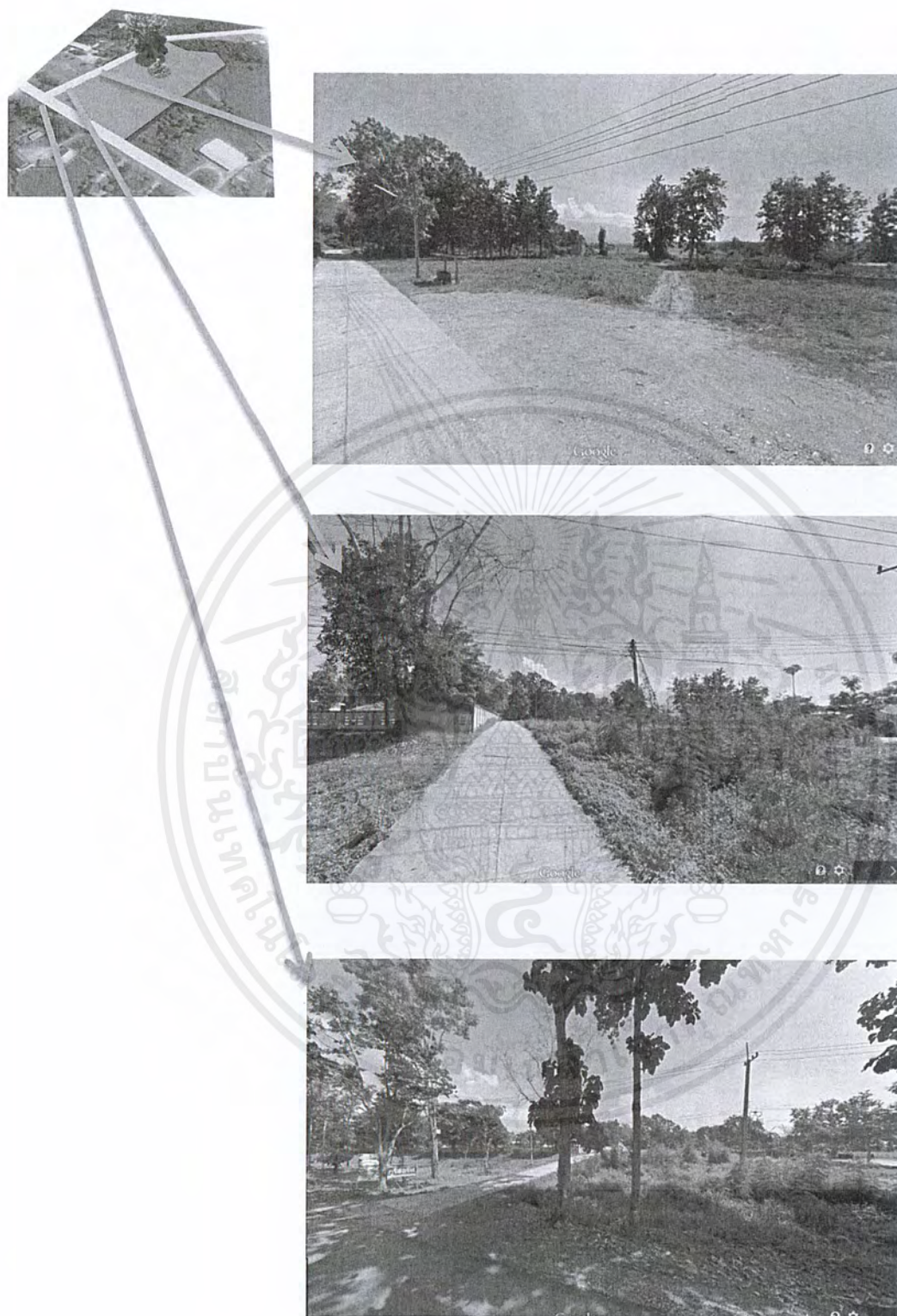

รูปภาพที่:3.9. สภาพแวดล้อมภายในโครงการ

สิ่งที่ส่งผลต่อการออกแบบภาพในที่ตั้งโครงการ

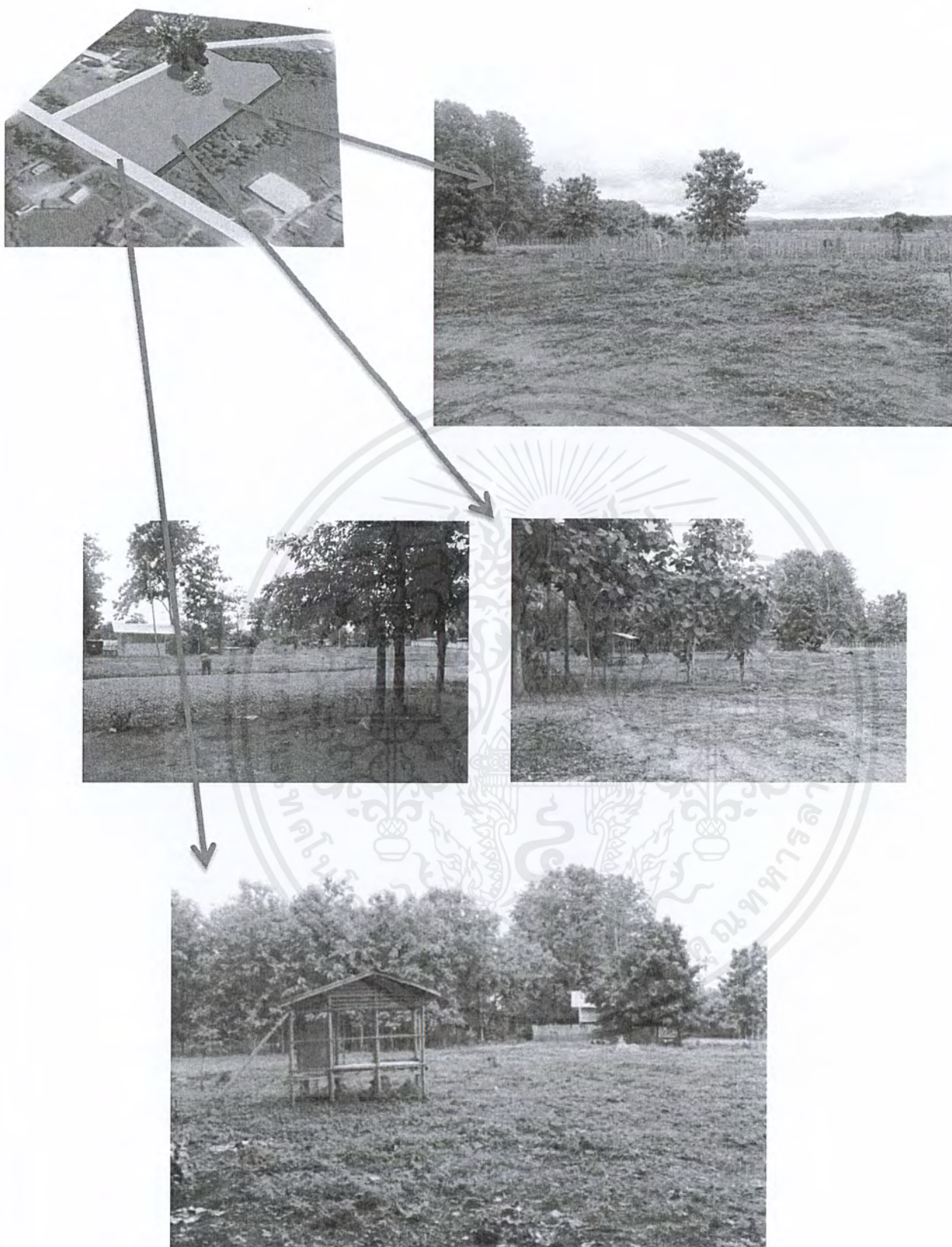
1. ต้นโพธิ์ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณ 17.00 เมตร ซึ่งภายในยังคงซากโครงสร้างอิฐก่อซุ้มโขง
2. หลุมแนวพระธาตุเก่า ซึ่งปัจจุบันเห็นเพียงร่องรอยของการขุดเป็นหลุม และซากอิฐจากองค์พระธาตุเก่า ซึ่งตามตำราการสร้างพระธาตุแบบล้านนา จะต้องมีการขุดหลุมกระทั่งเจอแหล่งน้ำ และทำการเสีงทายว่าพื้นที่นี้เหมาะแก่การสร้างพระธาตุหรือไม่ แนวหลุมพระธาตุเก่าจะส่งผลต่อการ ออกแบบใหม่ โดยการสร้างพระธาตุองค์ใหม่ที่บดลงพื้นที่เดิม เพื่อเป็นการออกแบบและจัดการวางผังวัดโดยยึด แนวพระธาตุเก่าในการสร้างแกน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปภาพที่: 3.10. สภาพแวดล้อมรอบๆโครงการ และถนนทางเข้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปภาพที่:3.11. สภาพแวดล้อมรอบๆโครงการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่ตั้งโครงการ อยู่ในเขตพื้นที่สีชมพู

1. ที่ดินในบริเวณหมายเลข 1.1 ถึงหมายเลข 1.14 ที่กำหนดไว้เป็นสีชมพู ให้เป็นที่ดินประเภทชุมชนข้อ 8 ที่ดินประเภทชุมชน ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย พาณิชยกรรม สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันราชการ และการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ สำหรับการให้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการอื่น ให้เป็นไปตามที่กำหนด ดังต่อไปนี้

2. ให้ดำเนินการหรือประกอบกิจการได้ในอาคารที่มีความสูงไม่เกิน 12 เมตร การวัดความสูงของอาคาร ให้วัดจากระดับพื้นดินที่ก่อสร้างถึงพื้นดาดฟ้า สำหรับอาคารทรงจั่วหรือปั้นหยา ให้วัดจากระดับพื้นดินที่ก่อสร้างถึงยอดผนังของชั้นสูงสุด ให้มีที่ว่างไม่น้อยกว่าร้อยละสามสิบของแปลงที่ดินที่ยื่นขออนุญาต

ที่ดินประเภทนี้ ห้ามใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการตามที่กำหนด ดังต่อไปนี้

1. โรงงานทุกจำพวกตามกฎหมายว่าด้วยโรงงาน เว้นแต่โรงงานตามประเภท ชนิด และจำพวกที่กำหนดให้ดำเนินการได้ตามบัญชีท้ายกฎกระทรวงนี้ และโรงงานบำบัดน้ำเสียรวมของชุมชน
2. คลังน้ำมันเชื้อเพลิงและสถานที่ที่ใช้ในการเก็บรักษาน้ำมันเชื้อเพลิง ที่ไม่ใช่ก๊าซปิโตรเลียมเหลว และก๊าซธรรมชาติ เพื่อจำหน่ายที่ต้องขออนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง เว้นแต่เป็นสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง
3. สถานที่บรรจุก๊าซ สถานที่เก็บก๊าซ และห้องบรรจุก๊าซ สำหรับก๊าซปิโตรเลียมเหลวตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง แต่ไม่หมายความรวมถึงสถานีบริการ ร้านจำหน่ายก๊าซ สถานที่ใช้ก๊าซ และสถานที่จำหน่ายอาหารที่ใช้ก๊าซ
4. เลี้ยงม้า โค กระบือ สุกร แพะ แกะ น่าน เป็ด ไก่ ฝูง กระจับปี่ หรือสัตว์ป่าตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เพื่อการค้า
5. จัดสรรที่ดินเพื่อประกอบอุตสาหกรรม
6. การอยู่อาศัยประเภทอาคารสูง อาคารขนาดใหญ่ หรืออาคารขนาดใหญ่พิเศษ
7. ไซโลเก็บผลิตผลทางการเกษตร
8. กำจัดมูลฝอย
9. การกำจัดวัตถุอันตรายตามกฎหมายว่าด้วยวัตถุอันตราย
10. ซื่อขายหรือเก็บเศษวัสดุ⁵

⁵ข้อมูลจาก สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดน่าน :สืบค้นโดยระบบออนไลน์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.3.7.หลักเกณฑ์การขออนุญาตสร้างวัด

1. หลักเกณฑ์การขออนุญาตสร้างวัด

1.1 ต้องมีที่ดินที่จะใช้สร้างวัดซึ่งต้องติดต่อกันเป็นผืนเดียวกัน เนื้อที่ไม่น้อยกว่า ๖ ไร่ (ไม่มีช้อยกเว้น) โดยเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินตามกฎหมายทำหนังสือสัญญาตกลงยกที่ดินให้สร้างวัด ไว้กับนายอำเภอ และเจ้าพนักงานที่ดินอำเภอ แสดงความประสงค์จะยกที่ดินเพื่อใช้สร้างวัด กรณีที่ดินที่จะให้สร้างวัดเป็นที่ดินของทางราชการ ต้องผ่านขั้นตอนการขอใช้ที่ดินจนถึงส่วนราชการผู้ดูแลรักษาที่ดินนั้น ออกหนังสืออนุญาตให้ใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อสร้างวัดก่อน แล้วจึงจะใช้ หนังสืออนุญาตให้ใช้ที่ดินดังกล่าวแทนเอกสารแสดงสิทธิในที่ดิน ประกอบเรื่องเสนอขออนุญาตสร้างวัด ตั้งวัด ได้โดยอนุโลม

1.2. ต้องเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสงฆ์

1.3. ตั้งอยู่ห่างจากวัดอื่นไม่น้อยกว่า 2 กิโลเมตร เว้นแต่จะมีเหตุจำเป็น

1.4. มีประชาชนที่จะได้รับประโยชน์และให้การสนับสนุนเมื่อได้ตั้งเป็นวัดแล้วในรัศมี 2 กิโลเมตร เฉลี่ยวัดละไม่น้อยกว่า 1000 คน เว้นแต่จะมีเหตุจำเป็น

1.5. เจ้าคณะอำเภอ นายอำเภอ เจ้าคณะอำเภอ และผู้ว่าราชการจังหวัด พิจารณาเห็นสมควรให้สร้างวัด

2. เอกสารหลักฐานประกอบการขออนุญาตสร้างวัด

2.1. คำขออนุญาตสร้างวัด

2.2. สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน และสำเนาทะเบียนบ้านของผู้ขออนุญาต

2.3. กรณีขอสร้างวัดในที่ดินของเอกชน ต้องแนบเอกสารหลักฐาน ดังนี้

- สำเนาเอกสารแสดงกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองที่ดินที่จะยกให้สร้างวัด

- หนังสือสัญญาตกลงยกที่ดินให้สร้างวัด

- สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน สำเนาทะเบียนบ้านของผู้ยกที่ดินให้สร้างวัด

กรณีผู้ยกที่ดินให้สร้างวัดมีคู่สมรส ต้องแนบหนังสือยินยอมพร้อมด้วยสำเนาทะเบียนสมรส สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน และสำเนาทะเบียนบ้านของคู่สมรส กรณีหม้ายเนื่องจากหย่า ต้อง

แบบหนังสือสำคัญการยกกรณีคุ้มครองเสียชีวิตต้องแนบสำเนาทะเบียนสมรส และใบมรณะบัตร
ของคู่สมรส

2.4. กรณีขอสร้างวัดในที่ดินของทางราชการ ต้องแนบหนังสืออนุญาตให้ใช้ประโยชน์ใน
ที่ดินเพื่อสร้างวัด และเอกสารประกอบที่ส่วนราชการผู้ดูแลรักษาที่ดินนั้นออกให้

2.5. แผนที่ตั้งวัด

2.6. แผนผังอาคารสิ่งปลูกสร้าง

3. ขั้นตอนดำเนินการขออนุญาตสร้างวัด

3.1. ผู้ขออนุญาตสร้างวัดยื่นคำขออนุญาตสร้างวัด (ศถ.๑) ต่อนายอำเภอท้องที่ที่จะสร้าง
วัด ตามแบบที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด พร้อมเอกสารหลักฐานประกอบเรื่อง

3.2. นายอำเภอนำปรึกษาเจ้าคณะอำเภอ แล้วเสนอเรื่องและความเห็นไปยังผู้ว่าราชการ
จังหวัด

3.3. ผู้ว่าราชการจังหวัดนำปรึกษาเจ้าคณะจังหวัด แล้วเสนอเรื่องและความเห็นไปยัง
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

3.4. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติพิจารณาเห็นสมควรให้สร้างวัดได้ ให้รายงาน
นายกรัฐมนตรี (รองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมายให้กำกับดูแล) เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ
ก่อนนำเสนอมหาเถรสมาคม

3.5. เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นชอบแล้ว ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติออกหนังสือ
อนุญาต ให้สร้างวัด⁶

⁶ข้อบังคับ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ปรับปรุงข้อมูลล่าสุด วันที่ 23 มิถุนายน 2554

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 4

กรณีศึกษาอาคารตัวอย่าง

การศึกษาอาคารตัวอย่างในบทนี้ เป็นการศึกษาถึงอาคารประเภทศาสนสถาน “วัด” และสถานปฏิบัติธรรมที่มีอยู่ในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยจะแยกศึกษาเป็นกรณีที่น่าสนใจและมีความใกล้เคียงกับโครงการที่จะทำการออกแบบ เพื่อให้ได้ประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการออกแบบ ตลอดจนการวิเคราะห์กรณีศึกษาที่เป็นประโยชน์และเป็นแนวทางการออกแบบให้มีประสิทธิภาพต่อไป โดยมีแนวทางในการเลือกอาคารตัวอย่าง เพื่อทำการศึกษา ดังนี้

1. อาคารกรณีศึกษาตัวอย่างในประเทศ

เป็นการศึกษาพุทธสถาปัตยกรรมของวัดพื้นถิ่นในประเทศไทย ซึ่งได้ทำการศึกษาในเรื่องของแนวความคิดในการออกแบบ ด้านรูปทรงลักษณะตามฉันทะลักษณ์ แบบประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ลวดลายประดับ การวางผังตามคติความเชื่อ ภาพลักษณ์ของการเป็นประเภทศาสนสถาน “วัด” และสถานปฏิบัติธรรมในปัจจุบัน ซึ่งสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยส่งเสริมบรรยากาศที่ดีในการมาวัดปฏิบัติธรรม รวมถึงการวางผังการใช้งานอาคาร โครงสร้างที่สามารถประยุกต์ใช้กับโครงการ เทคโนโลยีการก่อสร้าง และวัสดุสมัยใหม่ที่สามารถสร้างความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตของชาวพุทธ ให้สอดคล้องกับโครงการออกแบบวัดพระธาตุคุดอนหนาม

2. อาคารกรณีศึกษาตัวอย่างในต่างประเทศ

ในหัวข้อนี้ได้ทำการศึกษาในเรื่องของแนวความคิดในการออกแบบและวางผังการใช้งานอาคาร การศึกษาต้นแบบของงานสถาปัตยกรรม ในส่วนที่ก่อนจะเข้ามาในประเทศไทยและเกิดการผสมผสานให้เห็นและศึกษา ต้นแบบงานสถาปัตยกรรมของท้องถิ่นที่เป็นต้นแบบของงาน สถาปัตยกรรม และศิลปกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบโครงการในขั้นต่อไป

4.1 กรณีศึกษาอาคารตัวอย่างในประเทศ

4.1.1 วัดเบ็งสกัด อำเภอปัว จังหวัดน่าน

วัดเบ็งสกัด หรือวัดพระธาตุเบ็งสกัด ตั้งอยู่เลขที่ 2 บ้านแก้ม หมู่ที่ 5 ตำบลปัว อำเภอปัว จังหวัดน่าน มีเนื้อที่วัดประมาณ 12 ไร่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ชื่อของวัด "พระธาตุเบ็งสกัด" หมายถึง สิ่งมหัศจรรย์ที่เกิดจากบ่อดิน ซึ่งเวลาใช้ไม้แหย่ลงไปแล้วจะขาดเป็นท่อนๆ เหมือนมีอะไรมากัดให้ขาด นอกจากนี้ยังมีแสงเกิดขึ้นในครั้งที่มีการเฉลิมฉลองพระธาตุแห่งนี้อีกด้วย ชาวบ้านจึงให้ชื่อว่า "พระธาตุเบ็งสกัด" ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของวิหารเป็นทรงตะคุ่มแบบพื้นบ้านไทลื้อ หรือที่เรียกว่า "ทรงเตี้ยแจ้" พื้นเมือง มีซุ้มประตูเป็นศิลปะล้านช้างบูรณะในสมัยเจ้านันทยศ และโปรดให้นำพระแก้วซึ่งมีเกศาเป็นทองคำบรรจุในองค์พระธาตุ องค์พระประธานเป็นศิลปะแบบพื้นบ้านบนฐานชุกชี และด้านหลังองค์พระประธานติดกระจกเงาตามความเชื่อของชาวไทลื้อ บานประตูไม้จำหลักเป็นศิลปะพื้นเมืองน่าน สถาปัตยกรรมไทยลื้อ ที่ได้มีการปรับเปลี่ยน รูปแบบหลายครั้ง ลักษณะวิหารเป็นรูปวิหารทรงสูง แต่หลังคาจะกดต่ำแบบช่างล้านนาเดิม มีลาดบัว ที่ฐานตอนล่างของพระวิหาร ด้านข้างของวิหาร เจาะหน้าต่าง เป็นบานเล็ก ๆ แคบ ๆ หน้าวิหารมีลักษณะเป็น มุขโถงโล่ง ๆ ขึ้นบันไดด้านหน้า จะถึงโถงมุขหน้าเข้าสู่ภายในวิหาร ซึ่งภายในประกอบด้วยเสา รายเรียงสองแถว ตรงสู่แท่นฐานชุกชี ประตูด้านหน้าวิหาร เป็นประตูใหญ่กว้างและสูง ประกอบด้วยลวดลายปูนปั้น ผสมผสาน ระหว่างศิลปะเก่ากับใหม่

รูปภาพที่:4.1

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เจดีย์พระธาตุเป็งสะกัต เจดีย์นี้เป็นสถาปัตยกรรมล้านนา สร้างโดยพญาภูคาในปี พ.ศ. 1826 สร้างก่อนพระวิหาร และได้รับการบูรณะ จากกษัตริย์ราชวงศ์น่านหลายสมัยสืบเนื่องต่อกันมา เจดีย์เป็นรูปทรงฐานระฆังคว่ำ เป็นมุมแปดเหลี่ยมลดหลั่นกัน เป็นชั้น ๆ ไม่มีลวดลายเป็นศิลปะแบบพะเยา หรือที่เรียกว่าเจดีย์ ทรงพะเยา ซึ่งมีมากที่พะเยา เชียงราย และบริเวณแถบเคียง ภายในองค์พระเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุซึ่งถือเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชุมชน วัดตั้งอยู่บนเนินสูงมองเห็นหมู่บ้านอยู่เบื้องล่าง โดยรอบเป็นป่าละเมาะ ด้านหลังเป็นเนินเขา นับเป็นการเลือกสรรชัยภูมิที่ส่งผลให้วัดดูโดดเด่นเป็นสง่า และจากบนเนินเขา หากมาช่วงฤดูฝนจะมองเห็นนาข้าวเขียวขจีอยู่ที่หมู่บ้านเบื้องล่าง

รูปภาพที่:4.2

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.1.2. วัดต้นแหลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน

วัดต้นแหลงสร้างขึ้นเมื่อราวปี พ.ศ.2127 โดยช่างชาวไทลื้อ ถือเป็นศิลปกรรมสกุลไตลื้อในยุคแรกๆ ตัววิหารถูกรื้อแล้วสร้างใหม่ เนื่องจากสร้างอยู่ริมตลิ่งทำให้ในฤดูน้ำหลากจึงถูกท่วมและพังทลายลง สันนิษฐานว่าวัดต้นแหลงน่าจะสร้างขึ้นตามแบบอิทธิพลศิลปะสมัยกรุงสุโขทัยตอนปลาย เพราะลักษณะของหลังคาเป็นทรงสามชั้นมุงด้วยไม้ทั้งหมด นาคบนหลังคาเป็นนาคสามเศียรคล้าย ๆ กับนาคของประเทศลาว

รูปภาพที่:4.3

ลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมของวัดต้นแหลงอยู่ที่ตัววิหาร ที่น่าจะได้รับการวิวัฒนาการมาจากวิหารไม้หลังเดิม หลังคาทรงคุ่มลาดเอียง ต่อมาได้เกิดการชำรุดเนื่องจากปลวกแมลงและความชื้นจากดิน จึงต้องเปลี่ยนผนังใหม่เป็นผนังก่ออิฐและเพิ่มช่องหน้าต่างขนาดเล็กขึ้น เพื่อให้แสงสว่าง บริเวณหลังคาวิหารมุงด้วยกระเบื้องไม้ แต่เดิมตามประวัติของวัดกล่าวว่าหลังคามีสภาพทรุดโทรม จึงได้ทำการมุงขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ.2499

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัววิหารเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า บริเวณฐานชุกชีค่อนไปทางหลังวิหารสามารถเดินได้รอบฐานวิหารยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตรส่วนบริเวณกึ่งกลางพระวิหารมีประตูทางเข้าซึ่งเป็นประตูไม้เปิดปิดได้โดยเจาะรูผนังแกนหมุนเพื่อรับบานประตูขนาดใหญ่ โครงสร้างหลังคามีความสูงมากกว่าวิหารแบบล้านนาซึ่งจะเห็นแผงคอสองได้ชัดเจน ทั้งยังมีการตกแต่งลายไม้ฉลุสีสันสดใสบริเวณแผงคอสอง และเชิงชายหลังคาอีกด้วย

รูปภาพที่: 4.4

เมื่อเปรียบเทียบลักษณะวิหารของวัดต้นแหลงและวัดในสิบสองปันนาแล้วจะมีความคล้ายคลึงกันในด้านของโครงสร้างหลังคาที่มีแผงคอสองสูงจนเกือบจะดูเป็นหลังคาที่ซ้อนกันสองชั้น เพียงแต่เชิงชายหลังคาของวัดต้นแหลงไม่ลาดลงต่ำมากเท่ากับวัดในสิบสองปันนา เป็นวัดโบราณ สร้างมาสมัยชาวไตลื้อที่อพยพมาจากสิบสองปันนาในรุ่นแรกๆ

รูปทรงทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ

1. การวางแปลน เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 11.40 เมตร ยาว 19 เมตร พื้นอุโบสถยกสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 1.20 เมตร มีเหตุผลที่这么做เช่นนี้เพราะบริเวณที่ตั้งวัดต้นแหลงนี้เป็นบริเวณที่ลุ่มเมื่อถึงฤดูฝน ถ้ามีน้ำป่าหลากจะเกิดน้ำท่วมขังในบริเวณนี้ จึงมีการยกพื้นให้สูงขึ้น บริเวณฐานพระอุโบสถที่ยกสูงเช่นนี้ มีทำการแบบฐานย่อมุม ลดระดับ ซึ่งเป็นฝีมือของช่างพื้นบ้านที่ทำได้สวยงามมาก

แต่ในปัจจุบันได้ชำรุดทรุดโทรมตามเวลาบ้างบางแห่ง
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

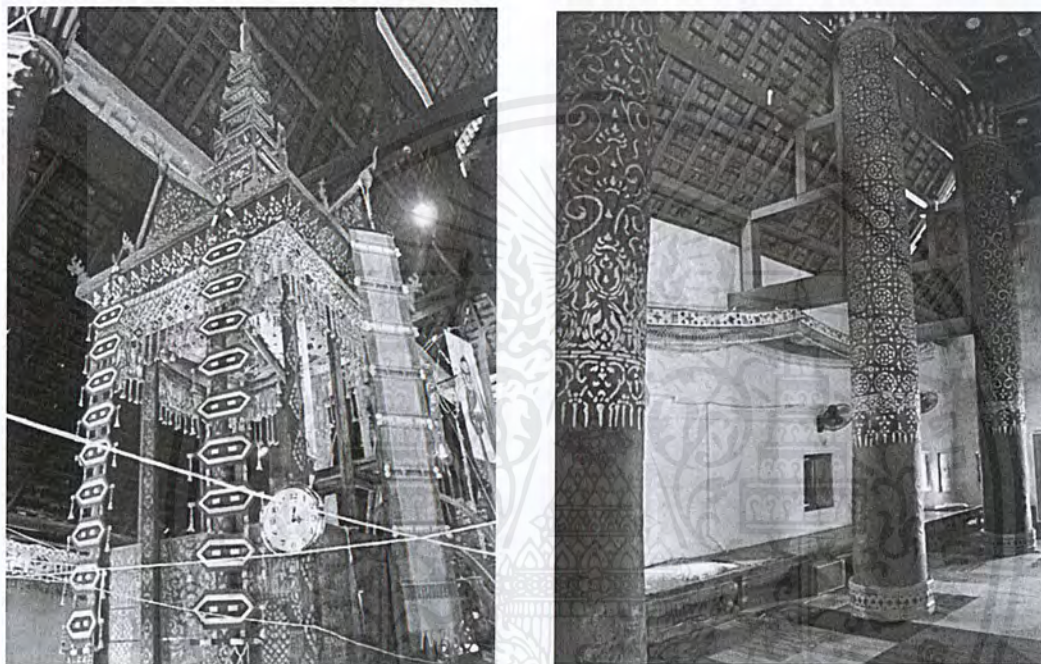
2. หลังคาของพระอุโบสถ เป็นหลังคาทรงสูงขึ้นไปเป็นชั้นๆ 3 ชั้น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวไตลื้อที่มีความสวยงามได้สัดส่วนกับตัวพระอุโบสถ และที่สำคัญเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศในภูมิภาคนี้ จากสัดส่วนและรูปทรงของหลังคา ทำให้บริเวณภายในพระอุโบสถมีการระบายอากาศดีและเพื่อขับไล่ความชื้นอีกด้วย ส่วนหน้าต่างของพระอุโบสถ เป็นหน้าต่างขนาด 0.50x1.70 เมตร เปิดโล่ง มีลูกกรงทำด้วยไม้ เมื่อมองจากด้านข้างพระอุโบสถแล้ว จะเห็นถึงการออกแบบหน้าต่างให้กลมกลืนกับส่วนอื่นๆ ได้สวยงามมาก และที่สำคัญเพื่อเป็นทางเข้าของแสงแดด เพื่อให้บริเวณภายในพระอุโบสถสว่างขึ้น การเจาะช่องหน้าต่างมีจำนวนไม่มากนัก เพื่อป้องกันอุณหภูมิซึ่งจะหนาวเย็นมากในฤดูหนาว

รูปภาพที่: 4.5

3. ผังพื้น เป็นวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวอาคารแบ่งส่วนใหญ่ๆ คือ บริเวณที่ตั้งฐานชุกชี ค่อนไปทางด้านหลังพระวิหาร ลักษณะฐานชุกชีตั้งลอยตัว เดินได้รอบ ด้านข้างทิศใต้ติดผนังเป็นอาสนสงฆ์ ยกพื้นสูงขึ้นมาจากพื้นวิหาร 20 เซนติเมตร ก่ออิฐลาดปูน ด้านหน้าพระประธานเป็นธรรมมาสน์ไม้ประดับกระจกสี พื้นพระวิหารยกสูงจากพื้นดินประมาณ 1.00 เมตร เป็นปูนลาดขัดมัน ด้านทิศตะวันออก ทิศเหนือ และใต้ ตรงส่วนเกือบกึ่งกลางวิหาร มีประตูทางเข้าขนาดกว้างประมาณ 1.30-1.50 เมตร ทางเข้าด้านหน้า เข้าตรงกึ่งกลางวิหาร ส่วนประตูทั้งหมดจะมีบานเปิดเปิดเป็นไม้ขนาด 11/2 นิ้ว-2 นิ้วตันทึบ ใช้วงกบล่างบนเจาะรูฝังแกนหมุนรับบานเปิดเปิดประตูขนาดใหญ่นี้ ด้านตะวันตกเป็นผนังทึบตลอดไม่มีหน้าต่าง จะเห็นได้ว่าประโยชน์ใช้สอยภายในของวิหารที่แบบไตลื้อ คือ ฐานชุกชี ธรรมมาสน์ และอาสนสงฆ์ ซึ่งใช้พื้นที่น้อยมากคือประมาณ 1/4 เท่านั้น นอกนั้นเป็นห้องโถงโล่งๆ ซึ่งเป็นบริเวณที่ชาวบ้านหรือฆราวาสใช้ฟังธรรม เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

และประกอบศาสนพิธีต่างๆ เนื่องจากมีหน้าต่าต่างน้อย เจาะรูหรือช่องเล็กๆ แสงเข้าน้อย ดังนั้น ภายในจึงมีบรรยากาศสลัวๆ สุกสว่างเฉพาะที่องค์พระประธานภายในวิหาร เป็นการชักจูงใจและเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่องค์ประธานมากขึ้น หากจะมองจากประตูทางเข้าด้านหน้าวิหารทิศตะวันออก เมื่อพระอาทิตย์ขึ้น ตอนเช้าแสงสว่างจะลอดผ่านเป็นลำพุ่งตรงจากประตู ผ่านเสาวิหารที่เรียงกันเป็นแถวทางด้านหน้า ตรงเข้าสู่พระประธานซึ่งลอยเด่นอยู่ท่ามกลางแสงสลัวๆ ที่บัพ ภายในพระวิหาร นับเป็นวิธีที่ทำให้ผู้พบเห็น

รูปภาพที่ :4.6

เกิดความปีติและศรัทธาขึ้นมาอย่างไม่รู้ตัว และคงจะเป็นความลำเค็ญของผู้ตั้งใจสร้างวิหารหลังนี้ขึ้นมา ประทับกับลานด้านหน้าวิหารและกำแพงเตี้ยๆ ที่กั้นเขตรอบนอกวิหาร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้วิหารมีคุณค่าในเรื่องของการจัดที่ว่างและองค์ประกอบในสถาปัตยกรรม

4. หน้าบัน การประดับหน้าบันด้วยไม้โปร่งเป็นรัศมีแฉกและแผ่นโลหะประดับสีชาว ด้วยการประดับเรียงเป็นรัศมีตรงส่วนหน้าของหน้าบันแบบชาวบ้านไต้ลื้อ เป็นการทำให้วิหารหลังนี้ ดูแปลกตากว่าวิหารทั่วไป ประกอบด้วยตัวลายอง นาค และช่อฟ้าแบบพื้นบ้าน เป็นลักษณะเริ่มต้นของศิลปะการตกแต่งแบบไต้ลื้อ การตกแต่งเชิงชายหรือชายน้ำด้วยไม้ซี่แหลมรอบๆ อาคารส่วนที่ลดชายน้ำลงมาทุกชั้นเป็น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ลักษณะของเมืองน่านที่พวกเขาเคยเห็นมาแล้วจนเจนตาก็เป็นได้ จากลักษณะการตกแต่งตุงและธง กระดาษสีต่างๆ ที่ใช้ประกอบงานบุญและพิธีกรรมของชาวเมืองน่าน

รูปภาพที่:4.7

5. หลังกา หลังกาที่มุงด้วยแป้นเกล็ด (กระเบื้องไม้) ซึ่งแต่เดิมในประวัติกล่าวว่าทชุดโทรมหมดสภาพเสื่อมอายุ มุงใหม่เมื่อปี พ.ศ.2499 เพราะเหตุที่ไม่เป็นวัสดุที่นำมาทำแป้นเกล็ดได้ง่ายในสมัยนั้น เมื่อประกอบเป็นรูปร่างแล้ว ดูเข้ากับสภาพเชิงผนังตอนล่างที่ทำอิฐก่อเป็นลวดบัวไปตามแนวยาวรอบๆ วิหาร ตอนเชิงล่างทั้งหมด ดังนั้น จะเห็นว่า หน้าบัน ซ่อฟ้า ไบระกา ป้านลม และชานน้ำ กับการประดับตกแต่งต่างๆ ในวิหารหลังนี้สร้างทำขึ้นคนละสมัยตามสภาพการใช้สอย และความชำรุดทรุดโทรมของวัสดุก่อสร้างที่เสื่อมและหมดสภาพการใช้งาน ก็ถูกนำมาสร้างขึ้นใหม่เพื่อให้คงสภาพการใช้งานได้ต่อไป

4.1.3. วัดหนองแดง อ.เชียงกลาง

วิหารไต้ลือ วัดหนองแดง ตั้งอยู่ บ้านหนองแดง หมู่ที่ 1 ต.เปือ อ.เชียงกลาง จ.น่าน มีเนื้อที่ 15 ไร่ 3 งาน 73 ตารางวา ได้รับอนุญาตให้สร้างวัด พ.ศ. 2330 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา วันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2365 กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา และแสดงของเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เขตเล่มที่ 98 ตอนที่ 177 วันที่ 27 ตุลาคม 2524 ปัจจุบันเป็นวัดเก่าโบราณของไตลื้อ ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบไตลื้อ โดยช่างชาวไตลื้อ (แคว้นสิบสองปันนา) สร้างมาประมาณ 200 กว่าปี มีการบูรณะหลายครั้ง แต่รูปร่างลักษณะภายนอกยังคงรูปเดิมไว้มาก ตัวอาคารผนัง สร้างด้วยอิฐก่อ หนาประมาณ 50 เซนติเมตร สูงประมาณ 3.00 เมตร ผนังก่อเรียบ หน้าต่าง สันนิษฐานว่า เจาะเพิ่มเติม และใส่บานที่หลัง ลักษณะรูปทรงหลังคา ตอนล่างลาดคลุมทั้งสี่ด้าน ตอนบนทรงจั่วตัด แบบวิหาร ทรงโง ด้านหน้าลาดชายคาทิ้งต่อลงมา คลุมมุขหน้า และตั้งเสารับเป็นแถวสามเสา มีที่นั่งตรงเจดีย์ง อิฐก่อครึ่งแผ่น สูง 50 เซนติเมตร พื้นมุขหน้าลดลงมาจากพื้นพระอุโบสถ ประมาณสองชั้นบันได ด้านข้างทิศเหนือต่อชายคาออกมาคลุมทรงประตูเล็กน้อย และเปิดทางออก เช่นเดียวกับด้านหลัง ซึ่งใช้ลักษณะต่อชายคาออกมาคลุมเช่นเดียวกัน

รูปภาพที่:4.8

ฐานชุกชี ที่ประดิษฐานองค์พระประธานเป็นลักษณะแท่นยกสูง ก่อฐานแบบชาวบ้าน พันรอบด้วยนาคเรียกว่า นาคบัลลังก์ เพราะเลื้อยพันรอบองค์พระประธานตัวดวงสู่เบื้องบน ดวงตามตามฝ่ามือของช่างชาวบ้าน จิตรกรรมฝาผนัง ด้านหลังของฐานชุกชีที่ก่อเป็นอิฐเรียงทรงสูงเป็นผนัง จะมีรูปเขียนเป็นจิตรกรรมเกี่ยวกับเรื่องพระโพธิสัตว์ และเรื่องทศชาติชาดก นำศึกษาติดตาม เพราะเป็นลักษณะพิเศษของงานสถาปัตยกรรมพื้นบ้านแบบไตลื้อที่น่าสนใจ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ข้อฟ้า มีความเป็นเอกลักษณ์ที่น่ายกล่องของชาวไทลื้อ ลักษณะของข้อฟ้าจะเกิดจากความนับถือหงส์และช้างที่ชาวไทลื้อถือว่าเป็นสัตว์ชั้นสูงมาจากสรวงสวรรค์ ช้างจึงนำเอาลักษณะรูปแบบของช้างและหงส์มารวมเป็นตัวเดียวกัน โดยให้ส่วนศีรษะเป็นช้างส่วนตัวเป็นหงส์ แกะด้วยไม้สักทอง มีชื่อเรียกว่า “นกหัสดีลิงค์” เชิงชาย มีลวดลายฉลุเป็นแผ่นไม้นำมาเรียงต่อเนื่องกันเป็นแบบลวดลายน้ำหยาด มีลักษณะสวยงาม ซึ่งเป็นลวดลายเฉพาะของชาวไทลื้อ

วัสดุมุ่ง มุงด้วยกระเบื้องไม้ที่เรียกว่า แป้นเกล็ด ทั้งนี้เพราะไม้เป็นวัสดุท้องถิ่นหาได้ง่ายราคาถูก และช่างมีความชำนาญในการทำโดยตัดไม้เป็นแผ่นๆ ด้านบนเป็นแนวตรง ด้านล่างเป็นทางมน วัสดุที่ใช้ยึดกระเบื้องไม้ติดกับไม้ระแนงคือ เดือยไม้

รูปภาพที่:4.9

หน้าบ้าน ออกแบบเป็นลวดลายไม้ที่มาจากลายดอกธรรมชาติแล้วนำมาจัดเว้นช่องไฟ จัดระยะได้อย่างเหมาะสม งดงาม โดยจัดเป็นช่องเท่าๆกัน มีดอกไม้กำลังบานอยู่ตรงกลาง และมีแผ่นกระจงเงาติดอยู่ตรงกลางหน้าบ้านพอดี ซึ่งเชื่อว่าเป็นสิ่งสะท้อนความชั่วร้ายไม่ให้กล้ากรายเข้ามาภายใน และใช้ประดับตกแต่งเพื่อให้เกิดความสวยงาม

ฝ้าเพดาน แต่เดิมทางภาคเหนือจะไม่มีฝ้าเพดาน แต่ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้มีการใช้ฝ้าเพดานเข้ามาเป็นส่วนตกแต่งภายในให้ดูสง่างามขึ้น ฝ้าเพดานจะมีลวดลายจากธรรมชาตินำมาตกแต่งเป็นช่องๆ เว้นระยะช่องไฟได้อย่างถูกต้อง และลวดลายยังกลมกลืนกับลายเสา ซึ่งเมื่อดูแล้วทำให้เกิดความศรัทธาและศกดิ์สิทธิ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ธรรมาสน์ ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสก่อสร้างติดกับพื้นเคลื่อนที่ไม่ได้ สร้างด้วยอิฐถือปูนมีลวดลายปูนปั้นทั้ง 4 ด้าน ส่วนกลางโถงมีฝาปิดสามด้าน อีกด้านเป็นประตูให้พระสงฆ์ขึ้นไปนั่งเทศน์ แกะสลักเป็นลายดอกไม้เครือเถาประดับ หลังคาของธรรมาสน์จะทำเป็นชั้นๆ ตามความเชื่อและการนับถือ เปรียบเสมือนวิมานที่เป็นชั้นๆ นอกจากนั้นยังลดความรู้สึกอึดอัด

รูปภาพที่:4.10

ความหนักหลังส่งผลไม่เกิดความงดงามตามมา หลังคาซ้อนกันนี้ยังสามารถป้องกันเสียงสะท้อนโดยสร้างหลังคาให้สูง มีช่องอากาศตรงกลางระหว่างฝ้าเพดานกับหลังคา ซึ่งจะช่วยการระบายถ่ายเทความร้อนได้ดี สัตตะภณท์ เป็นแบบชั้นบันได รวบบันไดจะทำเป็นรูปนาค สลักลายข้าง และประดับด้วยกระจกที่ชั้นบันไดอย่างวิจิตร ตรงผนังด้านบนสุดสลักลายเครือเถาสวยงาม

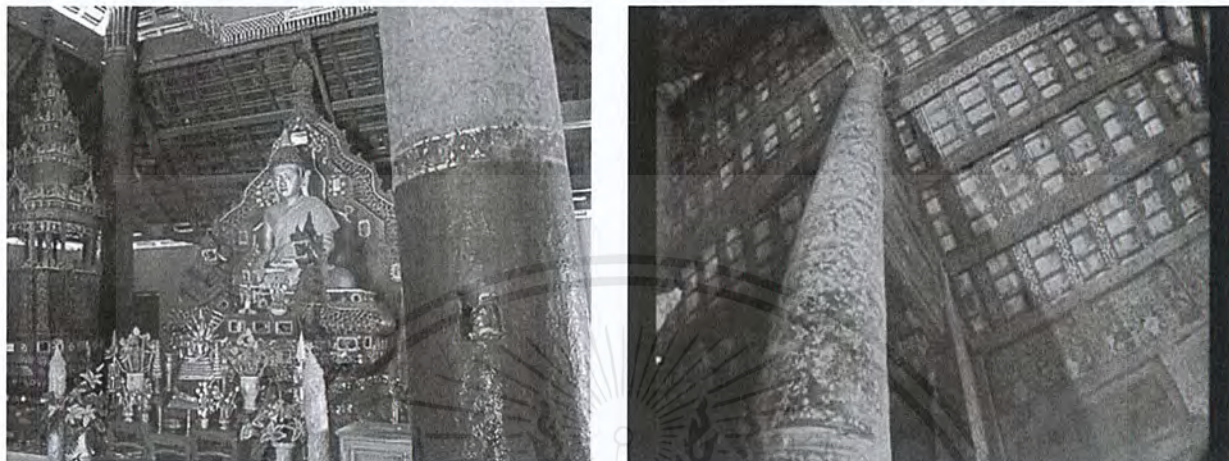
หน้าต่าง เดิมช่องหน้าต่างจะเจาะช่องเล็กๆ แคบมากเพราะผนังอิฐก่อแบบโบราณไม่มีเสารับน้ำหนัก แต่น้ำหนักทั้งหมดลงที่ฐานด้วยผนังหนาๆ เรียกว่า "ระบบผนังรับน้ำหนัก" ซึ่งเป็นวิธีเก่าแก่ดั้งเดิมของช่างชาวล้านนา จึงเจาะผนังกว้างๆไม่ได้ เพราะจะเสียดังกล่าวในการรับน้ำหนัก การปล่อยให้แสงสว่างเข้ามายังองค์พระประธานแต่น้อย เป็นความรู้สึกอย่างหนึ่งของผู้สร้างต้องการให้แสงสว่างลอดส่องเข้ามาพุ่งตรงไปที่พระประธานเท่านั้น เพื่อเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์แก่องค์พระปฏิมาจะได้เกิดสมาธิที่แน่วแน่แก่ผู้ที่เข้าไปกราบไหว้ เคารพบูชา

ผนัง ก่อด้วยอิฐหนา 0.50 เมตร เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นกำแพงรับน้ำหนักโครงสร้างของหลังคาให้มีความมั่นคง แข็งแรงทนทาน อันหมายถึงความเจริญทางศาสนาพุทธที่มั่นคง รวมทั้งทำให้บรรยากาศภายในอุโบสถอบอุ่น

ลวดลายประดับ ตกแต่งที่ฐานชุกชี ธรรมาสน์ อาสนสงฆ์ หน้าบัน บันลม และเชิงชายต่างๆ เป็นการทำงานช่างไทยลื้อแบบดั้งเดิม ผสมผสานกับความเชื่อและตำนานพื้นบ้านลายพื้นบ้านเดิมมักจะได้มาจากธรรมชาติ และพิธีกรรมพื้นบ้าน เช่น ลายหัวเสาประตูทางเข้าที่ได้มาจากการประดับตกแต่งพิธิบายศรีรับขวัญ เป็นรูปกระทิงใบตองซ้อนๆ กันหลายๆ ชั้น โดยจะเอามาเพียงชั้นเดียวทำเป็นรูปแบบลายหัวเสาที่กำแพงเตี้ยทางเข้าหน้าวัด เป็นต้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปทรง จะมีลักษณะที่ดูเตี้ยทึบหลังคาทรงสูง แต่ทั้งนี้เมื่อได้เข้าไปในวิหารจะรู้สึกว่าคุณภาพอากาศถ่ายเทดี อากาศเย็น มีแสงสว่างเข้ามาสะท้อนกับพระประธาน และลวดลายต่างๆ ที่เป็นสีทอง ทำให้เกิดแสงสะท้อนเกิดความขลังศักดิ์สิทธิ์และความศรัทธาของผู้ที่ได้พบเห็น

รูปภาพที่:4.11

4.1.4.วัดท่าฟ้าใต้ ตำบลสระ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา

วัดท่าฟ้าใต้ อยู่ที่บ้านฟ้าสีทอง หมู่ที่ 11 ตำบลสระ จังหวัดพะเยา บนเส้นทางสายปง-เชียงใหม่ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2311 โดยครูธรรมเสนา และพ่อเฒ่าแสนอัฐิ ผู้นำชาวไตลื้อซึ่งอพยพมาจากสิบสองปันนา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีเนื้อที่ 2 ไร่ 35 ตารางวา โดยวิหารวัดท่าฟ้าใต้ ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ¹ และมีพระธาตุโป่งเกลือ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2538 ชุมชนแห่งนี้มีกลุ่มไตลื้ออพยพเข้ามาอาศัยอยู่มาเป็นเวลายาวนาน มีเรื่องเล่าต่อๆ กันมาเกี่ยวกับประวัติของหมู่บ้านดังนี้

ในวันหนึ่งมีฝูงช้างป่าโขลงหนึ่ง ออกมากินข้าวไร่ พืชผลต่างๆ ของผู้เฒ่าคนหนึ่งได้รับความเสียหายมาก ทำให้ผู้เฒ่าบันดาลโทสะเป็นอย่างยิ่ง จึงเอาปืนไฟมายิงช้าง ทันใดนั้น ก็เกิดลักษณะมีดฟ้าผ่าผ่าพายุฝนฟ้าคะนอง ฟ้าได้ผ่าถูกตัวผู้เฒ่าคนนั้นถึงแก่ชีวิตใกล้ๆ ทำน้ำผึ้งขาวของแม่ยายม ต่อมาชาวบ้านจึงเรียกทำน้ำตรงนั้นว่า "ท่าเฒ่าฟ้า"ภายหลังเรียกสั้นๆว่า "ท่าฟ้า" จนถึงปัจจุบัน และที่นั่นได้สร้างศาลให้เรียกว่า "หอผีฟ้า"หอนี้ไม่มีหลังคา ต่อมาเมื่อผู้หวังดีทำหลังคาให้ก็เกิดล้มป่วยลง จนในที่สุดต้องรื้อหลังคาออกจึงหายปัจจุบันหอนี้ติดอยู่กับสถานีอนามัยบ้านท่าฟ้าด้านทิศใต้²

¹ อ้างอิงข้อมูลจาก (กองพุทธศาสนสถาน 2532 : 844)

² เก็บทศวรรษสัมภาษณ์ (นายธรรม กันทะ ผู้ให้สัมภาษณ์) วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2545 ให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปภาพที่:4.12

ที่มา: <https://facebook.com/anuphong>

ลักษณะของวิหารมีความคล้ายคลึงกับวัดต้นแหลง ที่มีโครงสร้างหลังคาสูงชัน วิหารโบกปูนปิดทึบ แฉงคอสองยกสูง แล้วตกแต่งแฉงคอสองและเชิงชายหลังคาด้วยไม้ฉลุสีสนสวยงาม โทนสีที่ใช้จะออกสีฟ้า ใส และสีเหลือง ซึ่งเป็นคู่สีที่ตัดกันทั้งนี้ยังมีการใช้กระจกเป็นส่วนประกอบในการตกแต่งอีกด้วย ซึ่งเชื่อว่า ไทลื้อได้รับอิทธิพลจากจีน ที่นิยมติดกระจกตามอาคารบ้านเรือนเพื่อขับไล่สิ่งที่ไม่ดีออกไป

รูปภาพที่:4.12

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หน้าบันวิหารทำเป็นลวดลายพรรณพฤกษาจากไม้แกะสลักปิดด้วยแก้วจีน ส่วนประดับหลังคาคือช่อฟ้าและปราสาทเพ็ญท่ามาจากไม้ทั้งหมด องค์พระประธานแกะสลักจากไม้ประดับเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 117.5 เซนติเมตร สูง 227.5 เซนติเมตร ซึ่งอัญเชิญมาจากสิบสองปันนา ประดิษฐานบนฐานชุกชี ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุมศิลปะไตลื้อ ประดับด้วยลายปูนปั้นรูปเครือเถา ลงรักปิดทองประดับกระจก มีแท่นธรรมมาสน์ ลักษณะคล้ายมณฑปหรือปราสาท ฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมยี่สิบชั้น ประดับลายปูนปั้นรูปเครือเถาและสัตว์ต่างๆ เช่น กวาง ช้าง ม้า นกยูง ลักษณะเด่น คือลวดลายดอกไม้ที่แพรวพราวไปด้วยกระจกประดับหลากสี ส่วนวิหารเป็นศิลปะไตลื้อ รูปร่างทรงเตี้ยก่อด้วยอิฐถือปูน หลังคาสามชั้นมุงด้วยแป้นเกล็ด ชั้นที่ 1 เป็นแบบปั้นยา ครอบวิหารทั้ง 4 ด้าน ชั้นที่ 2-3 ทรงแบบปราสาท มีหน้าบันทางด้านทิศตะวันตก มีหลังคากันสาดรับทั้งสองด้าน

รูปภาพที่:4.13

ที่มา:ที่มา: <https://facebook.com/anuphong>

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.1.5. วัดหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

วัดหนองบัว ตั้งอยู่ในหมู่บ้านหนองบัว ตำบลป่าคา เป็นวัดเก่าแก่ของหมู่บ้าน จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ และพบสาในหมู่บ้าน ยืนยันตรงกันว่า บรรพบุรุษของหมู่บ้านนี้อพยพหนีภัยสงครามมาจากเมืองลำ แคว้นสิบสองปันนาราว พ.ศ. 2379 ในสมัยของเจ้าอชิตวงศ์เจ้าผู้ครองนครน่าน ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เดิมบ้านหนองบัวมีชื่อว่า "หนองหียบ" มีเรื่องเล่าว่าหนองน้ำที่ตั้งอยู่ทิศตะวันตกของหมู่บ้าน มีเรือสำเภาทองคำอับปางอยู่ที่ก้นหนองน้ำ มีผู้พยายามดำน้ำลงไปเพื่อหาสมบัติ แต่ก็ไม่สามารถนำสมบัติขึ้นมาได้ จนวันหนึ่งมีนางผมเขียว ซึ่งไม่มีใครทราบว่าเป็นใครได้มาดำน้ำนำสมบัติแก้วแหวนเงินทอง พร้อมกับเรือสำเภาทองคำ จากนั้นก็เดินทางไปในป่า ไม่มีใครเคยพบหน้าอีกเลย ชาวบ้านจึงเรียกหนองน้ำนี้ว่า "หนองหียบ" ต่อมาเมื่อผู้นำดอกบัวหลวงมาปลูกในหนองหียบ ดอกบัวได้ขยายพันธุ์เต็มหนอง ชาวบ้านจึงเรียกชื่อใหม่ว่า "หนองบัว" จนเป็นชื่อของหมู่บ้านตราบปัจจุบัน

รูปภาพที่:4.14

ที่มา: <http://thaimtb.com/forum/>

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สร้างเมื่อพ.ศ. 2315 โดยครุบาทหลวงสุนันตะ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก ซึ่งมรณภาพในปีพ.ศ. 2449 ต่อมาพระอภิวังษ์ อภิวังโส ได้ปั้นนาค 2 ตัวที่ประตูทางเข้าวัด ในปีพ.ศ. 2463 ได้สร้างพระอุโบสถขึ้น ในปีพ.ศ. 2469 และ 2470 ได้ทำพิธีฝังลูกนิมิต ต่อมาในปี พ.ศ. 2479 พระจันทร์ สุริโยได้ซ่อมบูรณะวิหาร ต่อมาหน่วยศิลปากรได้ซ่อมแซมวิหารในปีพ.ศ. 2523 ถึง 2549 ตามลำดับ ซึ่งในปี 2539 มีการขุดค้นทางโบราณคดี ได้พบเศษเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซิงตอนปลาย ที่ผลิตจากเตาเผาในมณฑลกวางตุ้งในราวพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งสอดคล้องกับการอพยพเข้ามาของชาวไตลื้อจากสิบสองปันนารูปแบบวิหาร เป็นวิหารปิดทึบทุกด้าน หลังคา 2 ซด 2 ตับ ด้านหน้าวิหารมีหลังคาคลุมบันไดทางขึ้น ภายในมีจิตรกรรมที่สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการแต่งกายของผู้หญิงที่นุ่งผ้าซิ่นลายน้ำไหลหรือผ้าซิ่นตีนจก ในภาพเขียนสีไทลื้อนี้ ช่างจะนิยมใช้สีสดใส เล่าเรื่องหนึ่งในปัญญาสชาดก ซึ่งเป็นพระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า สันนิษฐานว่าเขียนโดย "ทิดบัวผัน" ช่างเขียนลาวพวนที่บิดาของครุบาทหลวงสุ ชื่อ นายเทพ ซึ่งเป็นทหารของเจ้านันทยศ (เจ้าเมืองน่านระหว่างปี พ.ศ. 2395-2434) ได้นำมาจากเมืองพวน ในแคว้นหลวงพระบาง นอกจากนั้นยังมีนายเทพและพระแสนพิจิตรเป็นผู้ช่วยเขียนจนเสร็จ และยังมีภาพของเรือกลไฟ และดาบปลายปืนซึ่งเริ่มเข้ามาในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึง รัชกาลที่ 5

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้ทำรูปถ่ายที่: 4-15 คำนการคำ
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ด้านสถาปัตยกรรม วิหารมีขนาดกว้าง 10 เมตร ยาว 19 เมตร ลักษณะเป็นวิหารขนาดย่อม รูปทรงเตี้ยแค้ โดยเฉพาะหลังคายาวคลุมต่ำมาก อาคารตั้งอยู่บนฐานบัวคว่ำเป็นฐานปูน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ด้านหน้าย่อมุมเป็นมุขโถง เนื้อที่ใช้สอยภายในแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหน้าที่เป็นมุขโถงทำเป็นบันได มีสิงห์ยืนเฝ้าที่ประตูข้างละ 1 ตัว บริเวณมุขโถงจะก่อเป็นผนังอิฐสอปูน ระบายเหนือ ผนังเป็นลูกกรงลูกมะหวดไม้กลึง ทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสตลอดผนังชั้นช้อนหลังคา ชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 เป็นผนังทึบมีหน้าต่างเป็นบานเล็ก ๆ รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ด้านละ 1 ช่อง เนื้อที่ใช้สอยส่วนที่ 2 เป็นตัวอาคารใหญ่ ผนังก่ออิฐแบบกว้างสลัวยาว ขอบบนของผนังเป็นรูปลดระดับตามชั้นลดของหลังคา ผนังหุ้มกลองด้านหลังเป็นผนังทึบตัน ส่วนผนังหุ้มกลองหน้ามีประตูอยู่ตรงกลาง 1 ช่อง ประตูนี้เป็นตัวเชื่อมระหว่าง เนื้อที่มุขโถงกับเนื้อที่ภายในอาคารแสงสว่างจากภายนอก ส่วนใหญ่จะส่องผ่านทางมุขโถง ส่วนผนังด้านทิศเหนือและทิศใต้ มีช่องหน้าต่างด้านทิศเหนือ 7 ช่อง ทิศใต้ 6 ช่อง หน้าต่างเดิมมีขนาดเล็ก (เข้าใจว่า มีขนาดเท่ากับหน้าต่างที่ผนังด้านหน้า) ต่อมาได้เจาะขยาย

รูปภาพที่: 4.16

ที่มา: <http://thaimtb.com/forum/>

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เมื่อปีพุทธศักราช 2469 ที่ผนังด้านเหนือมีประตูอีกทางหนึ่ง อยู่ระหว่างกลางผนังประตูทางเข้าด้านข้างนี้ ทำเป็นมุขยื่นออกไป มีหลังคาชั้นเดียวที่ผนังด้านทิศใต้ ทำแทนสำหรับพระสงฆ์นั่งเทศน์เรียกว่า "ฐานสงฆ์" เป็นแท่นฐานปัทม์ก่ออิฐถือปูน หลังคาวิหารมุงด้วยกระเบื้องดินขรุขระสีเหลืองผืนผ้า หลังคาในประธานเป็นชั้นซ้อน 2 ชั้น ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง และมีหลังคาปีกนกลาดลงอีกชั้นละ 1 ตับ หลังคาที่คลุมมุขโถง และหลังคาอาคารลดชั้นต่ำกว่ากันมาก พื้นหลังคาทั้ง 2 ส่วน คลุมยาวลงต่ำมาก ใช้รูปสัตว์ประดับบนเครื่องไม้ทั้งหมด หน้าบันเป็นลายแกะไม้ ติดกระจกตามช่องที่อุดหน้าปีกนก เป็นลายเครือเถา ลายนูนเด่นออกมา ช่องโพระหว่างลายห่าง เน้นตัวลายมากกว่าปกติ ลักษณะอาคารเน้นทางเข้าด้านหน้า โดยสังเกตได้จากการทำขนาดประตูมุขโถงสูงใหญ่และเปิดโล่ง มีเชิงชายรูปกระจงประดับและใช้สิงห์คู่ประดับอยู่ข้างประตูวิหารแห่งนี้ นับเป็นสถาปัตยกรรมแบบไทลื้อที่สวยงามทรงคุณค่าทางศิลปะอย่างยิ่ง และหาดูได้ยากในปัจจุบัน

รูปภาพที่:4.17

ที่มา: www.juthamasresort.com

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.2. อาคารกรณีศึกษาตัวอย่างในต่างประเทศ

วัดและชุมชนบ้านแสน: ลมหายใจของชุมชนบุพกาลกลางป่าเมืองเชียงตุง

ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนบ้านแสนเมืองเชียงตุง

ตั้งอยู่ เมืองเชียงตุงเป็นเมืองใหญ่ที่สุดของรัฐฉาน อันเป็นเขตปกครองที่กว้างขวางที่สุดของสหภาพเมียนมาร์ มีเนื้อที่ประมาณ 60000 ตารางไมล์ เมื่อศาสนาพุทธเผยแพร่เข้ามา เกิดการผสมกลมกลืนกับความเชื่อดั้งเดิมกลายเป็นศาสนาที่เหมาะสมต่อการดำเนินชีวิต การเมืองการปกครอง และได้รับการยอมรับในวงกว้าง จนกลายเป็นแบบแผนวัฒนธรรมใหม่ขึ้น แต่ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติก็ยังคงอยู่

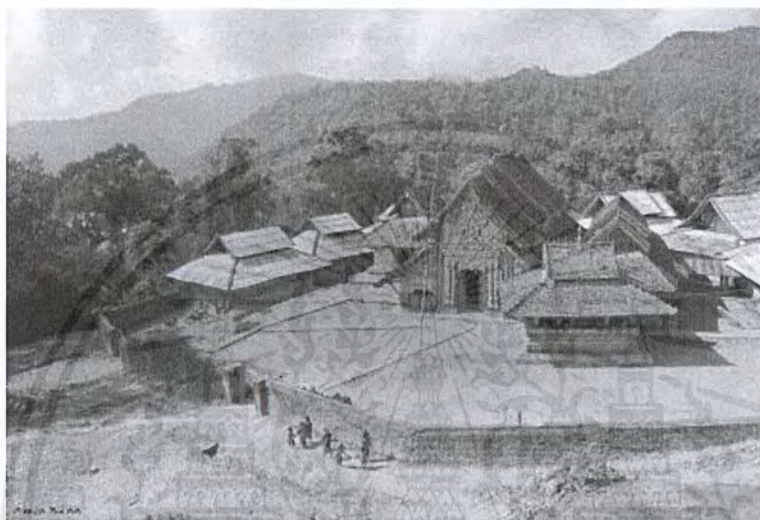
รูปภาพที่:4.18

ที่มา: <http://www.muangboranjourn.com/>

ผังบริเวณของวัดบ้านแสนแบ่งแยกเขตพุทธาวาสออกจากเขตสังฆาวาสอย่างชัดเจน โดยใช้ระดับพื้นที่เป็นตัวแยกพื้นที่ออกเป็นส่วน นับว่าเป็นการปรับสภาพภูมิประเทศให้เป็นประโยชน์ต่อการวางผังใช้พื้นที่อย่างน่าสนใจ ระดับพื้นที่สูงที่สุดของผังบริเวณคือเขตพุทธาวาส ซึ่งเป็นที่ตั้งของวิหารหลวง วิหารอื่นๆ และอุโบสถ ระดับพื้นที่ต่ำลงไปเป็นเขตสังฆาวาส ประกอบด้วย กุฏิ เว็จกุฏิ โรงครัว โรงจกรม เป็นต้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อาคารที่สำคัญที่สุดและอยู่ในตำแหน่งประธานของเขตพุทธาวาส คือ วิหารหลวง (วิหารหลวง) ใช้ประกอบพิธีกรรมร่วมกันระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส เป็นอาคารหลังเดี่ยววางตัวตั้งฉากกับเส้นแนวระดับของพื้นที่ (Contour line) จึงต้องปรับพื้นที่ลาดชันให้เป็นที่ราบกว้างและลึกเพียงพอกับความยาวของวิหาร ในขณะที่อาคารหลังอื่นๆ สำคัญน้อยกว่าจึงสร้างขนานไปตามเส้นแนวระดับเพื่อจะได้ไม่ต้องสิ้นเปลืองแรงงานปรับสภาพพื้นที่

รูปภาพที่:4.19

ที่มา: <http://www.muangboranjournal.com/>

เขตสังฆาวาสของวัดประกอบด้วยอาคารหลายประเภทหลายหลัง อาทิ กะดี (กุฏิพระสงฆ์) ด้านหลังของกุฏิทุกหลังมี เเว็จ (ห้องส้วมของพระ) ถัดไปเป็นกำแพงที่กั้นเขตวัดออกจากป่าที่โอบล้อมอยู่เบื้องหลัง สถาปัตยกรรมภายในเขตพุทธาวาสวัดบ้านแสน

แบบสถาปัตยกรรมของวิหารหลวงวัดบ้านแสนในปัจจุบัน ซ้ายคือวิหารพระเจ้าตนหลวง และขวา คืออาคารอเนกประสงค์สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (แบบสถาปัตยกรรม: ตะวัน วีระกุล) สถาปัตยกรรมที่ตั้งอยู่ภายในเขตพุทธาวาสประกอบด้วยวิหารสามหลัง คือ วิหารหลวง วิหารพระเจ้าไม้จันทน์ และวิหารพระเจ้าตนหลวง วิหารหลวงมีขนาดใหญ่ ตั้งอยู่กลางผังบริเวณ วิหารหลังอื่นๆ จะเรียกชื่อตามพระประธานที่ประดิษฐานในวิหารนั้นๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในล้านนา สุโขทัย และอยุธยาตอนต้น วิหารมีความสำคัญมากในฐานะเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ร่วมกันของพระภิกษุและฆราวาส ส่วนอุโบสถเป็นเพียงที่ประกอบสังฆกรรมของพระภิกษุเท่านั้น ทำให้ วิหารมีขนาดใหญ่โตมากเมื่อเทียบกับอุโบสถ นอกจากนี้ วิหารยังเป็นพื้นที่สาธารณะส่วนกลางของชุมชน

๑. วิหารหลวง

วิหารหลวงวัดบ้านแสนมีรูปแบบสถาปัตยกรรมคล้ายคลึงกับวิหารล้านนา – สิมล้านช้าง เป็น ประจักษ์หลักฐานยืนยันความสัมพันธ์อย่างเข้มข้นของล้านนากับพื้นที่ฉาน ในที่นี้จึงเรียกรูปแบบของวิหาร หลังนี้ว่า "วิหารร่วมแบบล้านนา" สันนิษฐานว่าในอดีตคงมีวิหารร่วมแบบล้านนาอีกหลายหลัง แต่ถูก ทำลายลงด้วยกาลเวลาและการปฏิสังขรณ์ใหม่ที่มีขึ้นตลอดเวลา เนื่องจากความศรัทธาของ พุทธศาสนิกชนชาวเชียงตุงที่ไม่อาจปล่อยให้อาคารทางศาสนาเศร้าหมองทรุดโทรมได้ อีกทั้ง การขยายอำนาจของพม่าเข้ามายังพื้นที่ฉานทำให้ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติระหว่างเมืองเชียงใหม่และ เมืองเชียงตุงสิ้นสุดลง

รูปภาพที่:4.20

ที่มา: <http://www.muangboranjournal.com/>

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิหารหลวงระยะแรกเป็นวิหารโถง มีการบูรณะต่อเติมมาโดยตลอด และการสร้างผนังเช่นปัจจุบันก็เกิดจากอาคารหลังอื่นๆ ที่ถูกสร้างเข้ามาต่อเชื่อมและก่อผนังล้อมบางส่วนแบบไม่เป็นระบบ การเจาะช่องทางเข้าสู่วิหารหลายช่องทางก็สะท้อนให้เห็นว่าแต่เดิมเป็นวิหารโถง สาเหตุของการสร้างวิหารโถงอาจเป็นผลมาจากการจัดการทางสังคมที่ให้ความสำคัญแก่เพศภาวะแตกต่างกันออกไป ฉะนั้นไม่ใช่ทุกคนจะสามารถเข้าสู่พื้นที่ตอนในของวิหารอันถือว่าเป็นปริมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์ได้ แต่ในทางกลับกัน ทุกคนสามารถเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่กำลังดำเนินอยู่ได้ เนื่องจากไม่มีผนังอาคารกั้นขวาง การทอดชายคาตบล่างลงต่ำมากคงเพื่อป้องกันแดดฝนและลมหนาว เนื่องจากไม่มีผนังทำหน้าที่ดังกล่าว วิหารหลวงวัดบ้านแสนมีพัฒนาการเรื่อยมาหลายร้อยปีจนกระทั่งปัจจุบันเป็นอาคารขนาดเก้าห้อง โครงสร้างไม้ มุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอ หลังคาทรงจั่วซ้อนหลังคาสองตับ ลดมุขด้านหน้าและด้านหลังสามชั้น ลักษณะโดยรวมของวิหารคล้ายคลึงกับวิหารล้านนา - สิมล้านช้าง มากกว่าแบบแผนวิหารในเมืองเชียงใหม่และเชียงใหม่ที่ปรากฏอยู่ในเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน

รูปภาพที่:4.21

ที่มา: <http://www.muangboranjournl.com/>

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วัดมุงหลังคาวิหารเป็น ดินขอ (กระเบื้องดินเผาไม่เคลือบผิว) เครื่องเคลือบดินเผาที่ประดับตกแต่งบนหลังคาวิหารวัดบ้านแสนมีหลายประเภท อาทิ ผาสาด (ปราสาท) จ้อฟ้า (ช่อฟ้า) เนกตั้ง (เมฆตั้ง) เนกไหล (เมฆไหล) ตั้วลวง (พญานาค) และรูปสัตว์ในเทพนิยายอื่นๆ เครื่องเคลือบดินเผาเหล่านี้ออกแบบมาเพื่อลดความแข็งแกร่งต่างของหลบลูบนหลังคาด้วย

ผนังด้านสกัดหน้าของวิหารตั้งแต่พื้นจนไปถึงอกไก่เรียก หน้าทวาร ออกแบบเป็นซุ้มประตูทรงปราสาทไม้แกะสลักปิดทอง แสดงสัญลักษณ์ของการผ่านพ้นไปยังมิติที่สูงขึ้นไปสู่สวรรค์วิมานและพระนิพพาน หรือแสดงถึงซุ้มสุวรรณคูหาอันเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลังตรัสรู้ ซุ้มประตูนี้คล้ายกับรูปปราสาทพระอินทร์ในรอยพระพุทธบาทประดับมุกที่สร้างในสมัยพญาติโลกราชมาก

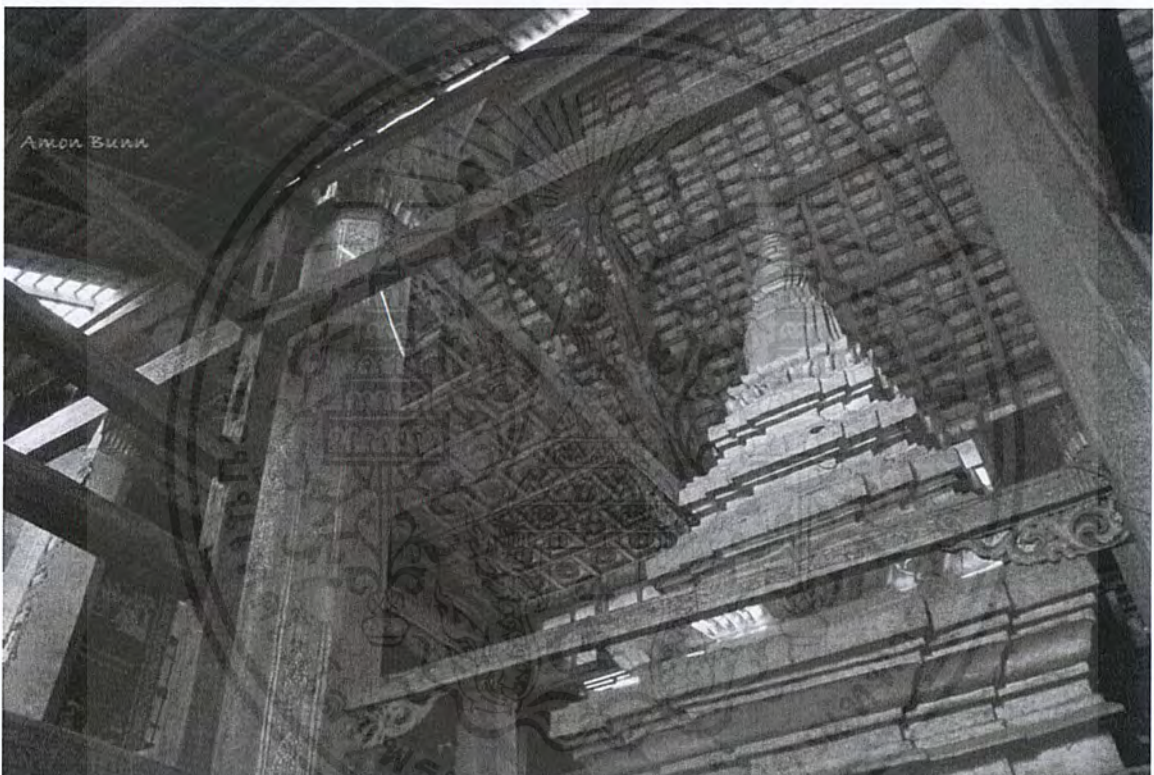

รูปภาพที่:4.22

ที่มา: <http://www.muangboranjournl.com/>

หน้าทวารวิหารหลวงวัดบ้านแสน ซุ้มโขงประตูแบ่งออกเป็นสองส่วน คือตัวเรือนและส่วนยอดซุ้ม โดยรูปแบบศิลปกรรมของซุ้มโขงทางเข้าวิหารหลังนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับล้านนามาก เช่น เสาประกอบซุ้มแบบ เสาขอมปากแฉ (ปากนกแก้ว) เช่นเดียวกับล้านนา เหนือช่องประตูเป็น ห้ายนต์ ลักษณะแบบโค้งคิ้วสะท้อนถึงการตกแต่งอาคารทางศาสนาของล้านนา - ล้านช้าง เรือนยอดเป็นมณฑปซ้อนสี่ชั้นสูงจากพื้นจนจรดอกไก่ ลักษณะสำคัญของเรือนยอดชั้นแรกคือเส้นบัวคว่ำที่เป็นนัยแสดงถึงความลาดของหลังคา แต่เอกสารนี้เป็นเอกสารที่ส่งมอบไว้สำหรับภารกิจการแข่งขันเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทว่าเส้นดังกล่าวไม่ลาดลงมาบรรจบกับท้องไม้โดยตรง แต่สลับปลายพลีวแล้วจึงหักเข้ามาบรรจบกับท้องไม้ และแกะสลักลายนูนต่ำเป็นเกล็ดเต่าซึ่งมีนัยถึงการมุงหลังคาด้วยกระเบื้อง เรือนยอดชั้นถัดไปตกแต่งด้วยไม้แกะสลักรูปทรงสามเหลี่ยมมุมฉากหันด้านลาดเข้ากลางซุ้ม ลักษณะเช่นเดียวกับการตกแต่งตำแหน่งยอดมุมของมณฑปและเจดีย์ในล้านนา ลักษณะดังกล่าวคงคลี่คลายมาจากกิลิปขนุนนั่นเอง ยอดชั้นสูงขึ้นไปมีไวยากรณการออกแบบคล้ายกับชั้นล่าง เพียงแต่ย่อส่วนลงตามความจำกัดของพื้นที่ จุดเหนือสุดของซุ้มโงงเป็นรูป

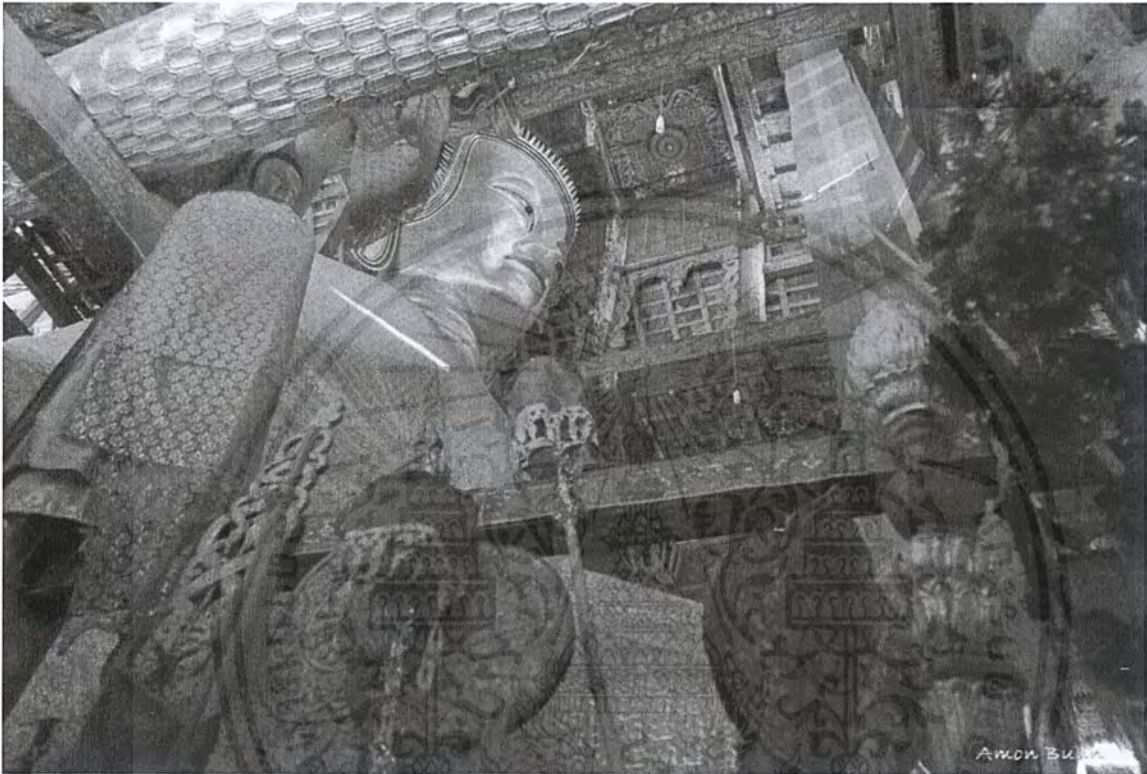
รูปภาพที่ 4.23

ที่มา: <http://roadsfromsiam.blogspot.com/2013/01/blog-post.html>

กระพุ่มแบบดอกบัว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความสูงสุด ความดงามทั้งปวง เช่นเดียวกับลูกแก้วบนยอดสุดของสตุปเจดีย์ การตกแต่งส่วนอื่นๆ เป็นงานแกะสลักไม้ปิด คำ (ทองคำเปลว) เดินเส้นด้วย หาง (ชาด) และตกแต่งด้วยไม้สลักปิดทองรูปสัตว์ บางส่วนตกแต่งด้วยการปิดทองลายฉลุเป็นลายเครือเถาซึ่งมีกลิ่นอายอิทธิพลจีนค่อนข้างมากผนังสกัดหลังของวิหารหลวงไม่มีการตกแต่งใดๆ แต่โครงสร้างแตกต่างจากผนังสกัดหน้า กล่าวคือ มีการตั้งเสาตั้งลวดที่กึ่งกลางด้านสกัด โครงสร้างเช่นนี้พบมากในวิหารสกุลช่างไตลื้อ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภายในวิหารใช้ประกอบพิธีกรรมร่วมกันระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส มีพระพุทธรูปประธานเปรียบประดุจองค์ประธานแห่งมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์ การนี้แบ่งพื้นที่ตามสถานะทางศาสนาของผู้ใช้สอยพื้นที่ได้เป็นสามส่วน คือ พื้นที่สำหรับพระพุทธรูป พื้นที่สำหรับพระสงฆ์ และ พื้นที่สำหรับฆราวาส

รูปภาพที่ 4.24

ที่มา: <http://roadsfromsiam.blogspot.com/2013/01/blog-post.html>

อุโบสถโถง

โบสถ์ (อุโบสถ) เป็นอาคารโถงขนาดเล็ก ตั้งอยู่ด้านหน้าวิหารหลวง เป็นตัวอย่างที่หาได้ยากยิ่งของอุโบสถโถงซึ่งไม่พบที่ใดเลย ตัวอาคารยกฐานบัวมีบันไดขนาดเล็กเป็นทางขึ้นอยู่ตรงด้านที่ประชิดกับวิหารหลวง ราวบันไดแกะสลักเป็นรูป ตัวหลวง (พญานาค) อย่างวิจิตร หมากหินสีมา (หลักเสมา) ของอุโบสถเป็นหลักหินรูปทรงอิสระ

หลังคาอาคารเป็นทรงจั่วมีเส้นประกอบสามเหลี่ยมหน้าจั่วที่อ่อนหวาน ถัดลงมาเป็นชายคาปีกนกล้อมรอบทั้งสี่ทิศ หลังคาประดับเครื่องเคลือบดินเผาเช่นเดียวกับวิหาร ต่างไปที่กลางหลังคาประดับฐานสถูปสี่ทองแทนการตกแต่งด้วยผาสาด ซึ่งมีนัยแสดงความใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้ามากกว่าผาสาดอันมีนัยแสดงถึงปราสาทที่สถิตของพระอินทร์ เนื่องจากวัดบ้านแสนเป็นวัดใหญ่ ตั้งอยู่กลางป่า ห่างไกลจากชุมชนอื่นๆ จึงเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จำเป็นต้องมีอุโบสถของวัดเองเพื่อใช้ประกอบสังฆกรรม จากการศึกษาพบว่า วัดในเมืองเชียงใหม่ไม่ได้มีอุโบสถประจำทุกวัด สำหรับวัดที่ไม่มีอุโบสถจะทำสังฆกรรมในอุโบสถของวัดใน เค้าโอบสถ เดียวกัน

รูปภาพที่ 4.25

ที่มา: <http://roadsfromsiam.blogspot.com/2013/01/blog-post.html>

อาคารอเนกประสงค์ประกอบพิธีกรรม

อาคารหลังนี้สร้างประกบอยู่ทางขวามือของวิหารหลวง ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ คงเป็นผลสืบเนื่องมาจากพื้นที่ประกอบพิธีกรรมในวิหารหลวงมีไม่เพียงพอ และคงสร้างขึ้นเมื่อพม่าเข้ามามีบทบาทเหนือดินแดนแถบนี้แล้ว เนื่องจากรูปทรงของอาคารเหมือนกับสถาปัตยกรรมแบบพม่า คือเป็นอาคารหลังคาทรงจั่วซ้อนสองชั้น ชักชายคาปีกนกดับที่สองลงมาทั้งสองด้าน เส้นจั่วหลังคาไม่อ่อนช้อยเหมือนวิหารหลวง ภายในอาคารมีเสารับน้ำหนักโครงสร้างหลังคาเพียงแนวเดียว อีกข้างหนึ่งก่อผนังขึ้นไปรับน้ำหนักแทน มีการเจาะประตูทางเข้าที่ด้านสกัดหน้าและหลังด้านละหนึ่งช่อง และที่ด้านขวามือของอาคารอีกสองช่อง การก่อสร้างประกบติดด้านข้างของวิหารหลวงทำให้พื้นที่ภายในถูกปิดล้อมจนมีดมาก จึงต้องเจาะช่องรูปกลีบบัวบนผนังอาคารเพื่อวาง ผางประตูป (ตะคันดินเผาบรรจุเทียนไข) จุดให้แสงสว่าง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปภาพที่ 4.26

ที่มา: <http://roadsfromsiam.blogspot.com/2013/01/blog-post.html>

สถาปัตยกรรมภายในเขตสังฆาวาส

สถาปัตยกรรมภายในเขตสังฆาวาสเป็นอาคารที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวันของสงฆ์ อันประกอบด้วยกุฏิ โรงครัว และเว็จ อาคารเหล่านี้อยู่ล้อมทางด้านหลังวิหารหลวงเป็นรูปเกือกม้าและแยกออกจากเขตสังฆาวาสโดยใช้ระดับเป็นตัวแบ่งเขต กุฏิแต่ละหลังมี เว็จ (ห้องสุขา) อยู่ด้านหลัง ถัดจากเว็จเป็นกำแพงแก้วเตี้ยๆ กันวัดออกจากป่าไม้

กะดี (กุฏิ)

หลังคาสลับซับซ้อนของกุฏิวัดบ้านแสน

กะดี (กุฏิพระสงฆ์) ของวัดบ้านแสนมีทหลัง แต่ละหลังสร้างด้วยฝีมือประณีต บ่งบอกถึงศรัทธาของผู้สร้างถวาย กุฏิทุกหลังเป็นอาคารโครงสร้างไม้ ก่อผนังด้วยอิฐฉาบปูน แบ่งรูปทรงหลังคาได้สี่แบบ มุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอและตกแต่งหลังคาด้วยเครื่องเคลือบดินเผาเช่นเดียวกับอาคารหลังอื่นๆ ในวัด แต่ทว่ายังมีรูปแบบหลากหลายกว่า เช่น พระอินทร์ นกโง้งา (นกหัสดีลิงค์) นกยูงทั้งแบบรำแพนหางและไม่รำแพนหาง กระต่าย ฯลฯ กุฏิทุกหลังมีพื้นที่ด้านหน้าเป็นมุขโถง มีพนักเตี้ยๆ ล้อมรอบเพื่อให้ดูเป็นสัดส่วน แต่ไม่ได้ปิดล้อมเสียจนบังสายตากรายานอก พื้นที่ส่วนนี้ใช้สำหรับพบปะอย่างไม่เป็นทางการ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปเผยแพร่โดยไม่ผ่านการยินยอมใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ของพระสงฆ์และศรัทธาญาติ ถัดไปเป็นห้องก่ออิฐถือปูนทึบเพื่อป้องกันอากาศหนาวเย็น ภูมิบางหลังแกะสลักซุ้มโขงประตูทางเข้าอย่างงดงาม สะท้อนถึงความสำคัญของภูมิคุ้มกันนั้นๆ ว่าเป็นที่จำพรรษาของพระเถระสำคัญ ด้านหลังของภูมิมีประตูเปิดออกไปยัง เว็จ (ส้วม) ด้านหลัง

รูปภาพที่ 4.27

ที่มา: <http://www.muangboranjournal.com/>

โรงครัว

วัดในเมืองเชียงตุงมีโรงครัวประจำทุกวัด เนื่องจากต้องทำกับข้าวเลี้ยงพระเณรเองเป็นกิจวัตร การนี้วัดจึงจำเป็นต้องเก็บสะสมอาหารแห้งและพืชสำหรับหุงหาอาหารไว้เป็นจำนวนมาก ลักษณะดังกล่าวคงเป็นผลสืบเนื่องจากการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในอดีตยังพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล และสำหรับบางพื้นที่พระพุทธศาสนาอาจเป็นสิ่งที่ไม่คุ้นเคยของคนดั้งเดิม วัดแต่ละวัดจึงจำเป็นต้องสะสมข้าวของต่างๆ เอาไว้ด้วย นับเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยังตกค้างอยู่ในพื้นที่ ดังมีบันทึกไว้ในเอกสารประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงการสะสมข้าวของวัดต่างๆ ในตำนานมูลศาสนานั้นเอง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

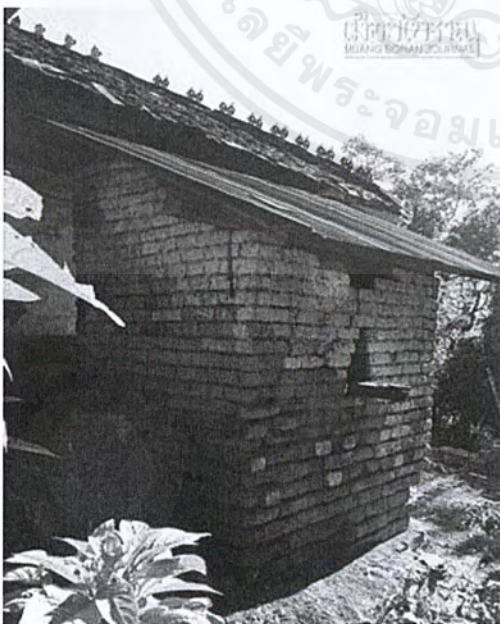

รูปภาพที่ 4.28

ที่มา: <http://www.muangboranjournal.com/>

เว็จ (ห้องส้วม)

เห็นรางน้ำปัสสาวะแยกออกมา เว็จของวัดบ้านแสนมีทั้งแบบหลังคาทรงจั่วและหลังคาทรงเพิง สร้างคร่อมอยู่บนหลุมกักเก็บปฏิกูลโดยมีพื้นไม้ปูด้านบนและเจาะช่องสำหรับขับถ่ายไว้ ด้านในมีรางไม้ไผ่สำหรับเป็นทางไหลของปัสสาวะแยกออกไปยังป่าไม้ด้านหลัง

รูปภาพที่ 4.29

ที่มา: <http://www.muangboranjournal.com/>

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สรุปผลการศึกษา

วัดบ้านแสนเป็นวัดโบราณมีอายุเก่าแก่ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และยังคงรักษาสภาพภูมิทัศน์ วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของพื้นที่ไว้ได้เป็นอย่างดี การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมของวัดและชุมชนบ้านแสนช่วยสร้างจินตภาพถึงชุมชนโบราณร่วมวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งในประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปจนหมดสิ้นแล้ว การนี้จะช่วยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านไทยศึกษาและศาสตร์ต่างๆ ทั้งมานุษยวิทยา สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ตลอดจนประวัติศาสตร์พื้นที่ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ได้เป็นอย่างดี วัดและชุมชนบ้านแสนจึงเปรียบได้กับชุมชนบุพกาลที่ยังคงรักษาลมหายใจของตนเองไว้ได้ท่ามกลางกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ที่พัดพาไปยังทุกแหล่งแห่งที่ในปัจจุบัน

รูปภาพที่ 4.30

ที่มา: <http://www.muangboranjourn.com/>

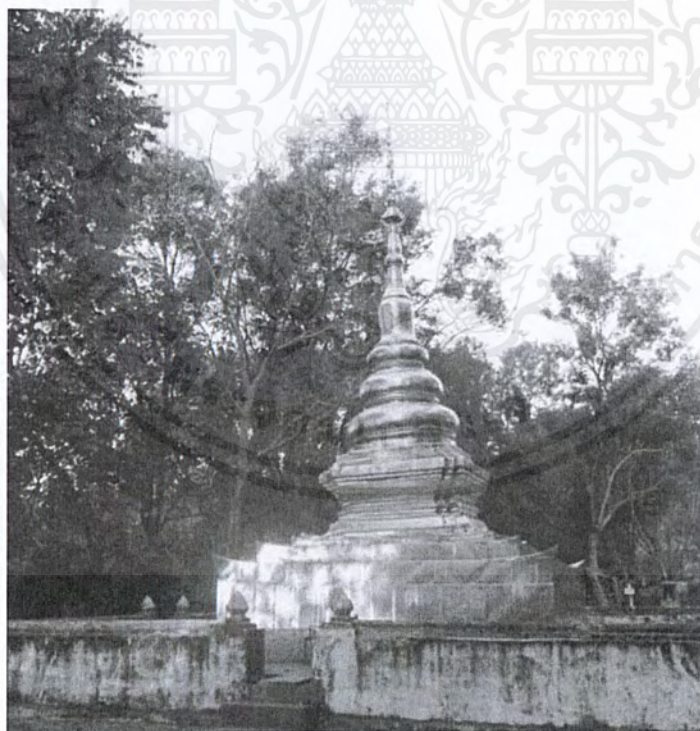
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.2. ศึกษารูปแบบลักษณะพระธาตุ

ในการศึกษารูปแบบพระธาตุที่เป็นแบบอัตราลักษณะของเมืองน่าน(ตอนบน) ก็ได้มีการหาตัวอย่างกรณีศึกษาจากสถานที่จริง โดยการเอาตัวอย่างมาเปรียบเทียบและหาจุดเด่นขององค์ประกอบที่มีส่วนที่เหมือนหรือคล้ายกันมาเป็นจุดร่วม องค์ประกอบเด่นที่ทรงอัตราลักษณะแบบฉบับงานพื้นถิ่นของเมืองน่าน ในเขตอำเภอปัวและใกล้เคียง มีวัดเก่าแก่ซึ่งมีองค์พระธาตุ(เจดีย์) อยู่และยังคงเป็นรูปแบบที่สมบูรณ์ สันนิษฐานว่าอาจจะร่วมอายุความเก่าที่ใกล้เคียงกัน จึงเป็นการนำเอาตัวอย่างมาเทียบเคียงเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์งานใหม่แต่ต้องเอาบริบทรูปทรงเดิมที่เป็นอัตราลักษณ์ของเมืองน่าน(ตอนบน)เอาไว้ในการศึกษาตัวอย่างนี้

4.3.1. พระธาตุจอมแจ้ง

ที่ตั้ง บ้านดอนแก้ว ตำบลสถาน อำเภอปัว จังหวัดน่าน

รูปภาพที่ 4.31

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.3.3. พระธาตุดุจอมพริก

ที่ตั้ง ตำบลยม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

รูปภาพที่ 4.32

4.3.4. พระธาตุดอยยงต์

ที่ตั้ง บ้านพรหม หมู่ 1 ตำบลหนองแดง อำเภอมะเจิม จังหวัดนครปฐม

รูปภาพที่ 4.33

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระธาตุจอมทอง

ที่ตั้ง บ้านดอนสถาน ตำบลสถาน อำเภอปัว จังหวัดน่าน

รูปภาพที่ 4.34

พระธาตุจอมนาง

ที่ตั้ง หมู่ 9 ตำบลจอมพระ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

รูปภาพที่ 4.35

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 6

การศึกษาระบบต่างๆที่เกี่ยวข้องภายในโครงการ

ในบทนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับงานระบบต่างๆประกอบการออกแบบโครงการที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบที่ถูกต้องเหมาะสมและมีความปลอดภัยแก่ผู้ใช้โครงการซึ่งทำให้ทราบถึงงานระบบต่างๆที่มีหน้าที่และลักษณะการทำงานที่แตกต่างกันไป เพื่อที่จะสามารถออกแบบโครงการให้สอดคล้องและรองรับระบบประกอบอาคารเหล่านี้ได้อย่างถูกต้อง สมบูรณ์และสามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

6.1. โครงสร้างอาคารที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา

โครงสร้างอาคารเหล่านี้ ในสมัยโบราณจะทำการก่ออิฐถือปูน บางทีก็ใช้ศิลาแลง หินทราย หินแกรนิต เป็นส่วนประกอบ และใช้ไม้เป็นส่วนประกอบร่วมด้วย คือ โครงสร้างตั้งแต่ฐานรากขึ้นไปถึงส่วนรับชายคา ส่วนใหญ่จะทำการก่ออิฐถือปูน เป็นผนังรับน้ำหนัก ส่วนด้านล่างจะทำการก่ออิฐ ถ้าอิฐมีขนาดเล็กก็จะใช้ศิลาแลงหรือหินทรายเป็นตัวก่อฐานก่อน เพราะศิลาแลง หินทราย หรือ หินแกรนิตสามารถที่จะทำเป็นท่อนใหญ่ได้ ไม่เหมือนกับก้อนอิฐซึ่งมีขนาดเล็ก มีความหนาประมาณ 18 เซนติเมตร กว้าง 15 เซนติเมตร และยาวประมาณ 30 เซนติเมตร ถ้าก่อด้วยอิฐแล้วใช้ปูนสอ การรับน้ำหนักก็จะไม่ดีเท่าที่ควร เมื่อก่อพื้นฐานด้วยหินแกรนิต หินทราย หรือศิลาแลงแล้ว ก็จะเริ่มก่ออิฐถือปูน และส่วนบนทำเป็นเครื่องไม้ประกอบเป็นโครงสร้าง และมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินเผา¹

สำหรับโครงสร้างอาคารที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนาสมัยใหม่ จะเป็นโครงสร้างที่ปรับเปลี่ยนจากการใช้ไม้ การก่ออิฐถือปูน การใช้ศิลาแลง หินทราย และหินแกรนิต มาเป็นการใช้โครงสร้างเหล็ก ต่อมาเมื่อมีการค้นพบปูนซีเมนต์ ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนามาเป็นคอนกรีต โดยนาคอนกรีตเข้ามาเป็นโครงสร้าง เนื่องจากคอนกรีตมีความแข็งแรงทนทานกว่าไม้และอิฐมาก การดูแลรักษาง่ายกว่าและสะดวกกว่า และอายุการใช้งานก็ยาวนานกว่า แต่เนื่องจากคอนกรีตรับแรงอัดได้เป็นอย่างดี ไม่สามารถรับแรงบิดได้หรือรับแรงบิดได้น้อย จึงมีการนำเหล็กมาใช้ร่วมกับคอนกรีต เรียกว่าโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก โดยส่วนมากโครงสร้างใหญ่ๆ เช่นฐานราก คาน พื้น และเสาเข็ม จะเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก และใช้ไม้และเหล็กเป็นส่วนประกอบ

¹ บรรยาย โดย นายสุทิน เจริญสวัสดิ์

6.2. การศึกษาระบบโครงสร้างของโครงการ

แนวทางในการเลือกใช้โครงสร้าง

การเลือกใช้ระบบโครงสร้างอาคาร ต้องคำนึงถึงความต้องการขององค์ประกอบ อาคารในแต่ละส่วน ซึ่งมีลักษณะของการทำงานแตกต่างกัน ดังนั้นต้องศึกษาสภาพโครงสร้างที่เหมาะสมกับองค์ประกอบในแต่ละส่วน โดยไม่ขัดกับสภาพทั่วไปของอาคารและคุณสมบัติของอาคารในแต่ละส่วน โดยมีสิ่งที่ต้องคำนึงถึง ดังต่อไปนี้

- ความเหมาะสมต่อกิจกรรมใช้สอยภายใน
- ความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่น
- ความแข็งแรงทนทาน
- ความประหยัดงบประมาณการก่อสร้าง
- ความสะดวก รวดเร็วและประหยัดระยะเวลาในการก่อสร้าง
- ความสะดวกในการขนส่ง และ จัดหาอุปกรณ์
- ความสะดวกในการจัดหาแรงงาน และช่างฝีมือ
- การดูแลและบำรุงรักษา

ระบบโครงสร้างของอาคารสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. อาคารพาดช่วงสั้น
2. อาคารพาดช่วงยาว

โครงสร้างพาดช่วงสั้น

โครงสร้างประเภทพาดช่วงสั้นได้แก่ ระบบโครงสร้างเสา – คาน โดยระยะที่ เหมาะสมกับโครงสร้างอยู่ที่ช่วง 6 – 9 เมตร ซึ่งระบบโครงสร้างประเภทเสา – คานนี้ เหมาะกับอาคารที่ต้องการช่องเปิดของอาคารมากและเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศในเขตร้อน ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย

โครงสร้างพาดช่วงยาว

โครงสร้างพาดช่วงยาว เหมาะกับส่วนอาคารที่ต้องการพื้นที่กว้างเป็นพิเศษ พื้นที่ที่ต้องการเปิดที่ว่างที่มีลักษณะเฉพาะ หรือ ส่วนของอาคารที่ต้องการเอกลักษณ์ทางโครงสร้าง โดยโครงสร้างพาดช่วงกว้างสามารถทำได้หลายวิธี โดยโครงสร้างที่นำมาพิจารณาได้แก่

1. โครงสร้างประเภท TRUSS

หลักการโดยทั่วไปเหมือนกับระบบเสาและคาน คือ จะรับน้ำหนัก จากส่วนบนถ่ายลงสู่เสาหรือจตุรรองรับ แต่ระบบ TRUSS ต่างกับระบบเสา – คาน เนื่องจากระบบ TRUSS สามารถรับน้ำหนักได้ดีกว่า มีน้ำหนัก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เบากว่า หากเทียบในระยะเวลาเดียวกัน และยังสามารถพาดช่วงได้ยาวกว่ามาก โดยวัสดุที่สามารถใช้ทำโครงสร้าง TRUSS ได้นั้นได้แก่ ไม้, เหล็ก, อลูมิเนียมหรือ โลหะอื่นๆ โดยส่วนใหญ่แล้วนิยมใช้เหล็กเป็นโครงสร้าง ซึ่งจำเป็นต้องมีการเคลือบหรือเสริมในเรื่องของการป้องกันอัคคีภัย

6.2.1. ลักษณะโครงสร้างที่ใช้ในอาคาร

โครงสร้างของโครงการวัดพระธาตุคอนหนามนั้น ส่วนใหญ่เป็นอาคารที่ยังคงใช้โครงสร้างในรูปแบบโบราณคือใช้ไม้เป็นโครงสร้างหลัก แต่ปัจจุบันปัญหาเรื่องวัสดุที่หายากและมีราคาแพง จึงหาวัสดุเทคโนโลยีสมัยใหม่มาก่อสร้างแต่ยังคงรูปแบบเดิม โดยลักษณะโครงสร้างอาคารจึงเป็นลักษณะของโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กผสมผสานกับโครงสร้างเหล็กเป็นหลัก เนื่องจากเป็นวัสดุที่เหมาะสมกับเทคโนโลยีการก่อสร้างในปัจจุบันและต้องการการดูแลรักษาต่ำ ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะโครงสร้างตามส่วนต่างๆของโครงการ ได้ดังนี้

1. โครงสร้างหลักของอาคารในโครงการ
2. โครงสร้างพื้นของอาคารในโครงการ
3. โครงสร้างผนังของอาคารในโครงการ
4. โครงสร้างหลังคาของอาคารในโครงการ
5. โครงสร้างพิเศษ

โครงสร้างหลักของอาคารในโครงการ

ลักษณะโครงการเป็นโครงการที่ใช้พื้นที่ในแนวระนาบมากกว่าการใช้พื้นที่ใน แนวตั้ง จึงไม่มีปัญหาในเรื่องความสูงของอาคาร ดังนั้นโครงสร้างที่ใช้จึงเป็นโครงสร้างในระบบเสา – คาน โดยผสมผสานระหว่างโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กกับโครงสร้างเหล็ก ซึ่งจะมีลักษณะเป็นโครงสร้างพาดช่วงยาวในบางส่วนของโครงการ เนื่องจากอาคารต่างๆ ในวัด เช่นพระอุโบสถ ศาลาปฏิบัติธรรม เป็นลักษณะอาคารที่ต้องการพื้นที่ค่อนข้างมากและไม่มีเสามาเกาะ ซึ่งโครงสร้างเสา – คานนั้นสามารถเอื้อประโยชน์ต่อโครงการในเรื่องของช่องเปิด, ช่องแสงและการเปิดมุมมองของอาคารเพื่อ เป็นการใช้แสงธรรมชาติ และเป็นมุมพักสายตาในขณะเดียวกัน

โครงสร้างพื้นของอาคารในโครงการ

ลักษณะโครงการวัดพระธาตุคอนหนาม มีการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ในการชุมนุมคน ซึ่งทำให้โครงสร้างอาคารต้องมีการรับน้ำหนักทั้ง Dead load และ Lift load มากกว่าปกติ โครงสร้างพื้นของอาคารที่เลือกใช้ ในโครงการจึงเป็นโครงสร้างไม้ และโครงสร้างพื้นระบบ FLAT-SLAP ซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นที่จัดอยู่ใน

ประเภทโครงสร้างพื้นรับน้ำหนักแบบมีคาน โดยระบบพื้นทั้งสองระบบจะนำมาใช้ในโครงการ เพื่อการรับน้ำหนักกิจกรรมของอาคารต่างๆ ภายในโครงการตามความเหมาะสมของลักษณะกิจกรรมและการใช้งาน

โครงสร้างผนังของอาคารในโครงการ

โครงสร้างของผนังอาคารวัดพระธาตุคอกหนามนั้น ใช้การผสมผสานกันหลากหลายรูปแบบเนื่องจากความต้องการและการใช้งานในแต่ละส่วนของโครงการนั้นแตกต่างกัน แต่ระบบหลักๆ นั้น มีดังนี้

ผนังรับน้ำหนัก (WALL BEARING)

ผนังรับน้ำหนักเป็นระบบการก่อสร้างรูปแบบหนึ่งในหลายๆรูปแบบที่มีใช้กัน ในปัจจุบันระบบผนังรับน้ำหนักจะใช้ตัวผนังเป็นทั้งตัวกันห้องและเป็นชิ้นส่วนที่ใช้รับกำลังในแนวตั้งต่างๆที่เกิดขึ้นกับอาคารทั้ง แรงลม น้ำหนักบรรทุกทุกจร น้ำหนักบรรทุกตายตัว ฯลฯ ความแตกต่างกันนี้ทำให้การออกแบบโครงสร้างต่างๆตลอดจนขั้นตอนการก่อสร้างมีความแตกต่างกันกับระบบโครงสร้างเสาคานที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไป โดยระบบผนังรับน้ำหนักแรงทั้งหมดจะถ่ายลงสู่ก้อนบล็อก จากนั้นบล็อกแต่ละก้อนก็จะถ่ายน้ำหนักไต่กันลงมาเรื่อยๆตามลำดับชั้นจากบนลงล่าง จนกระทั่งมาถึงในส่วนของฐานราก ต่างกับระบบเสาคานที่น้ำหนักทั้งหมดจะถ่ายลงไปยังคานลงสู่เสาจนกระทั่งมาถึงส่วนฐานราก

- ผนังไม้จริง ทำให้อาคารดูเป็นธรรมชาติและดูอบอุ่น ซึ่งการเลือกใช้วัสดุนี้เหมาะแก่การนำมาทำที่พักอาศัย เช่น ในเขตสังฆาวาส ซึ่งมีการใช้งานประจำระหว่างคนกับอาคาร แต่มีข้อจำกัดคือ แต่หายากและราคาสูง

โครงสร้างหลังคาของอาคารในโครงการ

ในส่วนของหลังคาของอาคารนั้น จะแตกต่างกันไปตามรูปแบบของอาคารในแต่ละชุดซึ่งคิดจาก

- วิธีการคลุมพื้นที่
- รูปทรงที่มีผลต่ออาคารโดยรวม
- ขนาดของโครงสร้างที่รองรับ
- ลักษณะการใช้งาน

ซึ่งที่กล่าวมานี้ใช้การวิเคราะห์ตามการออกแบบอาคารในแต่ละส่วนซึ่งแตกต่างกัน โดยที่รูปแบบของหลังคานั้นมีโครงสร้างที่ใช้หลักๆดังนี้

หลังคาทรงโบราณ (มั่วต่างใหม่)

หลังคา FLAT SLAB

GABLE และ HIP

โดยวัสดุที่นำมาใช้ในงานโครงสร้างมีการปรับให้เหมาะสมตามยุคสมัย แต่รูปลักษณะเดิมของงานสถาปัตยกรรมไม่สูญหายไปกับกาลเวลา วัสดุที่ใช้มุงหลังคานั้นจะแตกต่างกันไปตามรูปแบบของ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

โครงสร้างด้วย ในบางส่วนของอาคารที่ต้องมีการสร้างรูปแบบที่มีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม และมีรูปแบบการใช้งานเฉพาะตัว ซึ่งจะต้องมีโครงสร้างพิเศษที่มารองรับในส่วนนี้ โดยการใช้โครงสร้างพิเศษ ซึ่งจะเป็นไปตามการออกแบบอาคารหรือรูปแบบอาคารที่เกิดขึ้น

6.3. การศึกษาระบบประกอบโครงการ

ระบบไฟฟ้าและแสงสว่าง

ระบบไฟฟ้าภายในโครงการ

ระบบไฟฟ้ากระแส ใช้สำหรับไฟธรรมดา เช่น ไฟแสงสว่าง เต้าเสียบ พัดลมดูดอากาศ เครื่องใช้ไฟฟ้า และอื่นๆ เป็นไฟขนาด 220Volt 1Phase 50 รอบ/วินาที การเดินสายไฟภายในและภายนอกอาคารทั้งหมด เดินในระบบท่อร้อยสาย เพื่อความปลอดภัย ทนทาน และสะดวกต่อการแก้ไข ซ่อมแซม เพื่อคู่สาย เปลี่ยนสายไฟ และเพื่อสะดวกในการติดตั้ง ท่อร้อยสายทุกแห่งที่มีการแยกสายเข้าดวงโคม เต้าเสียบ อุปกรณ์อื่นๆ จะต้องแยกสายในกล่องแผงสวิตช์จ่ายไฟฟ้าย่อยประจำชั้นและแผงสวิตช์จ่ายไฟจ่าย (เบรกเกอร์) โดยระบบไฟฟ้าและอุปกรณ์ต่างๆเป็นไปตามมาตรฐานของการไฟฟ้านครหลวง และวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย

ไฟฟ้าแสงสว่าง

การให้แสงสว่างภายในอาคาร

การให้แสงสว่างภายในอาคาร จำเป็นต้องคำนึงถึงการให้แสงสว่างตามธรรมชาติ และการใช้ไฟฟ้าให้แสงสว่าง การออกแบบเพื่อรับแสงธรรมชาติ สามารถกระทำได้โดยวิธีพื้นฐานทั่วไปเช่นเดียวกัน คือ

1. การเปิดช่องเปิด เช่น หน้าต่างและช่องแสงเหนือหน้าต่าง โดยใช้วัสดุที่แสงผ่านได้ เช่น กระจก เป็นต้น
2. การทำแผงบังแดด เพื่อป้องกันแสงแดดเข้าสู่อาคารโดยตรง อันจะทำให้เกิดความร้อนและจะเกิดความจ้ามากเกินไป
3. การเปิดช่องที่หลังคา เพื่อให้แสงแดดส่องเข้าในอาคารได้ แต่ไม่ควรจะออกแบบให้แสงแดดส่องเข้ามาโดยตรง (Direct Light) เพราะจะทำให้ร้อนและจ้าเกินไป
4. การตีฝ้าเพดานเพื่อสะท้อนแสงเข้าสู่อาคาร

ไฟฟ้าฉุกเฉิน

พิจารณาถึงความสำคัญในแต่ละกิจกรรม เช่น ส่วนโถงทางเข้าออก โถงทางเดิน หรือในส่วนที่จัดแสดงวัตถุมีค่า ส่วนนี้จะมีไฟฟ้าสำรองจะแบ่งเป็น 2 ระดับคือ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1. ระบบไฟฟ้าฉุกเฉินสำรอง (EMERGENCY LIGHTING) จะให้แสงสว่างเป็นจุดเพื่อป้องกันปัญหาการโจรกรรมที่อาจเกิดขึ้น ในกรณีที่เกิดระบบไฟฟ้าขัดข้อง
2. ระบบเครื่องกำเนิดไฟฟ้าสำรอง GENERATOR SET จะทำการจ่ายไฟฟ้าไปยังส่วนกิจกรรมต่างๆที่จำเป็นต้องดำเนินต่อไปไม่ขาดตอน

ระบบปรับอากาศ

ระบบปรับอากาศแบบแยกส่วน (SPLIT TYPE SYSTEM)

เป็นระบบแยกส่วนการระบายความร้อนและส่วนให้ความเย็นออกจากกัน เป็นระบบปรับอากาศขนาดเล็ก โดยส่วนใหญ่ขนาดทำความเย็นจะไม่เกิน 40,000 บีทียูต่อชั่วโมง ส่วนประกอบของเครื่องปรับอากาศชนิดนี้มี 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ

1 เครื่องระบายความร้อน (AIR COOLED CONDENSOR UNIT)

เป็นส่วนที่มีคอยล์ร้อนและ คอมเพรสเซอร์ ซึ่งมีเสียงดังจึงแยกส่วนนี้ไว้ภายนอกอาคาร

2 เครื่องเป่าลมเย็น (AIR HANDING UNIT OR FAN COIL UNIT)

เป็นส่วนที่มีท่อนำยาจากส่วนแรกเข้ามายังคอยล์เย็น จึงจัดส่วนนี้ไว้ในห้องการให้ความเย็นจะใช้ลมเป่าผ่านคอยล์เย็น

ระบบป้องกันอัคคีภัย

• ระบบดับเพลิง

เนื่องจากอาคารต่างๆ ภายในโครงการ มีลักษณะเป็นอาคารขนาดเล็กและอยู่กระจายตัวกัน จึงเหมาะกับระบบดับเพลิงแบบที่สามารถเคลื่อนที่ไปยังที่ต่างๆได้ ดังนี้ ระบบที่สามารถเคลื่อนที่ไปยังที่ต่างๆได้ นิยมติดตั้งในอาคารทุกประเภท โดยจะติดตั้งไว้ในทุกๆชั้นในตำแหน่งที่มองเห็นได้ง่าย สามารถหยิบใช้ได้สะดวก โดยระยะทำการประมาณ 75 ฟุต สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1.1 ประเภทใช้น้ำ

1.2 ประเภทใช้ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ หรือก๊าซเหลว

1.3 ประเภทใช้ผงเคมีแห้ง

โดยจากการพิจารณาถึงลักษณะของโครงการและลักษณะภูมิอากาศของประเทศไทยแล้ว จึงพบว่า ระบบการใช้น้ำดับเพลิงที่เหมาะสมกับโครงการคือ ระบบการใช้น้ำผงเคมีแห้ง ที่มีความเหมาะสมกับลักษณะอาคารและภูมิอากาศแบบประเทศไทย ส่วนสัญญาณเตือนไฟไหม้หรือเหตุร้ายนั้นส่วนใหญ่ในอาคารประเภทวัด โดยเฉพาะวัดในชุมชนชนบทนั้น จะใช้การตีกลองเป็นการแจ้งเตือนภัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ระบบสุขาภิบาล

ภายในโครงการแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. ระบบประปา
2. ระบบระบายน้ำ
3. ระบบกำจัดน้ำเสีย

ระบบประปา

มีหน้าที่หลัก คือ การจ่ายน้ำไปยังจุดต่างๆ ในอาคารในปริมาณและความดันที่เหมาะสมต่อการใช้งาน หน้าที่ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เป็นแหล่งสำรองน้ำในช่วงเวลาที่ระบบจ่ายน้ำประปาภายนอกอาคารปิดซ่อมแซม โดยโครงการจะรับน้ำประปาจากการประปาหมู่บ้าน ซึ่งส่งมาทางท่อหลักใต้ดินบริเวณที่ตั้งของโครงการ ระบบการจ่ายน้ำในโครงการจะเลือกใช้ระบบจ่ายน้ำจากถังเก็บน้ำบนดิน

1. ถังเก็บน้ำบนดิน

ขนาดถังที่เล็กที่สุดต้องสามารถเก็บน้ำไว้ได้ ต้องไม่น้อยกว่า ผลต่างระหว่างปริมาณระหว่างปริมาณที่สูบออกของถังน้ำกับปริมาณน้ำที่ไหลเข้าถังเก็บน้ำ ในแต่ละรอบของการเดินเครื่องสูบน้ำ และขนาดของถังยังขึ้นอยู่กับความต้องการในการสำรองน้ำเอาไว้ดับเพลิงอีกส่วนหนึ่งด้วย โดยโครงการ ได้พิจารณาเลือก ระบบจ่ายน้ำประปาขึ้น (Up-feed Distribution System) หมายถึง ระบบจ่ายน้ำประปาขึ้นจากชั้นล่างของอาคารไปแจกจ่ายทั่วอาคาร จนถึงชั้นบนของอาคาร

ระบบระบายน้ำ

ระบบการระบายน้ำของโครงการแยกเป็น 2 ส่วนคือ

1. การระบายน้ำฝน

การระบายน้ำฝนในส่วนหลักๆที่นำมาพิจารณา คือ น้ำฝนไหลจากบริเวณหลังคาเพราะโครงการนี้มีส่วนประกอบของอาคารในแนวพื้นราบจึงมีพื้นที่หลังคารับน้ำฝนเยอะ

2. การระบายน้ำทิ้ง

น้ำทิ้ง หมายถึง น้ำที่ผ่านการใช้งานจากสุขภัณฑ์ต่างๆโดยไม่รวมน้ำทิ้งจากห้องน้ำหรือส้วม ซึ่งน้ำทิ้งสำหรับโครงการนี้เป็นน้ำจากการใช้งานปกติที่ไม่สกปรกมาก ไม่มีสารเคมีและสิ่งสกปรกมากจนเกินไปซึ่งจะระบายลงส่วนกำจัดน้ำเสียก่อนจึงระบายลงส่วนสาธารณะเพื่อไม่ก่อให้เกิดปัญหามลภาวะต่อสังคม ระบบน้ำทิ้งในโครงการประกอบด้วย ท่อระบายน้ำทิ้งและท่ออากาศเป็นหลัก โดยท่อระบายอากาศจะเป็นส่วนที่ให้อากาศผ่านเข้าออกจากระบบและยังทำให้อากาศเกิดการหมุนเวียนเพื่อรักษาระดับและกลิ่นน้ำภายในท่อ

ระบบการกำจัดน้ำเสีย

น้ำโสโครก เป็นน้ำจากส้วมและปัสสาวะ ซึ่งไม่สามารถระบายออกสู่ท่อสาธารณะได้โดยตรง น้ำโสโครกจะต้องผ่านกรรมวิธีทำให้สะอาดเสียก่อนที่จะระบายทิ้งหรือปล่อยให้ซึมออกสู่ดิน กรรมวิธีดังกล่าวมีหลักการอยู่ 2 หลักใหญ่คือ

ANAEROBIC SYSTEM

เป็นการใช้ตะกอนของสิ่งปฏิกูลแล้วปล่อยให้ซึมออกสู่ดิน ไม่ควรปล่อยให้ท่อสาธารณะ เพราะมีความสกปรกอยู่มาก การทำบ่อซึมจะทำให้เป็นบ่อที่เจาะรูให้โปร่งอยู่โดยรอบ ขนาดของบ่อ จะมีความสัมพันธ์กับอัตราการซึมของน้ำ ระบบนี้สามารถ ใช้ได้กับทั้งอาคารที่มีขนาดเล็กและขนาดใหญ่ การก่อสร้างถูก และไม่ต้องดูแลรักษามาก แต่ระบบนี้ไม่สามารถทำได้ในกรณีที่อัตราซึมของน้ำต่ำกว่าอัตราน้ำโสโครกที่ระบายออกมาสู่บ่อเกรอะ นอกจากนี้การซึมอาจใช้วิธีต่อจากบ่อออกมาเพื่อช่วยให้เกิดการซึมที่ดีขึ้น เรียกว่า บ่อซึมสนาม ดังนั้น ระบบกำจัดน้ำเสียแบบ AEROBIC SYSTEM จึงเหมาะกับโครงการมากกว่า

AEROBIC SYSTEM

เป็นระบบที่ใช้เครื่องจักรกลและสารเคมีช่วยในการย่อยสลายสิ่งปฏิกูล หลักการ คือ การใช้เครื่องอัดอากาศเข้าไปในน้ำทำให้แบคทีเรียย่อยสิ่งปฏิกูลได้ดีและเร็วขึ้นและใช้นายาฆ่าเชื้อช่วยทำความสะอาดน้ำอีกครั้งก่อนที่จะระบายออกสู่ท่อสาธารณะ ระบบนี้ใช้เนื้อที่ในการสร้างน้อยแต่มีกรรมวิธีที่ยุ่งยากและมีราคาค่าใช้จ่ายสูงกว่าแบบแรก

ระบบการกำจัดขยะ

แนวคิดในการจัดเก็บขยะมูลฝอยคือ จะไม่เพียงแต่กำจัดทำลายให้หมดสิ้นไปแต่ควรเกิดประโยชน์ตอบแทนให้มากที่สุด เช่น การ RECYCLE แต่ละขั้นตอน โดยไม่ควรเลือกวิธีที่ยุ่งยากจนเกินไป ควรจะประหยัดและเหมาะสมถูกต้องตามหลักสุขภาพและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาในการประกอบการตัดสินใจ คือ ควรเก็บขยะออกจากสถานที่นั้นๆด้วยความรวดเร็วเรียบร้อย ด้วยวิธีการที่ถูกต้องและประหยัด รวมไปถึงให้เกิดมลพิษน้อยที่สุด การเก็บรวบรวมเริ่มตั้งแต่การเก็บขยะมูลฝอยใส่ภาชนะ เพื่อคอยรถที่จะมาเก็บขน โดยการนำภาชนะที่ใส่ขยะมาเทลงในรถบรรทุกและเก็บเข้าที่ ซึ่งองค์ประกอบสำคัญในการเก็บขยะ ได้แก่ ถังขยะ รถขยะ คนเก็บขยะ พนักงานเก็บกวาด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ระบบเสียงในอาคาร

ในการออกแบบ ACOUSTIC ภายในหอประชุมที่ดีนั้น ผู้ฟังในทุกจุดภายในห้องจะต้องได้ยินเสียงเท่าเทียมกันโดยมีการสะท้อนเสียงที่เหมาะสม(REVERBARATION)

การป้องกันการสะท้อน จัดว่ามีความสำคัญต่ออาคารโครงสร้างที่ติดเทียมกับการประดับโคมไฟ การปรับอากาศ ฯลฯ และการวางผังที่สมบูรณ์จะต้องไม่ละเลยในเรื่องนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาคารประเภทโถงโถง ในการออกแบบป้องกันเสียงสะท้อนได้อย่างสมบูรณ์ วัสดุบางอย่างมีคุณสมบัติในการดูดเสียงสะท้อนได้ดี เช่น พรม, เฟอร์นิเจอร์บุผนัง, ฝ้าผานหนา ฯลฯ ส่วนวัสดุที่เป็นเครื่องกั้นเสียงเป็นพวกผนัง ต่างๆ เช่น กำแพง, อิฐ, ฝาไม้, กระจก ฯลฯ ทั้งนี้จะต้องให้ช่องรอยแตกต่างๆ มีน้อยที่สุด คุณภาพในการกั้นเสียงจึงจะมีมากที่สุด วัสดุกั้นเสียงที่ดีจะต้องเป็นปฏิภาคกลับกับกำเนิดนำหนักของวัสดุสำหรับวัสดุที่ป้องกันการเสียงสะท้อนในทางสถาปัตยกรรมนั้นมีความต้องการ 2 อย่างคือ

1. เพื่อให้สิ่งแวดล้อมในการป้องกันเสียงสะท้อนได้ผลเป็นที่พอใจ

2. เพื่อให้สภาวะการรับฟังเสียง การฟังเสียง ชัดเจนดีขึ้น เพื่อให้วัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อนี้บรรลุตามความมุ่งหมายการวางผังอาคารและการควบคุมเสียงสะท้อน จึงอาศัยความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องเสียง สำหรับห้องปฏิบัติการจะต้องวางผังตำแหน่งตัวกำเนิดเสียง, ลักษณะอาคาร, ปริมาตรของห้อง, วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างและวัสดุที่ประดับห้อง, ประตู ฯลฯ ให้มีคุณลักษณะและคุณสมบัติในการป้องกันเสียงสะท้อนได้ดี

การสะท้อนเสียงของแผ่นโค้งเว้า (CAOCAVE REFLECTOR) แผ่นสะท้อนเสียงที่มีลักษณะโค้งเว้าเข้าหาจุดกำเนิดจะทำให้เกิดการรวมกันของเสียงบริเวณอื่นจะไม่ได้ยิน ซึ่งนับเป็นการกระจายเสียงไม่เหมาะสมและควรหลีกเลี่ยง

การสะท้อนเสียงของวัสดุแผ่นเรียบ (FLAT REFLECTOR) แผ่นสะท้อนที่มีลักษณะเป็นแผ่นเรียบแบน ถ้ามีขนาดที่ใหญ่พอและเหมาะสมจะช่วยในการกระจายเสียงที่มีประสิทธิภาพการสะท้อนของเสียงประเภทนี้จะช่วยทำให้พลังของเสียงส่งไปได้ไกลถึงยังส่วนหลังของหอประชุม

การติดตั้งตำแหน่งลำโพง

ลำโพงเป็นส่วนที่สำคัญเพราะเป็นส่วนที่ทำให้เกิดเสียงโดยตรง และเป็นส่วนที่ติดตั้งขึ้นภายในห้องปฏิบัติการ การติดตั้งลำโพงใน AUDITORIUM มีอยู่ 3 ระบบ คือ

1. Distributed system เป็นการติดตั้งและให้เสียงจากส่วนบนของ Auditorium ซึ่งโดยทั่วไปจะติดตั้งในตำแหน่งห่างกันทุกระยะ 6 เมตร

2. Central Located system เป็นการติดตั้งและให้เสียงจากด้านกำเนิดหน้าของผู้ฟังในตำแหน่งกำเนิดที่สูงเหนือแหล่งกำเนิดเสียง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. Stereo phonic systems เป็นการติดตั้ง และให้เสียงจากลำโพงสองกลุ่มหรือมากกว่านั้น รอบๆ กรอบเวที โดยจะต้องเน้นในตำแหน่งที่ก่อให้เกิดความสวยงาม

ระบบการรักษาความปลอดภัย

ระบบโทรทัศน์วงจรปิด (Closed Circuit Television)

ระบบการบันทึกภาพเคลื่อนไหวกึ่งภาพที่ถูกจับภาพโดยกล้องวงจรปิด (CCTV Camera) ซึ่งเป็นระบบสำหรับการใช้เพื่อการรักษาความปลอดภัย หรือใช้เพื่อการสอดส่องดูแลเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่นอกเหนือจากการรักษาความปลอดภัย เครื่องบันทึกภาพและจอแสดงผล (CCTV Recorder and Monitor) โดยจะทำการติดตั้งไว้ยังจุดต่างๆ ของอาคาร เช่น โถงทางเข้าหลัก โถงทางเดิน บริเวณที่มีของมีค่า จุดอับต่างๆ หรือโถงเชื่อมต่อพื้นที่อื่นที่ไม่อนุญาตให้ผู้ใช้ทั่วไปเข้า การติดตั้งกล้องนั้นจะทำการซ่อนไว้ตามใต้ฝ้าเพดาน ตู้ หรือตามต้นไม้ประดับ ควบคุมการถ่ายภาพแบบอัตโนมัติและสามารถบันทึกภาพเมื่อมีเหตุการณ์ที่ผิดปกติ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 7

แนวความคิดในการออกแบบ

7.1. แนวความคิดในการออกแบบและแบบทางสถาปัตยกรรม

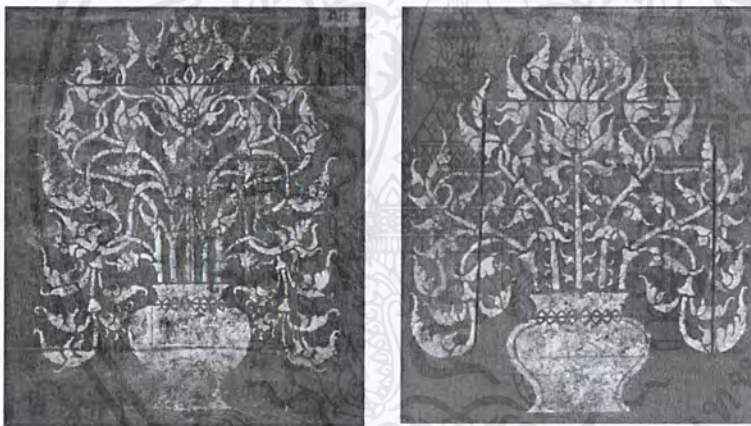
งานสถาปัตยกรรมในเชิงคติความเชื่อรูปแบบสถาปัตยกรรมของไทลื้อสิบสองปันนา หลักฐานการรับพุทธศาสนา ที่มีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจนของสิบสองปันนาอยู่ในสมัยพญาเกือนา ที่ได้นำพุทธศาสนาจากเชียงใหม่ไปเผยแพร่ที่เชียงตุงและเชียงรุ่งสองสำนักด้วยกัน คือนิกายรามัญวงศ์ วัดสวนดอก และนิกายสีหลวัดป่าแดง แต่ในความเป็นจริงสิบสองปันนาได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนานิกายมหายานจากจีนควบคู่กันก่อนหน้ามาแล้วด้วย ซึ่งจีนได้รับมาจากอินเดียโดยตรงจากเส้นทางการค้าสายใหม่ รูปแบบงานศิลปกรรมที่ส่งต่อให้สิบสองปันนาชัดเจนในสมัยราชวงศ์ฮั่น¹ โดยได้รับอิทธิพลของโครงสร้างอาคาร เช่น โถงคิ้ว (โตกั้ง) การใช้ไม้หนูน้อย (เซี่ยอี) การตกแต่งด้วยรูปทรงแปดเหลี่ยม (กัวลว้อ) และการตกแต่งเพดาน (ผิงฉี) ทั้งนี้ช่างไทลื้อพื้นถิ่นได้พัฒนาปรับปรุงสถาปัตยกรรมจากจีนมาผสมกับของไทลื้อ จนเกิดเป็นสิ่งก่อสร้างในรูปแบบของตัวเองดังนี้ วิหาร กุฏิ หอกลอง และเจดีย์ โดยมีรูปแบบการวางผังวัดที่ได้แนวคิดมาจากระบบจักรวาลอันเป็นพื้นฐานของหลักพุทธศาสนา ซึ่งจัดวางวิหารไว้ตรงกลางวัด ส่วนเจดีย์ หอกลองกุฏิ และศาลาจะอยู่รอบๆ

วิหารแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่บนแท่นแก้วด้านในสุดของวิหาร มีส่วนน้อยที่วางแกนยาวในทิศเหนือ-ใต้ โครงสร้างวิหารจะตั้งชื่อไว้บนหัวเสาเรียงกัน 2 ชั้น เรียกว่าโครงสร้างแบบม้าต่างใหม่ โดยเสาช่วงกลางจะยกหลังคาสูงกว่าเสาช่วงข้างที่เป็นโครงสร้างหลังคาชั้นสองที่ลาดต่ำลงมาก ในสมัยชองเรียกโครงสร้างนี้ว่า“จีนเซียงโต้วตีเฉา”² หมายถึงการแบ่งผังเป็นสองส่วนด้วยการใช้เสาสองชั้น ลักษณะหลังคาแบบโครงสร้างม้าต่างใหม่ของสิบสองปันนาจะยกชั้นที่สองของโครงสร้างหลังคาสูงกว่าวิหารล้านนาจนเห็นแผงคอสองได้ชัดเจน แต่ลักษณะของช่วงคอสองที่ยกสูงนี้คล้ายกับโครงสร้างหลังคาวิหารของกลุ่มไทใหญ่ ซึ่งช่องว่างของคอสองนี้กว้างมาก ทั้งไทลื้อและไทใหญ่จึงได้เพิ่มการประดับตกแต่งด้วยลวดลายต่างๆ

¹ จูเหลียงเหวิน, ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองปันนา, (โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์ : กรุงเทพฯ) 76 - 79

² จูเหลียงเหวิน, ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองปันนา, (โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์ : กรุงเทพฯ) 45.

ลักษณะเด่นของวิหารไทลื้อคือ การนิยมตกแต่งเครื่องประดับหลังคาด้วยเซรามิคเป็นอย่างมาก ส่วนหลังคา ตัวลายองและสันตะเข็บชายคา ตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบสีแดงเพลิงที่เรียกว่า เมฆา หรือรูปไบไม้ม้วนที่เรียกว่า เมฆไหล ส่วนสันหลังคาด้านหน้ามีข้อฟ้ารูปสัตว์ต่างๆเช่น ปลา หงส์ สิงห์ นกยูง นาค เป็นต้น ตรงกลางของสันหลังคาประดับด้วยปราสาทเฟื้อง รูปฉัตรสามชั้น ซึ่งส่วนประดับตกแต่งหลังคานี้แฝงความหมายในระบบจักรวาล เช่น ปราสาทที่อยู่บนยอดวิหารหมายถึงสวรรค์ เปรียบเสมือนวิหารเป็นวิมานบนสวรรค์ ลายเมฆไหลบนสันหลังคาหมายถึงเมฆบนท้องฟ้า รูปสัตว์ต่างๆ หมายถึงปานิหมพานต์ ผังในวิหารจะคล้ายกับวิหารในล้านนา ที่พระพุทธรูปประธานองค์ใหญ่เพียงองค์เดียวประดิษฐานอยู่บนแท่นแก้วหรือฐานชุกชี ด้านขวาของพระพุทธรูปจะมีธรรมมาสน์ สำหรับพระสงฆ์นั่งเทศนาธรรม ถัดไปเป็นแท่นพระสงฆ์ที่วางตามแนวยาวของวิหาร ภายในโถงวิหารจะติดตั้งที่ชาวไทลื้อนำมาถวายพระในโอกาสต่างๆ การตกแต่งภายในวิหารนิยมทำเป็นลายคำรูปต่างๆ เช่น ลายพันธุ์พฤกษา ลายหม้อบรูณภฏะ ลายดาวเพดาน ลายเจดีย์ ลายสัตว์ เป็นต้น

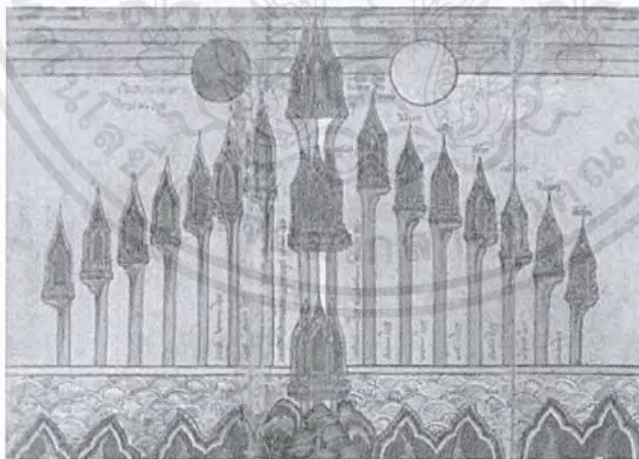
รูปภาพที่ 7.1. หม้อดอกบรูณภฏ

ที่มา: <http://thaiculturebuu.wordpress.com/>

ลักษณะของโบสถ์จะเหมือนกับวิหาร แต่มีขนาดเล็กกว่า ใช้ในการปฏิบัติกิจของสงฆ์และใช้ในการบวชสามเณรและภิกษุสงฆ์เท่านั้น สตรีไม่สามารถเข้าไปเขตเสมาได้ เพราะถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ลักษณะความเชื่อเช่นนี้เหมือนกับโบสถ์ในล้านนาซึ่งแนวคิดดังกล่าว น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดู โดยเนื้อหาหลักของแนวคิดนี้ เป็นคติในการสร้างความสมดุลระหว่างโลกมนุษย์กับจักรวาลโดยเชื่อว่าหาก จักรวาลเล็กซึ่งหมายถึงโลก เกิดความสมดุลกับจักรวาลใหญ่แล้ว จะเกิดความอุดมสมบูรณ์และความสงบสุขขึ้นในโลกมนุษย์ ดังนั้นจึงออกแบบให้ผังวัดหรือศาสนสถานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสอันเป็นตัว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แทนของความสมดุลนั่นเอง แนวคิดเรื่องจักรวาลเชื่อว่าศูนย์กลางของจักรวาล จะประกอบไปด้วย เขาพระสุเมรุ ในศาสนสถานของเขมรจะแทนด้วย ปรากฏการณ์ซึ่งเป็นที่อยู่ของเทพสูงสุด คือพระศิวะ ส่วนในพุทธศาสนาจะแทนด้วย พระธาตุเจดีย์หรือพระวิหาร ในแนวคิดเดียวกันแต่เปลี่ยนเป็นที่ประทับของพระพุทธรูป ซึ่งศูนย์กลางจักรวาลนี้จะเป็นเสมือนตัวแทนอำนาจของพระมหากษัตริย์ไปด้วยในเวลาเดียวกัน ในแนวคิดที่เชื่อว่ากษัตริย์คือสมมติเทพที่อวตารมาจากเทพสูงสุดส่วนทางพุทธ ศาสนาก็เปรียบพระมหากษัตริย์เสมือนธรรมราชาซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธรูป นั่นเององค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่อยู่ในผัง ล้วนสร้างโดยมีแนวคิดสอดคล้องกับคติจักรวาลทั้งสิ้น ชุมเชิง คือทางเข้าของป่าหิมพานต์ ปราสาทเพ็ญบนสันหลังคาของพระวิหาร เปรียบเสมือนเขาสดตบริภัณฑ์เจ็ดชั้น เป็นต้น ซึ่งการอุปมาอุปไมยดังกล่าวล้วนเป็นเรื่องราวที่จำลองแผนผังของจักรวาลตาม ความเชื่อทางพุทธศาสนาลงไว้ในโลกมนุษย์เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์นั่นเอง และแผนผังของวัดตามคติจักรวาลดังกล่าวนี้ ถือเป็นส่วนสำคัญที่สุด ที่ได้กลายมาเป็นเสมือนสิ่งที่กำหนดบทบาทความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวล้านนา ไปด้วยในขณะเดียวกัน เนื่องจาก เมื่อเขตพุทธวาสหมายถึง พุทธภูมิ หรือที่อยู่พระพุทธรูปผู้ที่บริสุทธิ หรือผู้ที่รู้แจ้งแล้ว ดังนั้น ภายในเขตพุทธวาสจึงเป็นเสมือนหนึ่งเป็นพื้นที่ที่บริสุทธิหรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง สวรรค์ตามความเชื่อของโลกทัศน์ชาวล้านนา ดังนั้นชาวล้านนาจึงให้ความเคารพต่อ ศาสนสถานและเชื่อว่าการเข้าสู่เขตพุทธวาส เป็นการเข้าสู่พื้นที่บริสุทธิ เข้าใกล้สภาวะของการนิพาน³

รูปภาพที่ 7.2.แผนภูมิจักรวาล(ไตรภูมิ พระร่วง)

ที่มา: <http://www.siamrath.co.th/>

³ ศูนย์ สถาปัตยกรรมล้านนา: Lanna Architecture Center Faculty of Architecture, Chiang Mai University

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การสร้างวัดของชาวล้านนา มีความเชื่อว่า วัดมีความหมายในฐานะของจักรวาล อันเป็นที่รวมของสรรพสิ่งและสรรพสัตว์ทั้งหลายต่างต้องเวียนว่ายตายเกิดตามวัฏสงสาร กำแพงวัดเปรียบเสมือนขอบจักรวาลอันหาที่สุดไม่ได้ พระวิหารเปรียบเสมือนอนุทวีป อันเป็นที่สถิตของเหล่าทวยเทพ พระธาตุหรือเจดีย์ เปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุ อันเป็นแกนของจักรวาล และลานทรายรอบๆพระวิหารเปรียบได้กับทะเลสี่พันครุที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ เหตุนี้เองสรรพสัตว์ผู้มีกรรมเป็นกำเนิด ต้องแหวกว่ายเพื่อจะข้ามท้องทะเลไปพบแสงแห่งพระธรรม นอกจากนี้วัดทุกวัดและองค์พระประธานจะถูกสร้างให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเสมอ เพื่อให้รับแสงแห่งอรุณ ซึ่งเปรียบดุจประทีปแห่งธรรม ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า บันไดทอดลงมาจากพระวิหารมีนาคเกี่ยวหวัดหางลงมาส่งความหมายวิถีแห่งศาสนาพุทธ ที่ครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าทรงออกเทศนาธรรมเพื่อโปรดสัตว์โลกนั้น ได้มีพญานาคตนหนึ่ง เกิดความเลื่อมใสในน้ำธรรมคำสอน จึงขอบวชเป็นสาวก แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตเนื่องจากเป็นนาคเป็นเดรัจฉานชั้นต่ำ และพญานาคตนนั้นจึงทูลขอถ้าหากแม้ตนไม่ได้บวชก็จักขอรับใช้พระพุทธศาสนาทุกแห่งหน

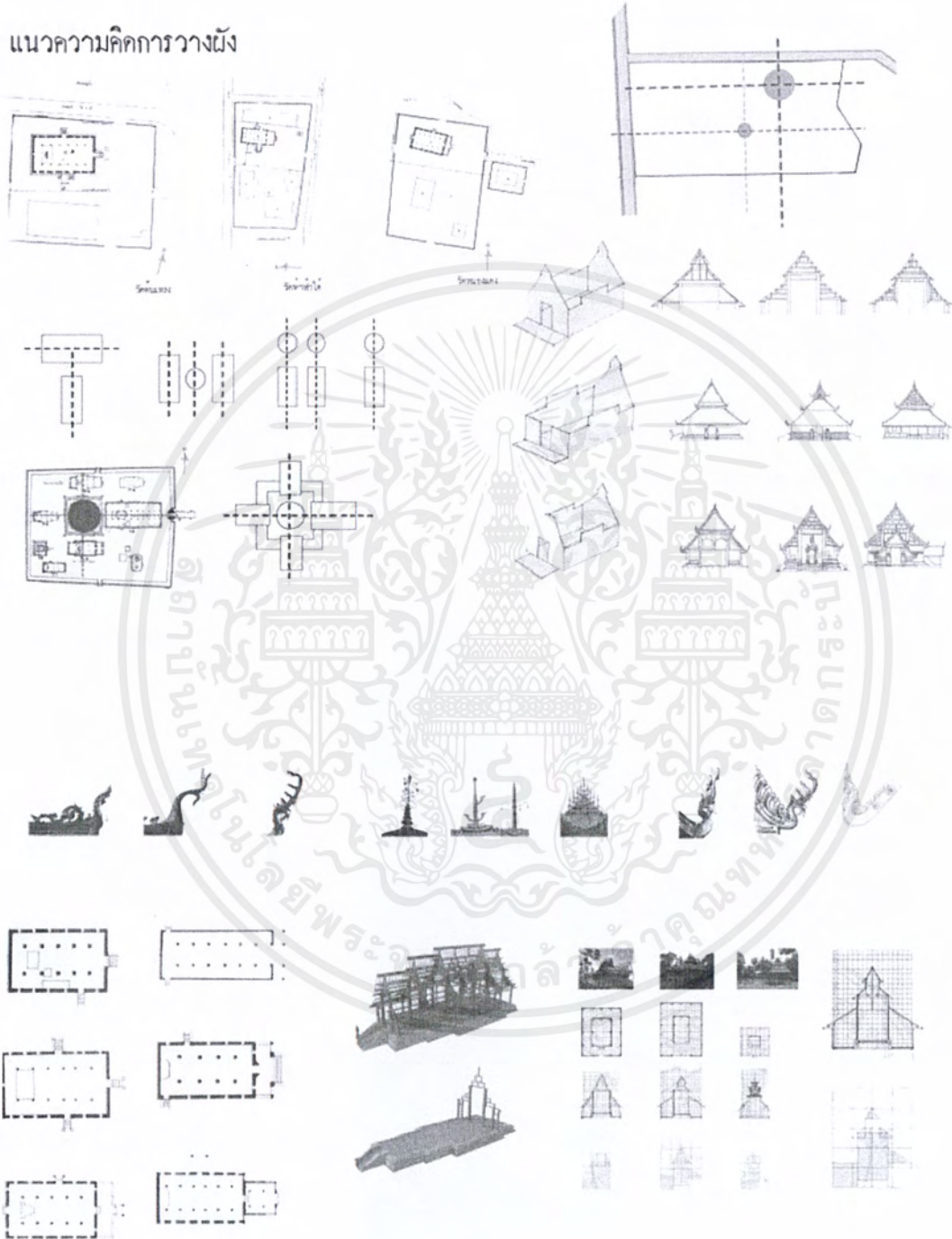

รูปภาพที่ 7.3. รูปปั้นพญานาค

ที่มา: <http://www.oknation.net/>

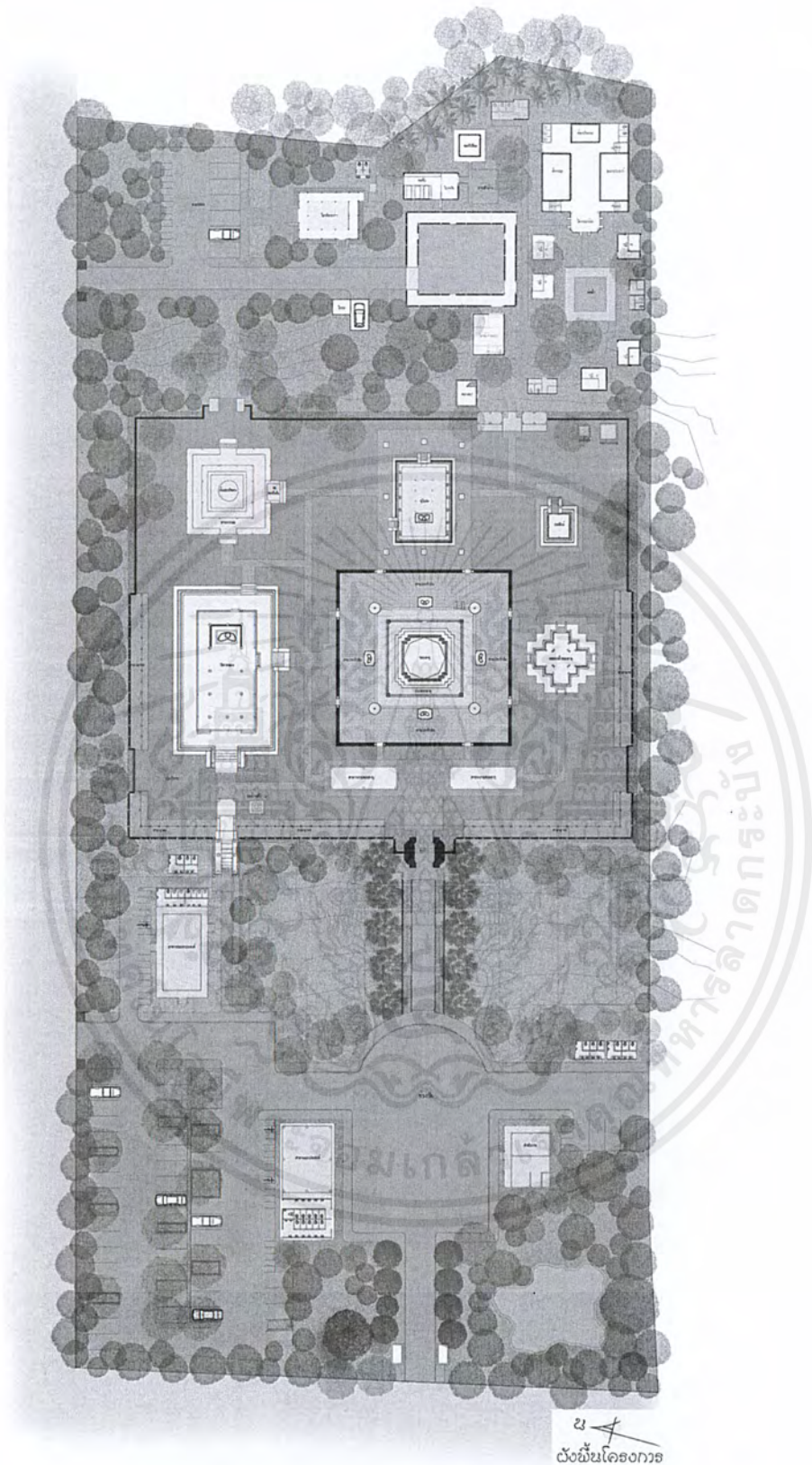
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

7.2. ผลงานการออกแบบ

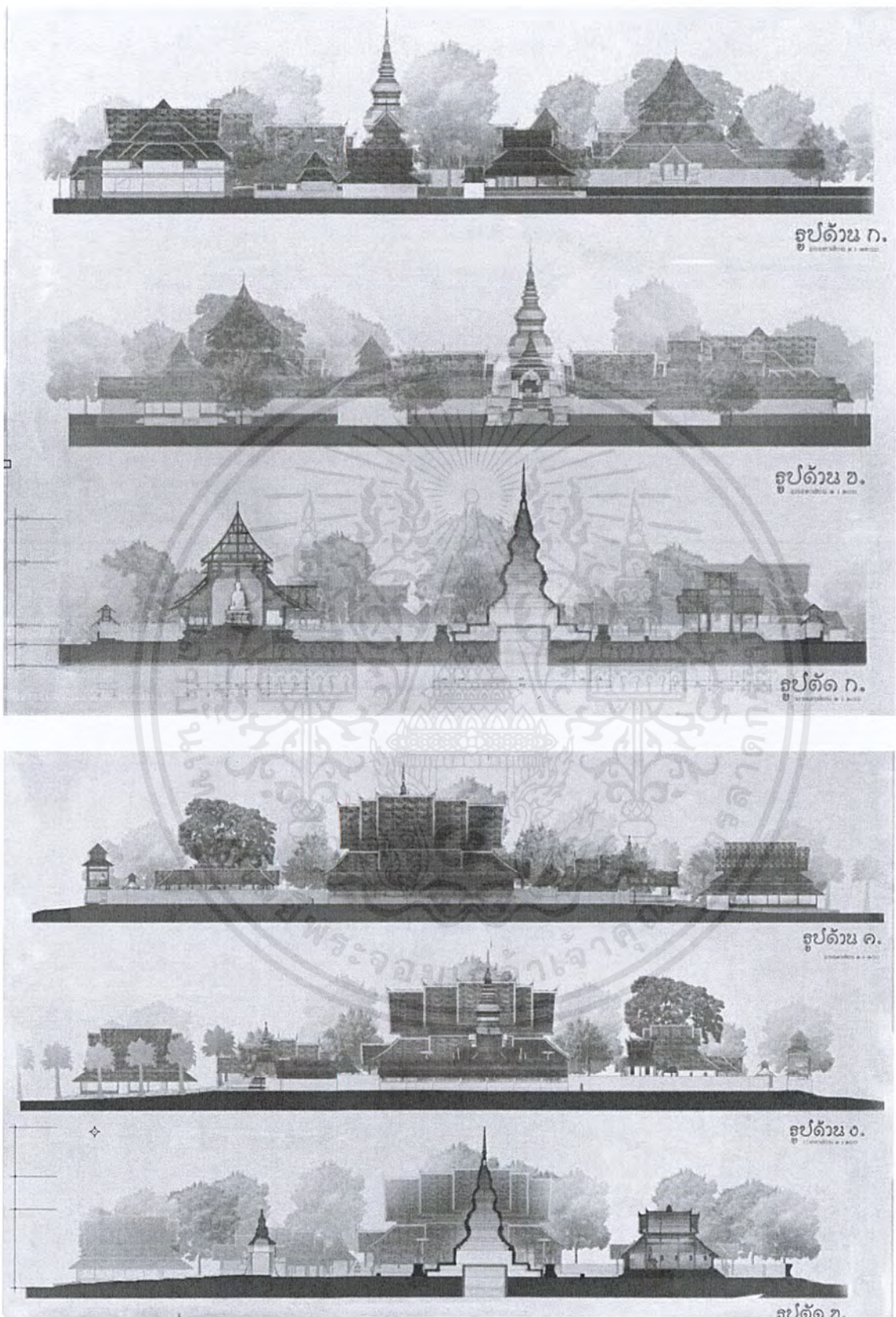
รูปภาพที่ 7.4 แนวความคิดการวางผังและผังอาคาร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปภาพที่ 7.5 แผนผังรวมของโครงการ

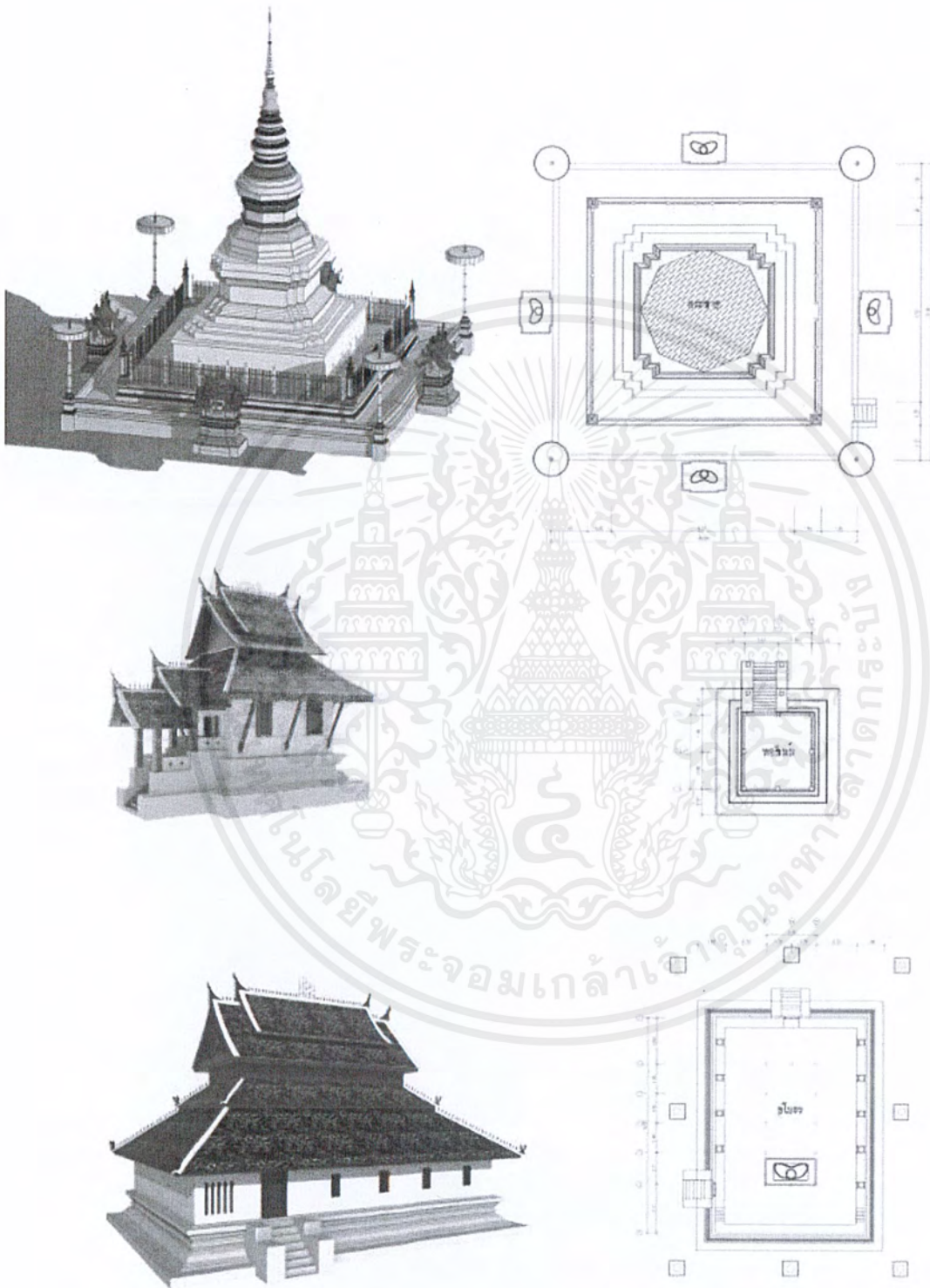
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปภาพที่ 7.6 แสดงรูปด้านและรูปตัดของโครงการ

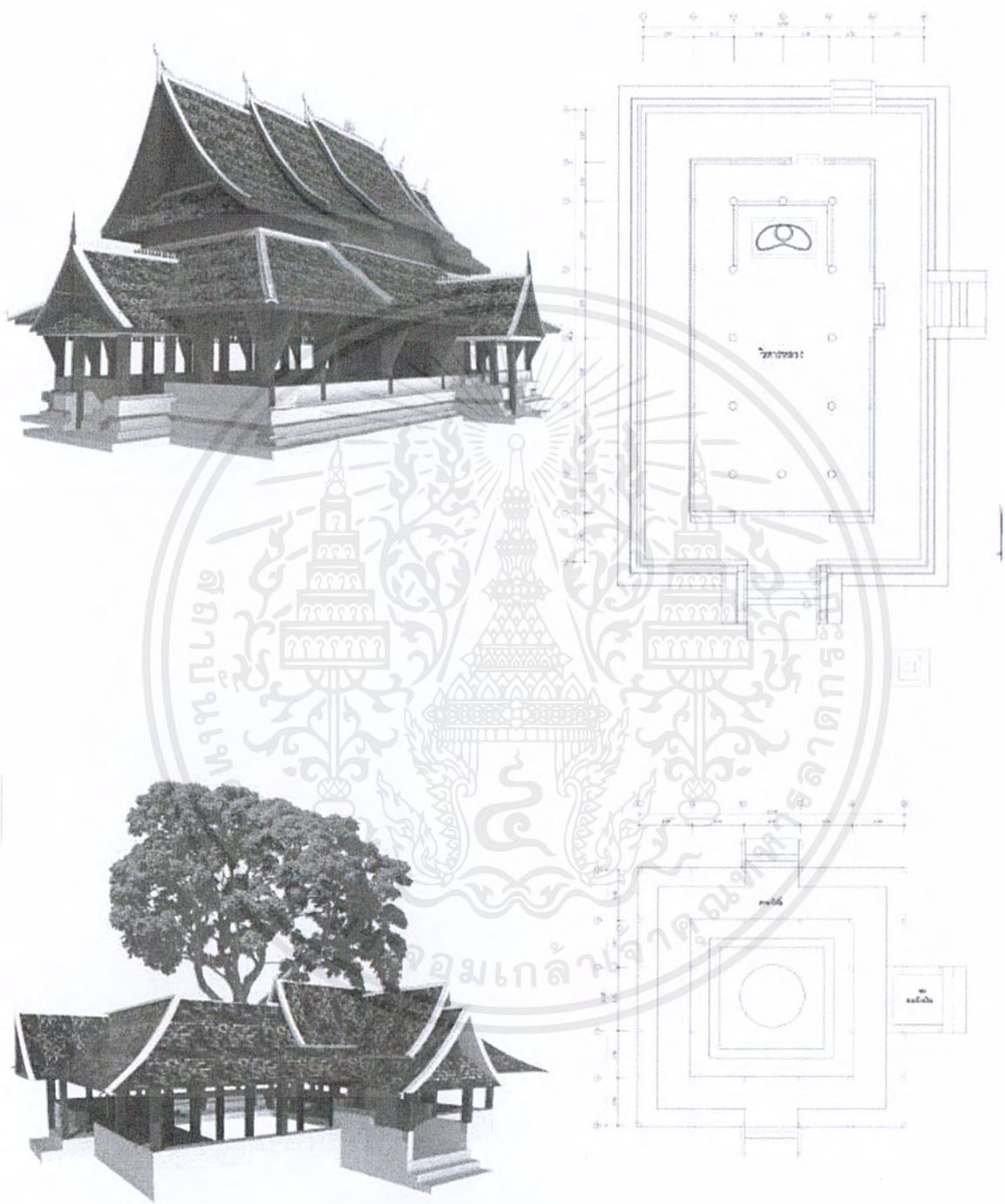
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แบบขยายอาคารของโครงการ

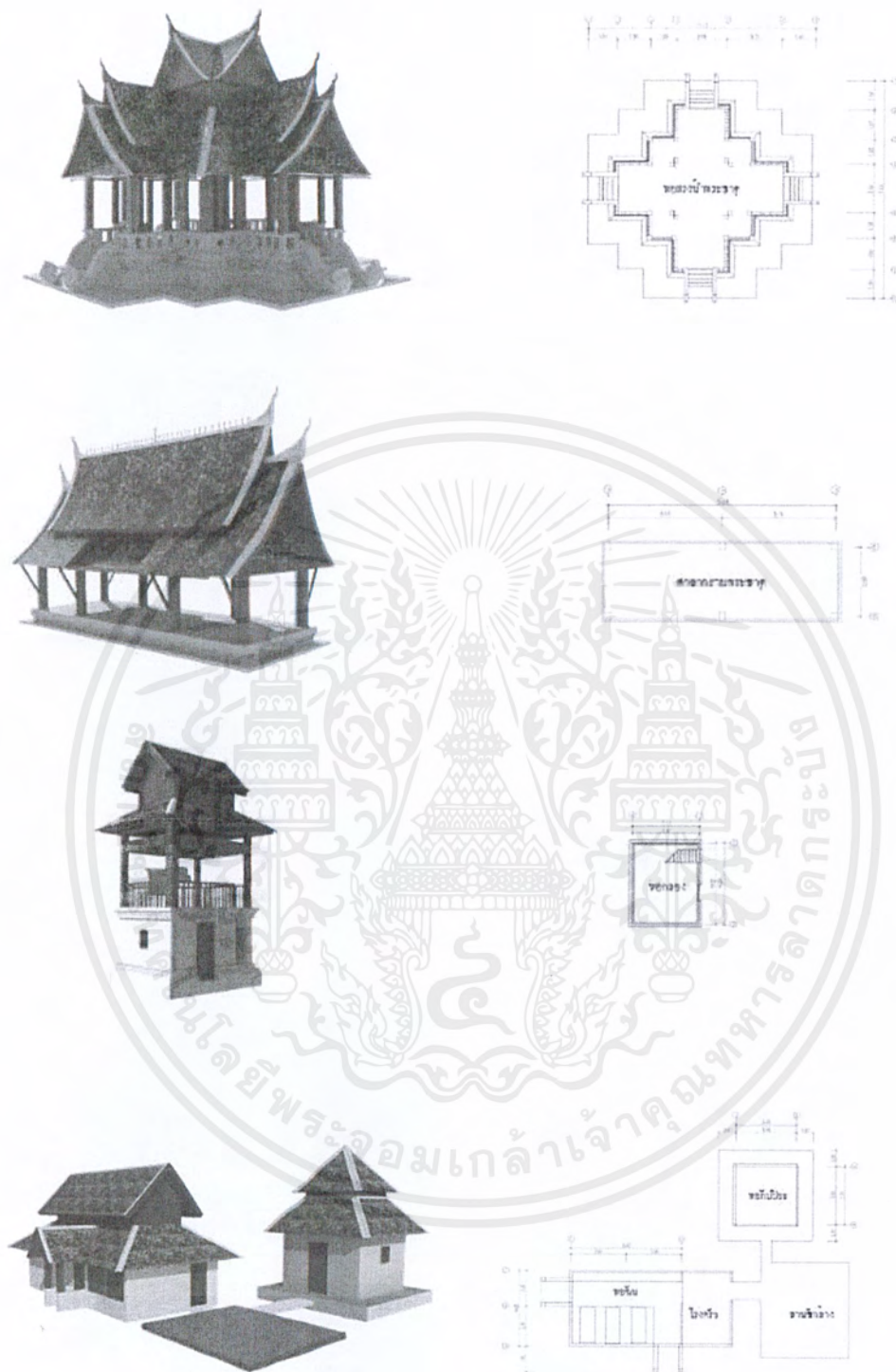
รูปภาพที่ 7.7 แบบขยาย พระธาตุ หอรั้งมม อุโบสถ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

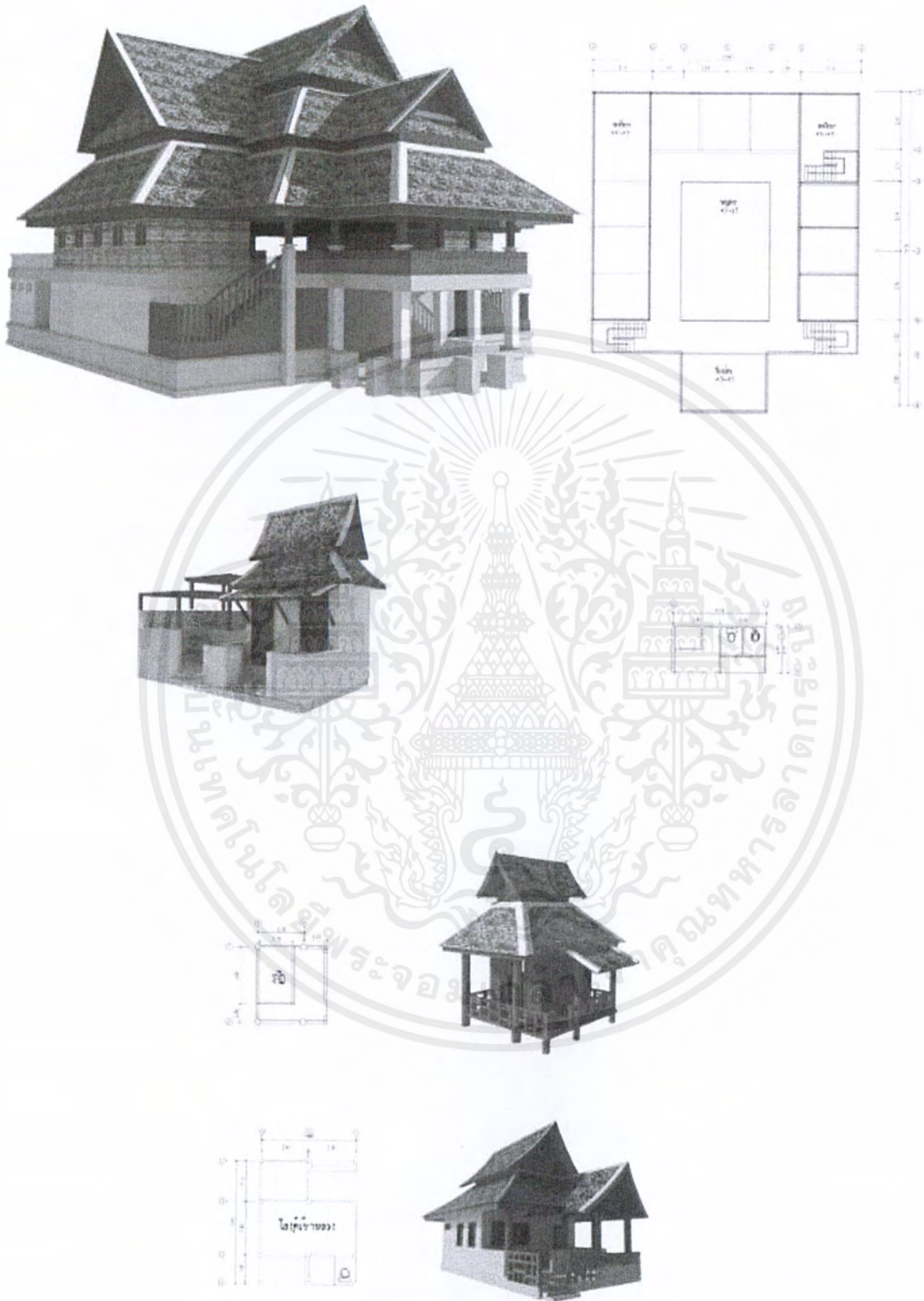
รูปภาพที่ 7.8 แบบขยาย วิหารหลวง ศาลาโพธิ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

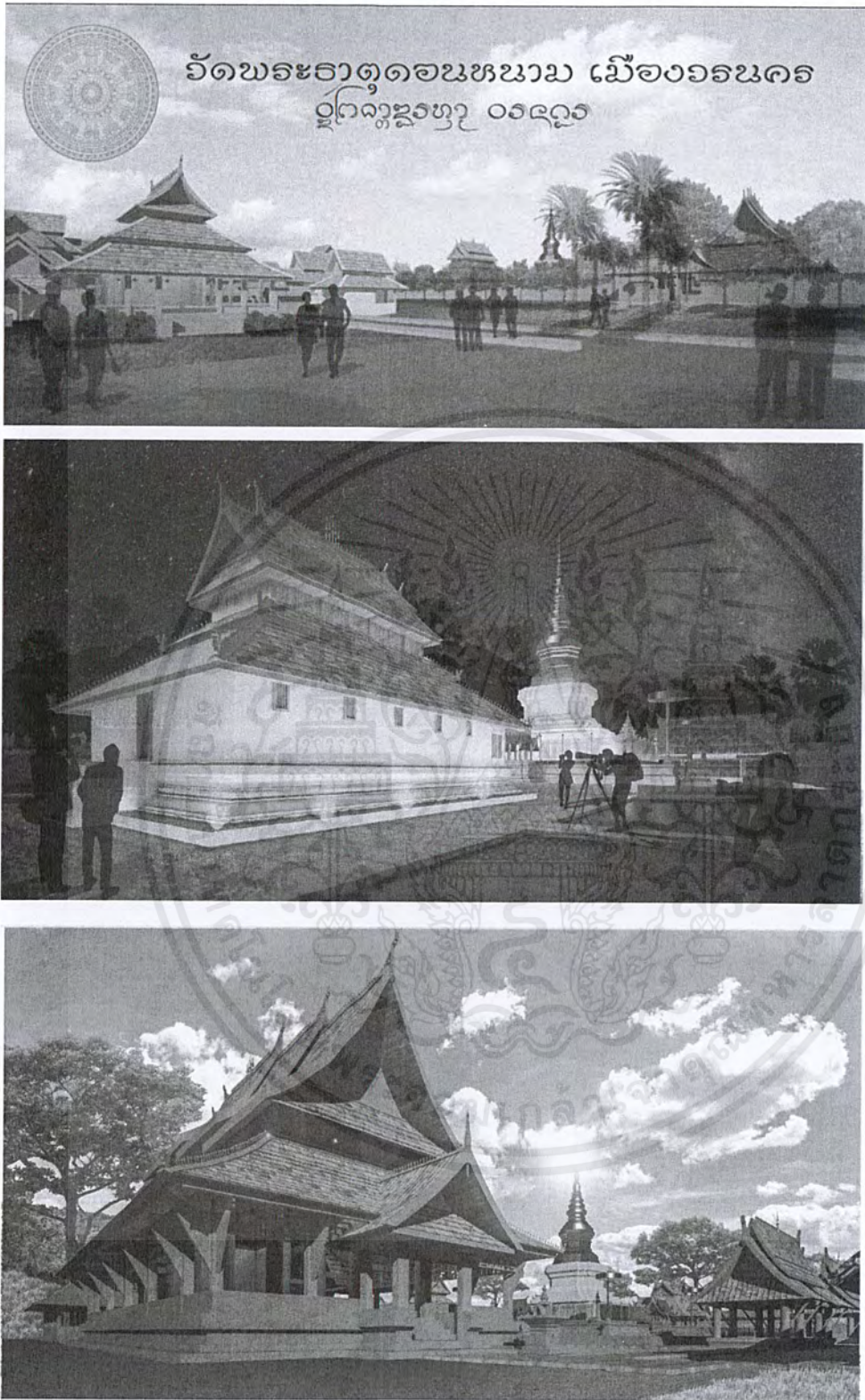
รูปภาพที่ 7.9 แบบขยาย หอสงน้ำ ศาลาประชาคม หอกลอง หอนาง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

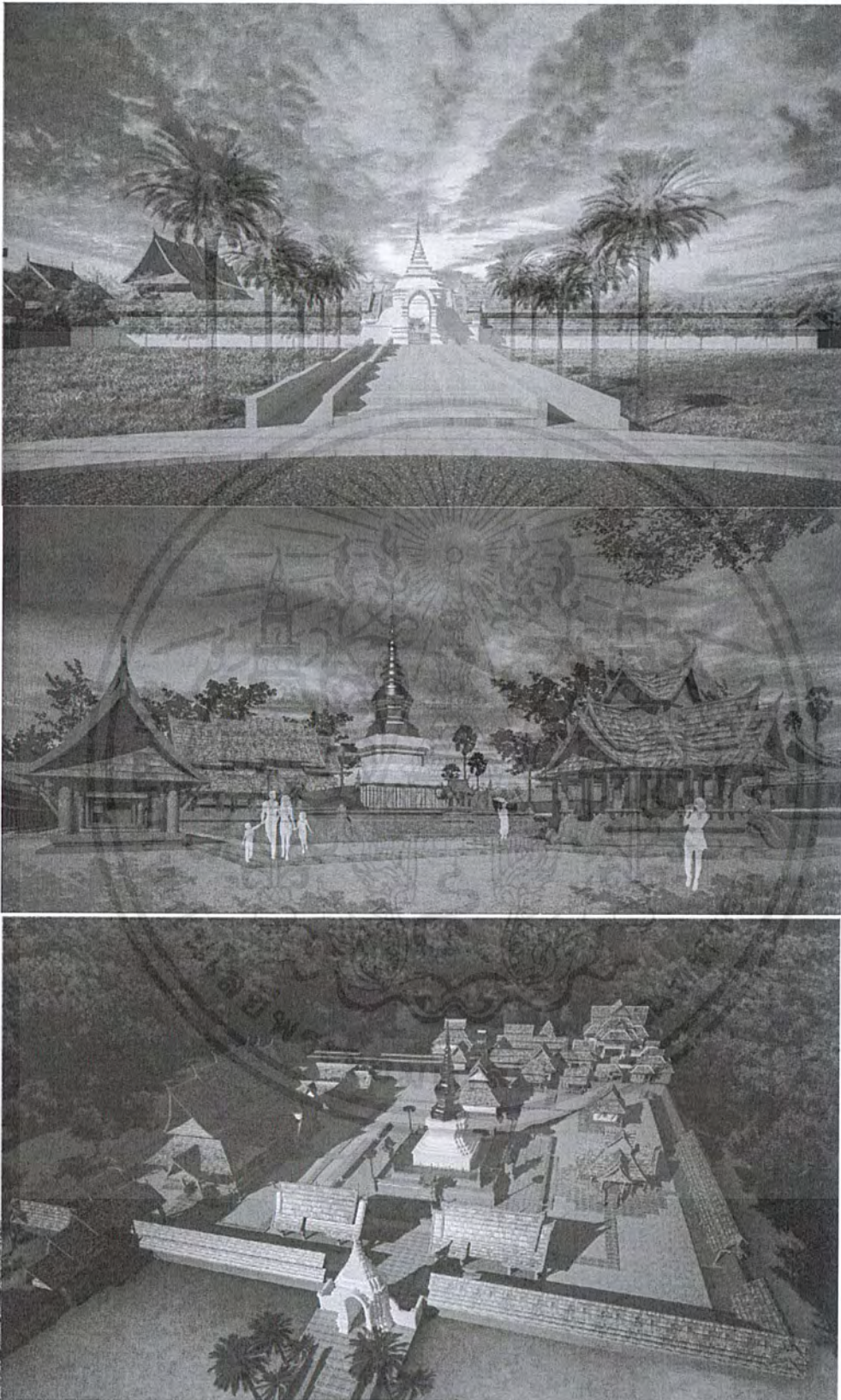
รูปภาพที่ 7.10 แบบขยาย โสงหลวง ห้องน้ำ กุฎิ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปภาพที่ 7.11 ทศนิยมภาพภายในโครงการ

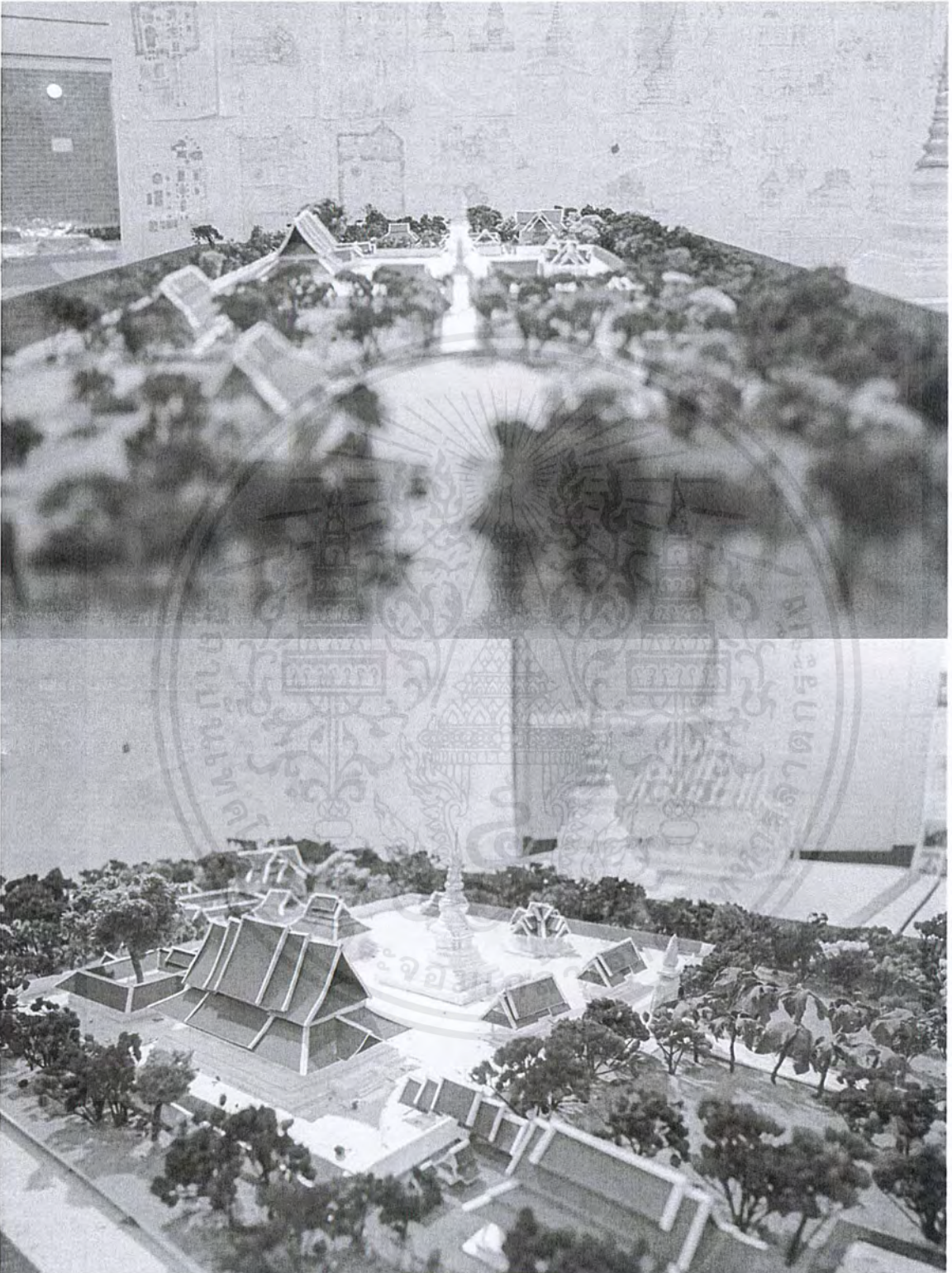
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปภาพที่ 7.12 ทศนียภาพภายในโครงการ

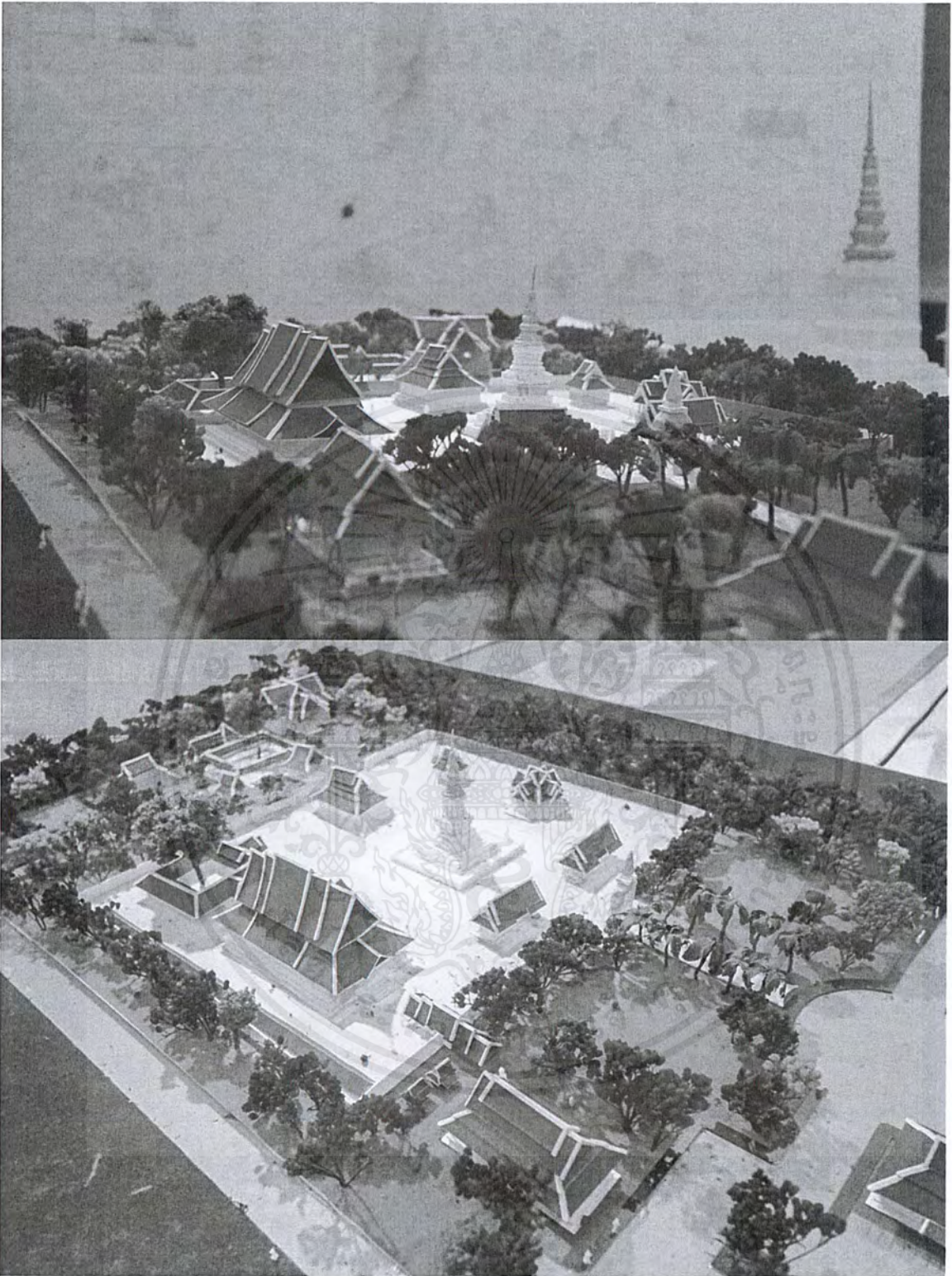
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

7.3. ผลงานหุ่นจำลอง

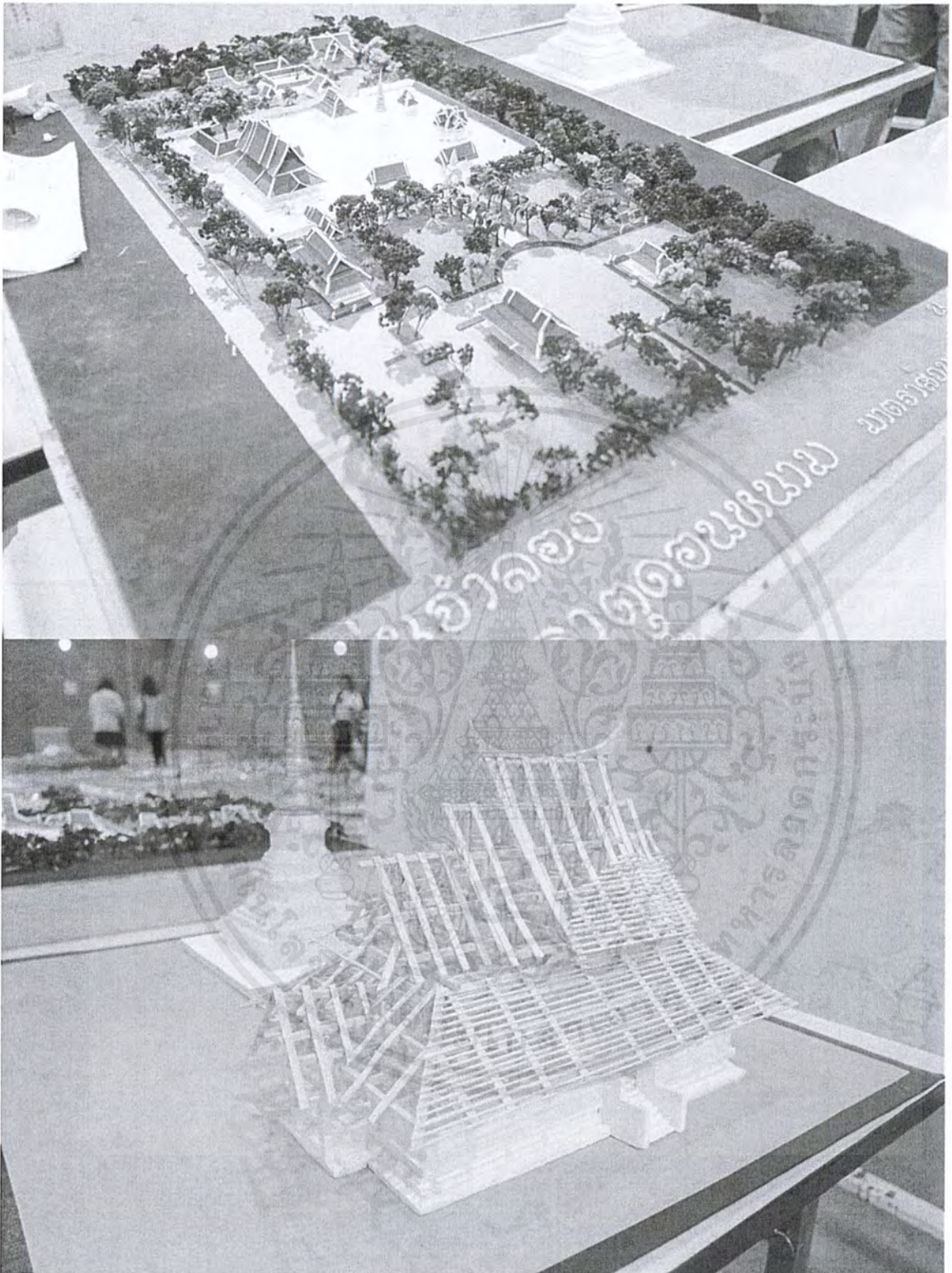
รูปภาพที่ 7.13

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

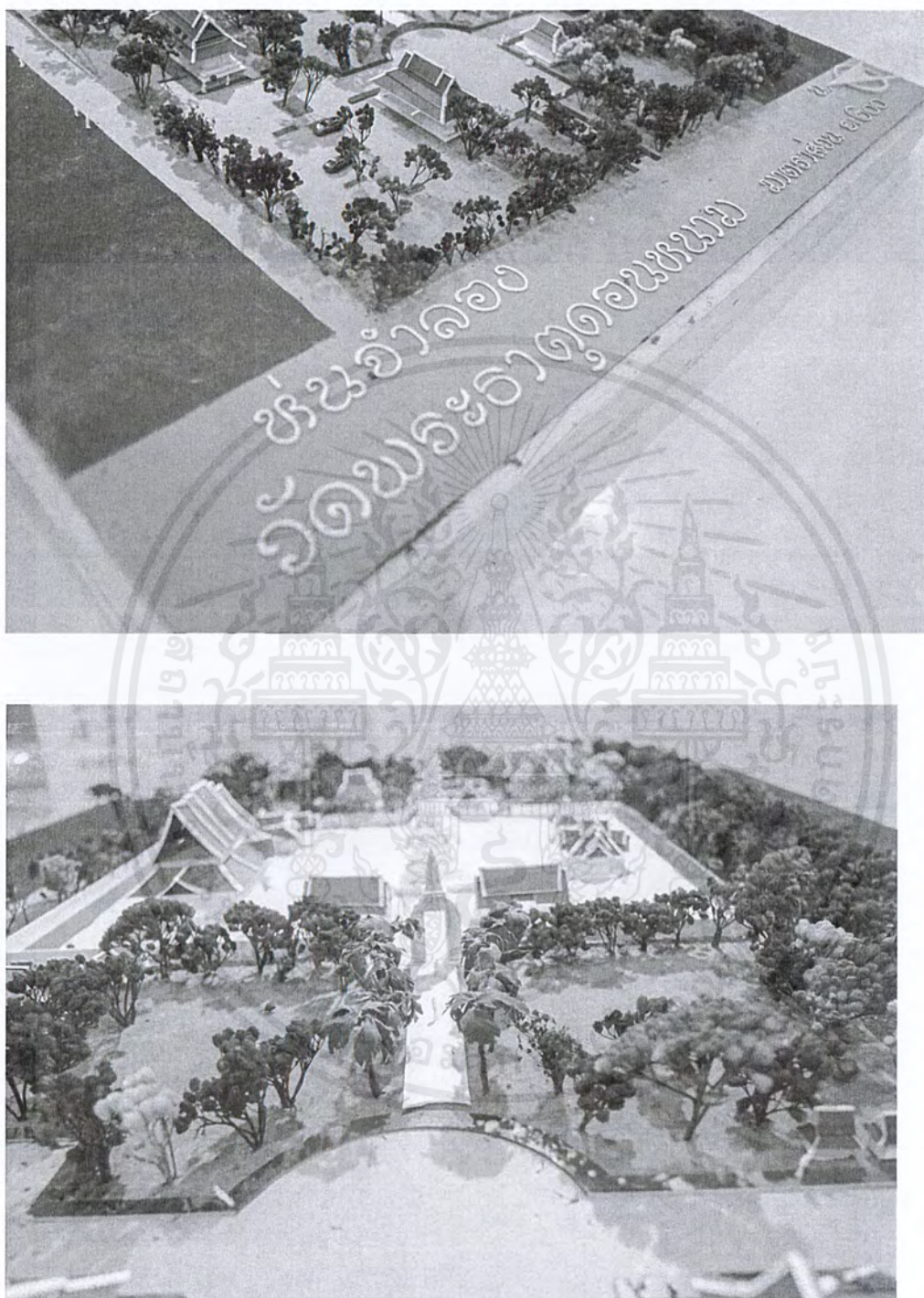
รูปภาพที่ 7.14

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

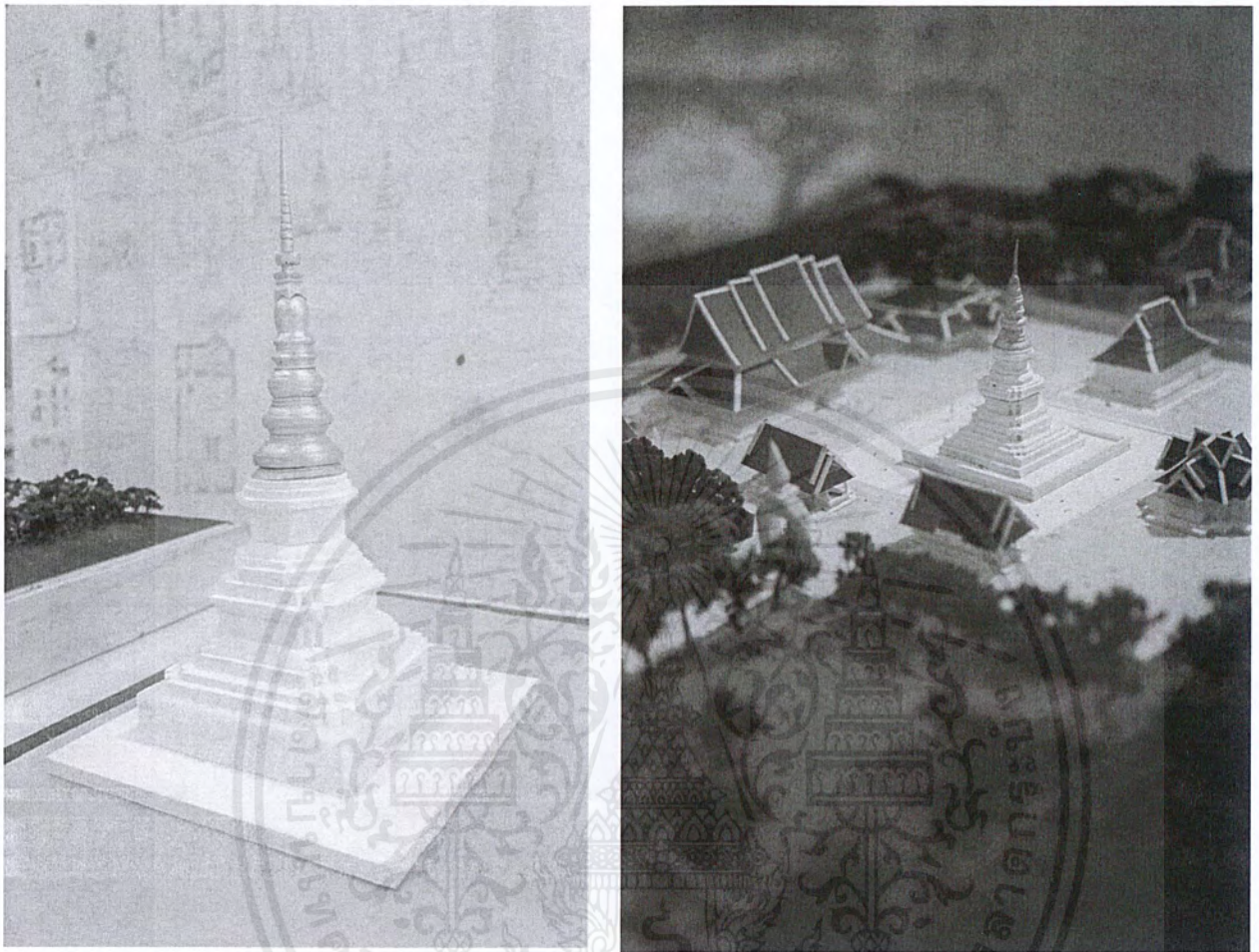
รูปภาพที่ 7.15

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปภาพที่ 7.16

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปภาพที่ 7.17

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม

- จูเหวี่ยนเหวิน, ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองปันนา, (โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์ : กรุงเทพฯ) 76 - 79
- จูเหวี่ยนเหวิน, ชนชาติไต สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองปันนา, (โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์ : กรุงเทพฯ) 45.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานพุทธเจดีย์, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2518. หน้า 7-10
- ประชุมตำนานพระธาตุ ภาคที่ ๑ (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานศพ นางแข พุศักดิ์ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๔๕)
- ประชุมพงษาวดารภาคที่ ๑๐ เรื่องราชวงศ์พระยาเมืองน่าน ฉบับพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้านครน่านได้แต่งไว้สำหรับบ้านเมือง ปีมะเมีย พ.ศ.๒๕๖๑ โรงพิมพ์ ไสภณพิพรรฒนาการ
- พระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงษาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔
- เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์ ปริศนาโบราณคดี ตอนที่ ๔๗ หนังสือพิมพ์มติชน สุดสัปดาห์
- สมเจตน์ วิมลเกษม, ไทยลื้อเมืองน่าน (กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.,ม.ป.ป.), ๕-๖
- สันติ เล็กสุขุม. เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : มติชน, 2552.
- สมคิด จิระทัศนกุล. พิมพ์ลักษณะ, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาคผนวก ก

กฎเกณฑ์ ข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

กฎกระทรวงฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507)

ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 6 และมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

(กรมศาสนา กองแผนงาน, 2542: 103-107)

หมวด 1 การสร้างวัด

ข้อ 1 บุคคลใดประสงค์จะสร้างวัด ให้ยื่นคำขออนุญาตต่อนายอำเภอท้องที่ที่จะสร้างวัดนั้น พร้อมด้วยรายการและเอกสาร ดังต่อไปนี้

(1) หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองที่ดินที่จะยกให้สร้างวัด และที่ดินนั้นต้องมีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 6 ไร่

(2) หนังสือสัญญาซึ่งเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินหรือผู้มีสิทธิครอบครองที่ดินตามกฎหมายทำกับนายอำเภอและเจ้าพนักงานที่ดินอำเภอ แสดงความจำนงจะให้ที่ดินดังกล่าวใน (1) เพื่อสร้างวัด

(3) จำนวนเงินและสัมภาระที่จะใช้ในการสร้างวัดในระยะเริ่มแรก ต้องมีราคารวมกันไม่น้อยกว่าห้าหมื่นบาท

(4) แผนที่แสดงเขตที่ตั้งวัด ประกอบด้วยเขตติดต่อข้างเคียงและระยะทางระหว่างวัดที่จะสร้างขึ้นกับวัดอื่น โดยรอบและให้แสดงแผนผังสิ่งก่อสร้างของวัดตามความเหมาะสมของสภาพที่ดิน โดยอาศัยแผนผังแบบ ก. แบบ ข. หรือ แบบ ค. ท้ายกฎกระทรวงนี้เป็นหลักเท่าที่จะทำได้

(5) กำหนดเวลาที่จะสร้างวัดให้แล้วเสร็จตามแผนผังนั้น

ข้อ 2 วัดที่จะสร้างขึ้นต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ดังนี้

(1) สมควรเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์

(2) เป็นประโยชน์แก่ประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในรัศมี 2 กิโลเมตร โดยเฉลี่ยวัดละไม่น้อยกว่า 1,000 คน เว้นแต่จะมีเหตุจำเป็น

(3) มีเหตุผลที่เชื่อได้ว่า เมื่อตั้งขึ้นแล้วจะได้รับการบำรุงส่งเสริมจากประชาชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

(4) ตั้งอยู่ห่างจากวัดอื่นไม่น้อยกว่า 2 กิโลเมตร เว้นแต่จะมีเหตุจำเป็น

ข้อ 3 เมื่อนายอำเภอได้รับคำขออนุญาตสร้างวัด และพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้นำปรึกษาเจ้าคณะอำเภอ แล้วเสนอเรื่องและความเห็น ไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด

เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้นำปรึกษาเจ้าคณะจังหวัด แล้วส่งเรื่องและความเห็นไปยังกรมการศาสนา

ในการพิจารณาคำขออนุญาตสร้างวัด กรมการศาสนาอาจสั่งให้ผู้ขออนุญาตเปลี่ยนแปลงแก้ไขแผนผัง หรือระงับเรื่องการขออนุญาตสร้างวัดได้ตามที่เห็นสมควร

เมื่อกรมการศาสนาพิจารณาเห็นสมควรให้สร้างวัดได้แล้ว ให้รายงานกระทรวงศึกษาธิการเพื่อขอรับความเห็นชอบ แล้วนำเสนอมหาเถรสมาคม

เมื่อมหาเถรสมาคมพิจารณาเห็นชอบด้วยแล้ว ให้กรมการศาสนาออกหนังสืออนุญาตให้สร้างวัด

หมวด 2 การตั้งวัด

ข้อ 4 เมื่อได้สร้างเสนาสนะขึ้นเป็นหลักฐานพร้อมที่จะเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ได้แล้ว ให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัด ทายาท หรือผู้แทน เสนอรายงานการก่อสร้างและจำนวนพระภิกษุที่จะอยู่ประจำไม่น้อยกว่าสี่รูป พร้อมทั้งเสนอนามวัดและนามพระภิกษุผู้สมควรเป็นเจ้าอาวาสเพื่อขอตั้งเป็นวัดต่อนายอำเภอ

ให้นำความในข้อ 3 วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสี่ มาใช้บังคับแก่การพิจารณา การปรึกษา และการรายงานการขอตั้งวัดโดยอนุโลม

เมื่อมหาเถรสมาคมพิจารณาเห็นชอบด้วยแล้ว กระทรวงศึกษาธิการจะได้ประกาศตั้งวัดในราชกิจจานุเบกษาตามแบบ ว.1 ท้ายกฎกระทรวงนี้

ข้อ 5 เมื่อได้ประกาศตั้งเป็นวัดแล้ว ให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัด ทายาท หรือผู้แทนดำเนินการโอนที่ดินและสิ่งปลูกสร้างให้แก่วัดนั้นตามกฎหมาย และให้เจ้าอาวาสบันทึกประวัติของวัดนั้นไว้เป็นหลักฐาน

หมวด 6 การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ข้อ 11 วัดที่สมควรได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต้องปรากฏว่าได้สร้างขึ้นหรือได้ปฏิสังขรณ์เป็นหลักฐานถาวร และมีพระภิกษุอยู่ประจำไม่น้อยกว่าห้ารูปติดต่อกันเป็นเวลาไม่น้อยกว่าห้าปี แต่ระยะเวลาห้าปีมิให้ใช้บังคับแก่วัดที่ได้สร้างอุโบสถเสร็จเรียบร้อยแล้ว และกระทรวงศึกษาธิการเห็นสมควรขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ให้เจ้าอาวาสแห่งวัดนั้นเสนอรายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาต่อเจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอ

เมื่อเจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้นำปรึกษานายอำเภอแล้วเสนอเรื่องและความเห็นไปยังเจ้าคณะจังหวัด และให้นำความในข้อ 6 วรรคสอง และวรรคสาม มาใช้บังคับแก่การพิจารณาและการประกาศการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาโดยอนุโลม

เมื่อกรมการศาสนาพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้กราบทูลสมเด็จพระสังฆราชเพื่อทรงอนุมัติแล้วเสนอกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อนำความกราบบังคมทูลขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาต่อไป

ข้อ 12 เมื่อพระราชทานวิสุงคามสีมาแก่วัดใดแล้ว ให้นายอำเภอท้องที่ที่วัดนั้นตั้งอยู่ดำเนินการปักหมายเขตที่ดินตามที่ได้พระราชทานต่อไป

ให้ไว้ ณ วันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2507

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

(รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ)

กฎกระทรวงฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2520)

ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 6 และมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

(กรมศาสนา กองแผนงาน, 2542: 173-180)

หมวด 3 การสร้างวัด

ข้อ 19 วัดที่จะสร้างขึ้นต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ดังนี้

- (1) สมควรเป็นที่ทำนบกของบรรพชิต
- (2) เป็นประโยชน์แก่ประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณใกล้เคียง และมีเหตุผลที่เชื่อได้ว่า เมื่อตั้งขึ้นแล้วจะได้รับการบำรุงส่งเสริมจากประชาชน
- (3) ตั้งอยู่ห่างจากวัดในคณะสงฆ์เดียวกัน ไม่น้อยกว่าสองกิโลเมตร เว้นแต่จะมีเหตุ

จำเป็น

ข้อ 20 บุคคลใดมีความประสงค์จะสร้างวัด ให้ยื่นคำขอต่อนายอำเภอแห่งท้องที่ที่จะสร้างวัดนั้นพร้อมด้วยรายการและเอกสาร ดังต่อไปนี้

- (1) หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองที่ดินที่เจ้าของกรรมสิทธิ์หรือผู้มีสิทธิครอบครองจะยกให้สร้างวัดและที่ดินนั้นต้องมีเนื้อที่ไม่น้อยกว่าหนึ่งไร่
- (2) หนังสือสัญญาที่เจ้าของกรรมสิทธิ์หรือผู้มีสิทธิครอบครองที่ดินตามกฎหมายทำกับนายอำเภอและเจ้าพนักงานที่ดินอำเภอ แสดงความจำนงจะให้ที่ดินดังกล่าวใน (๑) เพื่อสร้างวัด
- (3) จำนวนเงินและสัมภาระที่จะใช้ในการสร้างวัดในระยะเริ่มแรกต้องมีมูลค่ารวมกันไม่น้อยกว่าห้าหมื่นบาท
- (4) แผนที่แสดงเขตที่จะตั้งวัด ประกอบด้วยเขตติดต่อข้างเคียง และระยะทางระหว่าง

วัดที่จะสร้างขึ้นกับวัดอื่นในระยะสองกิโลเมตร โดยรอบ และให้แสดงแผนผังสิ่งก่อสร้างของวัดตามความเหมาะสมของสภาพที่ดิน

ข้อ 21 เมื่อนายอำเภอได้รับคำขออนุญาตสร้างวัดและพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้เสนอเรื่องและความเห็นไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด

เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้เสนอเรื่องและความเห็นไปยังกรมการศาสนา เพื่อนำปรึกษาเจ้าคณะใหญ่

ในการพิจารณาคำขออนุญาตสร้างวัด กรรมการศาสนาอาจสั่งให้ผู้ขออนุญาตเปลี่ยนแปลงแก้ไขแผนผังหรือระงับเรื่องการขออนุญาตสร้างวัดได้ตามที่เห็นสมควร

เมื่อกรรมการศาสนาและเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้นำกราบทูลสมเด็จพระสังฆราช

เมื่อสมเด็จพระสังฆราชทรงเห็นชอบแล้ว ให้กรรมการศาสนาออกหนังสืออนุญาตให้สร้างวัดได้

หมวด 4 การตั้งวัด

ข้อ 22 เมื่อได้สร้างเสนาสนะขึ้นเป็นหลักฐานพร้อมที่จะเป็นที่พำนักของบรรพชิตได้แล้ว ให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัด ทายาท หรือผู้แทน เสนอรายงานการก่อสร้างและจำนวนบรรพชิตที่จะอยู่ประจำ ไม่น้อยกว่าสี่รูป พร้อมทั้งเสนอนามวัดและนามบรรพชิตผู้สมควรเป็นเจ้าอาวาส เพื่อขอตั้งเป็นวัดต่อนายอำเภอ

ให้นำความในข้อ 21 วรคหนึ่ง วรคสอง วรคสาม และวรคสี่ มาใช้บังคับแก่การขอตั้งวัดโดยอนุโลม

เมื่อสมเด็จพระสังฆราชทรงเห็นชอบแล้ว ให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการประกาศตั้งวัดในราชกิจจานุเบกษา

ข้อ 23 เมื่อได้มีประกาศการตั้งวัดในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัด หรือทายาทดำเนินการโอนที่ดินและสิ่งปลูกสร้างให้แก่วัดนั้น และให้เจ้าอาวาสบันทึกประวัติของวัดนั้นไว้เป็นหลักฐาน

หมวด 8 การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ข้อ 30 วัดที่สมควรได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต้องปรากฏว่าได้สร้างขึ้น หรือได้ปฏิสังขรณ์เป็นหลักฐานถาวร และมีบรรพชิตอยู่ประจำไม่น้อยกว่าห้ารูปติดต่อกันเป็นเวลาไม่น้อยกว่าห้าปี แต่ระยะเวลาห้าปีนี้มีให้ใช้บังคับแก่วัดที่ได้สร้างอุโบสถเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ให้เจ้าอาวาสแห่งวัดนั้นเสนอรายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาต่อเจ้าคณะใหญ่และเมื่อเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้นำปรึกษากรมการศาสนา

เมื่อเจ้าคณะใหญ่และกรรมการศาสนาพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้นำกราบทูลสมเด็จพระสังฆราช

เมื่อสมเด็จพระสังฆราชทรงเห็นชอบแล้ว ให้กระทรวงศึกษาธิการนำความกราบบังคมทูลขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาต่อไป

ข้อ 31 เมื่อได้พระราชทานวิสุงคามสีมาแก้วโคไลแล้ว ให้นำอำเภอแห่งท้องที่ที่วัดนั้นตั้งอยู่
ดำเนินการปักหมวยเขตที่ดินตามที่ได้พระราชทาน

ให้ไว้ ณ วันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2520

กฤษฎา สาร

(รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ระเบียบกรมการศาสนา
ว่าด้วยการขออนุญาตสร้างวัด ตั้งวัด พ.ศ. 2532

อาศัยอำนาจตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ประกอบกับระเบียบ สำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการปฏิบัติราชการเพื่อประชาชน ของหน่วยงานรัฐ พ.ศ. 2532 ข้อ 9 จึงให้ออกระเบียบกำหนด ขั้นตอนและระยะเวลาปฏิบัติราชการ สำหรับการขออนุญาตสร้างวัด ตั้งวัดไว้ดังต่อไปนี้
(กรมการศาสนา กองแผนงาน, 2542: 488-490)

ข้อ 1 ระเบียบนี้ เรียกว่า “ระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยการขออนุญาตสร้างวัด ตั้งวัด พ.ศ. 2532”

ข้อ 2 ระเบียบนี้ให้บังคับใช้ตั้งแต่วันประกาศขึ้นเป็นต้นไป

หมวดที่ 1

ข้อ 3 การสร้างวัด บุคคลใดจะสร้างวัด ให้ยื่นคำขออนุญาตสร้างวัดต่อนายอำเภอท้องที่ที่จะสร้างวัดนั้นตามคำขออนุญาตสร้างวัด (ศด.1) พร้อมด้วยรายการและเอกสารที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507)

ข้อ 4 ผู้ที่ประสงค์จะสร้างวัดให้ยื่นหลักฐานขออนุญาตสร้างวัดตามรายละเอียดดังนี้

4.1 หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองที่ดินที่จะยกให้สร้างวัด และที่ดินต้องมีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 6 ไร่

4.2 หนังสือสัญญา ซึ่งเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน หรือผู้มีสิทธิครอบครองที่ดินตามกฎหมายทำกับนายอำเภอ และเจ้าพนักงานที่ดินอำเภอ แสดงความจำนงจะให้ที่ดินดังกล่าวใน 4.1 เพื่อสร้าง

4.3 จำนวนเงินและสัณหาระที่จะใช้ในการสร้างวัดในระยะเริ่มแรก ต้องมีราคารวมกันไม่น้อยกว่าห้าหมื่นบาท

4.4 แผนที่แสดงเขตที่ตั้งวัด ประกอบด้วยเขตติดต่อข้างเคียง และระยะทางระหว่างวัดที่จะสร้างขึ้นกับวัดอื่นโดยรอบ และให้แสดงแผนผังสิ่งก่อสร้างของวัดตามความเหมาะสมของสภาพที่ดินโดยอาศัยแผนผังแบบ ก. แบบ ข. หรือ แบบ ค. พ้ายกระทรวงนี้เป็นหลักเท่าที่จะทำได้

4.5 กำหนดระยะเวลาที่จะสร้างวัดให้แล้วเสร็จตามแผนผังนั้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.6 ยื่นคำขอต่อนายอำเภอท้องที่ที่จะสร้างวัด จังหวัดจะดำเนินการพิจารณาตามขั้นตอนส่งเรื่องพร้อมทั้งเอกสารต่างๆ ตามที่กำหนด ไปยังกรมการศาสนา 30 วัน

4.7 กรมการศาสนาตรวจสอบเอกสารประกอบคำขออนุญาต 7 วัน

4.8 ถ้าเอกสารมีข้อบกพร่อง กรมการศาสนาจะแจ้งให้จังหวัดดำเนินการแก้ไข จึงจะส่งเรื่องกลับมายังกรมการศาสนา

4.9 เมื่อเอกสารประกอบคำขออนุญาตถูกต้องตามที่กำหนดแล้ว กรมการศาสนาจะเสนอกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อขอรับความเห็นชอบ 8 วัน

4.10 เมื่อกระทรวงศึกษาธิการให้ความเห็นชอบแล้ว กรมการศาสนาจะนำเสนอต่อมหาเถรสมาคม พิจารณาให้ความเห็นชอบ 30 วัน

4.11 กรมการศาสนาออกหนังสืออนุญาตให้สร้างวัดและแจ้งจังหวัดทราบ 15 วัน ตั้งแต่วันที่ได้รับเรื่องแจ้งจังหวัดทราบใช้เวลาประมาณ 90 วัน ไม่นับข้อขัดข้องในเรื่องหลักการ (ข้อ 4.9)

หมวดที่ 2

ข้อ 5 การตั้งวัด เมื่อผู้ยื่นขออนุญาตได้รับหนังสืออนุญาตให้สร้างวัดได้ ให้ยื่นรายงานขอตั้งวัดโดยเร็ว เพื่อให้วัดที่ได้รับอนุญาตให้สร้างเป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมายและให้ยื่นรายงานขอตั้งวัดต่อนายอำเภอท้องที่ขอตั้งวัด ตามแบบรายงานขอตั้งวัด (สท.3) เอกสารประกอบการรายงานขอตั้งวัดมีรายละเอียด ดังนี้

5.1 สำเนาหนังสืออนุญาตให้สร้างวัด

5.2 สำเนา นส.3

5.3 สำเนาหนังสือสุทธิพระภิกษุที่จะเป็นเจ้าอาวาส

5.4 แผนที่แสดงที่ตั้งวัด แผนที่แสดงสิ่งก่อสร้างเสนาสนะของวัด ภาพถ่ายอาคารเสนาสนะ (ภาพถ่ายจริง)

5.5 ยื่นคำขอต่อนายอำเภอท้องที่ขอตั้งวัด จังหวัดจะดำเนินการพิจารณาตามขั้นตอนและส่งเรื่องพร้อมทั้งเอกสารต่างๆ ตามที่กำหนดไว้ไปยังกรมการศาสนา 30 วัน

5.6 กรมการศาสนาตรวจสอบเอกสารประกอบรายงานขอตั้งวัด 7 วัน

5.7 ถ้าเอกสารมีข้อบกพร่อง กรมการศาสนาจะแจ้งให้จังหวัดดำเนินการแก้ไข จังหวัดส่งเรื่องมายังกรมการศาสนา 30 วัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

5.8 เมื่อเอกสารประกอบคำขอตั้งวัดถูกต้องตามที่กำหนดแล้ว กรรมการศาสนาเสนอกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อขอรับความเห็นชอบ 8 วัน

5.9 เมื่อกระทรวงศึกษาธิการให้ความเห็นชอบแล้ว กรรมการศาสนานำเสนอมหาเถรสมาคมเพื่อขออนุญาตให้ตั้งวัด 30 วัน

5.10 กรรมการศาสนาเสนอกระทรวงศึกษาธิการลงนามในประกาศตั้งวัด และกรรมการศาสนาส่งสำเนาไปประกาศไปยังสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี เพื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษา 30 วัน

5.11 กรรมการศาสนาแจ้งไปยังจังหวัดทราบ 15 วัน

ตั้งแต่เริ่มเรื่องจนแจ้งจังหวัดทราบใช้เวลาประมาณ 120 วัน ไม่นับข้อขัดข้องทางเอกสาร (ข้อ 5.7) และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน เป็นการปฏิบัติเฉพาะราย

ข้อ 6 ในกรณีที่ผู้ขออนุญาตสร้างวัดหรือตั้งวัดมีข้อสงสัย เกี่ยวกับการดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนาจะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาด

ข้อ 7 ถ้าไม่สามารถดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ในระเบียบให้อนุญาตสร้างวัดหรือตั้งวัดสอบถามที่กรรมการศาสนา

ข้อ 8 ให้ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนารักษาการณ์ให้เป็นไปตามระเบียบนี้

ประกาศ ณ วันที่ 10 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2532

นายเสนาะ พ่วงภิญโญ

รองอธิบดี รักษาราชการแทน

อธิบดีกรมการศาสนา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กฎกระทรวง
ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2528)
ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร
พ.ศ. 2522

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5(3) และมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยออกกฎกระทรวงไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ให้อาคารดังต่อไปนี้ได้รับยกเว้นไม่ต้องขออนุญาตตามมาตรา 21 มาตรา 22 มาตรา 23 มาตรา 24 มาตรา 32 มาตรา 33 และมาตรา 34

(4) โบราณสถาน วัดวาอาราม หรืออาคารต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อการศาสนา ซึ่งมีกฎหมายควบคุมการก่อสร้างไว้แล้วโดยเฉพาะ

ผู้ดำเนินการเกี่ยวกับอาคารตามวรรคหนึ่ง ต้องแจ้งและส่งแผนผังบริเวณ แบบแปลน และรายการประกอบแบบแปลนตามที่กำหนดในกฎกระทรวงว่าด้วยการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการขออนุญาต การอนุญาต การต่ออายุใบอนุญาต การออกใบรับรอง และการออกใบแทนใบอนุญาต หรือใบแทนใบรับรอง จำนวนสองชุด ให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นก่อนทำการก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน หรือ เคลื่อนย้ายอาคาร ไม่น้อยกว่าสามสิบวัน และแผนผังบริเวณ แบบแปลน และรายการประกอบแบบแปลน 2 ต้องถูกต้องและเป็นไปตามกฎกระทรวง ข้อบัญญัติท้องถิ่นและหรือประกาศของ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง มหาดไทย ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ด้วย ความในวรรคหนึ่งมิให้ใช้บังคับแก่การก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้าย ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคาร ดัดแปลง หรือใช้พื้นที่หรือสิ่งก่อสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่จอดรถ ที่กักส้วม และทางเข้าออกของรถเพื่อการอื่น ภายในบริเวณกรุงเทพมหานคร กอสินทร์ชั้นในและชั้นนอก “ความในวรรคสองและวรรคสาม มิให้ใช้บังคับแก่อาคารตามวรรคหนึ่งที่เกี่ยวกับความ มั่นคงในทางราชการทหารหรือตำรวจ หรือแก่อาคารตามวรรคหนึ่ง (1) และ (5) ที่คณะรัฐมนตรีอนุญาต ในกรณีที่มีเหตุผลพิเศษ ทั้งนี้ โดยจะกำหนดเงื่อนไขไว้ด้วยก็ได้” (ข้อ 1 “วรรคสี่” แก้ไขโดยกฎกระทรวง ฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2529) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคารพ.ศ. 2522)

วัน ให้ได้รับการยกเว้นไม่ต้องขออนุญาตตามมาตรา 21 มาตรา 22 มาตรา 23 และมาตรา 24

ให้ไว้ ณ วันที่ 8 มกราคม 2528

พลเอก สิทธิ จิรโรจน์

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หมายเหตุ:- เหตุผลในการประกาศใช้กฎกระทรวงฉบับนี้ คือ โดยที่มาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติ
ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522

กำหนดให้การยกเว้น ผ่อนผัน หรือกำหนดเงื่อนไขในการปฏิบัติตาม พระราชบัญญัติควบคุมอาคารฯ
ไม่ว่าทั้งหมดหรือ

บางส่วนเกี่ยวกับอาคารตามมาตรา 7 ต้องเป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง จึงจำเป็นต้องออก
กฎกระทรวงนี้

(ประกาศ ในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 102 ตอนที่ 58 วันที่ 10 พฤษภาคม 2528)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาคผนวก ข

แนวคิดของการพัฒนาวัดร้างให้เป็นวัดรุ่ง

1. เสนาสนสูตร ว่าด้วยองค์ประกอบของเสนาสนะ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ 5 อาศัยใช้สอยเสนาสนะอันประกอบด้วยองค์ 5 ไม่นานนักก็จะทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงในปัจจุบัน

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ 5 เป็นอย่างไร

1. เป็นผู้มึนศรัทธา เชื่อพระบัญญัติธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
2. เป็นผู้มึนอาพาธน้อย มีสุขภาพดี เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรสมณธรรม
3. เป็นผู้ไม่โอ้อวดไม่มีมารยา ทำตนให้เปิดเผยตามความเป็นจริงในศาสนาหรือในเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลาย
4. เป็นผู้ปรารถนาความเพียร¹ เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง² มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่
5. เป็นผู้มึนปัญญา คือประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิด และความดับอันเป็นอริยะ ชำระกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

เสนาสนะประกอบด้วยองค์ 5 เป็นอย่างไร

1. อยู่ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก³ มีทางไปมาสะดวก กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนมีเสียงน้อย ไม่อึกทึก มีเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานกระทบน้อย
2. เมื่อภิกษุอยู่ในเสนาสนะนั้น มีจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และกิลานปัจจัยเภสัชชบริวารที่เกิดขึ้นโดยไม่ฝืดเคืองเลย

¹ ปรารถนาความเพียร ในที่นี้หมายถึงปรารถนาความเพียรทางกายและใจไว้ (อจ. ปญจก. อ. 3/2/1)

² มีความเข้มแข็ง ในที่นี้หมายถึงมีกำลังความเพียร (อจ. ปญจก. อ. 3/2/1)

³ เสนาสนะที่อยู่ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก มีอธิบายประกอบว่า เสนาสนะที่อยู่ไกลนัก เมื่อภิกษุอยู่อาศัยย่อมลำบาก กายที่จะเที่ยวบิณฑบาต จิตใจกระสับกระส่าย ไม่สามารถเจริญสมาธิให้เกิดได้ เสนาสนะที่อยู่ใกล้นักก็จะพลุกพล่านไปด้วยผู้คน (อจ. ทสก. อ. 3/11/320)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3. ภิกษุผู้เถระทั้งหลาย เป็นพหูสูต เรียนจบคัมภีร์⁴ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมัตติกาอยู่ในเสนาสนะนั้น
4. ภิกษุนั้นเข้าไปหาภิกษุผู้เถระเหล่านั้น ในเวลาที่สมควรแล้ว จึงสอบถามไต่ถามว่า “พุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร เนื้อความแห่งพุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร”
5. ภิกษุผู้เถระเหล่านั้น ย่อมเปิดเผยข้อที่ยังไม่เปิดเผย ทำข้อที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่าย และบรรเทาความสงสัยในธรรมที่น่าสงสัยหลายอย่างแก่ภิกษุนั้น

เสนาสนะอันประกอบด้วยองค์ 5 เป็นดังนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ 5 อาศัยใช้สอยเสนาสนะอันประกอบด้วยองค์ 5 ไม่นานนัก ก็จะทำให้แจ้ง ฯลฯ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน
ที่มา : เสนาสนสูตร อภ. ทสก. (มจร.) 24/11/17-19

2. ความหมายของคำว่า “วัด”

วัด คือ สถานที่ทางพระพุทธศาสนา ทำหน้าที่ 8 ประการเพื่อการบรรลุธรรมของพระภิกษุและฆราวาส คือ

1. แนะนำ การบอกให้รู้
2. นำ การทำให้ดู
3. สั่ง การกำหนด ให้มีวินัยกำกับ
4. สอน การทำให้เข้าใจลึกซึ้ง
5. ฝึก การทำให้สามารถทำได้
6. ฝน การทำให้เชี่ยวชาญ
7. อบ การทำให้หอมด้วยศีล และธรรม
8. รม การทำให้ดีพร้อม ตามพระธรรมวินัยจนเป็นนิสัยประจำตน

3. ความหมายของวัดร้าง วัดรุ่ม

ร้าง แปลว่า จากไปชั่วคราว

วัดร้าง คือ วัดที่พระภิกษุอยู่จำพรรษาเป็นครั้งคราว ไม่ได้อยู่ประจำตลอดทั้งปี

รุ่ม ย่อมาจาก รุ่มเรื่อง แปลว่า เจริญ, งาม

⁴ เรียนจบคัมภีร์ (อาคตาคม) ในที่นี้หมายถึงเรียนจบพระพุทฺธพจนฺ์ คือพระไตรปิฎก 5 นิกาย ได้แก่ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย (อภ. ตัก. อ. 2/20/98)

วัดรุ่ง คือ **วัดที่มีพระภิกษุอยู่เป็นประจำ ทำหน้าที่ครบถ้วนทั้ง ๘ ประการ (ตามความหมายของวัด)**

4. วัดอุปสงค์การสร้าง “วัด”

1. เพื่อเป็นสถานที่สร้างพระให้เป็นพระแท้
2. เพื่อเป็นสถานที่สร้างประชาชนให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี
3. เพื่อเป็นสถานที่รวมมหาชนให้ประพฤติปฏิบัติธรรม และประกอบพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาด้วยกัน
4. เพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมการสร้างบารมีร่วมกันของชาวพุทธ ให้เป็นปึกแผ่นพร้อมเพรียงกันทั้งประเทศ โดยยึดหลักว่า ต่างคนต่างต้องปฏิบัติตน ตามหน้าที่ประจำทิศ ๖ อย่างเคร่งครัดและเต็มใจ

5. อานิสงค์การพัฒนา “วัดร้าง”

5.1 อานิสงค์ต่อตนเอง

1. ย่อมเป็นผลให้ทรัพย์สมบัติของตนมั่นคง ปลอดภัยภัยพิบัติ ๕ ประการ ได้แก่ ราชภัย โจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย ภัยจากคนพาล
2. ย่อมได้ความเป็นผู้นำมหาชน สร้างบุญบารมีเยี่ยงพระโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลาย
3. ย่อมได้บริษัทบริวารที่มั่นคงในศีลธรรม และอยู่ในโอวาท

5.2 อานิสงค์ต่อสังคม

1. ย่อมได้วัดรุ่งกลับคืนมา
2. ย่อมได้ความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
3. ย่อมได้ความสำนึกรักบ้านเกิด ชุมชน ประเทศชาติ และพระพุทธศาสนา
4. ย่อมได้ชุมชนที่มีความสำนึก กตัญญูรู้คุณของบรรพชน ประเทศชาติและพระพุทธศาสนา

6. วิธีการพัฒนาวัดร้างให้เป็นวัดรุ่ง

หลักการ ทำให้วัดกลับมาใช้ประโยชน์ได้ดังเดิม

1. แต่ละคนต่างไปพร้อมกับอุปกรณ์ สำหรับทำความสะอาดซ่อมแซม และบำรุงรักษาวัด
2. ชักชวนหมู่ญาติสนิทมิตรสหาย ลูกหลานและบริวารชนไปร่วมทำความสะอาด ปัดกวาด เช็ดถู ดูแลบริเวณ อาคารสถานที่และศาสนวัตถุ เช่น พระพุทธรูป ให้นำอยู่ นำดู นำกราบไหว้
3. พากันไปสวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิเป็นประจำ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4. นิมนต์พระมาให้ศีลประจำวัน ประจำสัปดาห์
5. นิมนต์พระมารับบิณฑบาต ฉันทภัตตาหารเป็นประจำ
6. นิมนต์พระมาแสดงธรรม และฟังธรรมร่วมกัน
7. ซักชวนกันประพฤติปฏิบัติธรรม เช่น อยู่กอด รักษาอุโบสถ โดยนิมนต์พระภิกษุมา
เป็นประธาน
8. จัดกิจกรรมศีลธรรมทุกสัปดาห์ เช่น ปล่อยสัตว์ปล่อยปลา ถวายสังฆทาน ทอดผ้าป่า
ฟังเทศน์ ฯลฯ
9. ซักชวนกันมาบวชเป็นพระภิกษุ บวชเป็นสามเณร บวชเป็นอุบาสิกาแก้ว แม่ระยะสั้นก็
ยังดี โดยนิมนต์พระเถระมาเป็นประธาน
10. ร่วมกันทะนุบำรุงทั้งพระภิกษุ วัด และบุคลากรที่เต็มใจช่วยงานพระพุทธศาสนา ให้
เต็มความสามารถ

เมื่อพระดี คนดี มาบรรจบกันในสถานที่ที่ดี

การอบรมสั่งสอน การประพฤติธรรม

อย่างต่อเนื่องย่อมบังเกิดขึ้น

วัดร้างก็จะกลับเป็นวัดรุ่งสมปรารถนาในไม่นาน

โดย พระภาวนาวิริยคุณ

5 กุมภาพันธ์ 2554

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาคผนวก ค
การขออนุญาตตั้งวัด
และการขอยกวัดร้าง ขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา

การขออนุญาตตั้งวัด

การตั้งวัด เป็นกระบวนการเพื่อทำให้วัดที่ได้รับอนุญาตให้สร้างขึ้น เป็นวัดที่ถูกตั้งตาม กฎหมาย มาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งในการดำเนินการจะต้องเป็นไปตาม หลักเกณฑ์ขั้นตอนและวิธีการ ที่กำหนดในกฎกระทรวง ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507) ออกตามความใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 หมวด 2 การตั้งวัด โดยวัดที่ขอตั้งเพื่อให้เป็นวัดที่ถูกตั้ง จะต้องผ่านการได้รับการอนุญาตให้สร้างวัด แล้วจึงดำเนินการขออนุญาตตั้งวัด โดยมีหลักเกณฑ์เบื้องต้นที่เกี่ยวข้อง และสอดคล้องกับการขออนุญาตสร้างวัด ดังนี้

หลักเกณฑ์การขออนุญาตตั้งวัด

1. เรื่องที่ดิน วัดต้องตั้งอยู่ในที่ดินที่มีเนื้อที่ติดต่อกันเป็นผืนเดียวกันไม่น้อยกว่า 6 ไร่ โดยไม่มีทางสาธารณะ หรือลำคลองกั้นกลาง และต้องไม่เป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์หรือที่หลวงหวงห้าม
2. กรณีเป็นที่ดินของเอกชน เจ้าของที่ดินจะต้องทำหนังสือสัญญายกที่ดินให้สร้างวัด และโอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน ให้วัด เมื่อได้รับอนุญาตให้ตั้งวัดแล้ว
3. หากเป็นที่ดินของทางราชการ จะต้องผ่านขั้นตอนการขอใช้ที่ดินของทางราชการ เพื่อสร้างวัด จนได้รับหนังสืออนุญาตให้ใช้ที่ดินเพื่อสร้างวัดจากส่วนราชการผู้ดูแลรักษาที่ดินนั้นๆ ก่อน
4. แผนผังแสดงอาคารเสนาสนะและสิ่งปลูกสร้าง ให้แสดงขนาดและตำแหน่งอาคารต่าง ๆ ที่ได้สร้างขึ้นแล้วและที่จะสร้างขึ้นในอนาคต ทูกรายการให้ถูกต้องตามความเป็นจริง โดยขอบเขตของที่ดินในแผนผัง ต้องมีรูปและขนาด ตรงตามรูปแผนที่แนบท้ายหนังสือสำคัญสำหรับที่ดินที่ใช้สร้างวัด มีมาตราส่วนและเครื่องหมายที่ประกอบ เพื่อสะดวกในการตรวจสอบและเป็นประโยชน์ในการพัฒนาวัดในอนาคตต่อไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

5. แผนที่ตั้งวัดให้แสดงจุดที่ตั้งวัด พร้อมกับระบุชื่อบ้าน ชื่อวัดที่อยู่ข้างเคียงโดยรอบ เส้นทางคมนาคมติดต่อกับวัดที่ขออนุญาต กำหนดระยะทางและแสดงเครื่องหมายทิศไว้ด้วย โดยให้จัดทำเป็นแบบพิมพ์เขียว

6. วัดที่ขอตั้งต้องอยู่ห่างจากวัดอื่นที่ถูกต้องตามกฎหมาย ไม่น้อยกว่า ๒ กิโลเมตร เว้นแต่มีเหตุจำเป็นก็ให้ชี้แจงเหตุผลประกอบ

นอกจากนี้ยังมี หลักเกณฑ์ที่สำคัญ ซึ่งจะเน้นเป็นการเฉพาะในขั้นตอนการขอตั้งวัด นอกเหนือจากหลักเกณฑ์ข้างต้นที่กล่าวมาแล้ว คือ

1. สถานที่ตั้งวัดและเสนาสนะ จะต้องเป็นวัดที่สร้างขึ้นในที่ดินแปลงที่ได้รับอนุญาตให้สร้างวัดนั้น และจะต้องมีเสนาสนะ สิ่งปลูกสร้างแล้วเสร็จ (ตามเงื่อนไข) เป็นหลักฐานมั่นคง เหมาะสมต่อการพำนักประจำของพระภิกษุสงฆ์

2. ชื่อวัด ในการเสนอรายงานขอตั้งวัดจะต้องระบุชื่อวัดที่ขอตั้ง พร้อมชี้แจงเหตุผลประกอบในรายงานขออนุญาตตั้งวัด (ศถ.3) ให้ชัดเจน กะทัดรัด เข้าใจง่ายมีความหมาย และชื่อที่ขอตั้งจะต้องผ่านความเห็นชอบจากนายอำเภอและผู้ว่าราชการจังหวัด ตามลำดับ

การตั้งชื่อวัด

ในการตั้งชื่อวัดมีหลักเกณฑ์ดังนี้

2.1. ให้ตั้งชื่อวัดตามชื่อหมู่บ้าน ตามนโยบายของมหาเถรสมาคม โดยให้ตัดคำว่า “บ้าน” ออก ยกเว้นชื่อหมู่บ้านที่มีพยางค์เดียว ให้ใช้คำว่า “บ้าน...” ได้ กรณีมีชื่อวัดตามชื่อหมู่บ้านแล้วให้พิจารณาชื่อวัดที่ผู้เสนอขอตั้งวัดเสนอมา

2.2. การขอตั้งชื่อวัดนอกเหนือจากชื่อหมู่บ้านให้ถือหลักเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้

(1) กรณีเสนอขอตั้งชื่อวัดตามชื่อภูเขา ถ้ำ หรืออื่น ๆ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปให้พิจารณาตั้งชื่อวัดตามที่เสนอไว้

(2) กรณีเสนอขอตั้งชื่อวัด ตามชื่อสกุลของผู้ยกที่ดินให้สร้างวัด หรือเพื่อเป็นเกียรติแก่บิดา มารดา ของผู้ยกที่ดินให้สร้างวัด หรือระลึกถึงผู้นำในการสร้างวัด ให้พิจารณาตั้งชื่อวัดได้ตามที่เสนอ

(3) กรณีที่ดินที่ตั้งวัดเป็นที่ดินของส่วนราชการ ถ้าในหนังสืออนุญาตให้ใช้ที่ดิน ระบุชื่อวัดไว้ให้ตั้งชื่อวัดตามชื่อที่ปรากฏในหนังสืออนุญาตให้ใช้ที่ดินเพื่อ

สร้างวัด ยกเว้นเพื่อความเหมาะสมหรือมีเหตุจำเป็นต้องใช้ชื่ออื่น เมื่อประกาศตั้งวัดแล้วให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือเจ้าอาวาส แจ้งให้ส่วนราชการผู้ออกหนังสืออนุญาตทราบ

(4) กรณีที่ดินที่ตั้งวัด มีการออกเอกสารแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดินก่อนได้รับอนุญาต ให้สร้างวัดและตั้งวัด ให้ตั้งชื่อวัดตามชื่อที่ปรากฏในเอกสารแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ตั้งวัด ยกเว้นเพื่อความเหมาะสมหรือมีเหตุจำเป็นต้องใช้ชื่ออื่น เมื่อประกาศตั้งวัดแล้ว ให้เจ้าอาวาสดำเนินการยื่นแก้ไขชื่อวัดในเอกสารแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินต่อสำนักงาน ที่เกี่ยวข้องต่อไป

(5) กรณีเสนอขอตั้งชื่อวัดโดยใช้คำว่า “วัดป่า...” นำหน้า ให้พิจารณาว่าอาณาบริเวณที่ดินที่ตั้งวัดมีสภาพเป็นป่าร่มรื่นหรือไม่ หากมีสภาพเป็นป่าร่มรื่น ให้พิจารณาใช้ชื่อว่า “วัดป่า...” นำหน้า หรือ “...วนาราม” ต่อท้ายได้

2.3. การตั้งชื่อวัดไม่ควรเกิน 7 พยางค์ ยกเว้นมีเหตุจำเป็น

2.4. ไม่สมควรตั้งชื่อวัดโดยใช้คำว่า “วราราม” หรือ “วราราม” ต่อท้าย

3. จำนวนพระภิกษุจำพรรษา ไม่น้อยกว่า 4 รูป และให้เสนอชื่อผู้จะเป็นเจ้าอาวาสพร้อมด้วยอายุ พรรษา สังกัดวัดเดิม (ตามหนังสือสุทธิ) โดยพระภิกษุที่จะเป็นเจ้าอาวาสจะต้องมีคุณสมบัติตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ต้องมีอายุพรรษาพ้น 5 ขึ้นไป

4. ผู้ขอตั้งวัด จะต้องเป็นบุคคลคนเดียวกับผู้ที่ได้รับอนุญาตให้สร้างวัด กรณีเป็นบุคคลอื่นจะต้องมีหนังสือมอบอำนาจให้ดำเนินการแทน

5. เอกสารทุกฉบับที่ประกอบเรื่องควรเป็นเอกสารที่ถูกต้องสมบูรณ์เรียบร้อย และเหมาะสมแก่การเก็บไว้คงทนถาวร เพราะเป็นเอกสารสำคัญที่ทางราชการจะต้องเก็บรักษาไว้

6. เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นชอบ และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประกาศตั้งวัดอย่างใดแล้ว ถือว่าเด็ดขาด

7. เมื่อได้รับประกาศตั้งวัดที่ถูกต้องแล้ว ให้ดำเนินการเพื่อให้มีการขึ้นทะเบียนวัด แต่งตั้งเจ้าอาวาส และหากวัดตั้งอยู่ในที่ดินเอกชนหรือประชาชนบริจาค เจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินจะต้องโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินให้แก่วัด

8. ถ้าทางวัดได้สร้างอุโบสถเสร็จเรียบร้อย หรือสามารถใช้ทำสังฆกรรมได้แล้ว ให้รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ตามแบบ ศก.7 (ถ้ายังไม่เสร็จต้องรอให้ครบ 5 ปี)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เอกสารหลักฐานประกอบการขออนุญาตตั้งวัด

1. รายงานการขออนุญาตตั้งวัด (ศต.3) ควรพิมพ์หรือเขียนรายละเอียดให้ครบถ้วนและชัดเจน รายการสิ่งปลูกสร้างของวัดให้ลงรายละเอียดทุกรายการที่สร้างขึ้น ถ้ามีหลายรายการจะทำเป็นบัญชีแนบไปต่างหากก็ได้ และให้บอกขนาดราคาส่งปลูกสร้างประกอบด้วย
2. สำเนาหนังสืออนุญาตให้สร้างวัด
3. ภาพถ่ายอาคารเสนาสนะของวัดที่เป็นฉบับภาพสี พร้อมลงลายมือชื่อรับรอง ภาพถ่ายว่าเป็นเสนาสนะของวัดที่ขอตั้งจริง จำนวนไม่น้อยกว่า 5 รูป ควรถ่ายให้เห็นสิ่งปลูกสร้างได้ทั่วถึงชัดเจน ครบทุกรายการ
4. สำเนาหนังสือสุทธิของพระภิกษุที่จะเป็นเจ้าอาวาส ต้องมีอายุพรรษาตั้งแต่ 5 พรรษาขึ้นไป พร้อมด้วยบัญชีรายชื่อของพระภิกษุที่จะอยู่พำนักประจำ และสำเนาหนังสือสุทธิของพระภิกษุทุกรูป
5. สำเนาบัตรประจำตัวประชาชนและสำเนาทะเบียนบ้านของผู้ขออนุญาตตั้งวัด ซึ่งจะต้องเป็นบุคคลคนเดียวกับผู้ที่ได้รับอนุญาตให้สร้างวัด หากมีการเปลี่ยนแปลงชื่อ ที่อยู่ จะต้องมียุทธการเปลี่ยนชื่อ ที่อยู่ แนบประกอบ กรณีไม่เป็นบุคคลคนเดียวกับผู้ได้รับอนุญาตให้สร้าง ต้องมีหนังสือมอบอำนาจจากผู้ได้รับอนุญาตสร้าง หรือทายาท พร้อมหลักฐานประกอบ
6. สำเนาหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ตั้งวัด ซึ่งจะต้องมีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 6 ไร่ และเป็นสถานที่เดียวกันกับที่ได้รับอนุญาตให้สร้างวัด
7. กรณีวัดตั้งอยู่ในที่ดินเอกชนให้แนบหนังสือสัญญายกที่ดินให้สร้างวัด (ศต.2) พร้อมหนังสือยินยอมของกลุ่มสมรส(ถ้ามี) กรณีเป็นที่ดินของส่วนราชการ แนบหนังสืออนุญาตที่ส่วนราชการผู้ดูแลรักษาที่ดินนั้น ๆ ออกให้
8. แผนผังแสดงอาคารเสนาสนะ สิ่งปลูกสร้าง
9. แผนที่แสดงจุดที่ตั้งวัด ให้ระบุชื่อบ้าน ชื่อวัดที่อยู่ข้างเคียงโดยรอบ (รัศมี 10 ก.ม.) เส้นทางคมนาคมโดยสังเขป พร้อมทั้งกำหนดทิศและระยะทางตามหลักการเขียนแผนที่
10. ในกรณีที่ผู้ได้รับอนุญาตให้สร้างวัดถึงแก่กรรม หรือย้ายถิ่นฐาน ให้แนบบัตรฉบับหรือหนังสือมอบอำนาจด้วย
11. กรณีสถานที่ที่ได้รับอนุญาตให้สร้างวัดมีการเปลี่ยนแปลงเขตการปกครอง ต้องแนบเอกสารการเปลี่ยนแปลงเขตการปกครองของกระทรวงมหาดไทย หรือหนังสือรับรองจากเจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่นเพื่อประกอบการพิจารณาด้วย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

12. สำเนาเอกสารทุกฉบับต้องให้พนักงานเจ้าหน้าที่ ผู้เกี่ยวข้อง ลงนามและตำแหน่งรับรองความถูกต้อง

ขั้นตอนและวิธีดำเนินการ

เมื่อผู้ได้รับอนุญาตให้สร้างวัดดำเนินการก่อสร้างอาคารเสนาสนะมั่นคง ถาวร เหมาะสมที่จะเป็นที่พำนักของพระสงฆ์แล้ว จึงจัดทำเรื่องขออนุญาตตั้งวัด โดยผู้ได้รับอนุญาตให้สร้างวัด ทายาท หรือผู้ได้รับมอบอำนาจ จัดทำรายงานขอตั้งวัดตามแบบฟอร์ม (แบบ ศก.3) พร้อมแนบเอกสารประกอบ เสนอต่อนายอำเภอท้องที่

เมื่อนายอำเภอพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้นำปรึกษาเจ้าคณะอำเภอ แล้วเสนอเรื่องและความเห็นไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด

เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้นำปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดแล้วส่งเรื่องและความเห็นไปยังสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

เมื่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พิจารณาเห็นสมควรให้ตั้งวัดได้ ให้รายงานเพื่อขอรับความเห็นชอบจากนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมาย เมื่อเห็นชอบแล้ว จึงนำเสนอที่ประชุมคณะกรรมการพิจารณาและกลั่นกรองการตั้งชื่อวัด จากนั้นเสนอขอรับความเห็นชอบจากที่ประชุมมหาเถรสมาคม

เมื่อมหาเถรสมาคม พิจารณาให้ความเห็นชอบด้วยแล้ว สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจะจัดทำประกาศตั้งวัดเพื่อเสนอนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมายลงนามประกาศแล้วประกาศตั้งวัดในราชกิจจานุเบกษา แจ้งผู้เกี่ยวข้อง และส่งประกาศตั้งวัดให้แก่ผู้ขออนุญาต สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ นำขึ้นทะเบียนวัด

ให้เจ้าอาวาสแห่งวัดนั้นประสานกับผู้ยกที่ดินให้สร้างวัด เพื่อดำเนินการจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินให้แก่วัดที่ได้ตั้งขึ้น และบันทึกประวัติวัดไว้เป็นหลักฐานต่อไป

การขอยกวัดร้าง ขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา

การจัดทำเอกสารและหลักฐานประกอบเสนอ มีดังนี้

1. แบบคำขอยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดพระภิกษุอยู่จำพรรษา
2. บัญชีแสดงทรัพย์สินของวัดและของบุคคลผู้ขอยกวัดร้าง เพื่อให้ทราบว่าจะยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาได้
3. สำเนาบัตรประจำตัวประชาชนและสำเนาทะเบียนบ้าน ของผู้ขออนุญาตยกวัดร้างฯ โดยลงลายมือชื่อกำกับให้เรียบร้อย
4. รายชื่อของประชาชนประจำหมู่บ้านและละแวกใกล้เคียง โดยให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รับรอง
5. หนังสือเสนอต่อนายอำเภอและเจ้าคณะอำเภอ เพื่อขอให้ความเห็นและลงนามในการขอยกวัดร้างฯ
6. สำเนาหนังสือเอกสารสิทธิที่ดินของวัดร้างฯ (โฉนดที่ดิน นส.3 นส. 3 ก. ฯลฯ) ถ่ายเท่าของจริง
7. สำเนาหนังสือสุทธิพระภิกษุที่จะมาอาศัยในวัดนั้น ถ่ายทุกหน้าและพร้อมให้ลงลายมือชื่อเช่นชื่อกำกับให้เรียบร้อย
8. หนังสือยินยอมของพระภิกษุที่จะมาอาศัยอยู่ในวัดดังกล่าว
9. แผนผังแสดงอาคารเสนาสนะสิ่งปลูกสร้างของวัดที่ร้างฯ โดยแสดงขนาดและตำแหน่งอาคารต่างๆ ตรงตามจำนวนและรูปที่ดินในโฉนดที่ดิน และจัดทำเป็นแบบพิมพ์เขียวมีมาตราส่วนประกอบ คือ
 - เนื้อที่จำนวน 6-10 ไร่ ใช้มาตราส่วน 1 : 250
 - เนื้อที่จำนวน 10-20 ไร่ ใช้มาตราส่วน 1 : 500
 - เนื้อที่จำนวน 20 ไร่ขึ้นไป ใช้ตามความเหมาะสม 1 : 750 หรือ 1 : 1,000
10. แผนที่แสดงเขตที่ดินที่จะใช้สร้างวัด โดยมีรายละเอียดแสดงที่อยู่หมู่บ้านและสถานที่สำคัญที่อยู่ใกล้เคียงโดยรอบ, บอกเส้นทางที่จะไปยังวัดนั้นๆ โดยมีระยะทางกำกับด้วยและในแต่ละทิศให้ระบุวัด และระยะห่างจากวัดร้างฯ ให้ชัดเจนในแบบรายงาน
11. มติสภาตำบลรับรองในการอนุญาตให้ยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา
12. รายงานการประชุมคณะกรรมการศาสนาจังหวัด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การดำเนินการขอยกวัดร้าง

การขอยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา มีขั้นตอนและวิธีดำเนินการ ดังนี้

1. ประชาชนที่มีศรัทธาจะบูรณะปฏิสังขรณ์วัดร้าง มีหนังสือถึงนายอำเภอหรือเจ้าคณะอำเภอ
2. เจ้าคณะอำเภอหรือนายอำเภอได้รับหนังสือตามข้อ 1 แล้วร่วมกันพิจารณาว่าสมควรจะยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาหรือไม่ โดยพิจารณาจาก
 - (1) วัดร้างนั้นอยู่ในสภาพที่สมควรเป็นที่อยู่อาศัยและจำพรรษาของพระภิกษุ
 - (2) มีประชาชนในละแวกใกล้เคียงจำนวนมากพอที่จะทำนุบำรุงให้วัดเจริญได้
 - (3) ตั้งอยู่ห่างจากวัดที่มีพระภิกษุอยู่จำพรรษาไม่ต่ำกว่า 2 กิโลเมตร เว้นแต่จะมีเหตุอันสมควร
 - (4) มีที่ดินพอที่จะขยายให้วัดเจริญได้ซึ่งไม่ต่ำกว่า 6 ไร่ เว้นแต่จะมีเหตุจำเป็น และ
 - (5) พอใจในหลักฐานของประชาชนตามข้อ 1 ที่จะบูรณะปฏิสังขรณ์วัดร้างนั้นให้เป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และสามารถจัดให้มีพระภิกษุมาอยู่อาศัย และจำพรรษาในวัดได้ไม่น้อยกว่าสี่รูป โดยมีเอกสารแสดงการยินยอมของพระภิกษุที่จะเข้ามาอยู่อาศัยและจำพรรษาในวัดร้างที่จะยกขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาทั้ง 4 รูป ประกอบมาด้วย
3. เจ้าคณะอำเภอและนายอำเภอร่วมกันรายงานการขอยกวัดร้างต่อเจ้าคณะจังหวัด (ตามแบบรายงานการขอยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา)
4. เจ้าคณะจังหวัดได้รับทราบแล้ว ทำความเห็นเพื่อยื่นต่อจังหวัด
5. จังหวัดนำเรื่องเข้าที่ประชุมคณะกรรมการศาสนาจังหวัดพิจารณาให้ความเห็นชอบ
6. ส่งเรื่องให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติดำเนินการ

หมายเหตุ

เอกสารทุกฉบับถ้าเป็นสำเนาขอให้อำเภอรับรองทุกฉบับ เอกสารสิทธิ์ที่ดินต้องรับรองโดยเจ้าหน้าที่ที่ดินเท่านั้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาคผนวก ง

พระพุทธศาสนากับประเพณีและความเชื่อของชาวล้านนา

ประเพณีทานหัวหิงไฟพระเจ้า

ชู้มกองฟืนสำหรับจุดไฟ ประเพณีทานหัวหิงไฟพระเจ้า คือการนำเอาฟืนมาเผา เพื่อให้พระพุทธเจ้าได้ผิงไฟ จัดขึ้นในช่วงเดือน ๔ เหนือ หรือประมาณเดือนธันวาคมถึงมกราคม ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ของเดือน เป็นช่วงที่มีอากาศหนาวเย็น ชาวล้านนามีความเชื่อว่า พระพุทธเจ้าหรือพระพุทธรูปในวิหารก็รู้สึกถึงความหนาวเย็นเช่นเดียวกับคนเรา จึงร่วมกันหาไม้ฟืนมาจุดเผาไฟผิงให้เกิดความอบอุ่น ประเพณีนี้เป็นประเพณีที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับบริบททางสภาพแวดล้อม เนื่องจากในดินแดนล้านนาเป็นพื้นที่ที่มีความหนาวเย็นมาก รวมทั้งมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ต้นไม้ขึ้นหนาแน่น และมีความชื้นสูง การผิงไฟนอกจากจะให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายแล้ว ยังขับไล่ความชื้นในอากาศที่เป็นสาเหตุของการเจ็บป่วย¹

คำว่า "หัว" เป็นภาษาล้านนา หมายถึง ฟืน ส่วนคำว่า "หิง" หมายถึง การผิงไฟ และคำว่า "พระเจ้า" หมายถึง องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประเพณีทานหัวหิงไฟพระเจ้ามีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมาอย่างแพร่หลายทั่วไปในล้านนา แต่ปัจจุบันเหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่ง ส่วนมากจะเป็นวัดที่อยู่แถบชนบทห่างไกล และสามารถเสาะหาฟืนได้ง่าย ได้แก่วัดยางหลวง และวัดป่าแดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ประเพณีนี้มักจะทำควบคู่ไปกับประเพณี "ทานข้าวล้านบาตร" เพื่อบูชาแม่โพสพ และทานข้าวใหม่ให้แก่วัด บางแห่งก็เรียกรวมว่าเป็นประเพณี "ทานข้าวใหม่-หิงไฟพระเจ้า"²

ประเพณีตานข้าวใหม่

คนน่านมีความกตัญญูต่อบุพการี คือ ได้รับช่วงมรดกไม่ว่าพื้นที่นาที่ไว้ปลูกข้าวสืบต่อบรรพบุรุษ พอครั้นถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวจะถือเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เหนือ คือประมาณเดือนธันวาคมเป็นวันถวายตานข้าวใหม่ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ที่ได้สิ้นบุญไปแล้ว และยังเป็นการสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ได้ โดยการถวายข้าวปลาอาหารหรือรูปแบบข้าวสารหรือข้าวเปลือกก็ได้แล้วแต่จะกำหนดกัน ในด้านการจัดการศรัทธาหมู่บ้านใหญ่ๆ ที่มีพื้นที่นามากคนมาก อาจจะมีการตกลง

¹มณี พยอมยงค์. (2547). ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 5 ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม). เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์.

² (สนั่น ธรรมธิ. นักวิชาการศึกษานานาชาติพิเศษ, สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2553)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กันเก็บหรือจัดสรรเป็นข้าวเปลือก เพื่อรวบรวมเป็นข้าวของส่วนรวมและแปรรูปเป็นวัตถุดิบจืด ตามที่เห็นสมควรให้เกิดกิจสาธารณกุศลตามที่ตกลงกันก่อน

วิธีการทำหลัหวิ่งไฟพระเจ้า

เมื่อถึงเทศกาล เจ้าอาวาสของวัดจะส่งให้พระภิกษุสามเณรลูกศิษย์ของท่านไปหาหลัหวิ่งหรือพื้นตามป่า เลือกลำไยที่มีสีขาวให้ถ่านดี ทนทาน ไม่แตกเวลาก่อไฟ และหาได้ง่ายในท้องถิ่น ไม้ที่นิยมเอามาทำเป็นพื้นสำหรับผิงพระพุทธรูปเจ้านั้น คือ

ไม้คนทา หรือไม้ชิงชี เป็นไม้ลักษณะเป็นเถาและเนื้อในสีขาว ขึ้นในป่าบริเวณป่าละเมาะใกล้เชิงเขา ไม้โมกมัน หรือมูกมัน เป็นไม้ยืนต้น เนื้ออ่อน สีขาวไม้ไซค หรือสะคร้อ เป็นไม้ยืนต้นผลกินได้ เป็นไม้ในสีขาว ให้ถ่านดีมาก ชาวบ้านนิยมนำมาเผาถ่านไม้มะขาม เป็นไม้ยืนต้นข้างในสีขาว นิยมรานกิ่งลงมาเหลือแต่ต้นไว้ เพื่อให้ออกกิ่งใหม่ เป็นไม้เนื้อในสีขาว

กรรมวิธีทำหลั

1. ตัดไม้ลงมากองไว้ในลานกว้าง
2. ถากเอาเปลือกไม้ออกทุกส่วน
3. ตัดทอนให้ได้ขนาดยาว 1 วา
4. ไม้ขนาดเล็กยาว 1 ศอก
5. นับไม้เท่าพระชนม์ของพระพุทธรูปเจ้า 80 ดุ้น

ผูกไว้เป็นมัดๆ ตามขนาดจากนั้นช่วยกันแบกหามเข้าสู่วัดนำมาไว้ที่ลานข้างวิหาร หรือที่ลานนา เรียกว่า “ช่วงแก้วทั้งสาม” “ช่วงแก้วอาราม” แล้วจัดการผูกมัดหลัหวิ่ง คือ ทำเป็นขุมสองกองไว้ เอาไม้ขนาดเล็กผูกข้างใน เอาไม้ขนาดใหญ่ผูกข้างนอก เรียงกันเป็นวงกลม ขนาด 1 วา มีการใส่ “หมากสะโพก” ไม้ประทัด หรือไม้ระเบิด สอดเข้าไปด้วย สะโพกหรือไม้ระเบิดนี้ใช้ไม้ไผ่ข้าง หรือไม้บงตัดปิดหัวท้ายเป็นท่อน อาจเป็น 2 ท่อนบ้าง 3 ท่อนบ้าง ใส่สะโพกประมาณ 4-5 ชุด เตรียมไว้สำหรับเผาต่อไป

การเผาบูชา

เวลาประมาณตีสี่ตีห้า สมภารหรือเจ้าอาวาส จะเป็นผู้จุดก่อกองไฟหลัหวิ่งไฟพระเจ้าขึ้นเป็นคนแรกพร้อมกับให้ตีฆ้อง 3 ราว เพื่อประกาศแก่ประชาชนที่อยู่ตามบ้านเรือนให้ได้ยินเสียงและร่วมอนุโมทนาด้วย หลังจากการก่อกองไฟหลัหวิ่งไฟพระเจ้าไปสักพัก เมื่อไฟติดลุกโผลงขึ้นจะเผาต้นไม้ไผ่ที่ตัดผูกไว้เกิดระเบิดขึ้นเสียงดัง ตามตาม จะเป็นเครื่องเตือนให้ประชาชนผู้หลับไหลให้ตื่นขึ้นมานุ่งต้ม นึ่งข้าวหนึ่งปลา เตรียมอาหารมาวัด กินกันทุกครัวเรือน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเพณีทานข้าวจี-ข้าวหลาม

วันเพ็ญเดือน 4 เหนือ เดือน ยี่ ได้ คือ เดือนมกราคม เป็นเดือนที่ชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวแล้วนำไปใส่ยุ้งฉาง ชาวล้านนาไทยนิยมทำบุญทำทานก่อนที่ตัวเองจะบริโภค เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่เทพยดา มีแม่โพสพ เป็นต้น ให้ช่วยคุ้มครองดูแลข้าวเปลือกในยุ้งฉางหลงข้าวของตน มิให้สิ่งอื่นใดมารบกวน ทำให้การกินข้าวเปลือกหมดเร็ว การทำบุญทานข้าวจีเข้าหลาม มีการทำดังนี้ การเตรียมข้าวจี ในสมัยโบราณชาวล้านนาไทยนิยมการทำอาหารให้สุกด้วยการจี การเผา การปิ้ง การย่าง เป็นส่วนมาก ไม่ใช่การทอดอย่างในปัจจุบัน ดังนั้นคนในสมัยโบราณจึงมีอายุยืนเพราะไม่มีไขมันอุดตันเส้นเลือดอย่างคน สมัยปัจจุบัน การทำบุญข้าวจี-ข้าวหลามมีการเตรียม คือ ผู้ที่จะถวายข้าวจีต้องเตรียมข้าวเหนียวให้สุก แล้วเตรียมถ่านไฟจากเตา พัดวีจนลุกโชนแล้ว ข้าวสุกปั้นเป็นกลม ๆ ใส่มะพร้าวให้แห้งเป็นแผ่นบางเสียบเข้าไป แล้วนำข้าวจีที่ถ่านไฟแดง ๆ พลิกไปพลิกมาให้มีผิวเหลืองกรอบน่ากิน บางรายต้องการให้ไหม้เสียบ้าง ชอบรับประทานถือว่าอร่อยกว่าการจีแบบสุกเหลืองกรอบ เพราะมีกลิ่นหอมกว่า สิ่งนี้แล้วแต่ความพอใจของบุคคล บางรายเวลาจีจะปั้นเข้าบ้านให้มี รูปบ้านหรือแบน ๆ เพื่อสะดวกในการจี และนิยมน้ำผึ้ง น้ำอ้อย บางรายทาน้ำกะทิข้นให้ซึมเข้าไปในข้าวจี เมื่อจีจนกรอบตามต้องการแล้ว นำมาใส่จานหรือภาชนะเพื่อนำไปถวายพระในวันเดือน 4 เพ็ญ

การจีข้าว เย็น คือข้าวที่นึ่งนานแล้ว จะรับประทานอย่างธรรมดาที่จิตซัดแข็งไม่อร่อย ชาวบ้านจึงนิยมเอาข้าวมาปั้นเสียบด้วยไม้จี่ไฟ แจกกันกินอร่อยกว่ารับประทานข้าวเย็นธรรมดา การจีข้าวแบบนี้หากจะพิจารณากันในแง่การกินแล้ว ได้ 2 ลักษณะ คือเป็นอาหารควาใช้รับประทานกับแกง และใช้เป็นอาหารหวาน เพราะข้าวจีมีรสหวาน มันกรอบ เพราะทาน้ำผึ้ง น้ำอ้อย อร่อยนัก ชาวบ้านในชนบทของไทยไม่พิถีพิถันเรื่องอาหาร การได้กินข้าวจีจึงเป็นเครื่องแทนขนมหวานได้เป็นอย่างดี เพราะทำง่ายและวัสดุก็มีอยู่แล้วการทำบุญข้าวจีนี้ นิยมทำกันกลุ่มประชาชนที่รับประทานข้าวหนึ่งเป็นอาหารหลัก คือไทยในล้านนา ไทยภาคอีสาน และประเทศลาว สำหรับไทยภาคกลางปัจจุบันนิยมรับประทานข้าวตัง คือ ข้าวติดกันกะทะหรือกันหม้อหุงข้าวนำมาทอดให้กรอบ การรับประทานข้าวจีและข้าวตัง จึงเป็นการสงวนอาหารไว้เป็นอย่างดี จึงนิยมกันสืบมาจนทุกวันนี้

การทำข้าวหลาม คือ การนำข้าวสารเหนียวใส่กระบอกไม้ไผ่ ใส่น้ำแช่ไว้เวลานานประมาณ 1 คืน หรือประมาณ 6 ชั่วโมงแล้วนำมาเผาไฟจนสุก

การทำบุญข้าวจี-ข้าวหลาม 2 วิธี

การเตรียมข้าวจี ข้าวหลาม และอาหารคาวหวานไปถวายพระสงฆ์ในตอนเช้า ขอท่านให้พรหรือล้านนาเรียกว่า "ปันพร" นั้น ชาวล้านนาจะนิยมถวายทุกบ้านเรือน เมื่อทำบุญข้าวใหม่เพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่บุพการีของตน การ ขึ้นวัดหรือขึ้นวิหาร หลังจากการนำเอาขันข้าวไปถวายพระภิกษุเพื่ออุทิศบุญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กุศลแต่บรรพชนแล้ว ศรัทธาประชาชนประจำวัดจะนำเอาข้าวจีข้าวหลาม อาหารอีกส่วนหนึ่งนำขึ้นไป
รวมกันบนวิหาร ซึ่งจะมีพิธีกรรมต่อไปนี้

1. นำดอกไม้ใส่พานไปใส่ขันแก้วทั้ง 3
2. เอาข้าวใส่บาตร พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์
3. เอาอาหารใส่ในถาดที่เตรียมไว้
4. เอาน้ำหยาดหรือน้ำทักษิณา ใส่รวมกันในน้ำดินหรือคนโทของวัด สำหรับกรวดน้ำร่วมกัน

ใส่ดอกไม้ในพานขอศีล เรียก "ขันขอศีล" ใส่พานดอกไม้ในพานถวายไทยทาน (ขันนำทาน)

เมื่อพระสงฆ์ขึ้นพร้อมกันบนวิหาร ปู่อาจารย์หรือมัคนายกจะขอศีลกล่าวคำถวายแล้วนำอาหารบิณฑบาต
ข้าวจีข้าวหลามถวาย พระสงฆ์อนุโมทนา หลังจากพระสงฆ์ให้พระแล้ว ศรัทธาประชาชนจะกรวดน้ำอุทิศ
ส่วนกุศลแก่บรรพชนและขอขมาพระรัตนตรัย

ประเพณีปอยน้อย

ประเพณีปอยน้อย หรือ ปอยบวช ได้แก่ประเพณีการบวชเเป็กข์ หรือการบรรพชาอุปสมบทของชาว
ล้านนา มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปบ้างในแต่ละท้องถิ่น คือ

1. ปอยน้อย คืองานขนาดเล็ก จัดขึ้นเฉพาะวงศ์ญาติและมิตรสหายที่รู้จัก
2. ปอยบวช งานบรรพชาสามเณรหรือนำเด็กมาบวชเป็นศิษย์วัดในพุทธศาสนา
3. ปอย เเป็กข์ งานอุปสมบทพระภิกษุ ทางล้านนานิยมใช้คำว่า "เเป็กข์ธู" คำนี้มาจากคำว่า
"อุปสัมปทาเปกขะ" ภาคกลางใช้พยางค์หน้าเป็น อุปสมบท ล้านนาใช้พยางค์ท้ายว่า
อุปสัมปทเปกขะ เป็น"เเป็กข์" จึงมีความแตกต่างกันไปทั้งที่ความหมายเป็นอันเดียวกัน
4. ปอยลูกแก้ว งานบวชที่มีการแห่ลูกแก้ว หรือแห่นาค
5. ปอยส่งลง คือ ประเพณีปอยบวชสามเณรของชาวไทยใหญ่

รวมความว่า ปอยน้อยคือประเพณีที่จัดขึ้นเป็นการภายใน เฉพาะวงศ์ญาติและมิตรสหายเท่านั้น มิได้เป็น
งานส่วนรวมหรือสาธารณะอย่างปอยหลวง อาจมีการร่วมกันบวชเด็กที่เป็นกำพร้าขาดคนดูแลบ้าง โดยเจ้า
อาวาสเป็นประธานแต่ก็นาน ๆ ครั้งไม่มีปอย งานที่จัดขึ้นเฉพาะเจ้าภาพและญาติเช่นนี้ จึงเรียกว่า

"ปอยน้อย" การปฏิบัติตามจารีตดังกล่าวนับเป็นประเพณีสำคัญทางพุทธศาสนา ประเพณีหนึ่งของ
ล้านนาไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คุณค่าการบวชในพุทธศาสนาการบวชสามเณร หรือปอยน้อยในล้านนาไทยนั้น มีความมุ่งหมายและคุณค่าสำคัญดังนี้

- ต้องการให้เด็กรู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้
- ต้องการให้เด็กรู้ศีลธรรม จริยธรรม
- ต้องการให้เด็กได้เรียนรู้อาชีพ
- ต้องการเป็นศาสนทายาท คือ ผู้สืบทอดทางพุทธศาสนา
- ต้องการให้สังคมยอมรับบิดามารดาว่าเป็นผู้ศรัทธาในพุทธศาสนา
- ต้องการให้เกิดบุญกุศลเป็นการสร้างสมบารมี
- ต้องการให้เป็นพาหนะสู่สวรรค์และนิพพาน
- ต้องการเป็นคนสูง เพราะการอบรมปมนิสัย

คุณค่าที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ สังคมไทยต้องการคนที่มีความรู้ และได้รับการฝึกหัดอบรมมาจากวัดแล้วว่า "เป็นคนสูง" หรือ เป็น "ขนานบัณฑิต" ชาวบ้านอยากจะให้ลูกสาวแต่งงานด้วยหวังใจว่าคนที่บวชแล้วย่อมรัก ทนุถนอมลูกเมียไม่ทอดทิ้ง เพราะจิตใจเต็มไปด้วยความเมตตากรุณา

ประเพณีมาฆบูชา

ประเพณีมาฆบูชา เป็นประเพณีที่ชาวพุทธประพฤติปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านาน เพราะวันมาฆะเป็นนักขัตฤกษ์สำคัญ ที่ชาวพุทธได้มีโอกาสรำลึกถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่ทรงประกาศหัวใจพระศาสนา การปฏิบัติตามประเพณีจึงมีลักษณะแตกต่างกันไปบ้าง ตามความเชื่อของท้องถิ่น แต่การปฏิบัติตามประเพณีส่วนใหญ่เหมือนกัน

วันมาฆบูชา เป็นวันสำคัญยิ่งวันหนึ่งในพระพุทธศาสนา คำว่า "มาฆบูชา" มาจากคำว่า "มาฆปุณณมีบูชา" หรือ มาฆบูรณมีบูชา คำว่า "มาฆะ" เป็นชื่อของดาวฤกษ์กลุ่มหนึ่ง ซึ่งโคจรเข้าอยู่ในราศีการโคจรของโลกในเดือน 5 เหนือ หรือเดือน 3 ของภาคกลาง ทางจันทรคติเรียกว่า "มาฆมาส" ในราวเดือนกุมภาพันธ์ ทางสุริยคติ เรียกชื่อประเพณีมาฆะนี้ว่า วันมาฆะบั้ง มาฆบูรณมีบั้ง วันมาฆบูชาบั้ง วันจตุรงคสันนิบาตบั้ง ซึ่งหมายถึงการบูชาในเพ็ญเดือน 3 ตรงกับวันเพ็ญเดือน 5 เหนือพระจันทร์เสวยมาฆฤกษ์ กลุ่มดาวมาฆะเป็นดาวฤกษ์กลุ่มหนึ่งในท้องฟ้า คำสามัญเรียกว่า "ดาววานร" หรือ "ดาวงู" พวกโหรเรียกว่า "สิงห์โต" หรือ ราศีสิงห์ มีชื่อเรียงตามลำดับฤกษ์ของโหรเป็นฤกษ์ที่ 10 เรียกว่า "ทลิตโท"

วันมาฆบูชา เกี่ยวเนื่องในอดีตกาล เมื่อครั้งพระพุทธเจ้ายังเสด็จท่องเที่ยวโปรดสัตว์อยู่นั้น พระองค์ได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ เวฬุวนาราม มีพระสงฆ์ 2 คณะ เรียกว่า บุราณขฤถิล คณะหนึ่งจำนวน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1,000 รูป และบริพพาชกอีกคณะหนึ่ง จำนวน 250 รูป พระสาวกทั้งสองฝ่ายนี้ต่างฝ่ายต่างก็พากันเข้าเฝ้า พระพุทธเจ้าเพื่อฟังพระ ธรรมเทศนา โดยพระองค์มิได้มีพุทธฎีกาให้มาเฝ้าเลย และพระสงฆ์ทั้ง 1,250 รูป ได้อุปสมบทในสำนักพระพุทธเจ้า โดยพระองค์ทรงตรัสว่า "เอหิภิกขุ" ทั้งนี้ เมื่อใครได้ พุทธฎีกาว่า "เอหิ ภิกขุ" แล้วก็ถือกันว่า เป็นภิกษุโดยชอบธรรม ไม่ต้องทำพิธีบวชกันเหมือนทุกวันนี้ นอกจากนี้พระสงฆ์ทั้ง 1,250 รูป ล้วนแต่ได้บรรลุนิพพานด้วยปฏิสัมภิทาญาณแล้วทั้งสิ้น

วันจาตุรงคสันนิบาต วันมาฆบูชาถือกันว่า เป็นวันประชุมสิ่งสำคัญ 4 ประการ คือ

1. พระสงฆ์มาเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยไม่ได้นัดหมาย
2. พระสงฆ์เหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ล้วน
3. วันนั้นเป็นวันเดือนมาฆะ คือ เดือนห้าเหนือเพ็ญ (เพ็ญเดือน 3)
4. พระพุทธเจ้าแสดงโอวาทปฏิโมกข์หัวใจพระศาสนา

ในวันมาฆบูชานี้ ชาวพุทธจะพากันนำดอกไม้ ธูป เทียน ไปสู่วัดวาอาราม ปุณ्यสถานที่ใกล้บ้าน ของตน กราบพระรัตนตรัยแล้ว ภิกษุที่เป็นประธานสงฆ์จะกล่าวคำบูชาพระพุทธคุณ เนื่องในวันมาฆะเป็น พระบาลีและคำแปลจนจบเรื่องราวของพระพุทธเจ้า ประชาชนเปล่งวาจาว่าตามจนจบ แล้วลงไปสู่ลาน หน้าพระอุโบสถ วิหาร เจดีย์แห่งใดแห่งหนึ่ง จุดธูปเทียนและเดินประทักษิณเวียนเทียน 3 รอบ ในขณะที่เดิน นั้น ให้กล่าวคำว่า พุทโธๆ หรือใช้คำว่า ปัททขิมังๆ ก็ได้

ประเพณีปอยข้าวสังข์

ปอยข้าวสังข์ คือ งานทำบุญอุทิศหาผู้ตาย แต่มีลักษณะเป็นงานรื่นเริงอยู่บ้าง คือ มีมหรสพฉลอง ได้แก่ ซอพื้นเมือง มาขอสมโภชในวันแตงดา คือ วันเตรียมไทยทานถวายพระสงฆ์ ประเพณีปอยข้าวสังข์นี้ เป็นงานที่ทำขึ้นด้วยความรักเสนหาต่อผู้ตายและเป็น ความกตัญญูต่อบุคคลผู้ที่ลูกหลานมีต่อบิดามารดา ปู่ย่า ตายายของตน หรือต่อบุคคลผู้เป็นที่รัก เช่น สามีต่อภรรยา และภรรยาต่อสามี

ความนิยมแห่งการทำบุญปอยข้าวสังข์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การทำบุญปอยอุทิศแก่ผู้ชายที่ตายด้วยอุบัติเหตุ
2. การทำบุญปอยอุทิศให้แก่หญิงที่ตายด้วยอุบัติเหตุ และตายทั้งกลม หรือตายด้วยการคลอดบุตร

การทำบุญปอยข้าวสังข์แก่ผู้ตายนั้น เจ้าภาพมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อแสดงถึงความรักความผูกพัน เพื่อต้องการให้ดวงวิญญาณไปเกิดในสุคติภพ เพื่อต้องการจะให้เกิดเป็นทิพยสมบัติแก่ผู้ตายได้เสวยใน ชาติหน้า เพื่อป้องกันคำครหานินทาว่าทอดทิ้งให้ตายไปตามยถากรรม ทั้งที่มีข้างของสมบัติที่ผู้ตายหาไว้ มากมาย เพื่อต้องการให้ผู้ตายพ้นจากวิบากกรรม เพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ มิให้เสื่อมสูญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ไป บุคคลผู้ที่ตายโดยอุบัติเหตุ (ตายโหง) หรือตายคลอดบุตร คนโบราณถือว่า ผู้ตายอย่างนี้มีบาปกรรมมาก วิญญาณของผู้ตายจะไม่ได้ไปผุดไปเกิด วนเวียนอยู่ในห้วงแห่งกรรม จึงต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้เป็นการใหญ่ จึงจะรอดพ้นห้วงกรรมไปได้

.ประเพณีปอยหลวง

ประเพณีปอย คืองานฉลองหรืองานรื่นเริง งานเทศกาลที่จัดขึ้น ผู้เขียนเคยสนทนากับชาวพม่าท่านหนึ่ง บอกว่า ปอยมาจากคำว่า ปเวณี หรือ ปเวณี แต่พม่าออกเสียงเร็ว ฟังเป็นเสียงปอย ไป คำว่า ปอยนี้ เพิ่งปรากฏในเอกสารล้านนาไทยระยะ 300 ปีมานี้เอง เป็นระยะเวลาที่ชาวพม่าเข้ามาปกครองล้านนาไทย แต่เอกสารสมัยอาณาจักรล้านนาไทยไม่ปรากฏคำว่าปอยเลย แสดงว่าคำนี้ ล้านนาไทยได้มาจากคำว่า ปเวณี ของพม่า นำมาใช้โดยออกเสียงเป็นปอย

งานที่มีชื่อว่า "ปอย" นั้นมีด้วยกัน 4 ปอย คือ

- ปอยหลวง งานฉลอง
- ปอยน้อย งานบวชอุปสมบท
- ปอยข้าวสงฆ์ งานทำบุญอุทิศหาผู้ตาย
- ปอยล้อ งานศพพระสงฆ์หรือเจ้าเมือง

โดยแยกปฏิบัติเป็นประเพณีแต่ละอย่าง ประจำเดือน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ทำระหว่างเดือน 4-5-6 คือ ช่วงเดือน กุมภาพันธ์-มีนาคม ของทุกปี

ประเพณีปอยหลวงของล้านนาไทย

ปอยหลวง คือ งานฉลองถาวรวัตถุของวัดหรือการฉลองสิ่งก่อสร้างที่ประชาชนช่วยกันทำขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ แก่สาธารณชน มีโรงเรียน หอประชุม เป็นต้น ประชาชนในล้านนาไทย นิยมทำการฉลองครั้งใหญ่หลังจากการก่อสร้างสำเร็จแล้ว ทำเป็นการใหญ่โต เรียกว่า ปอยหลวง อุทิศสิ่งก่อสร้างเป็นของสงฆ์ และอุทิศบุญกุศลแก่บรรพชนด้วย ถ้าทำส่วนตัวเรียกอุทิศกุศลไว้ภายหน้า หากอุทิศแก่คนตายเรียกว่า อุทิศกุศลไปหา งานปอยหลวงเป็นงานใหญ่ จะต้องมีกรเตรียมการไว้ล่วงหน้า ซึ่งเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัดคณะศรัทธา จะต้องจัดเตรียมการต้อนรับเลี้ยงดูหัววัดต่าง ๆ ที่จะมาร่วมทำบุญด้วย ซึ่งทางวัดจะได้ตั้งคณะกรรมการดำเนินการเป็นแผนก ๆ ไป และต้องพิมพ์ใบฎีกาแจกกุศลส่งไปตามหัววัดและคณะศรัทธา แจ้งกำหนดการ และวันทำบุญให้ทราบ ทางวัดที่จัดงานจะเตรียมต้อนรับ และเลี้ยงดูโดยพวกศรัทธาจะช่วยกันบริจาคเครื่องบริโภค เช่น ข้าวสาร อาหาร ไร่คอยเลี้ยงดูตามสมควรแก่ฐานะ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเภทถาวรวัตถุที่มีปอยหลวง

การทำบุญปอยหลวงนี้ ทางคณะสงฆ์กำหนดให้การทำบุญเหมาะสมแก่ฐานะคือ มิให้ทำการฉลองสิ่งก่อสร้างเล็กๆ มีค่าน้อย เช่น หอระฆัง กุฏิเล็ก ประตුවัด ห้ามมิให้ทำเพราะปอยหลวงต้องเตรียมการมาก และเกี่ยวพันกับหัววัดและศรัทธาที่อื่นๆ ด้วย หากทำไม่เหมาะสมจะเป็นที่ครหาได้ เป็นการเสื่อมเสียแก่เจ้าอาวาสและศรัทธาวัดนั้นๆ ด้วย ปอยหลวงจึงกำหนดราคาสิ่งก่อสร้างตั้งแต่แสนบาทขึ้นไป และกำหนดตามราคาค่าเงินด้วยระยะเวลาปี 2480-2490 ราคาประมาณ 5,000 บาท 2491-2500 ประมาณ 10,000-50,000 บาท 2501-ปัจจุบันประมาณ 100,000-1,000,000 บาท ทั้งนี้เกี่ยวกับค่าของเงินและราคาของสูงขึ้น หากต่ำกว่ากำหนดที่ตั้งไว้จะไม่ได้รับอนุญาตให้ทำปอยหลวง เพียงแต่ทำบุญถวายเฉยๆ เท่านั้น

ถาวรวัตถุของวัดที่ได้รับอนุญาตให้ทำปอยหลวงได้ คือ

- โบสถ์
- วิหาร
- เจดีย์
- ศาลาการเปรียญ
- กุฏิขนาดใหญ่
- กำแพง, หอระฆัง, ครุฑไฟ ฯลฯ (หลายๆ อย่างรวมกัน)
- หอพระไตรปิฎกหรือหอธรรม

ประเพณีสืบชะตา

การสืบชะตาหรือสืบชาติ หรือการต่ออายุ หรือสืบชะตากำเนิดให้ยืดยาวออกไป หมายถึงต้องการให้เป็นมงคล มีชีวิตอยู่อย่างสุขสบายปราศจากโรคภัยทั้งหลาย ทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป

ประเพณีสืบชะตาแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. ประเพณี สืบชะตาคน นับเป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ชาวล้านนาไทยนิยมทำกันในหลายโอกาส เช่น เนื่องในวันเกิด วันได้ยศศักดิ์ตำแหน่ง วันขึ้นบ้านใหม่ กุฏิใหม่ หรือไปอยู่ที่ใหม่ บางครั้งเกิดเจ็บป่วย หมอเมื่อ (หมอตุ) ทายทักว่าชะตาไม่ดี ชะตาขาดควรจะทำพิธีสะเดาะเคราะห์ และสืบชะตาต่ออายุเสีย จะทำให้คลาดแคล้วจากโรคภัย และอยู่ด้วยความสวัสดิ์ต่อไป

การสืบชะตาคนนี้ วิธีการสืบชะตามีเครื่องพิธีคล้ายคลึงกัน อาจจะแตกต่างกันไปบ้างในเรื่องพิธีบางอย่าง และชื่อของเครื่องในพิธีเท่านั้น สถานที่ที่จะจัดทำพิธีสืบชะตาจะทำในห้องโถง หากเป็นวัดก็จะจัดในพระ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิหาร หรือที่ "หน้าวง" คือห้องรับแขกของเจ้าอาวาส ถ้าเป็นบ้านก็จัดทำ "บนเดิน" คือห้องรับแขก ซึ่งต้องใช้ห้องกว้าง เพราะให้เพียงพอสำหรับแขกที่มาร่วมงาน หากเป็นวัดก็มีพระภิกษุสามเณรรวมทั้งอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ถ้าเป็นบ้านก็ต้อนรับญาติมิตรแขกหรือที่มาร่วมงาน แขกที่มาร่วมงานนี้โดยมากจะเป็นญาติพี่น้องลูกหลาน บางครั้งก็มีผู้สนิทสนมคุ้นเคยมาร่วมด้วย

2. ประเพณี สืบชะตาบ้าน ความเชื่อของคนส่วนมากคิดว่าบ้านที่ตั้งมาตามฤกษ์ยามวันดีวันเสีย นั้นมีเวลาที่ราหูมฤตยูเข้ามาทับเบียดเบียนทำให้ชะตาบ้านขาดลง เป็นเหตุให้ประชาชนที่อยู่อาศัยในบ้านนั้น ประสบความเดือดร้อนเจ็บป่วยกันไปทั่วบ้าน ในกรณีที่มีคนตายติด ๆ กันในบ้านเกิน 3 คน ขึ้นไปในเวลาไล่เลี่ยกันนั้น ชาวบ้านถือว่าอุบาทว์ตกลงมาสู่บ้าน หรือชาวบ้านถือเป็นเรื่อง "ขีดบ้าน ขีดเรือน" จะทำพิธีขจัดปัดเป่า เรียกว่า สืบชะตาบ้าน อีกประการหนึ่ง เมื่อปีใหม่สงกรานต์ล่วงไประยะวันปากปี ปากเดือนปากวัน ได้แก่วันที่ 16, 17, 18 เมษายน ชาวบ้านจะกำหนดเอาวันใดวันหนึ่งสืบชะตาบ้าน เพื่อให้เกิดความสวัสดิแก่ประชาชนภายในบ้านของตน

3. ประเพณีสืบชะตา เมือง การทำพิธีสืบชะตาเมืองของชาวล้านนาไทยมีมาแต่สมัยโบราณกาล ถึงเหตุที่ว่า การตั้งเมือง มีดวงชะตาที่เรียกกันว่า "ดวงชะตาเมือง" บางครั้งดาวพระเคราะห์ทั้งหลาย ตัวที่เป็นปาปะ เข้ามาทับดวงเมืองทำให้เมืองนั้นชะตาตก ชะตาไม่ดี และชะตาขาด เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวเมืองที่อยู่อาศัย ในเมืองนั้นจะได้รับความเดือดร้อน เป็นทุกข์ด้วยโรคภัยไข้เจ็บและ ได้รับเคราะห์กรรมต่าง ๆ นานา เมื่อเป็นดังนี้ผู้เป็นใหญ่ในเมืองนั้น จะร่วมทำพิธีสืบชะตาเมืองขึ้น เพื่อสืบอายุเมืองต่อไปมิให้ขาดลง ในคัมภีร์สืบชะตาเมืองกล่าวว่ "ค้นจักสืบชะตา บุปผาลาชา ดวงดอก ข้าวตอก ดอกไม้ ลำเทียนหื้อได้ไป นิมนต์พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เจ้า มาพอเท่าอายุเมืองนั้น คือว่าปีตั้งเมืองแต่ปฐมหัวที่นั้น มาตราบถึงปีบัดเดียนั้น นับถือหลังมันได้ก็ปักหื้อเอาพระสังฆะเจ้าเท่านั้น มาสูตรกระทำมังคละ" พิธีสืบชะตาเมือง ก็เพื่อต้องการให้บ้านเมืองประสบความเจริญรุ่งเรือง อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ด้วยความเชื่อว่าเทพารักษ์ซึ่งอยู่เบื้องบน จะช่วยอำนวยความสุขให้ สมปรารถนาเมื่อทำพิธีการให้ถูกต้องตามลัทธิผีสงเทวดา ในการทำพิธีสืบชะตาเมืองนี้ ปรากฏในพืชนางสา (สมุด ข่อย) จารึกด้วยตัวหนังสือ ล้านนาไทยหลายฉบับกล่าวถึงพิธีสืบชะตาเมืองในสมัยพระเมืองแก้ว กษัตริย์ล้านนาไทย รัชกาลที่ 13 ในราชวงศ์มังราย ซึ่งครองราชสมบัติตั้งแต่ พ.ศ. 2038-2068 ไว้อย่างละเอียด และ พระมหากษัตริย์จะทรงเป็นประธาน

ประเพณีปีใหม่สงกรานต์

การที่ประชาชนล้านนาไทยประพฤติกปฏิบัติกันมาในประเพณีปีใหม่เมืองหรือ สงกรานต์นี้ หากจะพิจารณา กันในแง่ประวัติและตำนานความเป็นมา แต่ดั้งเดิมนั้นเกี่ยวข้องกับ การเปลี่ยนจุลศักราช ซึ่งมีขึ้นในประเทศพม่าโบราณและได้แผ่เข้ามาสู่ล้านนาไทยและไทยภาคอื่น ๆ เป็นเวลานานนับพันปีมาแล้ว ดังนั้นประเพณีสงกรานต์ของทุกปี ในวันแรกเรียกว่า วันสังขานต์ล่อง วันที่สอง เรียกว่า วันเนา ล้านนาหรือเมืองเรียกเพี้ยนเป็นวันเนา และวันที่สาม เป็นวันเถลิงศก หรือที่เรียกกันว่า วันพญาวัน วันนี้เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชเป็นปีใหม่ และเปลี่ยนพุทธศักราชด้วย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อันจุลศักราชนี้เป็นศักราชที่ชาติพม่าเป็นผู้เริ่มตั้งเมื่อ พ.ศ. 1181 ปีกุน กษัตริย์พม่าพระนามว่า พระเจ้าแสนกระราชา ซึ่งแต่เดิมบวชเป็นพระและเป็นพระสังฆราช ชื่อปุพฺโพรหันได้ลาสิกขาออกมารองราชสมบัติและทรงทำพิธีลบศักราชเมื่อ พ.ศ. 1181 ในวันเถลิงศกสงกรานต์ เรียกศักราชที่ตั้งขึ้นใหม่ว่า จุลศักราช และเริ่มใช้ในอาณาจักรของพระองค์ก่อน และต่อมาในรัชสมัยพระเจ้าอนุรุธมหาราช แห่งอาณาจักรพุกาม พระเจ้าอนุรุธหรือที่เรียกกันว่า อโนรธามังชอนี้เป็นกษัตริย์ที่มีอาณาพมามาก ได้ยกทัพมาปราบปรามได้แคว้นแคว้นโยนกและแคว้นไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อประมาณ พ.ศ. 1576 และได้ นำเอาประเพณีตรุษสงกรานต์และการใช้จุลศักราชแบบพม่านี้มาเผยแพร่ใน แคว้นแคว้นที่พระองค์ยึดได้ ใช้สืบต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้ และทางโหราศาสตร์ก็ใช้จุลศักราชนี้เป็นหลักเกณฑ์ เช่นเดียวกัน

สงกรานต์และความหมาย

ถ้าท่านแหงนหน้าดูท้องฟ้าเวลากลางคืน เมื่อเดือนมีนาคมจะเห็นดวงดาวพราวพร่างไปทั่วฟ้าเรียงรายกันอยู่เป็นหมู่ ๆ อย่างระเกะระกะ มีแสงเห็นยิบ ๆ ระยับตา คนโบราณมองดูหมู่ดาวเหล่านี้แล้ว ก็นึกเห็นเป็นรูปต่าง ๆ ขึ้น เช่น ดาวโต ดาวจรเข้ ดาวรูปไก่ เป็นต้น ในบรรดาดาวเหล่านี้มีอยู่พวกหนึ่งซึ่งอยู่ในแนวสมมติว่า เป็นวิถีที่พระอาทิตย์สมมุติว่าโคจรหรือผ่านเข้าไปนี้มีรูปโค้งเป็นวงกลม คล้ายรูปไข่จากเหนือไปได้ เรียกว่าจักรราศี จักรแปลว่าวงล้อรถ ราศีแปลว่ากองหรือหมู่ เช่น ในคำว่า “บุญราศี” แปลว่า กองบุญ ถ้าใช้กับเรื่องดาวก็แปลว่าหมู่ดาว จักรราศีนี้แบ่งออกเป็น 12 ส่วนเรียกว่า “12 ราศี” แต่ละราศีก็มีดาวหมู่หนึ่ง ซึ่งมีชื่อตามรูปที่นึกเห็นเป็นดาวแกะ ดาววัว ดาวคนคู่ ดาวปูและดาวอื่น ๆ เรียงไปเป็นลำดับจนครบ 12 ราศี เมื่อพระอาทิตย์แรกผ่านเข้าไปในจุดของหมู่ดาวอะไรเมื่อไรภาษาไทยใช้ว่า “ยกขึ้นสู” เช่น พระอาทิตย์แรกผ่านเข้าไปในจุดของหมู่ดาวแกะก็ใช้ว่า “ยกขึ้นสู่ราศีเมษ” เมษแปลว่า แกะ เมื่อผ่านหมู่ดาวแกะไปเข้าหมู่ดาววัวซึ่งอยู่ถัดไปก็ใช้ว่า “แล้วยกไปสูราศีพฤษภ” พฤษภ แปลว่า วัว เวลาที่พระอาทิตย์แรกผ่านเข้าไปในหมู่ดาวใด เรียกว่า “สงกรานต์เดือน” สงกรานต์ แปลว่าผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไป เพราะระยะเวลาตั้งแต่พระอาทิตย์แรกยกขึ้นสู่ราศีหรือหมู่ดาวใดกว่าจะผ่านพ้น แล้วเข้าสู่อีกราศีหนึ่ง ก็เป็นเวลาได้เดือนหนึ่ง เมื่อผ่านไปตามจักรราศีโดยลำดับจนครบ 12 ราศี ก็เป็นเวลาได้ปีหนึ่ง ที่เราเรียกชื่อเดือนของเราว่า เมษายน พฤษภาคม และอื่น ๆ ซึ่งถือเอาโลกที่เราอยู่นี้เป็นเกณฑ์ตั้งของจักรวาลไม่ใช่ถือเอาดวงอาทิตย์ เป็นเกณฑ์ที่ตั้งเฉพาะเดือนเมษายน เมื่อพระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ เรียกเป็นพิเศษว่า

วันมหาสงกรานต์ เพราะเขาถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ เขาในที่นี้ข้าพเจ้าหมายถึง ชาวอินเดียเฉพาะในมัธยมประเทศ มหาสงกรานต์เป็นวันที่พระอาทิตย์เดินบัดจากใต้ไปสูเหนือ ดังจะสังเกตได้ จากแดดที่ย้ายที่จากใต้ไปเหนือทีละน้อย ๆ จนมาถึงกึ่งกลางพิภพที่เราอยู่พอดีในตอนนี้ เวลากลางวันและกลางคืนมีเท่ากันหมดทั่วโลก เรียกว่า มัธยมกาลในภาษาโหราเฉพาะในวันมหาสงกรานต์ ในภาษาสันสกฤต เรียกว่า วสันต์ วิษุวัต วสันต์วิษุวัตนี้ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Rainy season อันเป็นวันย่างเข้าฤดูใบไม้ผลิของเขา ฤดู Spring คือที่เราแปลว่า ฤดูใบไม้ผลิตตรงกับฤดูวสันตะในภาษาสันสกฤต ฤดูวสันต์หรือฤดูใบไม้ผลิตทางเมือง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เราไม่มี แต่พอดีตกในระยะเวลาที่ชาวไทยซึ่งส่วนใหญ่ประกอบกิจกรรม กำลังว่างจากทำไร่ไถนาและเก็บเกี่ยวข้าวเราจึงถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันทำ บุญใหญ่วันหนึ่งใน รอบปีและเล่นสนุกรื่นเริงกันเป็นเวลาต่อไปอีก 2 วัน หรือมากกว่านั้นก็เคยมี ถ้าฝนยังไม่ตกลงมากก็มักเล่นสนุกกันต่อไปนี่กล่าวเฉพาะผู้ที่มีอาชีพทำนา ในหมู่พวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ การเล่นสนุกรื่นเริงในวันสงกรานต์เรียกว่า เล่นน้กขัตฤกษ์สงกรานต์ ตามปกติเทศกาลสงกรานต์มี 3 วัน บางปีก็มี 4 วัน ถ้าปีนั้นนางสงกรานต์นอนหลับตา มาบนหลังสัตว์พาหนะทรง คือ มาภายหลังเที่ยงคืนไปแล้ว แต่เดิยวนี้ว่าง กำหนดเป็น 3 วันเสมอ

วันที่ 13 (สงกรานต์ล่อง)

สังขาร คือ สังขานต์ มาจากภาษาบาลีสันสกฤต คือ สังกรานต์ แต่วิธีอ่านหนังสือล้านนา ก อ่านเป็น ข กรานต์ จึงอ่านเป็น ขรานต์ ไม่ใช่สังขารอย่างที่เรารู้จักกันว่าเป็นร่างกายแต่ต่อมากการอ่านออกเสียงตัว ร กล้าค่อย ๆ หายไป จึงออกเสียงเพียง ขาน เท่านั้น สงกรานต์หรือว่า สังขรานต์ แปลว่า ก้าวล่วงแล้ว คือ วัน เดือน ปี ที่ล่วงลับไป ในวันนี้เป็นวันเริ่มต้นของสงกรานต์

เทศกาลสงกรานต์ หรือที่ชาวเหนือเรียกตามที่ตั้งถิ่นมาประเพณีแต่โบราณกาลว่า เป็นวันปี ใหม่ นับแต่วันที่ดวงอาทิตย์ย่างเข้าสู่ราศีเมษ ซึ่งตรงกับวันที่ 13 เมษายน ตามประเพณีพื้นเมืองเรียกวันนี้ว่า "วันสังขานต์ล่อง" คือ หมายถึงวันสิ้นสุดของศักราชเก่าเป็นวันส่งท้ายปีเก่า ซึ่งในวันนี้ท่านจะได้ยินเสียงปืนกันแต่ยังมีด ๆ อยู่ การยิงปืนนี้เป็นการยิงเพื่อขับไล่เสนียดจัญไรต่าง ๆ ตามที่ตั้งถิ่นมาแต่โบราณและพอเช้าตรู่พวกผู้เฒ่าผู้แก่ ก็จะกวาดแฉั่วตามลานบ้านกวาดขยะมูลฝอยต่าง ๆ ไปรวมไว้ที่หนึ่ง ซึ่งเห็นว่าปลอดภัยดีแล้วก็จัดการจุดไฟเผาเสีย ครั้นตกลายหนอยก็จะจัดการปิดกวาดบ้านเรือนให้สะอาดหมดจด แม้หยากไย่แมงมุม ก็ไม่ให้ติดค้างอยู่ จะพูดไปวันนี้ก็เปรียบเสมือนวันสาธารณสุขวันหนึ่งเหมือนกัน นอกจากปิดกวาดตามบ้านช่องห้องหับต่าง ๆ แล้วก็จะเก็บเสื้อผ้า ผ้าปูที่นอนออกจัดการไปซักและเอาที่นอน หมอนและอุปกรณ์ในการนอนอื่น ๆ ที่ซักไม่ได้ซักผึ่งแดด วันนี้ทุกคนจะทำอารมณ์ให้แจ่มใส ไม่ให้มีขุนมัวในจิตใจแต่ละคน เพราะเป็นวันที่จะเริ่มชีวิตใหม่จะต้องเตรียมจิตใจใหม่ให้เข้มแข็งและพร้อม ที่จะสู้กับ ชีวิตในปีต่อไป นอกจากนี้ จะมีการปิดกวาดตามบ้านช่องห้องหับ จัดการทำความสะอาดให้หมดจดทุกแห่งหนแล้วก็จะมีการสระหัวดำเกล้า ซ้ำระร่างกายให้สะอาดผ่องใส เสร็จแล้วก็จัดการแต่งเนื้อตัวด้วยเสื้อผ้าใหม่ หากเป็นผู้หญิง เมื่อจัดการชำระร่างกายและสระเกล้าดำหัวแล้ว ก็จะตัดดอกไม้อันเป็นนามปี คือ สมมติว่าปีนี้เป็นปีชวด ดอกจำปาเป็นนามปี ก็ให้ตัดดอกไม้ันในวันนี้ จะปิดกวาดเช็ดถูหนึ่งพระทำความสะอาดตลอดจนพระพุทธรูป และเปลี่ยนดอกไม้บูชาพระเสียใหม่ทั้งหมด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วันเนา หรือ วันเนา

"วันเนา" เมื่อเหนือเรียกว่า "วันเนา" เป็นวันที่มีประเพณีทางศาสนาด้วย เช่น การขนทรายเข้าวัด และเล่นรดน้ำกันทั่ว ๆ ไป อย่างสนุกสนานเป็นวันที่หนุ่ม ๆ สาว

ๆ ไปชุมนุมกันอย่างหนาแน่นตามหาดทรายของแม่น้ำ ในลำนานาหนุ่มสาวจะมีการเล่นรดน้ำกันอย่างหนัก จนกระทั่งเย็นในวันนี้ ถือว่าเป็นวันสำคัญ เราจะไม่ทำอะไรที่ไม่เป็นมงคล ไม่ด่าทอหรือทะเลาะวิวาทกัน คนโบราณถือว่าวันนี้หากผู้ใดต่อกันแล้ว ปากของบุคคลนั้นจะเนาเพราะเป็นวันเนา ที่ถือเคร่งที่สุดจะไม่ทำอะไรที่ผิดศีล 5 เลย หากมีการทะเลาะวิวาทกันในวันนี้ จะไม่เป็นมงคลเลยตลอดปีทีเดียว ฉะนั้นในวันนี้ หากมีอะไรเป็นการล่วงเกินก็มักจะไม่ใช่สาหาโทษกันนอกจากราย ที่ออกจะมีอะไรรุนแรงเกินเหตุไปเท่านั้น จึงอาจเกิดเรื่องราวกันขึ้นได้ ทางที่ดีวันนี้ควรทำอะไรที่ถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน เพราะจะเป็นมงคลแก่ชีวิตจะได้ประสบแต่ความดีงามตลอดไป พยายามทำจิตใจให้แช่มชื่นสลดความวิตกกังวลทั้งหลายให้หลุดออกไปเหมือน ผลิตทิ้ง วันนี้ในตอนเช้าเขาจะไปตลาดเพื่อจ่ายซื้ออาหารและข้าวของไว้ทำบุญในวัน พญาวัน ในตอนเช้าวันนี้ชาวบ้านจะแต่งกายอย่างงดงามไปจ่ายตลาดกันคับคั่ง บางรายที่พ่อแม่แหนหวง ไม่เคยเปิดโอกาสให้ไปที่ไหนเลยเพราะเกรงภรรยาจะมาตอมเอา วันนี้พ่อแม่ก็เปิดโอกาสให้เป็นพิเศษ ให้ไปจ่ายตลาดได้ ฉะนั้น คนหนุ่มและคนสาวไม่ควรจะละโอกาสนี้เสีย

วันพญาวัน

วันพญาวัน เป็นวันเริ่มศักราชใหม่ วันนี้เป็นวันที่มีการทำบุญทางศาสนาและมีการไป "ดำหัว"

วันนี้ตั้งแต่เวลาเช้าตรู่ จะได้เห็นผู้คนถือสารอาหารหวานคาวขนมข้าวต้มต่าง ๆ ไปทำบุญถวายพระตาม วัดที่ตนเป็นศรัทธาอยู่ หรือตามวัดอื่นแล้วแต่อัธยาศัยซึ่งการถวายภัตตาหารหรือที่เรียกกันอย่าง เมืองเหนือ ว่า "การทานขันข้าว" นี้บางคนก็จะทานกันหลายขัน เป็นการทำทานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ บรรพบุรุษหรือ ญาติมิตร บิดามารดาที่ล่วงลับไปแล้วด้วย ส่วนพระก็จะคอยนั่งรับทานขันข้าวและทำพิธีหยาดน้ำหมาย ทานอุทิศส่วนกุศล ไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งพระต้องแยกย้ายกันนั่งให้ศีลให้พรเป็นแห่ง ๆ เพราะหากขึ้น ให้พระรอรับทานอยู่แห่งเดียวแล้วคงจะนั่งให้ศีลให้พรอยู่ไม่ไหว เพราะมารายด้วยกัน บางรายก็หลาย สำหรับและทานหลายวัด แล้วแต่กำลังทรัพย์และศรัทธาของบุคคลผู้นั้น ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงว่าชาวเหนือ มีความเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนา และมีความกตัญญูกตเวทิต่อบรรพบุรุษของตนเป็นอันมาก นอกจากจะมีการทานขันข้าวกันที่วัดดังกล่าวแล้วก็มีกรทานขันข้าวให้บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ผู้เฒ่าผู้ แก่ ญาติมิตร หรือผู้ที่คุ้นเคยรู้จักเคารพนับถือกันที่ยังมีชีวิตอยู่อีกด้วยนพระราชพิธีสืบชะตาเมืองเพื่อให้เกิด สวัสดิ์มงคล โดยทั่วกัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเพณีชนทวายเข้าวัด

ประเพณีชนทวายเข้าวัด การชนทวายเข้าวัดของประชาชนล้านนาไทยมีมาแต่โบราณแล้ว การชนทวายอาจแตกต่างกันไปบ้าง เช่น จังหวัดเชียงใหม่ , เชียงราย , ลำพูน เป็นต้น นิยมชนทวายในวันเนาหรือวันที่ 14 เมษายน แต่ที่จังหวัดน่านนิยมชนทวายในวันพญาวัน คือ วันที่ 15 เมษายนบางแห่งก็นิยมชนทวายกันในวันสังขานต์ล่องด้วยการชนทวายจึงนิยมกันทั้ง 3 วัน คือวันสังขานต์ล่อง วันเนา และวันพญาวัน แต่ที่นิยมกันมากที่สุดคือวันเนา

สาเหตุแห่งการชนทวายเข้าวัดการชนทวายเข้าวัดมีสาเหตุหลายประการคือ วัด มีการก่อสร้างถาวรวัตถุ เช่น โบสถ์ วิหาร เป็นต้น สมภารจึงขอแรงชาวบ้านที่ยังหนุ่มและสาวช่วยกันชนทวายเข้ามากองไว้ในคราว เทศกาลสงกรานต์ซึ่งเป็นวันที่ชาวบ้านว่างงานการทำงานทั้งหลาย และน้ำในแม่น้ำแต่ละสายแห้งขอดเงินนีนทวายสามารถนำทวายขึ้นฝั่งได้ง่าย

คนสมัยก่อนไม่นิยมสวมรองเท้าเข้าวัดทั้งรองเท้าใวนอกวัด ต้องเดินเท้าเปล่าเข้าวัด ขึ้นไปบนวิหารวัดที่มีทวายมากย่อมไม่เปื้อนเท้าเพราะทวายมากย่อมไม่เปื้อนเท้าเพราะทวาย เป็นเครื่องเช็ดถูเปอะตมได้เป็นอย่างดีทำให้ภายในวัดควาอารามไม่เป็นเปอะตมเฉอะแฉะ ประชาชนสามารถเดินเข้าไปมาได้สะดวก ในคราวมาทำบุญวัดเป็นสถานที่รื่นรมย์ที่เรียกกันว่าอาราม การมีทวายอยู่ในวัดมาก ทำให้วัดสะอาดน่าอยู่ ประชาชนจึงนิยมชนทวายเข้าไปในวัดกันเสมอมาวัด ที่มีทวายมากป้องกันไม่ให้หญ้าขึ้น หรือมีหญ้าขึ้นบ้างก็ถอนง่ายกว่าหญ้าที่ขึ้นบนดินล้วน ๆ วัดทุกวัดของล้านนาจึงนิยมนำทวายเข้าวัดเพื่อป้องกันหญ้าขึ้น

ประวัติและตำนานเกี่ยวกับเจดีย์ทวาย

ในตำนานเมืองหริภุญชัยกล่าวถึงการที่พระพุทธเจ้าประทับรอยพระบาทไว้บนที่หาด ทวายเป็นวลูกเจดีย์ ณ แม่น้ำมณี ในคัมภีร์ธรรมของล้านนาไทยกล่าวว่า "ในสมัยที่พระพุทธเจ้าเป็นชายสามัญมีนามว่า ดิสสะ เป็นคนเขี้ยใจยากไร้ หาเข้ากินค้า เลี้ยงชีวิตด้วยการรับจ้างตัดฟืนขาย แต่เป็นผู้มีศีลธรรมดี เป็นที่รักของประชาชนชาวบ้านมาก วันหนึ่งดิสสะกุมารเดินทางออกจากบ้านไปสู่กลางป่าแห่งหนึ่ง มีลำธารไหลผ่านมีหาดทรายขาวงดงามนัก มีจิตปลาทะฮอยากจะทำบุญจึงได้เอาทรายมาก่อเป็นเจดีย์ ฉีกเสื่อที่ตนสวมอยู่นั้นเป็นยอดตรงปักลงบนพระเจดีย์ทวายนั้น และตั้งอธิษฐานว่า อิมินา ปุญญกมเมนาหิ วาลูกเจดีย์ กตราสุชิตตานิ ปริหรนโต นิพพานปัจจโยมहि เม นิจจํ ด้วยอำนาจบุญกรรมกุศลการก่อบพระเจดีย์ทวายนี้ขอให้ข้าพเจ้าได้บริหารตนให้มี ความสุขและเป็นปัจจัยแห่งพระนิพพานเจ้าเกิด และขอให้ข้าพเจ้านั้นได้เป็นพระพุทธเจ้าโปรดสัตว์โลก เมื่อพระโพธิสัตว์ดิสสะบำเพ็ญบารมีเต็มทีเต็มถ้วนแล้ว ก็ได้มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเพณีขึ้นธาตุ (บูชานมัสการพระธาตุสำคัญ)

ธาตุ เป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นสัญลักษณ์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและอรหันตธาตุ มีประเพณีขึ้นธาตุหรืองานบุญนมัสการพระธาตุทั่วไปในเมืองน่าน วันที่กำหนดขึ้นของพระธาตุที่สำคัญๆ ในจังหวัดน่านคือ

- งานประเพณี “หกเป็งไหว้สาพระธาตุแช่แห้ง” ในวันเพ็ญเดือน 6 เหนือ ตรงกับวันเพ็ญเดือน 4 ภาคกลาง (ประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม) มีการจุดบั้งไฟถวายเป็นพุทธบูชา
- งานประเพณีนมัสการพระธาตุเขาน้อย ในวันเพ็ญเดือน 8 เหนือ ตรงกับวันเพ็ญเดือน 6 ภาคกลาง(ประมาณเดือนพฤษภาคม) มีงานนมัสการพระธาตุเขาน้อย และมีการจุดบั้งไฟถวายเป็นพุทธบูชา
- งานประเพณีนมัสการสงฆ์พระเจ้าทองทิพย์ วัดสวนตาลช่วงเทศกาลสงกรานต์ 12-15 เมษายน
- งานนมัสการพระธาตุเบ็งสกัด ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เหนือ (ประมาณเดือนมกราคม)

นอกจากนี้ ยังการทำบุญนมัสการพระธาตุและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ในจังหวัดอีกเกือบทุกอำเภอตามที่กำหนดกันมาแต่โบราณ ตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เหนือ ไปถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 เหนือ การทำบุญประเพณีขึ้นธาตุในเมืองน่าน จะมีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ อบรมสมโภชการเจริญพระพุทธรูป และการสวดเปิดการเวียนเทียน การสงฆ์พระธาตุและการบูชาพระธาตุด้วยรูปเทียนดอกไม้ของคนพื้นเมืองที่เป็นชาวพุทธในปีหนึ่งจะมี 1 ครั้งเท่านั้น

ประเพณีจิบอกไฟ (จุดบั้งไฟ)

ประเพณีจุดบั้งไฟ ซึ่งชาวล้านนาเรียกว่า “จิบอกไฟ” นี้ นิยมเล่นกันทั่วภาคเหนือในเทศกาลต่างๆ เช่น งานประเพณีสงฆ์พระ เช่น วัดพระนอนขอนม่วง อำเภอแมริม เชียงใหม่ วัดพระนอนป่าเกิดที่ อำเภอสารภี เชียงใหม่ และวัดพระบรมธาตุสุเทพ เป็นต้น ประชาชนนิยมทำบอกไฟมาจุดเพื่อเป็นพุทธบูชา เพื่อความสนุกสนาน และเพื่อได้บุญกุศล เพราะเป็นความตั้งใจจะสักการะ กราบไหว้ พระเกษแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ประเพณีจุดบอกไฟแต่ละแห่ง จัดเป็นงานใหญ่ทุกปี มีการประกวดชิงรางวัลจากคณะกรรมการจัดงาน มีผู้สนใจทำบอกไฟเข้าแข่งขันเป็นจำนวนมาก จะเริ่มจุดบอกไฟตั้งแต่เช้าเวลา 9.00น. จนถึงค่ำ ประเพณีสำหรับวัดต่างๆ แตกต่างกันไป เช่นประเพณีจิบอกไฟวัดพระนอนขอนม่วง กำหนดเอาเดือน 9 เหนือ แรม 14-15 ค่ำ รวม 2 วัน ส่วนวัดพระนอนป่าเกิดที่ กำหนดเอาสงกรานต์ปีใหม่ วันพญาวัน (เถลิงศก) วัดพระบรมธาตุสุเทพ กำหนดเอาวันเพ็ญ เดือน 8 เหนือ ส่วนวัดวาอารามในจังหวัดอื่นๆ ก็จุดกันตามประเพณีที่กำหนดแต่ละแห่ง ซึ่งไม่เหมือนกัน ก่อนที่จะนำบอกไฟไปจุด แต่ละวัดจะพากันไปทั้งพระสงฆ์และประชาชนที่ทำบุญในวัดนั้นๆ โดยจะแห่แห่นกันไปอย่างสนุกสนาน ไปยังสถานที่ที่เตรียมไว้ ซึ่งจะต้องห่างจากหมู่บ้าน เพราะเกรงจะเกิดอันตรายจากการระเบิดของบั้งไฟบางชนิดที่ทำผิดพลาด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หรือตกลีหลังคาบ้าน เมื่อแห่ไปถึงสถานที่ที่เตรียมไว้ เขาจะทำเป็นร้านสำหรับจุดบอไฟ ซึ่งเรียกกันว่า "ค่าง" ร้านหรือค่างจะสูงกว่ายอดไม้ เวลาจะจุดเขาจะเอาบอไฟไปวางไว้บนค่างโดยหันหัวขึ้นใช้มุมเอียง 45 องศา หรือแล้วแต่สลาจิบอไฟ คือ ช่างที่จุดจะเห็นสมควร เวลาจุดบอไฟดินปืนซึ่งเรียกกันว่า "เผ่า" จะดันบอไฟพุ่งขึ้นไปอย่างสูงลิ่ว เมื่อหมดแรงดันก็จะตกลงมา

ประเพณีนอนวัดจำศีล

ประเพณีนอนวัดจำศีล ตรงกับภาคกลางว่า ถืออุโบสถศีล นิยมทำกันเป็นประเพณีทุกวันพระ ขึ้นหรือแรม 8 ค่ำ 15 ค่ำ ซึ่งเรียกว่า วันศีล ตรงกับวันอุโบสถศีลของภาคกลาง ปฏิบัติตลอดระยะเวลาเข้าพรรษา

ค่านิยมในการนอนวัดจำศีล

1. มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย
2. เพื่อต้องการให้ได้รับจริยาวัตรอันดีงามจากพระสงฆ์
3. เพื่อฝึกหัดอบรมจิตใจให้สงบ
4. เพื่อหวังผลแห่งความสุขในภพหน้า

ประเพณีเข้าพรรษา

วันเข้าพรรษาเป็นวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา มีธรรมเนียมของสงฆ์อยู่ว่า พระสงฆ์ทุกรูปที่บวชใหม่และบวชมานานมีพรรษามาก จะอยู่ในแห่งหนตำบลใดก็ตาม เมื่อถึงวันนั้นแล้วจะต้องทำพิธีอธิษฐานพรรษา กล่าวคืออธิษฐานเพื่ออยู่ประจำในวัดใดวัดหนึ่งที่ตนทำพิธีอธิษฐานนั้นตลอด เวลา 3 เดือนในฤดูฝน วันเข้าพรรษา เริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 เหนือ ไปจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนเกี๋ยง (เดือน 11 ภาคกลาง) ชาวบ้าน ถือว่าเป็นวันสำคัญยิ่งวันหนึ่ง เพราะเป็นโอกาสที่จะได้ร่วมทำบุญเป็นพิเศษ เมื่อถึงวันนี้ ชาวพุทธทั้งหลายจะพากันไปใส่บาตร รับศีล ตอนกลางคืนมีการถวายเทียนเข้าพรรษา ก่อนจะถึงวันหรือเวลาถวายเทียน มักจะมีการแห่เทียนพรรษาไปตามหมู่บ้านต่างๆ เป็นที่สนุกสนาน มักจะมีทานขันข้าวหาคนตาย รวมทั้งการทานแด่พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วย ในช่วงเข้าพรรษาชาวบ้านส่วนใหญจะไปทำบุญที่กันทุกวันพระ มีการฟังเทศน์ ฟังธรรม คนเฒ่าคนแก่จะมีการไปนอนวัดจำศีล

ประเพณีอุทิศส่วนบุญหาผู้ตาย

ประเพณีอุทิศหาผู้ตาย บางทีเรียกว่า ประเพณีเดือน 12 เพิ่ง ประชาชนในล้านนาไทยนิยมทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษของตน คือ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ประเพณีนี้เรียกกันในแต่ละท้องถิ่นก็มีชื่อแตกต่างกันไป บางจังหวัดในล้านนาเรียกประเพณีอุทิศหาผู้ตายบ้าง เรียก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเพณีเดือนสิบสองบั้ง เรียกประเพณีปล่อยผีปล่อยเปรต ตรงกับของภาคกลางว่า "ตรุษสารท" ปักชำได้ เรียกว่า ประเพณีเดือนสิบชิงเปรต และ ทางภาคอีสานก็คือ ประเพณีบุญข้าวประดับดิน ประเพณีที่กล่าวมานี้ โดยความหมายและจุดประสงค์เป็นอันเดียวกัน ต่างกันด้วยวิธีการทำตามจารีตประเพณีที่เคย ทำมา ในท้องถิ่นของตน

สำหรับการอุทิศหาผู้ตายของล้านนาไทย มีประเพณีสืบต่อกันมาเนื่องในการอุทิศกุศลแก่ญาติพี่น้อง ผู้ที่ตายไปแล้ว ถือกันว่าในวันเดือน 12 เหนือ ขึ้น 1 ค่ำถึงเดือนแรม 14 ค่ำนั้น พระยายมราชได้ปล่อยวิญญาณสัตว์ ผู้ตายกลับมาสู่เมืองมนุษย์เพื่อขอรับเอาส่วนบุญกุศลจากญาติพี่น้องลูกหลาน จะได้พ้นจากภาวะแห่งเปรตตอสุรกายทั้งหลาย ดังนั้นการปฏิบัติประเพณีก็ด้วยความกตัญญู ต้องการให้บุคคลผู้เป็นที่รักพบกับความสุขในปรโลก จึงได้ทำกันสืบๆมา

ประเพณีทานสลาก

ประเพณีทานสลากคือ การทำบุญสลากภัตในล้านนาไทย มีเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น บางแห่งว่า "กินก๋วยสลาก" บางแห่ง "กินสลาก" บางแห่งว่า "ตานก๋วยสลาก" ในความหมายเป็นอย่างเดียวกัน สำหรับวิธีการทำบุญมีแตกต่างกันไปตามความนิยมในท้องถิ่นของตน ประเพณีกินก๋วยสลาก หรือ ทานสลากนี้เป็นประเพณีเก่าแก่ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่พุทธสมัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ปรากฏในพระธรรมบทขุททกนิกายว่า "พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญพระสาวกอรหันต์ของพระองค์คือ พระโกณฑธานเถระ ซึ่งเป็นผู้มีโชคดีในการจับสลากได้ที่หนึ่งทุกครั้ง แม้พระพุทธเจ้าก็สู้ท่านไม่ได้ พระสาวกทั้งหลายมีความสงสัยว่า ทำไมท่านจึงมีโชคดีเช่นนั้น พระพุทธเจ้าตรัสรับบอกแก่ภิกษุสงฆ์ทั้งหมดว่า โกณฑธานปรารถนาว่าถ้าเลือกอะไร แข่งขันอะไร ขอให้ได้ที่หนึ่งเสมอ ดังนั้นในชาตินี้โกณฑธานจึงเป็นคนโชคดี ประเพณีถวายสลากภัตหรือประเพณีถวายข้าวสลาก หรือ กินก๋วยสลากนั้น ทำกันมาตั้งแต่เดือน 12 เหนือเพ็ญเรื่อยมาจนถึงต้นเดือนยี่เหนือ คือ ช่วงเดือน 11-12 ของภาคกลาง ชาวบ้านจะนำพืชผลมาถวายเป็นก๋วยสลาก นิมนต์พระสงฆ์จากวัดใกล้เคียงมารับไทยทานสลาก ซึ่งศรัทธาประชาชนร่วมกันถวาย สลากภัตของทางเมืองเหนือ ประกอบด้วย

1. สลากน้อย คือ สลากกระชู่เล็กๆ
2. สลากก๋วยใหญ่ หรือ สลากโชค

สลากก๋วยเล็ก ใช้ถวายอุทิศแก่ผู้ตาย หรือทำบุญเพื่อเป็นกุศลในภายหน้า ส่วนสลากก๋วยใหญ่ ใช้ถวายเป็นมหากุศลสำหรับบุคคลผู้มีกำลังศรัทธาและร่ำรวยเงินทอง ทำถวายเพื่อเป็นพลวปัจจัย ให้มีบุญกุศลมากขึ้น พิธีถวายสลากภัต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่นิยมมี 3 ประเภท คือ

1. สลากเอาเส้น ซึ่งประชาชนจับสลาก แล้วนำไทยทานไปถวาย

2. สลากที่พระสงฆ์จับสลากเอง

3. สลากยอม ซึ่งนิยมทำกันในกลุ่มไทยของ ซึ่งหญิงสาวภายในหมู่บ้านจัดถวายเป็นประจำ

ประเพณีการ “ทานข้าวสลาก” หรือการ “กินก๋วยสลาก” ตามสำเนียงการพูดของเมืองเหนือนี้หมายถึง ประเพณีทานสลากภัต เป็นประเพณีที่ชาวเหนือถือสืบเนื่องมาช้านานแล้ว การทานก๋วยสลากจะเริ่มในวันเพ็ญเดือน 12 เหนือ (คือเดือน 10 ใต้ เดือนกันยายน) และสิ้นสุดเอาในเดือนเกียงดับ (เดือน 11 ใต้) การทานก๋วยสลาก (หรือบางแห่งเรียกว่าทานข้าวสลาก) ในจังหวัดเชียงใหม่ในสมัยก่อนนั้นจะต้องทำที่วัด เชียงมัน อันเป็นปฐมอารามในจังหวัดเชียงใหม่ก่อน ที่ลำปางก็จะเริ่มที่วัดปงยางคก ซึ่งเป็นวัดต้นตระกูลของเจ้าเจ็ดตน คือ เจ้าทิพย์ช้าง ปัจจุบันมักจะทำกันตามสะดวก ก่อนวันทำพิธี “ทานก๋วยสลาก” 1 วัน เรียกว่า “วันดา” เป็นวันจัดเตรียมสิ่งของเครื่องไทยทาน พวกผู้ชายก็จะจัดการจักตอกสาน “ก๋วย” ไว้หลายๆ ใบ บางครอบครัวอาจจะทำหลายสิบลูกแล้วแต่ศรัทธาและกำลังทรัพย์จะอำนวยให้ ทางฝ่ายหญิงก็จะจัดเตรียมห่อจอกกระจุกกระจิก เช่น ข้าวสาร พริก หอม กระเทียม เกล็ด กะปิ ปลาร้า ขนมห้าต้ม และอาหาร เช่น ห่อหมก (ทางเหนือเรียกห่อหนึ่ง) ซีนับ (เนื้อทอด) เนื้อเค็ม หมาก เมียง บุหรี่ ไม้ขีดไฟ เทียนไฟ สีย้อมผ้า ผลไม้ต่างๆ เครื่องใช้สอยต่างๆ ตามแต่ศรัทธาและฐานะ สิ่งของต่างๆ เหล่านี้จะบรรจุลงในก๋วยซึ่งกรุดด้วยใบตองหรือกระดาษสีต่างๆ เมื่อจัดการบรรจุสิ่งของต่างๆ ลงในก๋วยเรียบร้อยแล้วก็จะเอา “ยอด” คือ สตางค์หรือธนบัตรผูกติดไม้เรียวเสียบไว้ “ยอด” ที่ใส่นั้น ไม่จำกัดว่าจะเท่าใดแล้วแต่กำลังทรัพย์และศรัทธาจะอำนวยให้ เมื่อเตรียมสิ่งของดังกล่าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว เช้าวันรุ่งขึ้นในวันทานสลาก เขาก็จะใช้เด็ก ลูกหลานเอาเสื่อไปปูที่ลานวัด หรือตามศาลาบาตร และเอา “ก๋วยสลาก” ไปวางเรียงไว้เป็นแถวๆ ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะจัดเตรียมขัน (พาน) ข้าวตอก ดอกไม้ ภูบเทียน ถือขัน (พาน) ไปวัดกันเป็นหมู่ๆ บ้างก็งมมือลูกหลานไปด้วย ส่วนพวกหนุ่มๆ สาวๆ ก็ไม่เหมือนกัน ส่วนมากไปกันเกือบหมดทั้งครอบครัว เพราะถือว่าการทานสลากภัตนี้มีอานิสงส์มาก และจะได้ช่วยกันเอา “ก๋วยสลาก” ไปถวายพระในเวลาที่มีการเรียก

“เส้นสลาก” เรื่องเส้นสลาก “เส้นสลาก” ที่กล่าวนี้ ผู้เป็นเจ้าของ “ก๋วยสลาก” จะต้องเอาใบลานหรือกระดาษมาตัดเป็นแผ่นยาวๆ จารึกชื่อเจ้าขอไว้ และบอกด้วยว่าอุทิศส่วนกุศลนั้นให้ใครบ้าง คำจารึกในเส้นสลากนั้นมักจะเขียนดังนี้ “สลากข้าวของนี้ หมายถึงผู้ช้านายแก้ว นางดี ขอบทานให้กับตนตัวภรรยาหน้า” หมายถึงถวายทานไว้อุทิศส่วนกุศลไว้สำหรับตัวเอง เมื่อล่องลับไปแล้วจะได้รับเอาของไทยทานนั้นในโลก ซึ่งเป็นความเชื่อของพุทธศาสนิกชนทั่วไปว่า เมื่อทำบุญถวายทานไว้ในพระศาสนาแล้วเมื่อล่องลับดับขันธไปก็จะได้ไปเสวย อานิสงส์ผลบุญนั้นในโลกหน้าและจะมีการอุทิศส่วนกุศลนั้นให้ญาติพี่น้องผู้ ล่องลับไปแล้ว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเพณีตักบาตรเทโว

ประเพณีสำคัญที่เข้ามาในล้านนาไทยสมัยนี้ (2500-2529) คือ ประเพณีตักบาตรเทโว เป็นคำย่อมาจาก "เทโวโรหนะ" หมายถึง การเสด็จลงจากเทวโลกของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามตำนานเล่าว่า เมื่อพระ พุทธเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ได้เสด็จไปประกาศพระศาสนาในแคว้นทั่วชมพูทวีป คือประเทศอินเดียเวลานี้ เริ่มตั้งแต่เมืองราชคฤห์ ,พาราณสี , เมืองสาวัตถี ตลอดถึงเมืองกบิลพัสดุ์ ซึ่งเป็นราชปิณฑุมิของพระองค์ ทรงเทศนาโปรด พระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา, พระนางมหายาจิ, พระนางยโสธราพิมพาและราหุลราชกุมาร ตลอดถึงพระประยูรญาติทั้งหลายให้บรรลุมรรคผลตามสมควรแก่อุปนิสัยของตนแล้ว พระองค์ทรงรำลึกถึงพระนางสิริมหามายา ซึ่งได้สิ้นพระชนม์หลังจากพระองค์ประสูติได้ 7 วันพระองค์ทรงดำริที่จะสนองคุณพระพุทธรมารดา ซึ่งทรงพิจารณาว่ามีพระคุณมากมายยิ่งนัก จะหาอะไรเปรียบปานมิได้ทรงวินิจฉัยโดยรอบคอบแล้ว ทรงเห็นว่าสิ่งเดียวเท่านั้น ที่จะสนองคุณพระมารดาเป็นการใช้หนี้ค่าน้ำนมให้คู่ควรกันได้ นั่นคือ พระอภิธรรม ฉะนั้นในพรรษาที่ 7 นับแต่ปีที่ตรัสรู้พระพุทธองค์ จึงได้เสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์ เทศนาพระอภิธรรมปิฎกโปรดพระพุทธมารดาอยู่หนึ่งพรรษา ครั้นออกพรรษาแล้ว วันแรม 1 ค่ำเดือน 11 พระพุทธเจ้าจึงเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มาประทับที่เมืองสังกัสสะมี ประชาชนไปเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อทำบุญตักบาตรอย่างหนาแน่น ด้วยเหตุนี้ชาวพุทธจึงถือว่า วันแรม 1 ค่ำเดือน 11 เป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จจากเทวโลกลงมาสู่เมืองมนุษย์จึงนิยมตัก บาตรกันเป็นพิเศษจนเป็นประเพณีสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ เรียกว่า "ตักบาตรเทโว"

การตักบาตรเทโวนี้ เป็นประเพณีใหม่ที่เข้ามาในล้านนาไทย เริ่มแต่พุทธศักราช 2500 เป็นต้นมา พระสงฆ์และประชาชนได้ลัทธิประเพณีมาจากไทยภาคกลางนำมาจัดทำกันใน ล้านนาที่จัดประเพณีอย่างใหญ่หลวงมีผู้คนมาร่วมงาน กันมาก นิมนต์พระสงฆ์เป็นจำนวนถึง 500 รูป มารับบิณฑบาต คือ ประเพณีตักบาตรเทโวของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ซึ่งจัดขึ้นที่วัดฝายหินทุกปีใน วันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ได้ คือ เดือนเจียง แรม 1 ค่ำ ของล้านนาไทย

ประเพณีทอดผ้าป่า

ในล้านนาไทย เมื่อเดือนยี่มาถึงนิยมทอดผ้าป่าหรือ "ทานทอด" กันเกือบทั่วไป นับแต่โบราณมาบางคนทำการถวายกฐินแล้วเอาผ้าป่าไปทอดอีก เป็นผ้าป่าหางกฐิน บางคนจัดตั้งผ้าป่าขึ้นมาเป็นการเฉพาะมีลักษณะผ้าบังสกุลจีวรที่ปรากฏตาม ตำนานทางพุทธศาสนาว่า คราวหนึ่งพระอนรุทธเถระ ผู้เป็นพระอรหันต์เที่ยวแสวงหาบังสกุลจีวรตามแนวป่าและเดินเข้าไปในป่าช้า หวังใจว่าจะพบผ้าสักผืนหนึ่ง ขณะที่พระอนรุทธรำพึงเช่นนั้น เทพธิดาหนึ่ง ซึ่งชาติก่อนเคยเป็นภรรยาของพระอนรุทธเถระ ผู้เป็นพระอรหันต์เที่ยวแสวงหาบังสกุลจีวรตามแนวป่าและเดินเข้าไปในป่าช้า หวังใจว่าจะพบผ้าสักผืนหนึ่ง ขณะที่พระอนรุทธรำพึง เช่นนั้น เทพธิดาหนึ่ง ซึ่งชาติก่อนเคยเป็นภรรยาของพระอนรุทธ มีศรัทธาอยากจะทำถวายผ้าบังสกุลแก่ท่าน จึงนำเอาผ้าทิพย์ลงมาพาดไว้ที่ต้นไม้เตี้ย ๆ ต้นหนึ่ง ระหว่างทางที่พระเถระเดินผ่านไป เมื่อพบเหตุเช่นนั้นจึงแสดงความประหลาดใจ เมื่อถามถึงเจ้าของไม่มี ท่านจึงอธิษฐานเป็นผ้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บ้างสกุล การทอดผ้าป่าสมัยต่อมาถึงปัจจุบัน ก็มาจากสาเหตุเดิมนี้เอง การทอดผ้าป่าปัจจุบัน เจ้าภาพจะนำเอากิ่งไม้ที่เหมาะสมแก่ต้นผ้าป่ามาใช้แทนต้นไม้ หรือพุ่มไม้โดยมากใช้กิ่งมะขาม เพราะมีกิ่งมากและเหนียวด้วย นำมาปักติดกับต้นก้นทังสังเค็ด หรือ หม้อไหภาชนะ แล้วแต่ศรัทธา ภายในภาชนะดังกล่าวจะใส่เครื่องอุปโภค บริโภคของกินของใช้ เช่น ข้าวสาร พักแพง ปลาแห้ง ปลาแห้ง ผลไม้ต่าง ๆ และของใช้ในครัว ส่วนต้นผ้าป่าก็จะแขวนวัตถุที่ค่อนข้างเบา มีหมากพลู บุหรี่ ไม้ขีด เทียนไข สมุด ดินสอ เป็นต้น แล้วมี ผ้าจิว หรือสบงที่ใช้เป็นผ้าป่าแขวน หรือพาดไว้ผืนหนึ่ง สำหรับให้พระสงฆ์มาพิจารณาชักบังสกุล สิ่งที่ยอมรับทำกันเป็นประจำคือ การนำเอาผ้าขนหนูมาทำเป็นรูปพระนี่เล็ก ๆ แขวนไว้ด้วย

๓. ประเพณีทอดกฐิน

สมัยโบราณล้านนาไทยไม่ค่อยนิยมทอดกฐินกันอย่างไรในสมัยปัจจุบัน เนื่องมาจากการถวายกฐินเป็นงานใหญ่ ต้องเตรียมมาก โดยเฉพาะการเตรียมบริวารกฐินและการเลี้ยงดูญาติพี่น้องมิตรสหายที่มาร่วมงาน ผู้ถวายกฐินจะต้องเป็นคนมีฐานะดี มีเจตนาศรัทธาแรงกล้า จึงจะถวายได้ การทำบุญกฐินในสมัยโบราณจึงมีน้อย แต่การถวายกฐินนับเป็นประเพณีสำคัญอยู่ เมื่อผู้มีศรัทธาในหมู่บ้านใดผู้หนึ่ง มีเจตนาจะถวายกฐิน ประกาศให้รู้ด้วยการไปจองไว้ที่วัด จึงทำความชื่นชมยินดีแก่ชาวบ้านใกล้เคียง เมื่อคราวมีงาน จึงมาร่วมด้วยเป็นอันมาก

กฐินแปลว่าอะไร

กฐิน แปลว่า ไม้สะดึง คือ กรอบไม้ชนิดหนึ่งใช้สำหรับซึ่งผ้าให้ตึงสะดวกแก่การตัดเย็บในสมัยโบราณเพราะ ช่างไม้มีความชำนาญ อีกทั้งผ้าไตรจีวรของพระภิกษุเป็นผ้าผืนเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ยากที่จะกำหนดกฎเกณฑ์ตายตัว การเย็บจีวรนั้นพระทั้งหลายก็จะมาช่วยกัน อุบาสก อุบาสิกา ก็จัดหาผ้าดีมี เป็นต้น มาถวายพระภิกษุสามเณร การเย็บจีวรนี้แม้เป็นเรื่องธรรมดาแต่ก็ต้องช่วยกันทำหลายคน

- โดยความหมาย ผ่ากฐิน ก็คือ ผ้าที่สำเร็จรูปโดยอาศัยไม้สะดึง
- ผู้ทอดกฐิน ก็คือ ผู้นำกฐินไปถวายแก่สงฆ์
- องค์ครองกฐิน ก็คือ ภิกษุผู้ได้รับผ่ากฐิน

เขตกำหนดการทอดกฐิน

ครั้นออกพรรษาแล้ว ก็เป็นธรรมเนียมต้องอยู่เพื่อซ่อมผ้าไตรจีวรอีกเดือนหนึ่ง คือ ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เรียกว่า “จิวรกาล” ปกติจีวรของภิกษุเก่าบ้าง ใหม่บ้าง ดีบ้าง เลงบ้างแล้วแต่จะให้ เมื่อเปื่อยขาดก็จำเป็นต้องทำใหม่ ทำใหม่ ดังนั้นพระพุทธองค์จึงให้อยู่ทำจีวรในอาวาสที่มีพระมาก มีพระประสงค์เพื่อจะให้ช่วยเหลือกัน ภิกษุที่มีพรรษามากก็สอนให้ภิกษุที่มีพรรษาน้อย ผู้ไม่ชำนาญในการเย็บจะได้อาศัยผู้ชำนาญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กฐินมีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. กฐินหลวง คือ กฐินที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทอดเอง หรือโปรดเกล้าให้พระบรมวงศานุวงศ์ไปแทน หรือ ข้าราชการ ประชาชน ผู้ใดผู้หนึ่ง หรือคณะของพระราชทานผ้ากฐินไปทอด 5 วัดหลวง วัดใดวันหนึ่ง
2. กฐินราษฎร์ คือ กฐินที่ผู้มีจิตศรัทธาผู้ใดผู้หนึ่ง หรือคณะรับของทอด ณ วัดราษฎร์วัดใดวัดหนึ่ง

ประเพณีออกพรรษา

การอยู่จำพรรษาของพระสงฆ์ ตามพระพุทธานุญาต ตลอดไตรมาสถ้วนสามเดือน คือนับตั้งต้นจาก วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เป็นต้นมา ครบถ้วน 3 เดือน จนในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ฉะนั้นวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 จึงเป็นวันออกพรรษา พึงเข้าใจไว้ว่าถึงแม้ว่าวันนี้จะเป็นวันออกพรรษาก็จริงแต่พระสงฆ์จะไปแรมคืนที่อื่นในวันนี้ยังไม่ได้ ต้องอยู่ต่อไปในวัดที่ตนอธิษฐานพรรษาไว้ นั้น จนตลอดคืนนั้นเสียก่อน ต่อรุ่งขึ้นแรม 1 ค่ำเดือน 11 จึงออกจาริกไปแรมคืนที่อื่นได้ ไม่เช่นนั้นการจำพรรษาจะไม่ครบ 3 เดือน พรรษาขาดด้วยเหตุนี้จึงมีบางคนเข้าใจผิดไปว่า วันออกพรรษาเป็นวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 วันออกพรรษานี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "วันปวารณา" หรือวันมหาปวารณา เป็นวันสำคัญวันหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวกับพิธีสงฆ์ กล่าวคือเป็นวันที่พระพุทธรูปเจ้า ทรงอนุญาตให้ทำปวารณา แทนอุโบสถสังฆกรรม คือตามปกติจะต้องสวดปาติโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ทุกวันอุโบสถ คือสวดเป็นประจำทุกกึ่งเดือน แต่เฉพาะวันนี้ไม่ต้องสวดปาติโมกข์ ทรงอนุญาตให้ทำปวารณาแทน ปวารณานี้เป็นพิธีกรรมของสงฆ์อย่างหนึ่ง เป็นการกล่าวประกาศในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อเปิดโอกาสให้สงฆ์กล่าวตักเตือนกันได้ ในเมื่อเห็นความผิดพลั้งไม่ดีไม่งามของกันและกันทั้งพระผู้ใหญ่และพระผู้น้อย ต่างก็ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ทั้งนั้น วิธีนี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปเจ้ามิได้ถือบุคคลเป็นใหญ่ แต่พระองค์ถือธรรม คือ ความถูกต้องความควรเป็นสำคัญ เมื่อเห็นความไม่ดีไม่งามของกันและกันแล้ว ก็อนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนกันด้วยความบริสุทธิ์ใจทั้งนี้ก็เพื่อความ บริสุทธิ์ของกันและกันในหมู่คณะสงฆ์ มูลเหตุที่พระพุทธรูปเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ทำปวารณา คือ สมัยหนึ่งพระพุทธรูปเจ้าประทับอยู่ที่เขตวันมหาวิหารเมืองสาวัตถี มีพระภิกษุพวกหนึ่ง จำนวนหลายรูปด้วยกันจำพรรษาอยู่ในวัดแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล ประสงค์จะป้องกันความวิวาทไม่ให้เกิดขึ้นแก่กันและกัน จึงได้ตั้งกติกาสัญญาว่า จะไม่พูดจากัน แม้ใครมีกิจอย่างไร ต่างก็ทำกิจตามหน้าที่ของตนโดยจะไม่พูดกันเลย วิธีนี้เรียกว่า "มูลวัตร" คือปฏิบัติเหมือนคนใบ้ ภิกษุเหล่านี้ปฏิบัติอย่างนี้ตลอดพรรษา ครั้นออกพรรษาแล้วก็พากันมาเฝ้าพระพุทธรูป กราบ ทูลมูลวัตรที่ตนปฏิบัติให้ทราบทุกประการ "พระพุทธรูปทรงดำนิว่า" ความประพฤติของพวกเธอเหมือนสัตว์เดียรัจฉาน ธรรมดาว่าสัตว์เดียรัจฉานนั้น ถึงจะอยู่ด้วยกันก็ไม่ถามถึงทุกข์สุขของกันและกัน อากาของพวกเธอก็เหมือนฉันนั้น" แล้วตรัสห้ามภิกษุมิให้ปฏิบัติเช่นนั้นอีก ต่อไป ถ้าขึ้นปฏิบัติประทุษร้ายเป็นอาบัติทุกกฎแล้วทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่จำพรรษาครบ 3 เดือน ทำปวารณาแก่กันและ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กัน คือ ว่ากล่าวติโทษข้อผิดพลาดตามที่ได้เห็นหรือได้ยิน หรือรู้สึกถึงเกี่ยวนี้เป็นมูลเหตุที่พระสงฆ์ทำปวรรณา

ประเพณียี่เป็ง

ประเพณี เดือนยี่ หรือบางที่เรียกกันว่า เดือนยี่เป็ง นับเป็นประเพณีเก่าแก่ของล้านนาไทย ประชาชนนับถือปฏิบัติกันมานับแต่พุทธศตวรรษที่ 14 สมัยอาณาจักรหริภุญชัยได้มีประเพณีเดือนยี่และทำพิธีลอยโคมแล้ว ในตำนานเมืองลำพูนกล่าวว่า ชาวเมืองหริภุญชัยได้อพยพหนีหิวอดโรคไปอยู่เมืองหงสาวดี ซึ่งมีเชื้อสายมอญด้วยกัน เป็นเวลาหลายปี เมื่อโรคภัยสงบแล้ว ชาวเมืองลำพูนบางคนก็ย้ายกลับบ้านเมืองเดิมของตน บางคนก็แต่งงานมีครอบครัว เมื่อถึงเดือนยี่เป็งมาถึง ชาวเมืองลำพูนคิดถึงญาติที่อยู่ ณ เมืองหงสาวดี ก็จะไปหาญาติของใส่แพไหลล่องไปตามลำน้ำแม่กวง แม่ทา แม่ปิง โดยคิดว่าสิ่งของเหล่านั้นจะล่องลอยไปถึงญาติที่อยู่เมืองหงสาวดีได้ จึงเป็นต้นเหตุแห่งการลอยโคม หรือลอยกระทงแต่นั้น และประเพณีเดือนยี่ก็มีมาแต่ครั้งกระโน้นแล้ว

สมัยอาณาจักรล้านนาไทย ระยะเวลาพุทธศักราช 2061 รัชกาลพระเจ้าดิลกปนัดดาธิราช (พระเมืองแก้ว) เทศกาลเดือนยี่เป็ง เป็นประเพณีใหญ่ ประชาชนพลเมืองทั่วประเทศ มีมหากษัตริย์เป็นประมุข ต่างก็พากันไปนมัสการบูชาพระในอารามทั้งหลาย ครคร่ำไปด้วยผู้คนหนุ่มสาว สนุกสนานมีความสุข เพราะได้ดูชมมหรสพที่เล่นกันเป็นที่พึงพอใจ โคลงนิราศหริภุญชัยกล่าวถึงเดือนยี่เป็งไว้หลายตอน อันแสดงถึงความนิยมชมชอบของผู้คนสมัยนั้น กวีผู้แต่งตั้งนำมาสอดแทรกไว้ในนิราศของตน

รัชนี้เพิงพุ่งแจ้	จวนตะวัน
แสงส่องรังสีจันทร์	แจ่มฟ้า
ราตรีดูดูวัน	รวีแว่น ยังเอ
สนุกสนานปานด้าวหล้า	หล่มหล่มเมธานี

(พระจันทร์ส่องสว่างดังแสดงพระอาทิตย์ แสงสว่างท้องฟ้าเป็นเวลากลางคืนอยู่ แต่ดูเหมือนกลางวัน สนุกสนานประหนึ่งพื้นแผ่นดินจักถล่มหลายลง)

ประเพณีเดือนยี่เพ็ง

พอเริ่มขึ้นหนึ่งค่ำเดือนยี่ ทุกวัดวาอารามในภาคเหนือจะจัดเตรียมสถานที่ปิดกวาดวิหารศาลาให้สะอาดงดงาม แล้วจัดเตรียมสิ่งต่อไปนี้

1. ทำราชวัตรรอบวิหารหรือศาลา และทำประตูป่าหน้าทางเข้าวัด หรือหน้าวิหาร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. ทำโคมค้ำง โคมแขวน โคมหุกระต่าย โคมรังมดส้ม (มดแดง) โคมรูปต่างๆ บางรายทำเป็นรูปเครื่องบิน ทำโคมผัดหรือโคมเวียน

3. ทำว้าวหรือโคมลอย โดยการนำกระดาษมาต่อกันเป็นทรงกลม ทำส่วนหัวและปากโคมลอยให้มีสัดส่วนเท่ากัน ไม่เช่นนั้นโคมลอยจะไม่ลอยขึ้นไป ลักษณะโคมลอยมีหลายแบบ เช่น แบบลูกฟัก แบบกล่องหรือกระดืบข้าว แบบรังมดส้ม แล้วแต่ช่างผู้ทำจะเห็นอย่างไร

โคมลอยมีลักษณะการปล่อยเป็น 2 อย่าง คือ โคมที่ใช้ปล่อยตอนกลางวันเรียกว่า ว้าว จะใช้การรมควัน คือ เพิ่มควันเข้าไปในตัวโคมลอยหรือว้าวเรื่อยๆ จนพองตัวมีความดันสูงขึ้นจนถึงมือ แล้วปล่อยขึ้นสู่ท้องฟ้า โคมลอยที่ใช้ปล่อยตอนกลางคืน มีกรรมวิธีเช่นเดียวกันกับโคมว้าวตอนกลางวัน แต่แตกต่างกันที่ เขาใช้ฟ่อนไม้พันด้ายเป็นก้อนกลมๆ ชุบด้วยน้ำมันยางหรือน้ำมันซีล๊อ จนชุ่มแล้วทำที่แขวนติดกับปากโคมลอยเมื่อรมควันจนได้ที่แล้ว เขาจะจุดไฟที่ฟ่อนไม้ที่เตรียมไว้แล้วผูกติดกับปากโคมลอย ปล่อยขึ้นสู่อากาศ โคมลอยจะลอยสูงขึ้นเรื่อยๆ และลอยไปตามกระแสลมจะมีลักษณะเป็นดวงไฟ คล้ายดาวเคลื่อนคล้อยไปในเวหาอันแว้งว่างน่าดูยิ่งนัก แต่โคมลอยที่ปล่อยกลางคืนนี้เป็นอันตรายต่อทรัพย์สินของผู้เฒ่ามาก บางครั้งผ้าที่ชุบน้ำมันยังไม่หมดเชื้อ ปรากฏว่าว้าวตกลงมาก่อนจึงเกิดไหม้บ้านเรือน หรือยานพาหนะที่จอด เกิดไฟไหม้ป่าลุกลามไป ดังนั้นโคมลอยที่ใช้ปล่อยตอนกลางคืนจึงขาดความนิยมไป

4. การทำบอไฟ ประกอบด้วยบอไฟหลายชนิด เช่น บอไฟดอก (ดอกไม้ไฟ) บอไฟดาว (พลุ) บอไฟเทียน บอไฟขี้ (เทียนเล็ก) บอไฟข้างร้อย บอไฟจ๊กจ่า บอไฟท้องตัน บอไฟขึ้นสูง งานตำราประตา (ปรอท) เป็นคู่มือในการผสมดินประสิ่ว กำมะถัน (มาด) และถ่านให้ถูกส่วนกัน ทำบอไฟแต่ละชนิดขึ้นจุดในวันประเพณีเดือนนี้

ประเพณีตั้งธรรมหลวง

ประเพณีการฟังเทศน์มหาชาติหรือประเพณีตั้งธรรมหลวงมหาชาติ คือชาติที่ยิ่งใหญ่เป็นชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้า ก่อนที่จะมาอุบัติตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติปัจจุบัน รวมอยู่ในพระเจ้าสิบชาติ แต่คนนิยมฟังกันเป็นประเพณีเฉพาะตอนเป็นมหาชาติคือเมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรเท่านั้น เพราะสังคายนาคารยทั้งหลายได้กล่าวอานิสงส์แห่งการสร้างหรือฟังมหาเวสสันดรชาดกไว้ว่า

"สังคายนาคารยเจ้าทั้งหลายกล่าวดังนี้แล้ว ก็กล่าวคาถามาว่า "บุชา ปาเก เตชยนิติ ทุกคคติ เตน ปุญญสส ปาเก " ดังนี้ว่า อันว่าคนทั้งหลายผู้ใด ได้บูชามหาเวสสันดรชาดก ผู้นั้นก็จะได้เป็นเจ้าพระยาในเมืองคนยศประวารบ่จนมีมาก ช่างม้าหากเนืองนิตย์ มีกลองนันทเกรีแก้วพันลูก เปียะพิณผูกแก้วพันเสียง สัททะสำเนียงชมชื่น สนุกต้องตื่นทุกรายตรีทิวา ทาสีทาสามีมาก พร้อมอยู่แวดล้อมเฝ้าปฏิบัติ ทิพพสัมปัตติลล้าเลิศ ก็กลับเกิดมีตาม เล้มเงินเล้มคำและเสื้อผ้า ทั้งช้างม้าและเปลือกเข้าสาร ก็จักมีตามปรารถนาทุกเมื่อ จำเจริญเชื่อมงคล ยถา ในกาลเมื่อใดพระศรีอริยเมตไตรยมาตรัสพระยาและปัญญา เป็นพระพายหน้าบุญแก่กล้าก็จักได้หันหน้าท่านปสงสัย เหตุได้เป็นปาเถยยะกับธัมมเวสสันดรชาดกอะ อันยกมาที่นี้แล้ว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ก็จักถึงเชิงเวียงแก้วยอดมหาเนรพาน บ่อย่าชะแล" คัดมาจากธรรมทานิสงฆ์สร้างมหาเวสสันดรชาดก ของ ล้านนาไทยซึ่งโบราณจารย์ท่านได้แต่งไว้อีกประการหนึ่งท่านกล่าวว่า " บุคคลใดตั้งใจฟังธรรมมหาชาติ จนจบ 13 กัณฑ์ ภายในวันหนึ่งคืนหนึ่ง ท่านว่าผู้นั้นจะวุฒิจำเจริญด้วยสมบัตินาประการในปัจจุบัน และ จะได้เกิดร่วมศาสนาพระศรีอริยเมตไตรยในอนาคต ไม่ต้องสงสัยในคัมภีร์มาลัยสูตรก็กล่าวเป็นใจความว่า "เมื่อครั้งมหาเถรขึ้นไปนมัสการพระเกศแก้วจุฬามณีในชั้นดาวดึงษ์นั้น ได้พบพระอริยเมตไตรยเทพบุตร ท่านก็ได้สั่งมหาเถรเจ้ามาว่า "ให้คนทั้งหลายฟังธรรมมหาชาติให้จบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวคืนเดียว แล้ว จะได้ร่วมกับศาสนาของเรา" ดังนี้ เมื่อพระมหาเถรเทพมาลัยกลับจากสวรรค์แล้ว ก็นำเรื่องนี้มาบอกกับ ชาวโลกคนทั้งหลายได้ฟังก็เลยพากันฟังเทศน์มหาชาติจนถือเป็นประเพณีมา" เพราะความนิยมที่คนชอบ ชาดกเรื่องนี้มาก จึงเกิดมหาชาติล้านนาไทยสำนวนต่าง ๆ ขึ้นประมาณ 120 สำนวน ส่วนมากแต่งมาตั้งแต่ สมัยพระเจ้ากือนา (พ.ศ. 1910 -1943) และแต่งในสมัยต่อ ๆ มา จนถึง พ.ศ. 2300 ในสมัยพระเจ้ากาวิละ ตันรัตนโกสินทร์ ได้มีนักปราชญ์ล้านนาไทยนำเอามหาชาติสำนวนเก่ามาเกล้าใหม่ เช่นฉบับอินทร์ลงเหล่า (เหล่าแปลว่า เกลา) ฉบับพระยาพื้น เป็นต้น

การฟังเทศน์มหาชาติ

การฟังเทศน์มหาชาติ นิยมฟังกันมาตั้งแต่สมัยโบราณมา โดยปฏิบัติตามคำสั่งของอริยเมตไตรย เทพบุตร ให้จบในวันหนึ่งคืนหนึ่ง และแต่งเครื่องบูชาครบตามที่สั่งไว้ คือดอกบัวเผื่อน ดอกปبيب ธูป เทียน ข้าวตอกให้ครบพัน เพื่อบูชาพันคาถาในเรื่องนี้พร้อมกับวาดรูปนี้เป็นกัณฑ์ ๆ ของเหล่านี้เตรียมวางไว้หน้า พระประธานในวิหาร ส่วนรูปข้างม้าที่เป็นของท่านแห่งพระยาเวสสันดรนั้น ส่วนมากทำด้วยแผ่นเงินตอก เป็นรูปหุ่นด้านหนึ่งมัดแขนไว้ที่คางเหมือนฉัตร รูปภาพมัดนั้นแขวนไว้ตามผาผนัง ส่วนดอกบัวเผื่อนนั้นจะ ลอยบนกระถางน้ำก็ได้ ส่วนดอกปبيبทำเป็นแผง ๆ ใช้ดอกไม้แห้งทำถึงแม้ดอกบัวเผื่อนจะทำเช่นนี้ก็

นอกจากสิ่งของที่กล่าวมาแล้ว เมื่อจะมีการฟังเทศน์มหาชาติ ซึ่งถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมา ท่านกำหนด เอาวันเดือนยี่ (เหนือ) เพ็ญเป็นวันฟังเทศน์เรื่องนี้ อันเป็นจบประเพณีฟังในฤดูเข้าพรรษา ตามที่กล่าวใน ประเพณีเข้าพรรษานั้น ก่อนจะถึงวันฟังเทศน์มหาชาติ ทุกวัดวาอารามจะเตรียมสถานที่ ทำซุ้มประตูวัด เรียกกันว่าซุ้มประตูป่า สมมุติว่าเป็นประตูเข้าสู่ป่าหิมพานต์ อันเป็นด่านที่พรานเจตบุตรคอยเฝ้าระวังมิให้ คนใดผ่านเข้าไปรบกวนพระเวสสันดร ต่อจากประตูวัดเข้าไปจะทำราวขั้วตรปลุกกล้วยอ้อยประดับช่อทุงและ ฉัตร บริเวณลานวัดจะฝังค้ำโคมแขวน โคมทำด้วยกระดาศ โครงทำด้วยไม้ไผ่ทักเป็นเหลี่ยมเป็นมุม หุ้ม รอบป้องกันมิให้ลมพัดไฟดับ ด้านล่างของโคมจะใช้กระดาศตัดขนาดเท่าฝ่ามือ ยาวเหมาะสมกับโคมนั้น ทำเป็นชายห้อยลงมาหลายชาย เวลาแขวนอยู่บนค้ำชายโคมนี้จะถูกลมพัดพริ้วนำดูมาก หน้าวิหารจะมี โคมกระดาศรูปร่างแปลก ๆ แขนงเป็นระยะ ถ้ามีโคมมากก็จะแขวนถึงในวิหาร ส่วนในวิหารนั้นประดับด้วย ธงราวและเครื่องบูชามหาชาติ โดยได้เขียนไว้เป็นกลอนในนิราศเดือนล้านนาไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วันเดือนยี่เหือนขึ้น 14 ค่ำ เวลาประมาณ 15.00 น ศรัทธาชาวบ้านจะมาฟังเทศน์คาถาพัน คือ เรื่องราวของเวสสันดรชาดกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นภาษาบาลี รวมทั้งหมดมี 1,000 พระคาถา และเทศน์คัมภีร์ต่อไปอีก คือ คัมภีร์มาลัยตัน มาลัยปลายและอาณิสสงส์เวสสันดระ รุ่งขึ้นวันเดือนยี่เหือนเพ็ญ เวลาเช้าตรู่จะเริ่มฟังกัณฑ์เทศพรและกัณฑ์ต่อ ๆ มาตามลำดับ มีเวลาพักดื่กบาตรตอนเช้าและฉันเพล จากนั้นก็เทศน์ติดต่อกันไป เมื่อเทศน์กัณฑ์ใดเจ้าภาพของกัณฑ์ก็จะจุดธูปเทียนบูชาคาถาของกัณฑ์นั้น จนครบคาถา ดังนี้

กัณฑ์เทศพร	มี 19 คาถา
กัณฑ์หิมพาน	มี 134 คาถา
ทานกัณฑ์	มี 209 คาถา
กัณฑ์ประเวศน์	มี 57 คาถา
กัณฑ์ชูชก	มี 79 คาถา
กัณฑ์จุลพล	มี 15 คาถา
กัณฑ์มหาพน	มี 80 คาถา
กัณฑ์กุมาร	มี 10 คาถา
กัณฑ์มัทรี	มี 90 คาถา
กัณฑ์สักกบรรพ	มี 43 คาถา
กัณฑ์มหाराช	มี 69 คาถา
กัณฑ์กษัตริย์	มี 39 คาถา
นครกัณฑ์	มี 48 คาถา

รวมทั้งหมด 1,000 คาถา

ชื่อกัณฑ์เทศน์และเนื้อเรื่องย่อในแต่ละกัณฑ์

*ในแต่ละกัณฑ์ที่พระสงฆ์จะเทศน์จะมีเนื้อเรื่องย่อซึ่งเป็นเรื่องราวของเวสสันดรชาดกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นภาษาบาลีดังนี้

กัณฑ์ที่ 1 ชื่อกัณฑ์เทศพร พรรณนาตอนที่พระนางผุสดีขอพรจากพระอินทร์ 10 ประการ ก่อนที่จะจุติในโลกมนุษย์เป็นมารดาของพระเวสสันดร

กัณฑ์ที่ 2 ชื่อกัณฑ์หิมพานต์ พรรณนาถึงจุติปฏิสนธิของพระเวสสันดร จนถึงทรงได้อภิเษกสมรสกับพระนางมัทรี พระธิดาแห่งกษัตริย์แคว้นมัทราชจนกระทั่งถูกเนรเทศออกจากเมืองเข้าสู่ป่าพรรณนาถึงป่าหิมพานต์

กัณฑ์ที่ 3 ชื่อทานกัณฑ์ พรรณนาสัตตสคกมหาทาน พระเวสสันดรสั่งเมืองและให้ทานรถเทียมด้วยม้าแก่ผู้ที่มาทูลขอ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กัณฑ์ที่ 4 ชื่อกัณฑ์วนปเวศน์ พรรณนาถึงสี่กษัตริย์เสด็จถึงนครมาตุลราช พระยาเจตราชู เจ้าเมืองทูลขอให้ครองสมบัติ พระเวสสันดรไม่ทรงรับ

กัณฑ์ที่ 5 ชื่อกัณฑ์ชูชก พรรณนาถึงพราหมณ์ชูชกขอกทานจนได้นางอมิตตดาลูกสาวเพื่อนเป็นเมีย เมียต้องการคนรับใช้ให้พราหมณ์ชูชกไปขอกัณฑ์และชาติมาเป็นคนใช้ พราหมณ์จึงออกเดินทางไปสู่เขาวงกต เจอพรานเจตบุตรผู้รักษาทางเข้าป่าหิมพานต์

กัณฑ์ที่ 6 ชื่อกัณฑ์จุลพน พรานเจตบุตรถูกชูชกหลอกจึงบอกทางไปสู่เขาวงกต

กัณฑ์ที่ 7 ชื่อกัณฑ์มหาพน พรรณนาถึงพราหมณ์ชูชกพบอจุตฤาษี ก็ชี้ทางไปสู่เขาวงกต พรรณนาถึงป่าเขาลำเนาไพร

กัณฑ์ที่ 8 ชื่อกัณฑ์กุมาร ชูชกไปถึงเขาวงกตเพื่อขอกัณฑ์ชาติ สองกุมารลงไปหลบในสระน้ำ พระเวสสันดรเรียกขึ้นมามอบให้พราหมณ์ชูชก ชูชกทูลตีจุดกระซากลากสองกุมารไป

กัณฑ์ที่ 9 ชื่อกัณฑ์มัทรี พระนางมัทรีกลับจากหาผลไม้ในป่าพบสัตว์สามตัวนอนขวางทางจึงไม่พบลูกทั้งสอง พอทราบความจริงก็เป็นลมสลบไป

กัณฑ์ที่ 10 ชื่อกัณฑ์สักกบรรพ์ พระอินทร์แปลงกายมาทูลขอพระนางมัทรีจากพระเวสสันดรแล้วคืนให้ พระเวสสันดรทูลขอพร 8 ประการจากพระอินทร์

กัณฑ์ที่ 11 ชื่อกัณฑ์มหาธาต พราหมณ์ชูชกพา 2 กุมารหลงทางเข้าสู่เมืองสีพี พระเจ้าสุริยชัยทรงไถ่กุมารคืนด้วยสิ่งของอย่างละ 100 พราหมณ์ชูชกรับประทานอาหารจนตายพระเจ้าสุริยชัยเตรียมไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรี

กัณฑ์ที่ 12 ชื่อกัณฑ์กษัตริย์ พรรณนาถึงหกกษัตริย์พบกัน เกิดความยินดีจนเฝ้าโคกสลบไป พระอินทร์บันดาลฝนโบกขรพรรณตกลงมาประพรมจนพื้นดินสดชื่นทั้งหมด

กัณฑ์ที่ 13 ชื่อกัณฑ์นครกัณฑ์ (ขณะเทศน์จะมีการโปรยข้าวตอกข้าวสาร สมมติว่าพระอินทร์ได้บันดาลฝนแก้ว "รัตนธारा") กัณฑ์สุดท้ายถือเป็นกัณฑ์ชัยมงคลพรรณนาถึงพระเวสสันดร พระนางมัทรี ลาจากเพศพรตฤาษีนิวัตคืนสู่พระนครครองเมืองสีพี พระอินทร์บันดาลห้าฝนสัตว์ตบถนธรรมาตกลดทั้งภูมิ มณฑลโปรดให้ประชาชนทำบุญทำทาน ตลอดพระชนม์ชีพ

เมื่อเทศน์จบกัณฑ์หนึ่งๆ จะมีการประโคมฆ้องกลองบูชาบนิหารก็จะจุดประทัดบอกสัญญาณให้รู้ว่า "ธรรมจบ กัณฑ์หนึ่ง" แล้วคนอยู่ที่ไหนได้ยินเสียงกลองก็จะประนมมือไหว้มาทางวัดกล่าว คำว่า "สาธุ"

ในมหาเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์นั้น จะมีบางกัณฑ์ที่คนนิยมฟังเป็นพิเศษและนิยมกำหนดเสียงพระนักเทศน์ไว้ คือ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กัณฑ์ชูชก	นิยมเสียงใหญ่หรือค่อนข้างใหญ่
กัณฑ์มัทรี	นิยมเสียงเล็กคล้ายเสียงผู้หญิง
กัณฑ์กุมาร	นิยมเสียงเล็กกลมกล่อมนุ่มนวล
กัณฑ์สังกับทรรพ	นิยมเสียงคล้ายกับมัทรีหรือกุมาร
กัณฑ์มหาราช	นิยมเสียงใหญ่หนักแน่น
กัณฑ์อุกษัตริย์	นิยมเสียงเด็กส่วนมากเป็นสามเณรเล็กๆเทศน์
นครกัณฑ์	นิยมเสียงใหญ่ทุ้มกังวาน

ในการเทศน์ตามกัณฑ์ที่กล่าวมานี้ ก่อนจะเทศน์พระผู้เทศน์จะใส่กาบเค้า คือแหล่งกาพย์ตอนต้นจะเป็นเรื่องอะไรก็ได้ที่เข้ากับเหตุการณ์ เช่น กาบสิทธารถ กาบพิมพาพิลาป กาบศีลห้า เป็นต้น แต่เสียงใหญ่มักนิยมใส่กาบคำสอน เช่น กาบทศพิธราชธรรม กาบร่ำสงสาร เป็นต้น เฉพาะกัณฑ์ชูชก จะต้องใส่กาบเค้าเรื่องกำเนิดของชูชก เมื่อจบกาบเค้าแล้วจะดำเนินเทศน์ตามเนื้อเรื่องที่มีในคัมภีร์ เมื่อเทศน์จบในกัณฑ์ใดแล้ว จะมีการใส่กาบปลายอีกครึ่งหนึ่ง เป็นการสรุปใจความในกัณฑ์นั้น ถ้าเป็นกัณฑ์สุดท้ายคือนครกัณฑ์ มักจะใส่กาบลำดับกัณฑ์ คือสรุปเรื่องราวของมหาเวสสันดรทั้งหมด ตั้งแต่กัณฑ์ทศพรถึงนครกัณฑ์

การฟังเทศน์มหาชาตินี้ มีบางครั้งบางกัณฑ์เช่นกัณฑ์มัทรี กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มหาราชมักจะนิมนต์พระที่เทศน์เก่งมาเทศน์ประชันกัน การเทศน์ประชันกันนี้ ให้องค์หนึ่งเทศน์จนจบกัณฑ์แล้วองค์ที่ 2 จึงจะเทศน์ต่อ ไม่ได้เปลี่ยนกันแหล่งสลับกันเหมือนภาคกลาง มีการเทศน์ในกัณฑ์เดียวหลายๆเวลาที่ฟังให้จบในวันหนึ่งคืนหนึ่งก็บ่อยลง บางครั้งเมื่อเทศน์ถึงนครกัณฑ์จนจะจบแล้ว พระอาทิตย์ในวันใหม่ก็จะโผล่พ้นขอบฟ้า ศรัทธาต้องเร่งปิดประตูวิหารเพื่อมิให้แสงสว่างอย่างนี้ก็มี

การตั้งธรรม

เมื่อพูดถึงประเพณีการเทศน์มหาชาติ ก็ใครจะนำเอาประเพณีการตั้งธรรมมาพูดรวมไว้ในที่เดียวกัน "การตั้งธรรม" ฟังชื่อแล้วรู้สึกแปลกเหมือนเอาพระธรรมคัมภีร์มาตั้งไว้ ความเป็นจริงหมายถึงการฟังเทศน์เป็นการใหญ่ คือฟังกัน 3 วันบ้าง 5 วันบ้าง 7 วันบ้าง 10 วันบ้างการตั้งธรรมเช่นนี้เป็นประเพณีนิยมสืบต่อกันมา ตั้งแต่สมัยโบราณ วัตถุประสงค์ เพื่อต้องการหาเงินมาสร้างสิ่งถาวรภายในวัดอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะในสมัยโบราณนั้นยังไม่มีมรดกเงิน หรือผ้าป่าบำรุงเหมือนปัจจุบัน

เมื่อจะตั้งธรรมก็ประชุมศรัทธาชาวบ้านตามความเห็น เป็นการปรึกษาหารือกัน เมื่อศรัทธาส่วนมากเห็นชอบด้วย ก็จะกำหนดเดือนวันที่จะตั้งธรรม ส่วนมากมักจะเป็นเดือนยี่ เดือน 3 เดือน 4 เดือน 5 เดือน 6 เดือน นอกจากเดือนเหล่านี้แล้วไม่นิยมกัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ธรรมหรือคัมภีร์ที่ใช้เทศน์

เมื่อตกลงกันแล้วก็จะเริ่มหาศรัทธาเป็นเจ้ากัณฑ์นั้นๆ ใครจะเป็นเจ้าภาพเรื่องอะไร กัณฑ์ไหนก็มาแจ้งแก่เจ้าอาวาส ท่านจะจดชื่อไว้ นักปราชญ์ล้านนาไทยแต่โบราณ ท่านมีกุศโลบายอันฉลาดที่จะดึงให้ชาวบ้านรู้จักทำบุญท่านได้กำหนดชาดกธรรมประจำปีเกิด เดือนเกิด วันเกิด ของคนทั้งหลายไว้ พร้อมกับบอกไว้ว่า

"บุคคลใดก็ตาม" ถ้าวรรณทรัพย์สมบัติไม่ขึ้น เก็บเงินไม่ยอมักทำให้สิ้นไปหมดไป ให้ท่านธรรมชาติตาของตนเสีย แล้วจะอุทิศจำเริญ"

กำหนดวันฟังเทศน์หรือตั้งธรรม

มีคนเอากัณฑ์เทศน์หรือธรรมมาก ทางวัดก็จะกำหนดวันที่จะฟังเทศน์กัณฑ์นั้นๆ ถ้ามีผู้เป็นศรัทธากัณฑ์เทศน์ มหาชาติหลายๆ ก็จะกำหนดฟังมหาชาติเป็นวันๆ เช่น 2 วัน 3 วันเป็น ต้น นอกนั้นฟังธรรมวัตรคือธรรมคัมภีร์ที่ไม่ใช่มหาชาติ สลับวันกับการฟังเทศน์มหาชาติ เมื่อกำหนดวันแล้วก็จะนำคัมภีร์นั้นๆ ไปตกหัววัดที่เคยทำบุญถึงกัน วัดละกัณฑ์ ส่วนมหาชาตินั้นถ้าต้องการจะฟังพระองค์ใดที่ไหน ก็ไปนิมนต์ท่านถึงวัดแม้หัววัดจะไม่เคยถึงกันก็ตาม กำหนดนิมนต์ให้ท่านมาเทศน์ในวันที่กำหนดไว้ ส่วนมากการฟังเทศน์มหาชาติจะมีกี่วันก็ตามแต่ต้องฟังในวันสุดท้ายด้วย

การประดับตกแต่งสถานที่

ในการฟังเทศน์ทุกวันจะมีการเวียนทานโดยอาจารย์ของวัดทุกวัด ส่วนวันใดมีการเวียนทานธรรมคัมภีร์เวสสันดรชาดก ก็จะเวียนทานมหาชาติซึ่งนักปราชญ์โบราณได้แต่งไว้โดยเฉพาะ เป็นประเพณีสืบต่อกันมา ในปัจจุบันนี้การตั้งธรรมหรือฟังเทศน์มหาชาติไม่ค่อยได้ทำตามแบบตามที่โบราณ อาจารย์กำหนดไว้ การสร้างธรรมคัมภีร์ตามชาติปี เดือน วันเกิดของตน ก็ไม่ค่อยจะมีใครปฏิบัติตามเท่าไรนัก อาจเป็นเพราะไม่ทราบหรือเพราะประเพณีทางภาคกลางเข้ามาครอบงำจนไม่ทราบประเพณีอันแท้จริงของล้านนาไทย ประกอบกับทางรถก็ไม่สนับสนุนฟื้นฟู สิ่งที่น่าวันจะหายไป คือ พระธรรมคัมภีร์ทั้งหลายจะน้อยลง พระนักเทศน์ท่านองมหาชาติล้านนาไทยก็จะหมดไป ปัจจุบันมีเหลืออยู่ไม่กี่รูป ส่วนมากก็มีอายุเกิน 75 ปีแล้ว ถึงแม้จะจัดให้มีการฟังเทศน์มหาชาติในปัจจุบัน ก็เลือกฟังเฉพาะกัณฑ์ ไม่ได้ฟังครบทั้ง 13 กัณฑ์ กัณฑ์ดังกล่าวและฟังกันเพื่อความสนุกสนานเหมือนฟังจำอวดไป³

³ มณี พยอมยงค์. 2537. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์.

ภาคผนวก ง

พระพุทธศาสนากับประเพณีและความเชื่อของชาวล้านนา

ประเพณีทานหัวหิงไฟพระเจ้า

คุ้มกองฟืนสำหรับจุดไฟ ประเพณีทานหัวหิงไฟพระเจ้า คือการนำเอาฟืนมาเผา เพื่อให้พระพุทธเจ้าได้ผิงไฟ จัดขึ้นในช่วงเดือน ๔ เหนือ หรือประมาณเดือนธันวาคมถึงมกราคม ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ของเดือน เป็นช่วงที่มีอากาศหนาวเย็น ชาวล้านนามีความเชื่อว่า พระพุทธเจ้าหรือพระพุทธรูปในวิหารก็รู้สึกถึงความหนาวเย็นเช่นเดียวกับคนเรา จึงร่วมกันหาไม้ฟืนมาจุดเผาไฟผิงให้เกิดความอบอุ่น ประเพณีนี้เป็นประเพณีที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับบริบททางสภาพแวดล้อม เนื่องจากในดินแดนล้านนาเป็นพื้นที่ที่มีความหนาวเย็นมาก รวมทั้งมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ต้นไม้ขึ้นหนาแน่น และมีความชื้นสูง การผิงไฟนอกจากจะให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายแล้ว ยังขับไล่ความชื้นในอากาศที่เป็นสาเหตุของการเจ็บป่วย¹

คำว่า "หัว" เป็นภาษาล้านนา หมายถึง ฟืน ส่วนคำว่า "หิง" หมายถึง การผิงไฟ และคำว่า "พระเจ้า" หมายถึง องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประเพณีทานหัวหิงไฟพระเจ้ามีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมาอย่างแพร่หลายทั่วไปในล้านนา แต่ปัจจุบันเหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่ง ส่วนมากจะเป็นวัดที่อยู่แถบชนบทห่างไกล และสามารถเสาะหาฟืนได้ง่าย ได้แก่วัดยางหลวง และวัดป่าแดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ประเพณีนี้มักจะทำควบคู่ไปกับประเพณี "ทานข้าวล้านบาตร" เพื่อบูชาแม่โพสพ และทานข้าวใหม่ให้แก่วัด บางแห่งก็เรียกรวมว่าเป็นประเพณี "ทานข้าวใหม่-หิงไฟพระเจ้า"²

ประเพณีตานข้าวใหม่

คนน่านมีความกตัญญูต่ออนุภคารี คือ ได้รับช่วงมรดกไม่ว่าพื้นที่นาที่ไว้ปลูกข้าวสืบต่อจากบรรพบุรุษ พอครั้นถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวจะถือเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เหนือ คือประมาณเดือนธันวาคมเป็นวันถวายตานข้าวใหม่ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ที่ได้สิ้นบุญไปแล้ว และยังเป็น การสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ได้ โดยการถวายข้าวปลาอาหารหรือรูปแบบข้าวสารหรือข้าวเปลือกก็ได้แล้วแต่จะกำหนดกัน ในด้านการจัดการศรัทธาหมู่บ้านใหญ่ๆ ที่มีพื้นที่นามากคนมาก อาจจะมีการตกลง

¹ วัฒนา พยอมยงค์. (2547). ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 5 ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม). เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์.

² (สนั่น ธรรมธิ. นักวิชาการศึกษาคำานาญการพิเศษ, สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2553)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กันเก็บหรือจัดสรรเป็นข้าวเปลือก เพื่อรวบรวมเป็นข้าวของส่วนรวมและแปรรูปเป็นวัตถุดิบจัญ ตามที่เห็นสมควรให้เกิดกิจสาธารณกุศลตามที่ตกลงกันก่อน

วิธีการทำหลวงไฟพระเจ้า

เมื่อถึงเทศกาล เจ้าอาวาสของวัดจะสั่งให้พระภิกษุสามเณรลูกศิษย์ของท่านไปหาหลวงหรือพื้นตามป่า เลือกเอาไม้ที่มีสีขาวให้ถ่านดี ทนทาน ไม่แตกเวลาก่อไฟ และหาได้ง่ายในท้องถิ่น ไม้ที่นิยมเอามาทำเป็นพื้นสำหรับฝังพระพุทธรูปเจ้านั้น คือ

ไม้คนทา หรือไม้ชิงชี เป็นไม้ลักษณะเป็นเถาและเนื้อในสีขาว ขึ้นในป่าบริเวณป่าละเมาะใกล้เชิงเขาไม้โมกมัน หรือมูกมัน เป็นไม้ยืนต้น เนื้ออ่อน สีขาวไม้ไซค หรือสะคร้อ เป็นไม้ยืนต้นผลกินได้ เป็นไม้ในสีขาว ให้ถ่านดีมาก ชาวบ้านนิยมนำมาเผาถ่านไม้มะขาม เป็นไม้ยืนต้นข้างในสีขาว นิยมรานกิ่งลงมาเหลือแต่ต้นไว้ เพื่อให้ออกกิ่งใหม่ เป็นไม้เนื้อในสีขาว

กรรมวิธีทำหลวง

1. ตัดไม้ลงมากองไว้ในลานกว้าง
2. ถากเอาเปลือกไม้ออกทุกส่วน
3. ตัดทอนให้ได้ขนาดยาว 1 วา
4. ไม้ขนาดเล็กยาว 1 ศอก
5. นับไม้เท่าพระชนม์ของพระพุทธรูปเจ้า 80 ดุ้น

ผูกไว้เป็นมัดๆ ตามขนาดจากนั้นช่วยกันแบกหามเข้าสู่วัดนำมาไว้ที่ลานข้างวิหาร หรือที่ลานนา เรียกว่า "ช่วงแก้วทั้งสาม" "ช่วงแก้วอาราม" แล้วจัดการสุ่มกองหลวง คือ ทำเป็นซุ้มสองกองไว้ เอาไม้ขนาดเล็กสุ่มข้างใน เอาไม้ขนาดใหญ่สุ่มข้างนอก เรียงกันเป็นวงกลม ขนาด 1 วา มีการใส่ "หมากสะโพก" ไม้ประทัด หรือไม้ระเบิด สอดเข้าไปด้วย สะโพกหรือไม้ระเบิดนี้ใช้ไม้ไผ่ซาง หรือไม้บงตัดปิดหัวท้ายเป็นท่อน อาจเป็น 2 ท่อนบ้าง 3 ท่อนบ้าง ใส่สะโพกประมาณ 4-5 ชุด เตรียมไว้สำหรับเผาต่อไป

การเผาบูชา

เวลาประมาณตีสี่ตีห้า สมภารหรือเจ้าอาวาส จะเป็นผู้จุดก่อกองไฟหลวงไฟพระเจ้าขึ้นเป็นคนแรกพร้อมกับให้ตีฆ้อง 3 ราว เพื่อประกาศแก่ประชาชนที่อยู่ตามบ้านเรือนให้ได้ยินเสียงและร่วมอนุโมทนาด้วย หลังจากการก่อกองไฟหลวงไฟพระเจ้าไปสักพัก เมื่อไฟติดลุกโผลงขึ้นจะเผาต้นไม้ไผ่ที่ตัดทอนไว้เกิดระเบิดขึ้นเสียงดัง ตามตาม จะเป็นเครื่องเตือนให้ประชาชนผู้หลบไหลให้ตื่นขึ้นมานุ่งต้ม นึ่งข้าวหนึ่งปลา เตรียมอาหารมาวัด กินกันทุกครัวเรือน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเพณีทานข้าวจี-ข้าวหลาม

วันเพ็ญเดือน 4 เหนือ เดือน ยี่ ได้ คือ เดือนมกราคม เป็นเดือนที่ชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวแล้วนำไปใส่ยุ้งฉาง ชาวล้านนาไทยนิยมทำบุญทำทานก่อนที่ตัวเองจะบริโภค เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่เทพยดา มีแม่โพสพ เป็นต้น ให้ช่วยคุ้มครองดูแลข้าวเปลือกในยุ้งฉางหลองข้าวของตน มิให้สิ่งอื่นใดมารบกวน ทำให้การกินข้างเปลือกหมดเร็ว การทำบุญทานข้าวจีเข้าหลาม มีการทำดังนี้ การเตรียมข้าวจี ในสมัยโบราณชาวล้านนาไทยนิยมการทำอาหารให้สุกด้วยการจี การเผา การปิ้ง การย่าง เป็นส่วนมาก ไม่ใช่การทอดอย่างในปัจจุบัน ดังนั้นคนในสมัยโบราณจึงมีอายุยืนเพราะไม่มีไขมันอุดตันเส้นเลือดอย่างคน สมัยปัจจุบัน การทำบุญข้าวจี-ข้าวหลามมีการเตรียม คือ ผู้ที่จะถวายข้าวจีต้องเตรียมข้าวเหนียวให้สุก แล้วเตรียมถ่านไฟจากเตา พัดวีจนลุกโชนแล้ว ข้าวสุกปั้นเป็นกลม ๆ ใช้ไม้ไผ่เหลาให้เป็นแผ่นบางเสียบเข้าไป แล้วนำข้าวจีที่ถ่านไฟแดง ๆ พลิกไปพลิกมาให้มีผิวเหลืองกรอบน่ากิน บางรายต้องการให้ไหม้เสียบ้าง ชอบรับประทานถือว่าอร่อยกว่าการจีแบบสุกเหลืองกรอบ เพราะมีกลิ่นหอมกว่า สิ่งนี้แล้วแต่ความพอใจของบุคคล บางรายเวลาจีจะบีเข้าบ้านให้มี รูปบ้านหรือแบน ๆ เพื่อสะดวกในการจี และนิยมนาน้ำผึ้ง น้ำอ้อย บางรายทาน้ำกะทิข้นให้ซึมเข้าไปในข้าวจี เมื่อจีจนกรอบตามต้องการแล้ว นำมาใส่จานหรือภาชนะเพื่อนำไปถวายพระในวันเดือน 4 เพ็ญ

การจีข้าว เย็น คือข้าวที่นึ่งนานแล้ว จะรับประทานอย่างธรรมดาที่จิตซัดแข็งไม่อร่อย ชาวบ้านจึงนิยมเอาข้าวมาปั้นเสียบด้วยไม้จีไฟ แจกกันกินอร่อยกว่ารับประทานข้าวเย็นธรรมดา การจีข้าวแบบนี้หากจะพิจารณากันในแง่การกินแล้ว ได้ 2 ลักษณะ คือเป็นอาหารควาใช้รับประทานกับแกง และใช้เป็นอาหารหวาน เพราะข้าวจีมีรสหวาน มันกรอบ เพราะทาน้ำผึ้ง น้ำอ้อย อร่อยนัก ชาวบ้านในชนบทของไทยไม่พิถีพิถันเรื่องอาหาร การได้กินข้าวจีจึงเป็นเครื่องแทนขนมหวานได้เป็นอย่างดี เพราะทำง่ายและวัสดุก็มีอยู่แล้วการทำบุญข้าวจีนี้ นิยมทำกันกลุ่มประชาชนที่รับประทานข้าวหนึ่งเป็นอาหารหลัก คือไทยในล้านนา ไทยภาคอีสาน และประเทศลาว สำหรับไทยภาคกลางปัจจุบันนิยมรับประทานข้าวดัง คือ ข้าวติดกันกะทะหรือกันหม้อหุงข้าวนำมาทอดให้กรอบ การรับประทานข้าวจีและข้าวดัง จึงเป็นการสงวนอาหารไว้เป็นอย่างดี จึงนิยมกันสืบมาจนทุกวันนี้

การทำข้าวหลาม คือ การนำข้าวสารเหนียวใส่กระบอกล้อมไม้ไผ่ ใส่น้ำแช่ไว้นานประมาณ 1 คืน หรือประมาณ 6 ชั่วโมงแล้วนำมาเผาไฟจนสุก

การทำบุญข้าวจี-ข้าวหลาม 2 วิธี

การเตรียมข้าวจี ข้าวหลาม และอาหารควาหวานไปถวายพระสงฆ์ในตอนเช้า ขอท่านให้พรหรือล้านนาเรียกว่า "ปันพร" นั้น ชาวล้านนาจะนิยมถวายทุกบ้านเรือน เมื่อทำบุญข้าวใหม่เพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่บุพการีของตน การ ขึ้นวัดหรือขึ้นวิหาร หลังจากการนำเอาขันข้าวไปถวายพระภิกษุเพื่ออุทิศบุญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กุศลแต่บรรพชนแล้ว ศรัทธาประชาชนประจำวัดจะนำเอาข้าวจี๋ข้าวหลาม อาหารอีกส่วนหนึ่งนำขึ้นไปรวมกันบนวิหาร ซึ่งจะมีพิธีกรรมต่อไปนี้

1. นำดอกไม้ใส่พานไปใส่ขันแก้วทั้ง 3
2. เอาข้าวใส่บาตร พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์
3. เอาอาหารใส่ในถาดที่เตรียมไว้
4. เอาน้ำหยาดหรือน้ำทักษิณา ใส่รวมกันในน้ำต้นหรือคนโทของวัด สำหรับกรวดน้ำร่วมกัน

ใส่ดอกไม้ในพานขอศีล เรียก "ขันขอศีล" ใส่พานดอกไม้ในพานถวายไทยทาน (ขันนำทาน)

เมื่อพระสงฆ์ขึ้นพร้อมกันบนวิหาร ปู่อาจารย์หรือมัคนายกจะขอศีลกล่าวคำถวายแล้วนำอาหารบิณฑบาต ข้าวจี๋ข้าวหลามถวาย พระสงฆ์อนุโมทนา หลังจากพระสงฆ์ให้พระแล้ว ศรัทธาประชาชนจะกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพชนและขอขมาพระรัตนตรัย

ประเพณีปอยน้อย

ประเพณีปอยน้อย หรือ ปอยบวช ได้แก่ประเพณีการบวชเป็กซ์ หรือการบรรพชาอุปสมบทของชาวล้านนา มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปบ้างในแต่ละท้องถิ่น คือ

1. ปอยน้อย คืองานขนาดเล็ก จัดขึ้นเฉพาะวงศ์ญาติและมิตรสหายที่รู้จัก
2. ปอยบวช งานบรรพชาสามเณรหรือนำเด็กมาบวชเป็นศิษย์วัดในพุทธศาสนา
3. ปอย เป็กซ์ งานอุปสมบทพระภิกษุ ทางล้านนานิยมใช้คำว่า "เป็กซ์ธุ" คำนี้มาจากคำว่า "อุปสัมปทาเปกษะ" ภาคกลางใช้พยางค์หน้าเป็น อุปสมบท ล้านนาใช้พยางค์ท้ายว่า อุปสัมปทเปกษะ เป็น"เป็กซ์" จึงมีความแตกต่างกันไปทั้งที่ความหมายเป็นอันเดียวกัน
4. ปอยลูกแก้ว งานบวชที่มีการแห่ลูกแก้ว หรือแห่นาค
5. ปอยสำอาง คือ ประเพณีปอยบวชสามเณรของชาวไทยใหญ่

รวมความว่า ปอยน้อยคือประเพณีที่จัดขึ้นเป็นการภายใน เฉพาะวงศ์ญาติและมิตรสหายเท่านั้น มิได้เป็นงานส่วนรวมหรือสาธารณะอย่างปอยหลวง อาจมีการร่วมกันบวชเด็กที่เป็นกำพร้าขาดคนดูแลบ้าง โดยเจ้าอาวาสเป็นประธานแต่กินาน ๆ ครั้งไม่มีปอย งานที่จัดขึ้นเฉพาะเจ้าภาพและญาติเช่นนี้ จึงเรียกว่า

"ปอยน้อย" การปฏิบัติตามจารีตดังกล่าวนับเป็นประเพณีสำคัญทางพุทธศาสนา ประเพณีหนึ่งของล้านนาไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คุณค่าการบวชในพุทธศาสนาการบวชสามเณร หรือปอยน้อยในล้านนาไทยนั้น มีความมุ่งหมายและคุณค่าสำคัญดังนี้

- ต้องการให้เด็กรู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้
- ต้องการให้เด็กรู้ศีลธรรม จริยธรรม
- ต้องการให้เด็กได้เรียนรู้วิชาชีพ
- ต้องการเป็นศาสนทายาท คือ ผู้สืบทอดทางพุทธศาสนา
- ต้องการให้สังคมยอมรับบิดามารดาว่าเป็นผู้ศรัทธาในพุทธศาสนา
- ต้องการให้เกิดบุญกุศลเป็นการสร้างสมบารมี
- ต้องการให้เป็นพาหนะสู่สวรรค์และนิพพาน
- ต้องการเป็นคนสูง เพราะการอบรมปมนิสัย

คุณค่าที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ สังคมไทยต้องการคนที่มีความรู้ และได้รับการฝึกหัดอบรมมาจากวัดแล้วว่า “เป็นคนสูง” หรือ เป็น “ชนานบัณฑิต” ชาวบ้านอยากจะให้ลูกสาวแต่งงานด้วยหวังใจว่าคนที่บวชแล้วย่อมรัก ทนุถนอมลูกเมียไม่ทอดทิ้ง เพราะจิตใจเต็มไปด้วยความเมตตากรุณา

ประเพณีมาฆบูชา

ประเพณีมาฆบูชา เป็นประเพณีที่ชาวพุทธประพฤติปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านาน เพราะวันมาฆะเป็นนักขัตฤกษ์สำคัญ ที่ชาวพุทธได้มีโอกาสรำลึกถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่ทรงประกาศหัวใจพระศาสนา การปฏิบัติตามประเพณีจึงมีลักษณะแตกต่างกันไปบ้าง ตามความเชื่อของท้องถิ่น แต่การปฏิบัติตามประเพณีส่วนใหญ่เหมือนกัน

วันมาฆบูชา เป็นวันสำคัญยิ่งวันหนึ่งในพระพุทธศาสนา คำว่า “มาฆบูชา” มาจากคำว่า “มาฆปุณณมีบูชา” หรือ มาฆบูรณมีบูชา คำว่า “มาฆะ” เป็นชื่อของดาวฤกษ์กลุ่มหนึ่ง ซึ่งโคจรเข้าอยู่ในราศีการโคจรของโลกในเดือน 5 เหนือ หรือเดือน 3 ของภาคกลาง ทางจันทรคติเรียกว่า “มาฆมาส” ในราวเดือนกุมภาพันธ์ ทางสุริยคติ เรียกชื่อประเพณีมาฆะนี้ว่า วันมาฆะบ้าง มาฆบูรณมีบ้าง วันมาฆบูชาบ้าง วันจาตุรงคสันนิบาตบ้าง ซึ่งหมายถึงการบูชาในเพ็ญเดือน 3 ตรงกับวันเพ็ญเดือน 5 เหนือพระจันทร์เสวยมาฆฤกษ์ กลุ่มดาวมาฆะเป็นดาวฤกษ์กลุ่มหนึ่งในท้องฟ้า คำสามัญเรียกว่า “ดาววานร” หรือ “ดาวงู” พวกโหรเรียกว่า “สิงห์โต” หรือ ราศีสิงห์ มีชื่อเรียงตามลำดับฤกษ์ของโหรเป็นฤกษ์ที่ 10 เรียกว่า “ทลิตโท”

วันมาฆบูชา เกี่ยวเนื่องในอดีตกาล เมื่อครั้งพระพุทธเจ้ายังเสด็จท่องเที่ยวโปรดสัตว์อยู่นั้น พระองค์ได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ เวฬุวนาราม มีพระสงฆ์ 2 คณะ เรียกว่า บุราณขฏิล คณะหนึ่งจำนวน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1,000 รูป และปริพพาชกอีกคณะหนึ่ง จำนวน 250 รูป พระสาวกทั้งสองฝ่ายนี้ต่างฝ่ายต่างก็พากันเข้าเฝ้า พระพุทธเจ้าเพื่อฟังพระ ธรรมเทศนา โดยพระองค์มิได้มีพุทธฎีกาให้มาเฝ้าเลย และพระสงฆ์ทั้ง 1,250 รูป ได้อุปสมบทในสำนักพระพุทธเจ้า โดยพระองค์ทรงตรัสว่า "เอหิภิกขุ" ทั้งนี้ เมื่อใครได้ พุทธฎีกาว่า "เอหิ ภิกขุ" แล้วยกถือกันว่า เป็นภิกษุโดยชอบธรรม ไม่ต้องทำพิธีบวชกันเหมือนทุกวันนี้ นอกจากนี้พระสงฆ์ทั้ง 1,250 รูป ล้วนแต่ได้บรรลุพระอรหันต์ปฏิสัมภิทาญาณแล้วทั้งสิ้น

วันจาตุรงคสันนิบาต วันมาฆบูชาถือกันว่าเป็นวันประชุมสิ่งสำคัญ 4 ประการ คือ

1. พระสงฆ์มาเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยไม่ได้นัดหมาย
2. พระสงฆ์เหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ล้วน
3. วันนั้นเป็นวันเดือนมาฆะ คือ เดือนห้าเหนือเพ็ญ (เพ็ญเดือน 3)
4. พระพุทธเจ้าแสดงโอวาทปฏิโมกข์หัวใจพระศาสนา

ในวันมาฆบูชานี้ ชาวพุทธจะพากันนำดอกไม้ ธูป เทียน ไปสู่วัดวาอาราม ปุณ्यสถานที่ใกล้บ้าน ของตน กราบพระรัตนตรัยแล้ว ภิกษุที่เป็นประธานสงฆ์จะกล่าวคำบูชาพระพุทธคุณ เนื่องในวันมาฆะเป็น พระบาลีและคำแปลจนจบเรื่องราวของพระพุทธเจ้า ประชาชนเปล่งวาจาว่าตามจนจบ แล้วลงไปสู่ลาน หน้าพระอุโบสถ วิหาร เจดีย์แห่งใดแห่งหนึ่ง จุดธูปเทียนและเดินประทักษิณเวียนเทียน 3 รอบ ในขณะที่เดิน นั้น ให้กล่าวคำว่า พุทโธฯ หรือใช้คำว่า ปัททขินังฯ ก็ได้

ประเพณีปอยข้าวสังข์

ปอยข้าวสังข์ คือ งานทำบุญอุทิศหาผู้ตาย แต่มีลักษณะเป็นงานรื่นเริงอยู่บ้าง คือ มีมหรสพฉลอง ได้แก่ ซอพื้นเมือง มาขอสมโภชในวันแตงดา คือ วันเตรียมไทยทานถวายพระสงฆ์ ประเพณีปอยข้าวสังข์นี้ เป็นงานที่ทำขึ้นด้วยความรักเสนหาต่อผู้ตายและเป็น ความกตัญญูกตเวทีที่ลูกหลานมีต่อบิดามารดา ปู่ย่า ตายายของตน หรือต่อบุคคลผู้เป็นที่รัก เช่น สามีต่อภรรยา และภรรยาต่อสามี

ความนิยมแห่งการทำบุญปอยข้าวสังข์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การทำบุญปอยอุทิศแก่ผู้ชายที่ตายด้วยอุบัติเหตุ
2. การทำบุญปอยอุทิศให้แก่หญิงที่ตายด้วยอุบัติเหตุ และตายทั้งกลม หรือตายด้วยการคลอดบุตร

การทำบุญปอยข้าวสังข์แก่ผู้ตายนั้น เจ้าภาพมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อแสดงถึงความรักความผูกพัน เพื่อต้องการให้ดวงวิญญาณไปเกิดในสุคติภพ เพื่อต้องการจะให้เกิดเป็นทิพยสมบัติแก่ผู้ตายได้เสียในชาติหน้า เพื่อป้องกันคำครหานินทาว่าทอดทิ้งให้ตายไปตามยถากรรม ทั้งที่มีข้างของสมบัติที่ผู้ตายหาไว้ มากมาย เพื่อต้องการให้ผู้ตายพ้นจากวิบากกรรม เพื่อบุรุษมรดกทางวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ มิให้เสื่อมสูญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ไป บุคคลผู้ที่ตายโดยอุบัติเหตุ (ตายโหง) หรือตายคลอดบุตร คนโบราณถือว่า ผู้ตายอย่างนี้มีบาปกรรมมาก วิญญาณของผู้ตายจะไม่ได้ไปผุดไปเกิด วนเวียนอยู่ในห้วงแห่งกรรม จึงต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้เป็นการใหญ่ จึงจะรอดพ้นห้วงกรรมไปได้

ประเพณีปอยหลวง

ประเพณีปอย คืองานฉลองหรืองานรื่นเริง งานเทศกาลที่จัดขึ้น ผู้เขียนเคยสนทนากับชาวพม่าท่านหนึ่ง บอกว่า ปอยมาจากคำว่า ปเวณี หรือ ปเวณี แต่พม่าออกเสียงเร็ว ฟังเป็นเสียงปอย ไป คำว่า ปอยนี้ เพิ่งปรากฏในเอกสารล้านนาไทยระยะ 300 ปีมานี้เอง เป็นระยะเวลาที่ชาวพม่าเข้ามาปกครองล้านนาไทย แต่เอกสารสมัยอาณาจักรล้านนาไทยไม่ปรากฏคำว่าปอยเลย แสดงว่าคำนี้ ล้านนาไทยได้มาจากคำว่า ปเวณี ของพม่า นำมาใช้โดยออกเสียงเป็นปอย

งานที่มีชื่อว่า "ปอย" นั้นมีด้วยกัน 4 ปอย คือ

- ปอยหลวง งานฉลอง
- ปอยน้อย งานบวชอุปสมบท
- ปอยข้าวสงฆ์ งานทำบุญอุทิศหาผู้ตาย
- ปอยล้อ งานศพพระสงฆ์หรือเจ้าเมือง

โดยแยกปฏิบัติเป็นประเพณีแต่ละอย่าง ประจำเดือน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ทำระหว่างเดือน 4-5-6 คือ ช่วงเดือน กุมภาพันธ์-มีนาคม ของทุกปี

ประเพณีปอยหลวงของล้านนาไทย

ปอยหลวง คือ งานฉลองถาวรวัตถุของวัดหรือการฉลองสิ่งก่อสร้างที่ประชาชนช่วยกันทำขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ แก่สาธารณชน มีโรงเรียน หอประชุม เป็นต้น ประชาชนในล้านนาไทย นิยมทำการฉลองครั้งใหญ่หลังจากการก่อสร้างสำเร็จแล้ว ทำเป็นการใหญ่โต เรียกว่า ปอยหลวง อุทิศสิ่งก่อสร้างเป็นของสงฆ์ และอุทิศบุญกุศลแก่บรรพชนด้วย ถ้าทำส่วนตัวเรียกอุทิศกุศลไว้ภายนอกหน้า หากอุทิศแก่คนตายเรียกว่า อุทิศกุศลไปหา งานปอยหลวงเป็นงานใหญ่ จะต้องมีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า ซึ่งเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัดคณะศรัทธา จะต้องจัดเตรียมการต้อนรับเลี้ยงดูหัววัดต่าง ๆ ที่จะมาร่วมทำบุญด้วย ซึ่งทางวัดจะได้ตั้งคณะกรรมการดำเนินการเป็นแผนก ๆ ไป และต้องพิมพ์ปฏิทินแจกส่งไปตามหัววัดและคณะศรัทธา แจ้งกำหนดการ และวันทำบุญให้ทราบ ทางวัดที่จัดงานจะเตรียมต้อนรับ และเลี้ยงดูโดยพวกศรัทธาจะช่วยกันบริจาคเครื่องบริโภค เช่น ข้าวสาร อาหาร ไร่คอยเลี้ยงดูตามสมควรแก่ฐานะ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเภทถาวรวัตถุที่มีปอยหลวง

การทำบุญปอยหลวงนี้ ทางคณะสงฆ์กำหนดให้การทำบุญเหมาะสมแก่ฐานะคือ มิให้ทำการฉลองสิ่งก่อสร้างเล็กๆ มีค่าน้อย เช่น หอระฆัง กุฏิเล็ก ประตුවัด ห้ามมิให้ทำเพราะปอยหลวงต้องเตรียมการมาก และเกี่ยวข้องกับหัววัดและศรัทธาที่อื่นๆ ด้วย หากทำไม่เหมาะสมจะเป็นที่ครหาได้ เป็นการเสื่อมเสียแก่เจ้าอาวาสและศรัทธาวัดนั้นๆ ด้วย ปอยหลวงจึงกำหนดราคาสิ่งก่อสร้างตั้งแต่แสนบาทขึ้นไป และกำหนดตามราคาค่าเงินด้วยระยะปี 2480-2490 ราคาประมาณ 5,000 บาท 2491-2500 ประมาณ 10,000-50,000 บาท 2501-ปัจจุบันประมาณ 100,000-1,000,000 บาท ทั้งนี้เกี่ยวกับค่าของเงินและราคาของสูงขึ้น หากต่ำกว่ากำหนดที่ตั้งไว้จะไม่ได้รับอนุญาตให้ทำปอยหลวง เพียงแต่ทำบุญถวายเฉยๆ เท่านั้น

ถาวรวัตถุของวัดที่ได้รับอนุญาตให้ทำปอยหลวงได้ คือ

- โบสถ์
- วิหาร
- เจดีย์
- ศาลาการเปรียญ
- กุฏิขนาดใหญ่
- กำแพง, หอระฆัง, ครีวไฟ ฯลฯ (หลายๆ อย่างรวมกัน)
- หอพระไตรปิฎกหรือหอธรรม

ประเพณีสืบชะตา

การสืบชะตาหรือสืบชาติ หรือการต่ออายุ หรือสืบชะตากำเนิดให้ยืดยาวออกไป หมายถึงต้องการให้เป็นมงคล มีชีวิตอยู่อย่างสุขสบายปราศจากโรคภัยทั้งหลาย ทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป

ประเพณีสืบชาติแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. ประเพณี สืบชะตาคน นับเป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ชาวล้านนาไทยนิยมทำกันในหลายโอกาส เช่น เนื่องในวันเกิด วันได้ยศศักดิ์ตำแหน่ง วันขึ้นบ้านใหม่ กุฏิใหม่ หรือไปอยู่ที่ใหม่ บางครั้งเกิดเจ็บป่วย หมอเมื่อ (หมอดู) ทายทักว่าชะตาไม่ดี ชะตาขาดควรจะทำพิธีสะเดาะเคราะห์ และสืบชะตาต่ออายุเสีย จะทำให้คลาดแคล้วจากโรคภัย และอยู่ด้วยความสวัสดิ์ต่อไป

การสืบชะตาคนนี้ วิธีการสืบชะตามีเครื่องพิธีคล้ายคลึงกัน อาจแตกต่างกันไปบ้างในเครื่องพิธีบางอย่าง และชื่อของเครื่องในพิธีเท่านั้น สถานที่ที่จะจัดทำพิธีสืบชะตาจะทำในห้องโถง หากเป็นวัดก็จะจัดในพระ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิหาร หรือที่ "หน้าวง" คือห้องรับแขกของเจ้าอาวาส ถ้าเป็นบ้านก็จัดทำ "บนเดิน" คือห้องรับแขก ซึ่งต้องใช้ห้องกว้าง เพราะให้เพียงพอสำหรับแขกที่มาร่วมงาน หากเป็นวัดก็มีพระภิกษุสามเณรรวมทั้งอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ถ้าเป็นบ้านก็ต้อนรับญาติมิตรแขกเหรื่อที่มาร่วมงาน แขกที่มาร่วมงานนี้โดยมากจะเป็นญาติพี่น้องลูกหลาน บางครั้งก็มีผู้สนิทสนมคุ้นเคยมาร่วมด้วย

2. ประเพณี สืบชะตาบ้าน ความเชื่อของคนส่วนมากคิดว่าบ้านที่ตั้งมาตามฤกษ์ยามวันดีวันเสียนั้น มีเวลาที่ราหูมฤตยูเข้ามาทับเบียดเบียนทำให้ชะตาบ้านขาดลง เป็นเหตุให้ประชาชนที่อยู่อาศัยในบ้านนั้น ประสบความเดือดร้อนเจ็บป่วยกันไป ทัวบ้าน ในกรณีที่มีคนตายติด ๆ กันในบ้านเกิน 3 คน ขึ้นไปในเวลาไล่เลี่ยกันนั้น ชาวบ้านถือว่าอุบาทว์ตกลงมาสู่บ้าน หรือชาวบ้านถือเป็นเรื่อง "ขีดบ้าน ขีดเรือน" จะทำพิธีขจัดปัดเป่า เรียกว่า สืบชะตาบ้าน อีกประการหนึ่ง เมื่อปีใหม่สงกรานต์ล่วงไประยะวันปากปี ปากเดือนปากวัน ได้แก่วันที่ 16, 17, 18 เมษายน ชาวบ้านจะกำหนดเอาวันใดวันหนึ่งสืบชะตาบ้าน เพื่อให้เกิดความสวัสดิแก่ประชาชนภายในบ้านของตน

3. ประเพณีสืบชะตา เมือง การทำพิธีสืบชะตาเมืองของชาวล้านนาไทยมีมาแต่สมัยโบราณกาล คือเหตุที่ว่า การตั้งเมือง มีดวงชะตาที่เรียกกันว่า "ดวงชะตาเมือง" บางครั้งดาวพระเคราะห์ทั้งหลาย ตัวที่เป็นปาปะ เข้ามาทับดวงเมืองทำให้เมืองนั้นชะตาตก ชะตาไม่ดี และชะตาขาด เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวเมืองที่อยู่อาศัย ในเมืองนั้นจะได้รับความเดือดร้อน เป็นทุกข์ด้วยโรคภัยไข้เจ็บและ ได้รับเคราะห์กรรมต่าง ๆ นานา เมื่อดังนี้ผู้เป็นใหญ่ในเมืองนั้น จะร่วมทำพิธีสืบชะตาเมืองขึ้น เพื่อสืบอายุเมืองต่อไปมิให้ขาดลง ในคัมภีร์สืบชะตาเมืองกล่าวว่า "คันจักสืบชะตา บุปผาลาชา ดวงดอก ข้าวดอก ดอกไม้ ลำเทียนหื้อได้ไป นิมนต์พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เจ้า มาพอเท่าอายุเมืองนั้น คือว่าปีตั้งเมืองแต่ปฐมหัวที่นั้น มาตราบถึงปีบัดเดียนั้น นับถือหลังมันได้ก็ปักหื้อเอาพระสังฆะเจ้าเท่านั้น มาสูตรกระทำมังคละ" พิธีสืบชะตาเมือง ก็เพื่อต้องการให้บ้านเมืองประสบความสำเร็จรุ่งเรือง อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ด้วยความเชื่อว่าเทพารักษ์ซึ่งอยู่เบื้องบน จะช่วยอำนวยความสุขให้ สมปรารถนาเมื่อทำพิธีการให้ถูกต้องตามลัทธิผีสงเทวดา ในการทำพิธีสืบชะตาเมืองนี้ ปรากฏในพืชนั่งสา (สมุด ข่อย) จารึกด้วยตัวหนังสือ ล้านนาไทยหลายฉบับกล่าวถึงพิธีสืบชะตาเมืองในสมัยพระเมืองแก้ว กษัตริย์ล้านนาไทย รัชกาลที่ 13 ในราชวงศ์มังราย ซึ่งครองราชสมบัติตั้งแต่ พ.ศ. 2038-2068 ไว้อย่างละเอียด และ พระมหากษัตริย์จะทรงเป็นประธาน

ประเพณีปีใหม่สงกรานต์

การที่ประชาชนล้านนาไทยประเพณีปฏิบัติกันมาในประเพณีปีใหม่เมืองหรือ สงกรานต์นี้ หากจะพิจารณา กันในแง่ประวัติและตำนานความเป็นมา แต่ดั้งเดิมนั้นเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนจุลศักราช ซึ่งมีขึ้นในประเทศพม่าโบราณและได้แผ่เข้ามาสู่ล้านนาไทยและไทยภาคอื่น ๆ เป็นเวลานับพันปีมาแล้ว ดังนั้นประเพณีสงกรานต์ของทุกปี ในวันแรกเรียกว่า วันสังขานต์ล่อง วันที่สอง เรียกว่า วันเนา ล้านนาหรือเมืองเรียกเพี้ยนเป็นวันเนา และวันที่สาม เป็นวันเถลิงศก หรือที่เรียกกันว่า วันพญาวัน วันนี้เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชเป็นปีใหม่ และเปลี่ยนพุทธศักราชด้วย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อันจุลศักราชนี้เป็นศักราชที่ชาติพม่าเป็นผู้เริ่มตั้งเมื่อ พ.ศ. 1181 ปีกุน กษัตริย์พม่าพระนามว่า พระเจ้าแสนกะราชา ซึ่งแต่เดิมบวชเป็นพระและเป็นพระสังฆราช ชื่อปุพฺโพรหันได้ลาสิกขาออกมาครองราชสมบัติและทรงทำพิธีลบศักราชเมื่อ พ.ศ. 1181 ในวันเถลิงศกสงกรานต์ เรียกศักราชที่ตั้งขึ้นใหม่ว่า จุลศักราช และเริ่มใช้ในอาณาจักรของพระองค์ก่อน และต่อมาในรัชสมัยพระเจ้าอนุรุธมหาราช แห่งอาณาจักรพุกาม พระเจ้าอนุรุธหรือที่เรียกกันว่า อโนรธามังช่อนี้เป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจมาก ได้ยกทัพมาปราบปรามได้แคว้นแคว้นโยนกและแคว้นไทรลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อประมาณ พ.ศ. 1576 และได้ นำเอาประเพณีตรุษสงกรานต์และการใช้จุลศักราชแบบพม่านี้มาเผยแพร่ใน แคว้นแคว้นที่พระองค์ยึดได้ ใช้สืบต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้ และทางโหราศาสตร์ก็ใช้จุลศักราชนี้เป็นหลักเกณฑ์ เช่นเดียวกัน

สงกรานต์และความหมาย

ถ้าท่านแหงนหน้าดูท้องฟ้าเวลากลางคืน เมื่อเดือนมกราคมจะเห็นดวงดาวพร่างพร่างไปทั่วฟ้าเรียงรายกันอยู่เป็นหมู่ ๆ อย่างระเกะระกะ มีแสงเห็นยิบ ๆ กระจับตา คนโบราณมองดูหมู่ดาวเหล่านี้แล้ว ก็นึกเห็นเป็นรูปต่าง ๆ ขึ้น เช่น ดาวไถ ดาวจระเข้ ดาวรูปไก่ เป็นต้น ในบรรดาดาวเหล่านี้มีอยู่พวกหนึ่งซึ่งอยู่ในแนวสมมติว่า เป็นวิถีที่พระอาทิตย์สมมุติว่าโคจรหรือผ่านเข้าไปนี้มีรูปโค้งเป็นวงกลม คล้ายรูปไข่จากเหนือไปได้ เรียกว่าจักรราศี จักรแปลว่าวงล้อรถ ราศีแปลว่ากองหรือหมู่ เช่น ในคำว่า “บุญราศี” แปลว่า กองบุญ ถ้าใช้กับเรื่องดาวก็แปลว่าหมู่ดาว จักรราศีนี้แบ่งออกเป็น 12 ส่วนเรียกว่า “12 ราศี” แต่ละราศีก็มีดาวหมู่หนึ่ง ซึ่งมีชื่อตามรูปที่นึกเห็นเป็นดาวแกะ ดาววัว ดาวคนคู่ ดาวปูและดาวอื่น ๆ เรียงไปเป็นลำดับจนครบ 12 ราศี เมื่อพระอาทิตย์แรกผ่านเข้าไปในจุดของหมู่ดาวอะไรเมื่อไรภาษาไทยใช้ว่า “ยกขึ้นสู” เช่น พระอาทิตย์แรกผ่านเข้าไปในจุดของหมู่ดาวแกะก็ใช้ว่า “ยกขึ้นสูราศีเมษ” เมษแปลว่า แกะ เมื่อผ่านหมู่ดาวแกะไปเข้าหมู่ดาววัวซึ่งอยู่ถัดไปก็ใช้ว่า “แล้วยกไปสูราศีพฤษภ” พฤษภ แปลว่า วัว เวลาที่พระอาทิตย์แรกผ่านเข้าไปในหมู่ดาวใด เรียกว่า “สงกรานต์เดือน” สงกรานต์ แปลว่าผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไป เพราะระยะเวลาตั้งแต่พระอาทิตย์แรกยกขึ้นสูราศีหรือหมู่ดาวใดกว่าจะผ่านพ้น แล้วเข้าสู่อีกราศีหนึ่ง ก็เป็นเวลาได้เดือนหนึ่ง เมื่อผ่านไปตามจักรราศีโดยลำดับจนครบ 12 ราศี ก็เป็นเวลาได้ปีหนึ่ง ที่เราเรียกชื่อเดือนของเราว่า เมษายน พฤษภาคม และอื่น ๆ ซึ่งถือเอาโลกที่เราอยู่นี้เป็นเกณฑ์ตั้งของจักรวาลไม่ใช่ถือเอาดวงอาทิตย์ เป็นเกณฑ์ที่ตั้งเฉพาะเดือนเมษายน เมื่อพระอาทิตย์ยกขึ้นสูราศีเมษ เรียกเป็นพิเศษว่า

วันมหาสงกรานต์ เพราะเขาถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ เขาในที่นี้ข้าพเจ้าหมายถึง ชาวอินเดียเฉพาะในมัธยมประเทศ มหาสงกรานต์เป็นวันที่พระอาทิตย์เดินบัดจากใต้ไปสู่เหนือ ดังจะสังเกตได้ จากแดดที่ย้ายที่จากใต้ไปเหนือทีละน้อย ๆ จนมาถึงกึ่งกลางพิภพที่เราอยู่พอดีในตอนนั้น เวลากลางวันและกลางคืนมีเท่ากันหมดทั่วโลก เรียกว่า มัชฌิมกาลในภาษาโหราเฉพาะในวันมหาสงกรานต์ ในภาษาสันสกฤต เรียกว่า วสันต์ วิษุวัต วสันต์วิษุวัตนี้ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Rainy season อันเป็นวันย่างเข้าฤดูใบไม้ผลิของเขา ฤดู Spring คือที่เราแปลว่า ฤดูใบไม้ผลิตรงกับฤดูวสันตะในภาษาสันสกฤต ฤดูวสันต์หรือฤดูใบไม้ผลิทางเมื่อ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เราไม่มี แต่พอดีตกในระยะเวลาที่ชาวไทยซึ่งส่วนใหญ่ประกอบกิจกรรม กำลังว่างจากทำอะไรไถนาและเก็บเกี่ยวข้าวเราจึงถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันทำ บุญใหญ่วันหนึ่งใน รอบปีและเล่นสนุกรื่นเริงกันเป็นเวลาต่อไปอีก 2 วัน หรือมากกว่านั้นก็เคยมี ถ้าฝนยังไม่ตกลงมากก็มักเล่นสนุกกันต่อไปนี่กล่าวเฉพาะผู้ที่มิอาชีพทำนา ในหมู่พวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ การเล่นสนุกรื่นเริงในวันสงกรานต์เรียกว่า เล่นน้กขัตฤกษ์สงกรานต์ตามปกติเทศกาลสงกรานต์มี 3 วัน บางปีก็มี 4 วัน ถ้าปีนั้นนางสงกรานต์นอนหลับตา มาบนหลังสัตว์พาหนะทรง คือ มาภายหลังเที่ยงคืนไปแล้ว แต่เดี๋ยวนี้ว่าง กำหนดเป็น 3 วันเสมอ

วันที่ 13 (สังขานต์ล่อง)

สังขาร คือ สังขานต์ มาจากภาษาบาลีสันสกฤต คือ สังกรานต์ แต่วิธีอ่านหนังสือล้านนา ก อ่านเป็น ข กรานต์ จึงอ่านเป็น ขรานต์ 'ไม่ใช่สังขารอย่างที่เรารู้จักกันว่าเป็นร่างกายแต่ต่อมการอ่านออกเสียงตัว ร กล้าค่อย ๆ หายไป จึงออกเสียงเพียง ขาน เท่านั้น สงกรานต์หรือว่า สังขรานต์ แปลว่า ก้าวล่วงแล้ว คือ วัน เดือน ปี ที่ล่วงลับไป ในวันนี้เป็นวันเริ่มต้นของสงกรานต์

เทศกาลสงกรานต์ หรือที่ชาวเหนือเรียกตามที่ได้ถือกันมาเป็นประเพณีแต่โบราณกาลว่า เป็นวันปี ใหม่ นับแต่วันที่ดวงอาทิตย์ย่างเข้าสู่ราศีเมษ ซึ่งตรงกับวันที่ 13 เมษายน ตามประเพณีพื้นเมืองเรียกวันนี้ว่า "วันสังขานต์ล่อง" คือ หมายถึงวันสิ้นสุดของศักราชเก่าเป็นวันส่งท้ายปีเก่า ซึ่งในวันนี้ท่านจะได้ยินเสียงปืนกันแต่ยังมีด ๆ อยู่ การยิงปืนนี้เป็นการยิงเพื่อขับไล่เสนียดจัญไรต่าง ๆ ตามที่ได้ถือกันมาแต่โบราณและพอเข้าตรุษพวกผู้เฒ่าผู้แก่ ก็จะกวาดแฉั่วตามลานบ้านกวาดขยะมูลฝอยต่าง ๆ ไปรวมไว้ที่หนึ่ง ซึ่งเห็นว่าเป็นปกติดีแล้วก็จัดการจุดไฟเผาเสีย ครั้นตกลายหนอยก็จะจัดการปิดกวาดบ้านเรือนให้สะอาดหมดจด แม้หยากไย่แมงมุม ก็ไม่ให้ติดค้างอยู่ จะพูดไปวันนี้ก็เปรียบเสมือนวันสาธารณสุขวันหนึ่งเหมือนกัน นอกจากปิดกวาดตามบ้านช่องห้องหับต่าง ๆ แล้วก็จะเก็บเสื้อผ้า ผ้าปูที่นอนออกจัดการไปซักและเอาที่นอน หมอนและอุปกรณ์ในการนอนอื่น ๆ ที่ซักไม่ได้ซักซักแดด วันนี้ทุกคนจะทำอารมณ์ให้แจ่มใส ไม่ให้มีขุ่นมัวในจิตใจแต่ละคน เพราะเป็นวันที่จะเริ่มชีวิตใหม่จะต้องเตรียมจิตใจใหม่ให้เข้มแข็งและพร้อม ที่จะสู้กับ ชีวิตในปีต่อไป นอกจากนี้ จะมีการปิดกวาดตามบ้านช่องห้องหับ จัดการทำความสะอาดให้หมดจดทุกแห่งหนแล้วก็จะมีการสระหัวดำเกล้า ชำระร่างกายให้สะอาดผ่องใส เสร็จแล้วก็จัดการแต่งเนื้อตัวด้วยเสื้อผ้าใหม่ หากเป็นผู้หญิง เมื่อจัดการชำระร่างกายและสระเกล้าดำหัวแล้ว ก็จะทัดดอกไม้อันเป็นนามปี คือ สมมติว่าปีนี้เป็นปีชวด ดอกจำปาเป็นนามปี ก็ให้ทัดดอกไม้ในนี้ในวันนี้ จะปิดกวาดเช็ดถูหิ้งพระทำความสะอาดตลอดจนพระพุทธรูป และเปลี่ยนดอกไม้บูชาพระเสียใหม่ทั้งหมด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วันเนา หรือ วันเนา

“วันเนา” เมืองเหนือเรียกว่า “วันเนา” เป็นวันที่มีประเพณีทางศาสนาด้วย เช่น การขนทรายเข้าวัด และเล่นรดน้ำกันทั่ว ๆ ไป อย่างสนุกสนานเป็นวันที่หนุ่ม ๆ สาว

ๆ ไปชุมนุมกันอย่างหนาแน่นตามหาดทรายของแม่น้ำ ในลำนานาหนุ่มสาวจะมีการเล่นรดน้ำกันอย่างหนัก จนกระทั่งเย็นในวันนี้ ถือว่าเป็นวันสำคัญ เราจะไม่ทำอะไรที่ไม่เป็นมงคล ไม่ด่าทอหรือทะเลาะวิวาทกัน คนโบราณถือว่าวันนี้หากผู้ใดด่าทอกันแล้ว ปากของบุคคลนั้นจะเน่าเพราะเป็นวันเนา ที่ถือเคร่งที่สุดจะไม่ทำอะไรที่ผิดศีล 5 เลย หากมีการทะเลาะวิวาทกันในวันนี้ จะไม่เป็นมงคลเลยตลอดปีทีเดียว ฉะนั้นในวันนี้ หากมีอะไรเป็นการล่วงเกินก็มักจะไม่ได้สาหาโทษกันนอกจากราย ที่ออกจะมีอะไรรุนแรงเกินเหตุไปเท่านั้น จึงอาจเกิดเรื่องราวกันขึ้นได้ ทางที่ดีวันนี้ควรทำอะไรดีที่ยอภัยซึ่งกันและกัน เพราะจะเป็นมงคลแก่ชีวิตจะได้ประสบแต่ความดีงามตลอดไป พยายามทำจิตใจให้แจ่มขึ้นสลัดความวิตกกังวลทั้งหลายให้หลุดออกไปเหมือน ผลิตทิ้ง วันนี้ในตอนเช้าเขาจะไปตลาดเพื่อจ่ายซื้ออาหารและข้าวของไว้ทำบุญในวัน พญาวัน ในตอนเช้าวันนี้ชาวบ้านจะแต่งกายอย่างงดงามไปจ่ายตลาดกันคับคั่ง บางรายที่พ่อแม่แหนหวง ไม่เคยเปิดโอกาสให้ไปที่ไหนเลยเพราะเกรงภรรยาจะมาตอมเอา วันนี้พ่อแม่ก็เปิดโอกาสให้เป็นพิเศษ ให้ไปจ่ายตลาดได้ ฉะนั้น คนหนุ่มและคนสาวไม่ควรจะละโอกาสนี้เสีย

วันพญาวัน

วันพญาวัน เป็นวันเริ่มศักราชใหม่ วันนี้เป็นวันที่มีการทำบุญทางศาสนาและมีการไป “ดำหัว”

วันนี้ตั้งแต่เวลาเช้าตรู่ จะได้เห็นผู้คนถือสารอาหารหวานคาวขนมข้าวต้มต่าง ๆ ไปทำบุญถวายพระตาม วัดที่ตนเป็นศรัทธาอยู่ หรือตามวัดอื่นแล้วแต่ธำมัญชัญซึ่งการถวายภัตตาหารหรือที่เรียกกันอย่าง เมืองเหนือ ว่า “การทานขันข้าว” นี้บางคนก็จะทานกันหลายชั้น เป็นการทำทานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ บรรพบุรุษหรือ ญาติมิตร บิดามารดาที่ล่วงลับไปแล้วด้วย ส่วนพระก็จะคอยนั่งรับทานขันข้าวและทำพิธีหยาดน้ำหมาย ทานอุทิศส่วนกุศล ไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งพระต้องแยกย้ายกันนั่งให้ศีลให้พรเป็นแห่ง ๆ เพราะหากขึ้น ให้พระรอรับทานอยู่แห่งเดียวแล้วคงจะนั่งให้ศีลให้พรอยู่ไม่ไหว เพราะมารายด้วยกัน บางรายก็หลาย สำหรับและทานหลายวัด แล้วแต่กำลังทรัพย์และศรัทธาของบุคคลผู้นั้น ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงว่าชาวเหนือ มีความเลื่อมใสในพระบรมพุทธานุศาสน์ และมีความกตัญญูต่เวที่ต่อบรรพบุรุษของตนเป็นอันมาก นอกจากจะมีการทานขันข้าวกันที่วัดดังกล่าวแล้วก็มีการทานขันข้าวให้บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ผู้เฒ่าผู้ แก่ ญาติมิตร หรือผู้ที่คุ้นเคยรู้จักเคารพนับถือกันที่ยังมีชีวิตอยู่อีกด้วยนพระราชพิธีสืบชะตาเมืองเพื่อให้เกิด สวัสดิ์มงคล โดยทั่วกัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเพณีขนทรายเข้าวัด

ประเพณีขนทรายเข้าวัด การขนทรายเข้าวัดของประชาชนล้านนาไทยมีมาแต่โบราณแล้ว การขนทรายอาจแตกต่างกันไปบ้าง เช่น จังหวัดเชียงใหม่ , เชียงราย , ลำพูน เป็นต้น นิยมขนทรายในวันเนาหรือวันที่ 14 เมษายน แต่ที่จังหวัดน่านนิยมขนทรายในวันพญาวัน คือ วันที่ 15 เมษายนบางแห่งก็นิยมขนทรายกันในวันสงกรานต์ล่วงหน้าด้วยการขนทรายจึงนิยมกันทั้ง 3 วัน คือวันสงกรานต์ล่วงหน้า วันเนา และวันพญาวัน แต่ที่นิยมกันมากที่สุดคือวันเนา

สาเหตุแห่งการขนทรายเข้าวัดการขนทรายเข้าวัดมีสาเหตุหลายประการคือ วัด มีการก่อสร้างถาวรวัตถุ เช่น โบสถ์ วิหาร เป็นต้น สมภารจึงขอแรงชาวบ้านที่ยังหนุ่มและสาวช่วยกันขนทรายเข้ามากองไว้ในคราว เทศกาลสงกรานต์ซึ่งเป็นวันที่ชาวบ้านว่างงานการทั้งหลาย และน้ำในแม่น้ำแต่ละสายแห้งขอดเงินเนินทรายสามารถนำทรายขึ้นฝั่งได้ง่าย

คนสมัยก่อนไม่นิยมสวมรองเท้าเข้าวัดทั้งรองเท้าใวนอกวัด ต้องเดินเท้าเปล่าเข้าวัด ขึ้นไปบนวิหารวัดที่มีทรายมากย่อมไม่เปื้อนเท้าเพราะทรายมากย่อมไม่เปื้อนเท้าเพราะทราย เป็นเครื่องเช็ดถูเปอะตมได้เป็นอย่างดีทำให้ภายในวัดวาอารามไม่เป็นเปอะตมเฉอะแฉะ ประชาชนสามารถเดินเข้าไปมาได้สะดวก ในคราวมาทำบุญวัดเป็นสถานที่รื่นรมย์ที่เรียกกันว่าอาราม การมีทรายอยู่ในวัดมาก ทำให้วัดสะอาดน่าอยู่ ประชาชนจึงนิยมขนทรายเข้าไปในวัดกันเสมอมาวัด ที่มีทรายมากป้องกันไม่ให้หญ้าขึ้น หรือมีหญ้าขึ้นบ้างก็ถอนง่ายกว่าหญ้าที่ขึ้นบนดินล้วน ๆ วัดทุกวัดของล้านนาจึงนิยมนำทรายเข้าวัดเพื่อป้องกันหญ้าขึ้น

ประวัติและตำนานเกี่ยวกับเจดีย์ทราย

ในตำนานเมืองหริภุญชัยกล่าวถึงการที่พระพุทธเจ้าประทับรอยพระบาทไว้บนที่หาด ทรายเป็นवालุกเจดีย์ ณ แม่น้ำมณี ในคัมภีร์ธรรมของล้านนาไทยกล่าวว่า "ในสมัยที่พระพุทธเจ้าเป็นชายสามัญมีนามว่า ดิสสะ เป็นคนเฉลียวใจากริหาเข้ากินคำ เลี้ยงชีวิตด้วยการรับจ้างตัดฟันชาย แต่เป็นผู้มีศีลธรรมดี เป็นที่รักของประชาชนชาวบ้านมาก วันหนึ่งดิสสะกุมารเดินทางออกจากบ้านไปสู่กลางป่าแห่งหนึ่ง มีลำธารไหลผ่านมีหาดทรายขาวงดงามนัก มีจิตปลาทะเลยอยากจะทำบุญจึงได้เอาทรายมาก่อเป็นเจดีย์ ฉีกเสื่อที่ตนสวมอยู่นั้นเป็นยอดตรงปักลงบนพระเจดีย์ทรายนั่น และตั้งอธิษฐานว่า อิมินา ปุญญกมเมนาหิ วาลุกเจดีย์ กตราชูชิตตานัง ปริหรนโต นิพพานปัจจโยมहि เม นิจจํ ด้วยอำนาจบุญกรรมกุศลการก่อบพระเจดีย์ทรายนี้อให้ข้าพเจ้าได้บริหารตนให้มีความสุขและเป็นปัจจัยแห่งพระนิพพานเจ้าเกิด และขอให้ข้าพเจ้านั้นได้เป็นพระพุทธเจ้าโปรดสัตว์โลก เมื่อพระโพธิสัตว์ดิศสะบำเพ็ญบารมีเต็มทีเต็มถ้วนแล้ว ก็ได้มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเพณีขึ้นธาตุ (บูชานมัสการพระธาตุสำคัญ)

ธาตุ เป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นสัญลักษณ์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและอรหันตธาตุ มีประเพณีขึ้นธาตุหรืองานบุญนมัสการพระธาตุทั่วไปในเมืองน่าน วันที่กำหนดขึ้นของพระธาตุที่สำคัญๆ ในจังหวัดน่านคือ

- งานประเพณี "หกเป็งไหว้สาพระธาตุแช่แห้ง" ในวันเพ็ญเดือน 6 เหนือ ตรงกับวันเพ็ญเดือน 4 ภาคกลาง (ประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม) มีการจุดบั้งไฟถวายเป็นพุทธบูชา

- งานประเพณีนมัสการพระธาตุเขาน้อย ในวันเพ็ญเดือน 8 เหนือ ตรงกับวันเพ็ญเดือน 6 ภาคกลาง(ประมาณเดือนพฤษภาคม) มีงานนมัสการพระธาตุเขาน้อย และมีการจุดบั้งไฟถวายเป็นพุทธบูชา

- งานประเพณีนมัสการสงฆ์พระเจ้าทองทิพย์ วัดสวนตาลช่วงเทศกาลสงกรานต์ 12-15 เมษายน

- งานนมัสการพระธาตุเบ็งสกัด ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เหนือ (ประมาณเดือนมกราคม)

นอกจากนี้ ยังการทำบุญนมัสการพระธาตุและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ในจังหวัดอีกเกือบทุกอำเภอตามที่กำหนดกันมาแต่โบราณ ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เหนือ ไปถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 เหนือ การทำบุญประเพณีขึ้นธาตุในเมืองน่าน จะมีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ อบรมสมโภชการเจริญพระพุทธรูป และการสวดเบิกการเวียนเทียน การสงฆ์พระธาตุและการบูชาพระธาตุด้วยธูปเทียนดอกไม้ของคนพื้นเมืองที่เป็นชาวพุทธในปีหนึ่งจะมี 1 ครั้งเท่านั้น

ประเพณีจับอกไฟ (จุดบั้งไฟ)

ประเพณีจุดบั้งไฟ ซึ่งชาวล้านนาเรียกว่า "จับอกไฟ" นี้ นิยมเล่นกันทั่วภาคเหนือในเทศกาลต่างๆ เช่น งานประเพณีสงฆ์พระ เช่น วัดพระนอนขอนม่วง อำเภอแมริม เชียงใหม่ วัดพระนอนป่าเกิดถึ อำเภอสารภี เชียงใหม่ และวัดพระบรมธาตุสุเทพ เป็นต้น ประชาชนนิยมทำบั้งไฟมาจุดเพื่อเป็นพุทธบูชา เพื่อความสนุกสนาน และเพื่อได้บุญกุศล เพราะเป็นความตั้งใจจะสักการะ กราบไหว้ พระเกษแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ประเพณีจุดบั้งไฟแต่ละแห่ง จัดเป็นงานใหญ่ทุกปี มีการประกวดชิงรางวัลจากคณะกรรมการจัดงาน มีผู้สนใจทำบั้งไฟเข้าแข่งขันเป็นจำนวนมาก จะเริ่มจุดบั้งไฟตั้งแต่เช้าเวลา 9.00น. จนถึงค่ำ ประเพณีสำหรับวัดต่างๆ แตกต่างกันไป เช่นประเพณีจับอกไฟวัดพระนอนขอนม่วง กำหนดเอาเดือน 9 เหนือ แรม 14-15 ค่ำ รวม 2 วัน ส่วนวัดพระนอนป่าเกิดถึ กำหนดเอาสงกรานต์ปีใหม่ วันพญาวัน (เถลิงศก) วัดพระบรมธาตุสุเทพ กำหนดเอาวันเพ็ญ เดือน 8 เหนือ ส่วนวัดวาอารามในจังหวัดอื่นๆ ก็จุดกันตามประเพณีที่กำหนดแต่ละแห่ง ซึ่งไม่เหมือนกัน ก่อนที่จะนำบั้งไฟไปจุด แต่ละวัดจะพากันไปทั้งพระสงฆ์และประชาชนที่ทำบุญในวัดนั้นๆ โดยจะแห่แหนกันไปอย่างสนุกสนาน ไปยังสถานที่ที่เตรียมไว้ ซึ่งจะต้องห่างจากหมู่บ้าน เพราะเกรงจะเกิดอันตรายจากการระเบิดของบั้งไฟบางชนิดที่ทำผิดพลาด

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หรือตกใส่หลังคาบ้าน เมื่อแห่ไปถึงสถานที่ที่เตรียมไว้ เขาจะทำเป็นร้านสำหรับจุดบอไฟ ซึ่งเรียกกันว่า "ค้ำ" ร้านหรือค้ำจะสูงกว่ายอดไม้ เวลาจะจุดเขาจะเอาบอไฟไปวางไว้บนค้ำโดยหันหัวขึ้นใช้มุมเอียง 45 องศา หรือแล้วแต่สลาจิบอไฟ คือ ช่างที่จุดจะเห็นสมควร เวลาจุดบอไฟดินปืนซึ่งเรียกกันว่า "เผ่า" จะดันบอไฟพุ่งขึ้นไปอย่างสูงลิ่ว เมื่อหมดแรงดันก็จะตกลงมา

ประเพณีอนนต์จำศีล

ประเพณีอนนต์จำศีล ตรงกับภาคกลางว่า ถืออุโบสถศีล นิยมทำกันเป็นประเพณีทุกวันพระ ขึ้น หรือแรม 8 ค่ำ 15 ค่ำ ซึ่งเรียกว่า วันศีล ตรงกับวันอุโบสถศีลของภาคกลาง ปฏิบัติตลอดระยะเวลา เข้าพรรษา

ค่านิยมในการอนนต์จำศีล

1. มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย
2. เพื่อต้องการให้ได้รับจริยาวัตรอันดีงามจากพระสงฆ์
3. เพื่อฝึกหัดอบรมจิตใจให้สงบ
4. เพื่อหวังผลแห่งความสุขในภพหน้า

ประเพณีเข้าพรรษา

วันเข้าพรรษาเป็นวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา มีธรรมเนียมของสงฆ์อยู่ว่า พระสงฆ์ทุกรูปที่บวชใหม่และบวชมานานมีพรรษามาก จะอยู่ในแห่งหนตำบลใดก็ตาม เมื่อถึงวันนั้นแล้วจะต้องทำพิธีอุชิษฐานพรรษา กล่าวคืออุชิษฐานเพื่ออยู่ประจำในวัดใดวัดหนึ่งที่ตนทำพิธีอุชิษฐานนั้นตลอด เวลา 3 เดือนในฤดูฝน วันเข้าพรรษา เริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 เหนือ ไปจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนเกียง (เดือน 11 ภาคกลาง) ชาวบ้าน ถือว่าเป็นวันสำคัญยิ่งวันหนึ่ง เพราะเป็นโอกาสที่จะได้ร่วมทำบุญเป็นพิเศษ เมื่อถึงวันนี้ ชาวพุทธทั้งหลายจะพากันไปใส่บาตร รับศีล ตอนกลางคืนมีการถวายเทียนเข้าพรรษา ก่อนจะถึงวันหรือเวลาถวายเทียน มักจะมีการแห่เทียนพรรษาไปตามหมู่บ้านต่างๆ เป็นที่สนุกสนาน มักจะมีทานชันข้าวหาคคนตาย รวมทั้งการทานแด่พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วย ในช่วงเข้าพรรษาชาวบ้านส่วนใหญ่จะไปทำบุญที่กันทุกวันพระ มีการฟังเทศน์ ฟังธรรม คนเฒ่าคนแก่จะมีการไปอนนต์จำศีล

ประเพณีอุทิศส่วนบุญหาผู้ตาย

ประเพณีอุทิศหาผู้ตาย บางทีเรียกว่า ประเพณีเดือน 12 เพิ่ง ประชาชนในล้านนาไทยนิยมทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษของตน คือ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ประเพณีนี้เรียกกันในแต่ละท้องถิ่นก็มีชื่อแตกต่างกันไป บางจังหวัดในล้านนาเรียกประเพณีอุทิศหาผู้ตายบ้าง เรียก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเพณีเดือนสิบสองบ้าง เรียกประเพณีปล่อยผีปล่อยเปรต ตรงกับของภาคกลางว่า “ตรุษสารท” ปักข์ได้ เรียกว่า ประเพณีเดือนสิบชิงเปรต และ ทางภาคอีสานก็คือ ประเพณีบุญข้าวประดับดิน ประเพณีที่กล่าวมานี้ โดยความหมายและจุดประสงค์เป็นอันเดียวกัน ต่างกันด้วยวิธีการทำตามจารีตประเพณีที่เคย ทำมา ในท้องถิ่นของตน

สำหรับการอุทิศหาผู้ตายของล้านนาไทย มีประเพณีสืบต่อกันมาเนื่องในการอุทิศกุศลแก่ญาติพี่น้อง ผู้ที่ตายไปแล้ว ถือกันว่าในวันเดือน 12 เหนือ ขึ้น 1 ค่ำถึงเดือนแรม 14 ค่ำนั้น พระยายมราชได้ปล่อยวิญญาณสัตว์ ผู้ตายกลับมาสู่เมืองมนุษย์เพื่อขอรับเอาส่วนบุญกุศลจากญาติพี่น้องลูกหลาน จะได้พ้นจากภาวะแห่งเปรตตอสุรกายทั้งหลาย ดังนั้นการปฏิบัติประเพณีก็ด้วยความกตัญญู ต้องการให้บุคคลผู้เป็นที่รักพบกับความสุขในปรโลก จึงได้ทำกันสืบๆมา

ประเพณีทานสลาก

ประเพณีทานสลากคือ การทำบุญสลากภัตรในล้านนาไทย มีเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น บางแห่งว่า “กินก๋วยสลาก” บางแห่ง “กินสลาก” บางแห่งว่า “ตานก๋วยสลาก” ในความหมายเป็นอย่างเดียวกัน สำหรับวิธีการทำบุญมีแตกต่างกันไปตามความนิยมในท้องถิ่นของตน ประเพณีกินก๋วยสลาก หรือ ทานสลากนี้เป็นประเพณีเก่าแก่ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่พุทธสมัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ปรากฏในพระธรรมบทททกนิกายว่า “พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญพระสาวกอรหันต์ของพระองค์คือ พระโกณฑธานเถระ ซึ่งเป็นผู้มีโชคดีในการจับสลากได้ที่หนึ่งทุกครั้ง แม้พระพุทธเจ้าก็สู้ท่านไม่ได้ พระสาวกทั้งหลายมีความสงสัยว่า ทำไมท่านจึงมีโชคดีเช่นนั้น พระพุทธเจ้าตรัสรับบอกแก่ภิกษุสงฆ์ทั้งหมดว่า โกณฑธานปรารถนาว่าถ้าเลือกอะไร แข่งขันอะไร ขอให้ได้ที่หนึ่งเสมอ ดังนั้นในชาตินี้โกณฑธานจึงเป็นคนโชคดี ประเพณีถวายสลากภัตรหรือประเพณีถวายข้าวสลาก หรือ กินก๋วยสลากนั้น ทำกันมาตั้งแต่เดือน 12 เหนือเพ็ญเรื่อยมาจนถึงต้นเดือนยี่เหนื่อ คือ ช่วงเดือน 11-12 ของภาคกลาง ชาวบ้านจะนำพืชผลมาถวายเป็นก๋วยสลาก นิมนต์พระสงฆ์จากวัดใกล้เคียงมารับไทยทานสลาก ซึ่งศรัทธาประชาชนร่วมกันถวาย สลากภัตรของทางเมืองเหนือ ประกอบด้วย

1. สลากน้อย คือ สลากกระชู่เล็กๆ
2. สลากก๋วยใหญ่ หรือ สลากโชค

สลากก๋วยเล็ก ใช้ถวายอุทิศแด่ผู้ตาย หรือทำบุญเพื่อเป็นกุศลในภายหน้า ส่วนสลากก๋วยใหญ่ ใช้ถวายเป็นมหากุศลสำหรับบุคคลผู้มีกำลังศรัทธาและร่ำรวยเงินทอง ทำถวายเพื่อเป็นพลวปัจจัย ให้มีบุญกุศลมากขึ้น พิธีถวายสลากภัตร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่นิยมมี 3 ประเภท คือ

1. สลากเอาเส้น ซึ่งประชาชนจับสลาก แล้วนำไทยทานไปถวาย
2. สลากที่พระสงฆ์จับสลากเอง
3. สลากย้อม ซึ่งนิยมทำกันในกลุ่มไทยยอง ซึ่งหญิงสาวภายในหมู่บ้านจัดถวายเป็นประเพณี

ประเพณีการ "ทานข้าวสลาก" หรือการ "กินก๋วยสลาก" ตามสำเนียงการพูดของเมืองเหนือนี้หมายถึง ประเพณีทานสลากภัต เป็นประเพณีที่ชาวเหนือถือสืบเนื่องมาช้านานแล้ว การทานก๋วยสลากจะเริ่มในราว วันเพ็ญเดือน 12 เหนือ (คือเดือน 10 ได้ เดือนกันยายน) และสิ้นสุดเอาในเดือนเกียงดับ (เดือน 11 ได้) การทานก๋วยสลาก (หรือบางแห่งเรียกว่าทานข้าวสลาก) ในจังหวัดเชียงใหม่ในสมัยก่อนนั้นจะต้องทำที่วัด เชียงมัน อันเป็นปฐมอารามในจังหวัดเชียงใหม่ก่อน ที่ลำปางก็จะเริ่มที่วัดปงยางคก ซึ่งเป็นวัดต้นตระกูล ของเจ้าเจ็ดตน คือ เจ้าทิพข้าง ปัจจุบันมักจะทำกันตามสะดวก ก่อนวันทำพิธี "ทานก๋วยสลาก" 1 วัน เรียกว่า "วันดา" เป็นวันจัดเตรียมสิ่งของเครื่องไทยทาน พวกผู้ชายก็จะจัดการจักตอกสาน "ก๋วย" ไว้ หลายๆ ใบ บางครอบครัวอาจจะทำหลายสิบลูกแล้วแต่ศรัทธาและกำลังทรัพย์จะอำนวยให้ ทางฝ่ายหญิงก็จะจัดเตรียมห่อจอกกระจุกกระจิก เช่น ข้าวสาร พริก หอม กระเทียม เกลือ กะปิ ปลา ร้า ขนหมักต้ม และอาหาร เช่น ห่อหมก (ทางเหนือเรียกห่อหนึ่ง) ซีนบั้ง (เนื้อทอด) เนื้อเค็ม หมาก เมียง บุหรี่ ไม้ขีดไฟ เทียนไฟ สีย้อมผ้า ผลไม้ต่างๆ เครื่องใช้สอยต่างๆ ตามแต่ศรัทธาและฐานะ สิ่งของต่างๆ เหล่านี้จะบรรจุลงในก๋วยซึ่ง กรุดด้วยใบตองหรือกระดาษสีต่างๆ เมื่อจัดการบรรจุสิ่งของต่างๆ ลงในก๋วยเรียบร้อยแล้วก็จะเอา "ยอด" คือ สตางค์หรือธนบัตรผูกติดไม้เรียวเสียบไว้ "ยอด" ที่ใส่ นั้น ไม่จำกัดว่าจะเท่าใดแล้วแต่กำลังทรัพย์และศรัทธาจะอำนวยให้ เมื่อเตรียมสิ่งของดังกล่าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว เช้าวันรุ่งขึ้นในวันทานสลาก เขาก็จะใช้เด็ก ลูกหลานเอาเสื่อไปปูที่ลานวัด หรือตามศาลาบาตร และเอา "ก๋วยสลาก" ไปวางเรียงไว้เป็นแถวๆ ส่วน ผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะจัดเตรียมขัน (พาน) ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน ถือขัน (พาน) ไปวัดกันเป็นหมู่ๆ บ้างก็งมมือ ลูกหลานไปด้วย ส่วนพวกหนุ่มๆ สาวๆ ก็ไม่เหมือนกัน ส่วนมากไปกันเกือบหมดทั้งครอบครัว เพราะถือว่าการทานสลากภัตนี้มีอานิสงส์มาก และจะได้ช่วยกันเอา "ก๋วยสลาก" ไปถวายพระในเวลาที่มีการเรียก "เส้นสลาก" เรื่องเส้นสลาก "เส้นสลาก" ที่กล่าวนี้ ผู้เป็นเจ้าของ "ก๋วยสลาก" จะต้องเอาใบลานหรือกระดาษ มาตัดเป็นแผ่นยาวๆ จารึกชื่อเจ้าขอไว้ และบอกด้วยว่าอุทิศส่วนกุศลนั้นให้ใครบ้าง คำจารึกในเส้นสลาก นั้นมักจะเขียนดังนี้ "สลากข้าวของนี้ หมายถึงผู้ช้านายแก้ว นางดี ขอทานให้กับตนตัวภรรยาหน้า" หมายถึง ถวายทานไว้อุทิศส่วนกุศลไว้สำหรับตัวเอง เมื่อลวงลับไปแล้วจะได้รับเอาของไทยทานนั้นในปรโลก ซึ่งเป็น ความเชื่อของพุทธศาสนิกชนทั่วไปว่า เมื่อทำบุญถวายทานไว้ในพระศาสนาแล้วเมื่อลวงลับดับขันธไปก็จะ ได้ไปเสวย อานิสงส์ผลบุญนั้นในโลกหน้าและจะมีการอุทิศส่วนกุศลนั้นให้ญาติพี่น้องผู้ ลวงลับไปแล้ว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประเพณีตักบาตรเทโว

ประเพณีสำคัญที่เข้ามาในล้านนาไทยสมัยนี้ (2500-2529) คือ ประเพณีตักบาตรเทโว เป็นคำย่อมาจาก "เทโวโรหนะ" หมายถึง การเสด็จลงจากเทวโลกของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามตำนานแล้วว่า เมื่อพระ พุทธเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ได้เสด็จไปประกาศพระศาสนาในแคว้นทั่วชมพูทวีป คือประเทศอินเดียเวลานี้ เริ่มตั้งแต่เมืองราชคฤห์ ,พาราณสี , เมืองสาวัตถี ตลอดถึงเมืองกบิลพัสดุ์ ซึ่งเป็นราชปิณฑุมิของพระองค์ ทรงเทศนาโปรด พระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา, พระนางมหาปชาบดีโคตมี, พระนางยโสธราพิมพาและราหุลราชกุมาร ตลอดถึงพระประยูรญาติทั้งหลายให้บรรลุมรรคผลตามสมควรแก่อุปนิสัยของตนแล้ว พระองค์ทรงรำลึกถึงพระนางสิริมหามายา ซึ่งได้สิ้นพระชนม์หลังจากพระองค์ประสูติได้ 7วันพระองค์ทรงดำริที่จะสนองคุณพระพุทธรมารดา ซึ่งทรงพิจารณาว่ามีพระคุณมากมายยิ่งนัก จะหาอะไรเปรียบปานมิได้ทรงวินิจฉัยโดยรอบคอบแล้ว ทรงเห็นว่าสิ่งเดียวเท่านั้น ที่จะสนองคุณพระมารดาเป็นการใช้หนี้ค่าน้ำนมให้คู่ควรกันได้ นั่นคือ พระอภิธรรม ฉะนั้นในพรรษาที่ 7 นับแต่ปีที่ตรัสรู้พระพุทธองค์ จึงได้เสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์ เทศนาพระอภิธรรมปิฎกโปรดพระพุทธรมารดาอยู่หนึ่งพรรษา ครั้นออกพรรษาแล้ว วันแรม 1 ค่ำเดือน 11 พระพุทธเจ้าจึงเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มาประทับที่เมืองสังกัสสะมี ประชาชนไปเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อทำบุญตักบาตรอย่างหนาแน่น ด้วยเหตุนี้ชาวพุทธจึงถือว่า วันแรม 1 ค่ำเดือน 11 เป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จจากเทวโลกลงมาสู่เมืองมนุษย์จึงนิยมตัก บาตรกันเป็นพิเศษจนเป็นประเพณีสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ เรียกว่า "ตักบาตรเทโว"

การตักบาตรเทโวนี้ เป็นประเพณีใหม่ที่เข้ามาในล้านนาไทย เริ่มแต่พุทธศักราช 2500 เป็นต้นมา พระสงฆ์และประชาชนได้ลัทธิประเพณีมาจากไทยภาคกลางนำมาจัดทำกันใน ล้านนาที่จัดประเพณีอย่างใหญ่หลวงมีผู้คนมาร่วมงาน กันมาก นิมนต์พระสงฆ์เป็นจำนวนถึง 500 รูป มารับบิณฑบาต คือ ประเพณีตักบาตรเทโวของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ซึ่งจัดขึ้นที่วัดฝายหินทุกปีใน วันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ได้ คือ เดือนเจียง แรม 1 ค่ำ ของล้านนาไทย

ประเพณีทอดผ้าป่า

ในล้านนาไทย เมื่อเดือนยี่มาถึงนิยมทอดผ้าป่าหรือ "ทานทอด" กันเกือบทั่วไป นับแต่โบราณมาบางคนทำการถวายกุศลแล้วเอาผ้าป่าไปทอดอีก เป็นผ้าป่าหางกุศล บางคนจัดต้นผ้าป่าขึ้นมาเป็นการเฉพาะมีลักษณะผ้าบังสกุลจีวรที่ปรากฏตาม ตำนานทางพุทธศาสนาว่า คราวหนึ่งพระอนรุทธเถระ ผู้เป็นพระอรหันต์เที่ยวแสวงหาบังสกุลจีวรตามแนวป่าและเดินเข้าไปในป่าช้า หวังใจว่าจะพบผ้าสักผืนหนึ่ง ขณะที่พระอนรุทธรำพึงเช่นนั้น เทพธิดาหนึ่ง ซึ่งชาติก่อนเคยเป็นภรรยาของพระอนรุทธเถระ ผู้เป็นพระอรหันต์เที่ยวแสวงหาบังสกุลจีวรตามแนวป่าและเดินเข้าไปในป่าช้า หวังใจว่าจะพบผ้าสักผืนหนึ่ง ขณะที่พระอนรุทธรำพึง เช่นนั้น เทพธิดาหนึ่ง ซึ่งชาติก่อนเคยเป็นภรรยาของพระอนรุทธ มีศรัทธาอยากจะทำถวายผ้าบังสกุลแก่ท่าน จึงนำเอาผ้าทิพย์ลงมาพาดไว้ที่ต้นไม้เตี้ย ๆ ต้นหนึ่ง ระหว่างทางที่พระเถระเดินผ่านไป เมื่อพบเหตุเช่นนั้นจึงแสดงความประหลาดใจ เมื่อถามถึงเจ้าของไม่มี ท่านจึงอธิษฐานเป็นผ้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บังสกุล การทอดผ้าป่าสมัยต่อมาถึงปัจจุบัน ก็มาจากสาเหตุเดิมนี้เอง การทอดผ้าป่าปัจจุบัน เจ้าภาพจะนำเอากิ่งไม้ที่เหมาะสมแก่ต้นผ้าป่ามาใช้แทนต้นไม้ หรือพุ่มไม้โดยมากใช้กิ่งมะขาม เพราะมีกิ่งมากและเหนียวด้วย นำมาปักติดกับต้นก้นทังสังเคศ หรือ หม้อไหภาชนะ แล้วแต่ศรัทธา ภายในภาชนะดังกล่าวจะใส่เครื่องอุปโภค บริโภคของกินของใช้ เช่น ข้าวสาร พริกแห้ง ปลาแห้ง ผลไม้ต่าง ๆ และของใช้ภายในครัว ส่วนต้นผ้าป่าก็จะแขวนวัตถุที่ค่อนข้างเบา มีหมากพลู บุหรี่ ไม้ขีด เทียนไข สมุด ดินสอ เป็นต้น แล้วมี ผ้าจิวร หรือสบงที่ใช้เป็นผ้าป่าแขวน หรือพาดไว้ผืนหนึ่ง สำหรับให้พระสงฆ์มาพิจารณาชักบังสกุล สิ่งที่ยินยอมทำกันเป็นประจำคือ การนำเอาผ้าขนหนูมาทำเป็นรูปพระนี่เล็ก ๆ แขวนไว้ด้วย

.ประเพณีทอดกฐิน

สมัยโบราณล้านนาไทยไม่ค่อยนิยมทอดกฐินกันอย่างไรในสมัยปัจจุบัน เนื่องมาจากการถวายกฐินเป็นงานใหญ่ ต้องตระเตรียมมาก โดยเฉพาะการเตรียมบริวารกฐินและการเลี้ยงดูญาติพี่น้องมิตรสหายที่มาร่วมงาน ผู้ถวายกฐินจะต้องเป็นคนมีฐานะดี มีเจตนาศรัทธาแรงกล้า จึงจะถวายได้ การทำบุญกฐินในสมัยโบราณจึงมีน้อย แต่การถวายกฐินนับเป็นประเพณีสำคัญอยู่ เมื่อผู้มีศรัทธาในหมู่บ้านใดผู้หนึ่ง มีเจตนาจะถวายกฐิน ประกาศให้รู้ด้วยการไปจองไว้ที่วัด จึงทำความชื่นชมยินดีแก่ชาวบ้านใกล้เคียง เมื่อคราวมีงาน จึงมาร่วมด้วยเป็นอันมาก

กฐินแปลว่าอะไร

กฐิน แปลว่า ไม้สะดึง คือ กรอบไม้ชนิดหนึ่งใช้สำหรับซึ่งผ้าให้ตึงสะดวกแก่การตัดเย็บในสมัยโบราณเพราะ ช่างไม้มีความชำนาญ อีกทั้งผ้าไตรจีวรของพระภิกษุเป็นผ้าผืนเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ยากที่จะกำหนดกฎเกณฑ์ตายตัว การเย็บจีวรมันพระทั้งหลายก็จะมาช่วยกัน อุบาสก อุบาสิกาที่จัดหาผ้าต็ม เป็นต้น มาถวายพระภิกษุสามเณร การเย็บจีวรนี้แม้เป็นเรื่องธรรมดาแต่ก็ต้องช่วยกันทำหลายคน

- โดยความหมาย ผ้ากฐิน ก็คือ ผ้าที่สำเร็จรูปโดยอาศัยไม้สะดึง
- ผู้ทอดกฐิน ก็คือ ผู้นำกฐินไปถวายแก่สงฆ์
- องค์ครองกฐิน ก็คือ ภิกษุผู้ได้รับผ้ากฐิน

เขตกำหนดการทอดกฐิน

ครั้งออกพรรษาแล้ว ก็เป็นธรรมเนียมต้องอยู่เพื่อซ่อมผ้าไตรจีวรอีกเดือนหนึ่ง คือ ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เรียกว่า "จีวรกาล" ปกติจีวรของภิกษุเก่าบ้าง ใหม่บ้าง ดีบ้าง เลงบ้างแล้วแต่จะให้ เมื่อเปื่อยขาดก็จำเป็นต้องทำใหม่ ทำใหม่ ดังนั้นพระพุทธองค์จึงให้อยู่ทำจีวรในอาวาสที่มีพระมาก มีพระประสงค์เพื่อจะให้ช่วยเหลือกัน ภิกษุที่มีพรรษามากก็สอนให้ภิกษุที่มีพรรษาน้อย ผู้ไม่ชำนาญในการเย็บจะได้อาศัยผู้ชำนาญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กฐินมีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. กฐินหลวง คือ กฐินที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทอดเอง หรือโปรดเกล้าให้พระบรมวงศานุวงศ์ไปแทน หรือ ข้าราชการ ประชาชน ผู้ใดผู้หนึ่ง หรือคณะของพระราชทานผ้า กฐินไปทอด 5 วัดหลวง วัดใดวันหนึ่ง
2. กฐินราษฎร์ คือ กฐินที่ผู้มีจิตศรัทธาผู้ใดผู้หนึ่ง หรือคณะรับจองทอด ณ วัดราษฎร์วัดใดวัดหนึ่ง

ประเพณีออกพรรษา

การอยู่จำพรรษาของพระสงฆ์ ตามพระพุทธบัญญัติ ตลอดไตรมาสถ้วนสามเดือน คือนับตั้งต้นจาก วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เป็นต้นมา ครบถ้วน 3 เดือน จนในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ฉะนั้นวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 จึงเป็นวันออกพรรษา พึงเข้าใจไว้ว่าถึงแม้ว่าวันนี้จะเป็นวันออกพรรษาก็จริงแต่พระสงฆ์จะไปแรมคืนที่อื่นในวันนี้ยังไม่ได้ ต้องอยู่ต่อไปในวัดที่ตนอธิษฐานพรรษาไว้ นั้น จนตลอดคืนนั้นเสียก่อน ต่อรุ่งขึ้นแรม 1 ค่ำเดือน 11 จึงออกจาริกไปแรมคืนที่อื่นได้ ไม่เช่นนั้นการจำพรรษาจะไม่ครบ 3 เดือน พรรษาขาดด้วยเหตุนี้จึงมีบางคนเข้าใจผิดไปว่า วันออกพรรษาเป็นวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 วันออกพรรษานี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วันปวารณา” หรือวันมหาปวารณา เป็นวันสำคัญวันหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวกับพิธีสงฆ์ กล่าวคือเป็นวันที่พระพุทธเจ้า ทรงอนุญาตให้ทำปวารณา แทนอุโบสถสังฆกรรม คือตามปกติจะต้องสวดปาติโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ทุกวันอุโบสถ คือสวดเป็นประจำหรือทุกกึ่งเดือน แต่เฉพาะวันนี้ไม่ต้องสวดปาติโมกข์ ทรงอนุญาตให้ทำปวารณาแทน ปวารณานี้เป็นพิธีกรรมของสงฆ์อย่างหนึ่ง เป็นการกล่าวประกาศในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อเปิดโอกาสให้สงฆ์กล่าวตักเตือนกันได้ ในเมื่อเห็นความผิดพลั้งไม่ติไม่งามของกันและกันทั้งพระผู้ใหญ่และพระผู้น้อย ต่างก็ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ทั้งนั้น วิธีนี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้ามิได้ถือบุคคลเป็นใหญ่ แต่พระองค์ถือธรรม คือ ความถูกต้องความควรเป็นสำคัญ เมื่อเห็นความไม่ดีไม่งามของกันและกันแล้ว ก็อนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนกันด้วยความบริสุทธิ์ใจทั้งนี้ก็เพื่อความ บริสุทธิ์ของกันและกันในหมู่คณะสงฆ์ มูลเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ทำปวารณา คือ สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เขตวันมหาวิหารเมืองสาวัตถี มีพระภิกษุพวกหนึ่ง จำนวนหลายรูปด้วยกันจำพรรษาอยู่ในวัดแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล ประสงค์จะป้องกันความวิวาทไม่ให้เกิดขึ้นแก่กันและกัน จึงได้ตั้งกติกาสัญญาว่า จะไม่พูดจากัน แม้ใครมีกิจอย่างไร ต่างก็ทำกิจตามหน้าที่ของตนโดยจะไม่พูดกันเลย วิธีนี้เรียกว่า “มูลวัตร” คือปฏิบัติเหมือนคนใบ้ ภิกษุเหล่านี้ปฏิบัติอย่างนี้ตลอดพรรษา ครั้นออกพรรษาแล้วก็พากันมาเฝ้าพระพุทธองค์ กราบ ทูลมูลวัตรที่ตนปฏิบัติให้ทราบทุกประการ “พระพุทธองค์ทรงดำเนิว่า” ความประพฤติของพวกเธอเหมือนสัตว์เดียรัจฉาน ธรรมดาว่าสัตว์เดียรัจฉานนั้น ถึงจะอยู่ด้วยกันก็ไม่ถามถึงทุกข์สุขของกันและกัน อากาของพวกเธอก็เหมือนฉันนั้น”แล้วตรัสห้ามภิกษุมิให้ปฏิบัติเช่นนั้นอีก ต่อไป ถ้าขึ้นปฏิบัติปรับโทษเป็นอาบัติทุกกฏแล้วทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่จำพรรษาครบ 3 เดือน ทำปวารณาแก่กันและ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กัน คือ ว่ากล่าวติโทษข้อผิดพลาดตามที่ได้เห็นหรือได้ยิน หรือรู้สึกถึงภัยนี้เป็นมูลเหตุที่พระสงฆ์ทำปวารณา

ประเพณียี่เป็ง

ประเพณี เดือนยี่ หรือบางที่เรียกกันว่า เดือนยี่เป็ง นับเป็นประเพณีเก่าแก่ของล้านนาไทย ประชาชนนับถือปฏิบัติกันมานับแต่พุทธศตวรรษที่ 14 สมัยอาณาจักรหริภุญชัยได้มีประเพณีเดือนยี่และทำพิธีลอยโคมแล้ว ในตำนานเมืองลำพูนกล่าวว่า ชาวเมืองหริภุญชัยได้อพยพหนีหิวอดโรคไปอยู่เมืองหงสาวดี ซึ่งมีเชื้อสายมอญด้วยกัน เป็นเวลาหลายปี เมื่อโรคภัยสงบแล้ว ชาวเมืองลำพูนบางคนก็ย้ายกลับบ้านเมืองเดิมของตน บางคนก็แต่งงานมีครอบครัว เมื่อถึงเดือนยี่เป็งมาถึง ชาวเมืองลำพูนคิดถึงญาติที่อยู่ ณ เมืองหงสาวดี ก็จะไปทักทายของใส่แพไหลล่องไปตามลำน้ำแม่กวง แม่ทา แม่ปิง โดยคิดว่าสิ่งของเหล่านั้นจะล่องลอยไปถึงญาติที่อยู่เมืองหงสาวดีได้ จึงเป็นต้นเหตุแห่งการลอยโคม หรือลอยกระทงแต่นั้น และประเพณีเดือนยี่ก็มีมาแต่ครั้งกระโน้นแล้ว

สมัยอาณาจักรล้านนาไทย ระยะเวลาพุทธศักราช 2061 รัชกาลพระเจ้าติโลกราช (พระเมืองแก้ว) เทศกาลเดือนยี่เป็ง เป็นประเพณีใหญ่ ประชาชนพลเมืองทั่วประเทศ มีมหากษัตริย์เป็นประมุข ต่างก็พากันไปนมัสการบูชาพระในอารามทั้งหลาย ครคร่ำไปด้วยผู้คนหนุ่มสาว สนุกสนานมีความสุข เพราะได้ดูชมมหรสพที่เล่นกันเป็นที่พึงพอใจ ไคลงนิราศหริภุญชัยกล่าวถึงเดือนยี่เป็งไว้หลายตอน อันแสดงถึงความนิยมชมชอบของผู้คนสมัยนั้น กวีผู้แต่งตั้งนำมาสอดแทรกไว้ในนิราศของตน

รัชนี้เพิงพุ่งแจ้	จวนตะวัน
แสงส่องรังสีจันทร์	แจ่มฟ้า
ราตรีดุจดวง	วิแว่น ยังเอ
สนุกสนันปานด้าวหล้า	หล่มหล่มเมธานี

(พระจันทร์ส่องสว่างดังแสงพระอาทิตย์ แสงสว่างทอฟ้าเป็นเวลากลางคืนอยู่ แต่ดูเหมือนกลางวัน สนุกสนานประหนึ่งพื้นแผ่นดินจักกลมหลายลง)

ประเพณีเดือนยี่เพ็ง

พอเริ่มขึ้นหนึ่งค่ำเดือนยี่ ทุกวัดวาอารามในภาคเหนือจะจัดเตรียมสถานที่ปิดกวาดวิหารศาลาให้สะอาดงดงาม แล้วจัดเตรียมสิ่งต่อไปนี้

1. ทำราชวัตรรอบวิหารหรือศาลา และทำประคูปาหน้าทางเข้าวัด หรือหน้าวิหาร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. ทำโคมค้าง โคมแขวน โคมหุกระต่าย โคมรังมดส้ม (มดแดง) โคมรูปต่างๆ บางรายทำเป็นรูปเครื่องบิน ทำโคมผัดหรือโคมเวียน

3. ทำวาวหรือโคมลอย โดยการนำกระดาษมาต่อกันเป็นทรงกลม ทำส่วนหัวและปากโคมลอยให้มีสัดส่วนเท่ากัน ไม่เช่นนั้นโคมลอยจะไม่ลอยขึ้นไป ลักษณะโคมลอยมีหลายแบบ เช่น แบบลูกฟัก แบบกลองหรือกระดืบข้าว แบบรังมดส้ม แล้วแต่ช่างผู้ทำจะเห็นอย่างไร

โคมลอยมีลักษณะการปล่อยเป็น 2 อย่าง คือ โคมที่ใช้ปล่อยตอนกลางวันเรียกว่า วาว จะใช้การรมควัน คือ เพิ่มควันเข้าไปในตัวโคมลอยหรือวาวเรื่อยๆ จนพอตัวมีความดันสูงขึ้นจนถึงมือ แล้วปล่อยขึ้นสู่ท้องฟ้า โคมลอยที่ใช้ปล่อยตอนกลางคืน มีกรรมวิธีเช่นเดียวกันกับโคมวาวตอนกลางวัน แต่แตกต่างกันที่เขาใช้ท่อนไม้พันด้ายเป็นก้อนกลมๆ ชุบด้วยน้ำมันยางหรือน้ำมันซีล๊อค จนชุ่มแล้วทำที่แขวนติดกับปากโคมลอยเมื่อรมควันจนได้ที่แล้ว เขาจะจุดไฟท่อนผ้าที่เตรียมไว้แล้วผูกติดกับปากโคมลอย ปล่อยขึ้นสู่อากาศ โคมลอยจะลอยสูงขึ้นเรื่อยๆ และลอยไปตามกระแสลมจะมีลักษณะเป็นดวงไฟ คล้ายดาวเคลื่อนคล้อยไปในเวหาอันกว้างว่างนำดูยิ่งนัก แต่โคมลอยที่ปล่อยกลางคืนนี้เป็นอันตรายต่อทรัพย์สินของผู้อื่นมาก บางครั้งผ้าที่ชุบน้ำมันยังไม่หมดเชื้อ ปรากฏว่าวาทกลงมาก่อนจึงเกิดไหม้บ้านเรือน หรือยานพาหนะที่จอด เกิดไฟไหม้ป่าลุกลามไป ดังนั้นโคมลอยที่ใช้ปล่อยตอนกลางคืนจึงขาดความนิยมไป

4. การทำบอไฟ ประกอบด้วยบอไฟหลายชนิด เช่น บอไฟดอก (ดอกไม้ไฟ) บอไฟดาว (พลุ) บอไฟเทียน บอไฟไซวี (เทียนเล็ก) บอไฟซ่างร้อย บอไฟจ๊กจ่า บอไฟทองตัน บอไฟซิ่นหู งานตำราประตา (ปรอท) เป็นคู่มือในการผสมดินประสิ่ว กำมะถัน (มาด) และถ่านให้ถูกส่วนกัน ทำบอไฟแต่ละชนิดขึ้นจุดในวันประเพณีเดือนยี่

ประเพณีตั้งธรรมหลวง

ประเพณีการฟังเทศน์มหาชาติหรือประเพณีตั้งธรรมหลวงมหาชาติ คือชาติที่ยิ่งใหญ่เป็นชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้า ก่อนที่จะมาอุบัติตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติปัจจุบัน รวมอยู่ในพระเจ้าสิบชาติ แต่คนนิยมฟังกันเป็นประเพณีเฉพาะตอนเป็นมหาชาติคือเมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรเท่านั้น เพราะสังคายนาคารยทั้งหลายได้กล่าวอานิสงส์แห่งการสร้างหรือฟังมหาเวสสันดรชาดกไว้ว่า

"สังคายนาคารยเจ้าทั้งหลายกล่าวดังนี้แล้ว ก็กล่าวคาถามาว่า "บุชา ปาเก เตชยนิติ ทุกคคติ เตน ปุญญสส ปาเก " ดังนี้ว่า อันว่าคนทั้งหลายผู้ใด ได้บูชามหาเวสสันดรชาดก ผู้นั้นก็จะได้เป็นเจ้าพระยาในเมืองคนยศประวารบجنมีมาก ชางม้าหากเนื่องนันต์ มีกลองนันทเกร์กำพันลูก เปี้ยะพิณผูกกำพันเสียง สัททะสำเนียงชมชื่น สนุกต้องตื่นทุกรวยตรีทิวา ทาสีทาสามีมาก พร้อมอยู่แวดล้อมเฝ้าปฏิบัติ ทิพพสัมปัตติลล้าเลิศ ก็กลับเกิดมีตาม เล้มเงินเล้มคำและเสื่อผ้า ทั้งช้างม้าและเปลือกเข้าสาร ก็จักมีตามปรารภณาทุกเมื่อ จำเจริญเชื่อมงคล ยถา ในกาลเมื่อใดพระศรีอริยเมตไตรยมาตรัสพระยาและปัญญา เป็นพระพายนานุญ แก่กล้าก็จักได้หันหน้าท่านบสงสัย เหตุได้เป็นปาเถยยะกับธัมมเวสสันดรชาดกอะ อันยกมาที่นี้แล้ว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ก็จักถึงเชิงเวียงแก้วยอดมหาเนรพาน บ่ออย่าชะแล" คัดมาจากธรรมอานิสงส์สร้างมหาเวสสันดรชาดก ของ ล้านนาไทยซึ่งโบราณจารย์ท่านได้แต่งให้อีกประการหนึ่งท่านกล่าวว่า " บุคคลใดตั้งใจฟังธรรมมหาชาติ จนจบ 13 กัณฑ์ ภายในวันหนึ่งคืนหนึ่ง ท่านว่าผู้นั้นจะวุฒิจำเจริญด้วยสมบัตินานาประการในปัจจุบัน และ จะได้เกิดร่วมศาสนาพระศรีอริยมตไตรยในอนาคต ไม่ต้องสงสัยในคัมภีร์มาลัยสูตรก็กล่าวเป็นใจความว่า "เมื่อครั้งมหาเถรขึ้นไปมัสการพระเกตแก้วจุฬามณีในชั้นดาวดึงษ์นั้น ได้พบพระอริยมตไตรยเทพบุตร ท่านก็ได้สั่งมหาเถรเจ้ามาว่า "ให้คนทั้งหลายฟังธรรมมหาชาติให้จบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวคืนเดียว แล้ว จะได้ร่วมกับศาสนาของเรา" ดังนี้ เมื่อพระมหาเถรเทพมาลัยกลับจากสวรรค์แล้ว ก็นำเรื่องนี้มาบอกกับ ชาวโลกคนทั้งหลายได้ฟังก็เลื่อมใสกันฟังเทศน์มหาชาติจนถือเป็นประเพณีมา" เพราะความนิยมที่คนชอบ ชาดกเรื่องนี้มาก จึงเกิดมหาชาติล้านนาไทยสำนวนต่าง ๆ ขึ้นประมาณ 120 สำนวน ส่วนมากแต่งมาตั้งแต่ สมัยพระเจ้ากือนา (พ.ศ. 1910 -1943) และแต่งในสมัยต่อ ๆ มา จนถึง พ.ศ. 2300 ในสมัยพระเจ้ากาวิละ ตันรัตนโกสินทร์ ได้มีนักปราชญ์ล้านนาไทยนำเอามหาชาติสำนวนเก่ามาเกลาใหม่ เช่นฉบับอินทร์ลงเหล่า (เหล่าแปลว่า เกลา) ฉบับพระยาพื้น เป็นต้น

การฟังเทศน์มหาชาติ

การฟังเทศน์มหาชาติ นิยมฟังกันมาตั้งแต่สมัยโบราณมา โดยปฏิบัติตามคำสั่งของอริยมตไตรย เทพบุตร ให้จบในวันหนึ่งคืนหนึ่ง และแต่งเครื่องบูชาครบตามที่สั่งไว้ คือดอกบัวเผื่อน ดอกป๊อบ รูป เทียน ข้าวตอกให้ครบถ้วน เพื่อบูชาพันคาถาในเรื่องนี้พร้อมกับวาดรูปนี้เป็นกัณฑ์ ๆ ของเหล่านี้เตรียมวางไว้หน้า พระประธานในวิหาร ส่วนรูปข้างม้าที่เป็นของท่านแห่งพระยาเวสสันดรนั้น ส่วนมากทำด้วยแผ่นเงินตอก เป็นรูปหุ่นด้านหนึ่งมัดแขนไว้ที่คางเหมือนฉัตร รูปภาพมัดนั้นแขวนไว้ตามผาผนัง ส่วนดอกบัวเผื่อนนั้นจะ ลอยบนกระถางน้ำก็ได้ ส่วนดอกป๊อบทำเป็นแผง ๆ ใช้ดอกไม้แห้งทำถึงแม้ดอกบัวเผื่อนจะทำเช่นนั้นก็ได้

นอกจากสิ่งของที่กล่าวมาแล้ว เมื่อจะมีการฟังเทศน์มหาชาติ ซึ่งถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมา ท่านกำหนด เอาวันเดือนยี่ (เหนือ) เพ็ญเป็นวันฟังเทศน์เรื่องนี้ อันเป็นจบประเพณีฟังในฤดูเข้าพรรษา ตามที่กล่าวใน ประเพณีเข้าพรรษานั้น ก่อนจะถึงวันฟังเทศน์มหาชาติ ทุกวัดวาอารามจะเตรียมสถานที่ ทำซุ้มประตูวัด เรียกกันว่าซุ้มประตูป่า สมมุติว่าเป็นประตูเข้าสู่ป่าหิมพานต์ อันเป็นด้านที่พรานเจตบุตรคอยเฝ้าระวังมิให้ คนใดผ่านเข้าไปรบกวนพระเวสสันดร ต่อจากประตูวัดเข้าไปจะทำราวขั้วตรปลูกกล้วยอ้อยประดับช่อพุ่มและ ฉัตร บริเวณลานวัดจะฝังค้ำโคมแขวน โคมทำด้วยกระดาศ โครงทำด้วยไม้ไผ่หักเป็นเหลี่ยมเป็นมุม หุ้ม รอบป้องกันมิให้ลมพัดไฟดับ ด้านล่างของโคมจะใช้กระดาศตัดขนาดเท่าฝ่ามือ ยาวเหมาะสมกับโคมนั้น ทำเป็นชายห้อยลงมาหลายชาย เวลาแขวนอยู่บนค้ำชายโคมนี้อันจะถูกลมพัดพริ้วนำดูมาก หน้าวิหารจะมี โคมกระดาศรูปร่างแปลก ๆ แขนงเป็นระยะ ถ้ามีโคมมากก็จะแขวนถึงในวิหาร ส่วนในวิหารนั้นประดับด้วย ธงราวและเครื่องบูชามหาชาติ โดยได้เขียนไว้เป็นกลอนในนิราศเดือนล้านนาไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วันเดือนยี่เหื่อนขึ้น 14 ค่ำ เวลาประมาณ 15.00 น ศรัทธาชาวบ้านจะมาฟังเทศน์คาถาพัน คือ เรื่องราวของเวสสันดรชาดกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นภาษาบาลี รวมทั้งหม่อมมี 1,000 พระคาถา และเทศน์คัมภีร์ต่อไปอีก คือ คัมภีร์มาลัยต้น มาลัยปลายและอนิสงส์เวสสันดระ รุ่งขึ้นวันเดือนยี่เหื่อนเพ็ญ เวลาเช้าตรู่จะเริ่มฟังกัณฑ์ทศพรและกัณฑ์ต่อ ๆ มาตามลำดับ มีเวลาพักตักบาตรตอนเช้าและฉันเพล จากนั้นก็เทศน์ติดต่อกันไป เมื่อเทศน์กัณฑ์ใดเจ้าภาพของกัณฑ์ก็จะจุดธูปเทียนบูชาคาถาของกัณฑ์นั้น จนครบคาถา ดังนี้

กัณฑ์ทศพร	มี 19 คาถา
กัณฑ์หิมพาน	มี 134 คาถา
ทานกัณฑ์	มี 209 คาถา
กัณฑ์ประเวศน์	มี 57 คาถา
กัณฑ์ชูชก	มี 79 คาถา
กัณฑ์จุลพล	มี 15 คาถา
กัณฑ์มหาพน	มี 80 คาถา
กัณฑ์กุมาร	มี 10 คาถา
กัณฑ์มัทรี	มี 90 คาถา
กัณฑ์สักกบรรพ	มี 43 คาถา
กัณฑ์มหाराช	มี 69 คาถา
กัณฑ์กษัตริย์	มี 39 คาถา
นครกัณฑ์	มี 48 คาถา

รวมทั้งหม่อม 1,000 คาถา

ชื่อกัณฑ์เทศน์และเนื้อเรื่องย่อในแต่ละกัณฑ์

*ในแต่ละกัณฑ์ที่พระสงฆ์จะเทศน์จะมีเนื้อเรื่องย่อซึ่งเป็นเรื่องราวของเวสสันดรชาดกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นภาษาบาลีดังนี้

กัณฑ์ที่ 1 ชื่อกัณฑ์ทศพร พรรณนาตอนที่พระนางผุสดีขอพรจากพระอินทร์ 10 ประการ ก่อนที่จะจุติในโลกมนุษย์เป็นมารดาของพระเวสสันดร

กัณฑ์ที่ 2 ชื่อกัณฑ์หิมพานต์ พรรณนาถึงจุติปฏิสนธิของพระเวสสันดร จนถึงทรงได้อภิเษกสมรสกับพระนางมัทรี พระธิดาแห่งกษัตริย์แคว้นมัทราชนครทั้งถูกเนรเทศออกจากเมืองเข้าสู่ป่าพรรณนาถึงป่าหิมพานต์

กัณฑ์ที่ 3 ชื่อทานกัณฑ์ พรรณนาสัตตสดกมหาทาน พระเวสสันดรสั่งเมืองและให้ทานรถเทียมด้วยม้าแก่ผู้ที่มาทูลขอ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กัณฑ์ที่ 4 ชื่อกัณฑ์วณปเวศน์ พรรณนาถึงสี่กษัตริย์เสด็จถึงนครมาตุลราช พระยาเจตราชู เจ้าเมืองทูลขอให้ครองสมบัติ พระเวสสันดรไม่ทรงรับ

กัณฑ์ที่ 5 ชื่อกัณฑ์ชูชก พรรณนาถึงพราหมณ์ชูชกขอกทานจนได้นางอมิตตดาลูกสาวเพื่อนเป็นเมีย เมียต้องการคนรับใช้ให้พราหมณ์ชูชกไปขอกัณฑ์และชาติมาเป็นคนใช้ พราหมณ์จึงออกเดินทางไปสู่เขาวงกต เจอพราหมณ์เจตบุตรผู้รักษาทางเข้าป่าหิมพานต์

กัณฑ์ที่ 6 ชื่อกัณฑ์จุลพน พรรณนาถึงพราหมณ์ชูชกหลอกจึงบอกทางไปสู่เขาวงกต

กัณฑ์ที่ 7 ชื่อกัณฑ์มหาพน พรรณนาถึงพราหมณ์ชูชกพบอจุตฤาษี ก็ชี้ทางไปสู่เขาวงกต พรรณนาถึงป่าเขาลำเนาไพร

กัณฑ์ที่ 8 ชื่อกัณฑ์กุมาร ชูชกไปถึงเขาวงกตเพื่อขอกัณฑ์ชาติ สองกุมารลงไปหลบในสระน้ำ พระเวสสันดรเรียกขึ้นมามอบให้พราหมณ์ชูชก ชูชกทูลตีจุดกระซากลากสองกุมารไป

กัณฑ์ที่ 9 ชื่อกัณฑ์มัทรี พระนางมัทรีกลับจากหาผลไม้ในป่าพบสัตว์สามตัวนอนขวางทางจึงไม่พบลูกทั้งสอง พอทราบความจริงก็เป็นลมสลบไป

กัณฑ์ที่ 10 ชื่อกัณฑ์ลักกบรพณ์ พระอินทร์แปลงกายมาทูลขอพระนางมัทรีจากพระเวสสันดรแล้วคืนให้ พระเวสสันดรทูลขอพร 8 ประการจากพระอินทร์

กัณฑ์ที่ 11 ชื่อกัณฑ์มหาพรต พราหมณ์ชูชกพา 2 กุมารหลงทางเข้าสู่เมืองสีพี พระเจ้าสุริยชัยทรงไถ่กุมารคืนด้วยสิ่งของอย่างละ 100 พราหมณ์ชูชกรับประทานอาหารจนตายพระเจ้าสุริยชัยเตรียมไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรี

กัณฑ์ที่ 12 ชื่อกัณฑ์ฉกษัตริย์ พรรณนาถึงหกกษัตริย์พบกัน เกิดความยินดีจนเส้ราโคกสลบไป พระอินทร์บันดาลฝนโบกขรพรรณตกลงมาประพรมจนฟื้นคืนสติทั้งหมด

กัณฑ์ที่ 13 ชื่อกัณฑ์นครกัณฑ์ (ขณะเทศน์จะมีการโปรยข้าวตอกข้าวสาร สมมติว่าพระอินทร์ได้บันดาลฝนแก้ว "รัตนธारा") กัณฑ์สุดท้ายถือเป็นกัณฑ์ชัยมงคลพรรณนาถึงพระเวสสันดร พระนางมัทรี ลาจากเพศพรตฤาษีนิวัตคืนสู่พระนครครองเมืองสีพี พระอินทร์บันดาลน้ำฝนสัตว์ตณะธाराตกลงทั้งภูมิภาคพรตให้ประชาชนทำบุญทำทาน ตลอดพระชนมชีพ

เมื่อเทศน์จบกัณฑ์หนึ่งๆ จะมีการประโคมฆ้องกลองบูชาบนิหารก็จะจุดประทัดบอกสัญญาณให้รู้ว่า "ธรรมจบ กัณฑ์หนึ่ง" แล้วคนอยู่ที่ไหนได้ยินเสียงกลองก็จะประนมมือไหว้มาทางวัดกล่าว คำว่า "สาธุ"

ในมหาเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์นั้น จะมีบางกัณฑ์ที่คนนิยมฟังเป็นพิเศษและนิยมกำหนดเสียงพระนักเทศน์ไว้ คือ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กัณฑ์ชูชก	นิยมเสียงใหญ่หรือค่อนข้างใหญ่
กัณฑ์มัทรี	นิยมเสียงเล็กคล้ายเสียงผู้หญิง
กัณฑ์กุมาร	นิยมเสียงเล็กกลมกล่อมนุ่มนวล
กัณฑ์สักกบรรพ	นิยมเสียงคล้ายกับมัทรีหรือกุมาร
กัณฑ์มหาราช	นิยมเสียงใหญ่หนักแน่น
กัณฑ์ฉกษัตริย์	นิยมเสียงเด็กส่วนมากเป็นสามเณรเล็กๆเทศน์
นครกัณฑ์	นิยมเสียงใหญ่ทุ้มกังวาน

ในการเทศน์ตามกัณฑ์ที่กล่าวมานี้ ก่อนจะเทศน์พระผู้เทศน์จะใส่กาบเค้า คือแห่กาพย์ตอนต้นจะเป็นเรื่องอะไรก็ได้ที่เข้ากับเหตุการณ์ เช่น กาบสิทธารถ กาบพิมพาพิลาป กาบศีลห้า เป็นต้น แต่เสียงใหญ่มักนิยมใส่กาบคำสอน เช่น กาบทศพิชราชธรรม กาบรำสงสาร เป็นต้น เฉพาะกัณฑ์ชูชก จะต้องใส่กาบเค้าเรื่องกำเนิดของชูชก เมื่อจบกาบเค้าแล้วจะดำเนินเทศน์ตามเนื้อเรื่องที่มีในคัมภีร์ เมื่อเทศน์จบในกัณฑ์ใดแล้ว จะมีการใส่กาบปลายอีกครั้งหนึ่ง เป็นการสรุปใจความในกัณฑ์นั้น ถ้าเป็นกัณฑ์สุดท้ายคือนครกัณฑ์ มักจะใส่กาบลำดับกัณฑ์ คือสรุปเรื่องราวของมหาเวสสันดรทั้งหมด ตั้งแต่กัณฑ์ทศพรถึงนครกัณฑ์

การฟังเทศน์มหาชาตินี้ มีบางครั้งบางกัณฑ์เช่นกัณฑ์มัทรี กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มหาราชมักจะนิมนต์พระที่เทศน์เก่งมาเทศน์ประชันกัน การเทศน์ประชันกันนี้ ให้องค์หนึ่งเทศน์จนจบกัณฑ์แล้วองค์ที่ 2 จึงจะเทศน์ต่อ ไม่ได้เปลี่ยนกันแหล่งลับกันเหมือนภาคกลาง มีการเทศน์ในกัณฑ์เดียวหลายๆเวลาที่ฟังให้จบในวันหนึ่งคืนหนึ่งก็บ่อยลง บางครั้งเมื่อเทศน์ถึงนครกัณฑ์จนจะจบแล้ว พระอาทิตย์ในวันใหม่ก็จะโผล่พ้นขอบฟ้า ศรัทธาต้องเร่งปิดประตูวิหารเพื่อมิให้แสงสว่างอย่างนี้ก็มี

การตั้งธรรม

เมื่อพูดถึงประเพณีการเทศน์มหาชาติ ก็ใครจะนำเอาประเพณีการตั้งธรรมมาพูดรวมไว้ในที่เดียวกัน “การตั้งธรรม” ฟังชื่อแล้วรู้สึกแปลกเหมือนเอาพระธรรมคัมภีร์มาตั้งไว้ ความเป็นจริงหมายถึงการฟังเทศน์เป็นการใหญ่ คือฟังกัน 3 วันบ้าง 5 วันบ้าง 7 วันบ้าง 10 วันบ้างการตั้งธรรมเช่นนี้เป็นประเพณีนิยมสืบต่อกันมา ตั้งแต่สมัยโบราณ วัตถุประสงค์ เพื่อต้องการหาเงินมาสร้างสิ่งถาวรภายในวัดอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะในสมัยโบราณนั้นยังไม่มีมรดกเงิน หรือผ้าป่าบำรุงเหมือนปัจจุบัน

เมื่อจะตั้งธรรมก็ประชุมศรัทธาชาวบ้านถามความเห็น เป็นการปรึกษาหารือกัน เมื่อศรัทธาส่วนมากเห็นชอบด้วย ก็จะกำหนดเดือนวันที่จะตั้งธรรม ส่วนมากมักจะเป็นเดือนยี่ เดือน 3 เดือน 4 เดือน 5 เดือน 6 เดือน นอกจากเดือนเหล่านี้แล้วไม่นิยมกัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ธรรมหรือคัมภีร์ที่ใช้เทศน์

เมื่อตกลงกันแล้วก็จะเริ่มหาศรัทธาเป็นเจ้ากัณฑ์นั้นๆ ใครจะเป็นเจ้าภาพเรื่องอะไร กัณฑ์ไหนก็มาแจ้งแก่เจ้าอาวาส ท่านจะจดชื่อไว้ นักปราชญ์ล้านนาไทยแต่โบราณ ท่านมีกุศโลบายอันฉลาดที่จะดึงให้ชาวบ้านรู้จักทำบุญท่านได้กำหนดขาดกรรมประจำปีเกิด เดือนเกิด วันเกิด ของคนทั้งหลายไว้ พร้อมกับบอกไว้ว่า

"บุคคลใดก็ตาม" ถ้าบริบอมทรัพย์สมบัติได้ไม่ขึ้น เก็บเงินไม่อยู่มักทำให้สิ้นไปหมดไป ให้ท่านธรรมชาตาของตนเสีย แล้วจะวุฒิจำเริญ"

กำหนดวันฟังเทศน์หรือตั้งธรรม

มีคนเอากัณฑ์เทศน์หรือธรรมมาก ทางวัดก็จะกำหนดวันที่จะฟังเทศน์กัณฑ์นั้นๆ ถ้ามีผู้เป็นศรัทธากัณฑ์เทศน์ มหาชาติหลายๆ ก็จะกำหนดฟังมหาชาติเป็นวันๆ เช่น 2 วัน 3 วันเป็น ต้น นอกนั้นฟังธรรมวัตรคือธรรมคัมภีร์ที่ไม่ใช่มหาชาติ สลับวันกับการฟังเทศน์มหาชาติ เมื่อกำหนดวันแล้วก็จะนำคัมภีร์นั้นๆ ไปตกหัววัดที่เคยทำบุญถึงกัน วัดละกัณฑ์ ส่วนมหาชาตินั้นถ้าต้องการจะฟังพระองค์ใดที่ไหน ก็ไปนิมนต์ท่านถึงวัดแม้หัววัดจะไม่เคยถึงกันก็ตาม กำหนดนิมนต์ให้ท่านมาเทศน์ในวันที่กำหนดไว้ ส่วนมากการฟังเทศน์มหาชาติจะมีที่วันก็ตามแต่ต้องฟังในวันสุดท้ายด้วย

การประดับตกแต่งสถานที่

ในการฟังเทศน์ทุกวันจะมีการเวียนทานโดยอาจารย์ของวัดทุกวัด ส่วนวันใดมีการเวียนทานธรรมคัมภีร์เวสสันดรชาดก ก็จะเวียนทานมหาชาติซึ่งนักปราชญ์โบราณได้แต่งไว้โดยเฉพาะ เป็นประเพณีสืบต่อกันมา ในปัจจุบันนี้การตั้งธรรมหรือฟังเทศน์มหาชาติไม่ค่อยได้ทำตามแบบตามที่โบราณ อาจารย์กำหนดไว้ การสร้างธรรมคัมภีร์ตามชาติปี เดือน วันเกิดของตน ก็ไม่ค่อยจะมีใครปฏิบัติตามเท่าไรนัก อาจเป็นเพราะไม่ทราบหรือเพราะประเพณีทางภาคกลางเข้ามาครอบงำจนไม่ทราบประเพณีอันแท้จริงของล้านนาไทย ประกอบกับทางกราก็ไม่สนับสนุนฟื้นฟู สิ่งที่น่าจะหายไป คือ พระธรรมคัมภีร์ทั้งหลายจะน้อยลง พระนักเทศน์ทำนองมหาชาติล้านนาไทยก็จะหมดไป ปัจจุบันมีเหลืออยู่ไม่กี่รูป ส่วนมากก็มีอายุเกิน 75 ปีแล้ว ถึงแม้จะจัดให้มีการฟังเทศน์มหาชาติในปัจจุบัน ก็เลือกฟังเฉพาะกัณฑ์ ไม่ได้ฟังครบทั้ง 13 กัณฑ์ กัณฑ์ดังกล่าวและฟังกันเพื่อความสนุกสนานเหมือนฟังจำอวดไป³

³ มณี พยอมยงค์. 2537. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้